

Verslumo ugdymas Europos mokyklose

Eurydice ataskaita

Verslumo ugdymas Europos mokyklose

Eurydice ataskaita

*Ugdymas ir
mokymas*

Šią ataskaitą išleido Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomoji įstaiga (EACEA, Švietimo ir jaunimo politikos analizė)

Nurodydami ataskaitą, prašome pateikti šią informaciją:

Europos Komisija / EACEA / Eurydice, 2016. *Verslumo ugdymas Europos mokyklose. Eurydice ataskaita*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras

Spausdinto leidinio ISBN 978-92-9492-093-5 doi:10.2797/875134 EC-02-16-104-EN-C

PDF formato ISBN 978-92-9492-372-1 doi:10.2797/848379
EC-02-16-104-LT-N

EPUB formato ISBN 978-92-9492-095-9 doi:10.2797/731298
EC-02-16-104-EN-E

Šis dokumentas taip pat paskelbtas internete (<http://ec.europa.eu/eurydice>).

Tekstas baigtas rengti 2016 m. vasario mėn.

© Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomoji įstaiga, 2016.

Dokumentą galima dauginti nurodžius šaltinį.

Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomoji įstaiga

Švietimo ir jaunimo politikos analizė

Avenue du Bourget 1 (BOU2 – Unit A7)

B-1049 Brussels

Tel. +32 2 299 50 58

Faks. +32 2 292 19 71

El. p. eacea-eurydice@ec.europa.eu

Interneto svetainės adresas <http://ec.europa.eu/eurydice>

TURINYS

Paveikslėlių ir schemų sąrašas	5
Kodai ir santrumpos	7
Pagrindinės išvados	9
Įvadas	17
I skyrius. Verslumo ugdymo apibrėžtys ir kontekstas	21
1.1. Verslumo ugdymo apibrėžtys	21
1.2. Verslumo ugdymo kontekstas	23
2 skyrius. Strategijos ir finansavimo sistemos	35
2.1. Europos strategijos, susijusios su verslumo ugdymu	35
2.2. Finansavimo sistemos	55
3 skyrius. ugdymo programa	65
3.1. Verslumo ugdymo integracijos į mokyklos ugdymo programą būdai	65
3.2. Praktinė verslininkystės patirtis	74
3.3. Su verslumo ugdymu susiję mokymosi rezultatai	80
4 skyrius. Pedagogų rengimas ir parama	93
4.1. Pirminis mokytojų rengimas	93
4.2. Tęstinis profesinis mokytojų tobulėjimas	97
4.3. Mokytojams teikiama parama	99
5 skyrius. Verslumo ugdymo padėtis keturiose pagrindinėse srityse	105
5.1. Strategija	107
5.2. Finansavimas	108
5.3. Ugdymo programa	108
5.4. Mokytojai	110
5.5. Išvados	110
Priedas. Nuorodos į pagalbą mokytojams teikiančius interneto tinklalapius	112
Nuorodos	116
Terminų žodynelis	120
I. Klasifikacija	120
II. Apibrėžimai	122
Nacionaliniai aprašai	127
Padėka	234

PAVEIKSLĖLIŲ IR SCHEMŲ SĄRAŠAS

I skyrius. Verslumo ugdymo apibrėžtys ir kontekstas 21

- 1.1 pav. Verslumo ugdymo apibrėžtys, kurias taiko ir dėl kurių bendrai susitarė suinteresuotųjų šalių dauguma centriniu lygmeniu, 2014–15 m. 22
- 1.2 pav. 2012 m. dalyvavusiųjų bent vienuose su verslumu susijusiuose mokymuose ar veikloje mokykloje skaičius. 25
- 1.3 pav. Ekspertų MVĮ kūrimo ar valdymo mokymo integravimo į ugdymo ir mokymo sistemą pradinio ir vidurinio ugdymo pakopoje vertinimas, 2014 m. 27
- 1.4 pav. Pagrindinio ugdymo pakopos klasių (ISCED 2) mokytojų, teigiančių, kad jų tęstinio profesinio tobulinimo veiklose tarpdisciplininių įgūdžių tema buvo nagrinėjama per 12 mėnesių iki tyrimo pradžios, dalis ir mokytojų, reiškiančių vidutinį arba didelį kvalifikacijos tobulinimo poreikį toje pačioje srityje, dalis, 2013 m. 28
- 1.5 pav. Jauni (15–29 metų amžiaus) žmonės, kurie norėtų kurti savo verslą, ES-28 vidurkis, 2014 m. 29
- 1.6 pav. Nuosavas verslas, kaip pageidaujamas karjeros pasirinkimas, ir ketinimai imtis verslo (18–64 metų amžiaus gyventojų, %), 2014 m. 30
- 1.7 pav. 2014 m. asmenų turimų gebėjimų ir galimybių suvokimas ir bendrasis ankstyvojo verslumo stadijos rodiklis (TEA) (18–64 metų amžiaus gyventojų, %) 31
- 1.8 pav. 2014 m. savarankiškai dirbantys jauni žmonės, kaip viso dirbančio jaunimo dalis, procentais pagal amžių 32

2 skyrius. Strategijos ir finansavimo sistemos 35

- 2.1 pav. Pagrindiniai Europos politikos dokumentai, darantys įtaką su verslumo ugdymu susijusios strategijos plėtrai 36
- 2.2 pav. Specifinių centralizuotų verslumo ugdymo strategijų įgyvendinimas 2000–2015 m. 38
- 2.3 pav. 2014–2015 m. pagrindinės centralizuotai įgyvendinamos su verslumo ugdymu susijusios strategijos 39
- 2.4 pav. Centralizuotai įgyvendinamų su verslumo ugdymu susijusių strategijų tipai 2014–2015 m. 42
- 2.5 pav. Strategijų temos ir atitinkami veiksmai, susiję su verslumo ugdymu 2014–2015 m. 46
- 2.6 pav. Platesnių strateginių tikslų, susijusių su verslumo ugdymu, apžvalga 2014–2015 m. 49
- 2.7 pav. Su verslumo ugdymu susijusių partnerystės dalyvavimas strategijose 2014–2015 m. 51
- 2.8 pav. Suplanuotos su verslumo ugdymu susijusių strateginių veiksmų stebėsenos priemonės 2014–2015 m. 53
- 2.9 pav. Verslumo ugdymo finansavimo (nacionalinio ir ES) šaltiniai ir įgyvendinamos strategijos tipas 2014–2015 m. 56
- 2.10 pav. Verslumo ugdymo finansavimas valstybės lėšomis 2014 m. 58

2.11 pav. ES lėšų naudojimas verslumo ugdymui skatinti 2007–2013 m. ir 2014–2020 m.	61
3 skyrius. Ugdymo programa	65
3.1 pav. Verslumo ugdymo vieta mokyklos ugdymo programoje 2014–2015 m.	67
3.2 pav. 2014–2015 m. mokomieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas (ISCED 1 ir 2 lygmenys)	68
3.3 pav. Verslumo ugdymo vieta mokyklos ugdymo programoje 2014–2015 m.	69
3.4 pav. Mokomieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas (ISCED 3 ir mokykloje teikiamas PPM 2014–2015 m.	71
3.5 pav. Centralizuotos gairės dėl verslumo ugdymo mokymo(si) metodikos 2014–2015 m.	73
3.6 pav. Praktinės verslininkystės patirtis mokyklos ugdymo programoje 2014–2015 m.	76
3.7 pav. Verslumo ugdymo mokymo rezultatai pradinio ir pagrindinio ugdymo pakopose	85
3.8 pav. 2014–2015 m. verslumo ugdymo mokymosi rezultatai vidurinio ugdymo pakopoje ir mokykloje teikiamame PPM	87
3.9 pav. Su verslumo ugdymu susijusių mokymosi rezultatų vertinimas 2014–2015 m.	90
4 skyrius. Pedagogų rengimas ir parama	93
4.1 pav. Verslumo ugdymas, kaip pirminio pradinio ir vidurinio ugdymo mokytojų rengimo programos privaloma tema, remiantis centrinio lygmens rekomendacijomis arba gairėmis, 2014–2015 m.	94
4.2 pav. Esminiai verslumo požiūriu grindžiamo mokymo įgūdžiai pirminio pradinio ir vidurinio ugdymo mokytojų rengimo programoje pagal centrinio lygmens rekomendacijas arba gaires, 2014–2015 m.	95
4.3 pav. Išorės suinteresuotųjų šalių dalyvavimas pirminiame pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojų rengime, remiantis centrinio lygmens rekomendacijomis arba gairėmis, 2014–2015 m.	96
4.4 pav. Konkrečiai susiję su verslumo ugdymu TPT kursai, kuriuose gali dalyvauti pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojai, 2014–2015 m.	98
4.5 pav. 2014–2015 m. centrinės valdžios institucijų teikiama (arba remiama) pagalba pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojams	99
5 skyrius. Verslumo ugdymo padėtis keturiose pagrindinėse srityse	105
5.1 pav. Perimamumo modelis, skirtas kiekvienam verslumo ugdymo plėtros etapui analizuoti (2010 m.)	105
5.2 pav. Verslumo ugdymo (VU) situacijos apžvalga keturiose pagrindinėse srityse 2014–2015 m.	106

KODAI IR SANTRUMPOS

Valstybių kodai

EU/EU-28	Europos Sąjunga	NL	Nyderlandai
		AT	Austrija
BE	Belgija	PL	Lenkija
BE fr	Belgijos prancūzų bendruomenė	PT	Portugalija
BE de	Belgijos vokiečių bendruomenė	RO	Rumunija
BE nl	Belgijos flamandų bendruomenė	SI	Slovėnija
BG	Bulgarija	SK	Slovakija
CZ	Čekijos Respublika	FI	Suomija
DK	Danija	SE	Švedija
DE	Vokietija	UK	Jungtinė Karalystė
EE	Estija	UK-ENG	Anglija
IE	Airija	UK-WLS	Velsas
EL	Graikija	UK-NIR	Šiaurės Airija
ES	Ispanija	UK-SCT	Škotija
FR	Prancūzija	EFTA / EEA ir šalys kandidatės	
HR	Kroatija	BA	Bosnija ir Hercegovina
IT	Italija	IS	Islandija
CY	Kipras	LI	Lichtenšteinas
LV	Latvija	ME	Juodkalnija
LT	Lietuva	MK*	Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija
LU	Liuksemburgas	NO	Norvegija
HU	Vengrija	RS	Serbija
MT	Malta	TR	Turkija

MK*: ISO kodas 3166. http://www.iso.org/iso/country_codes/iso_3166_code_lists.htm

Statistiniai kodai

: Duomenų nėra

(–) Netaikoma

Santrumpos ir akronimai

CPD	Tęstinis profesinis tobulėjimas (angl. <i>Continuing Professional Development</i>)
EE	Verslumo ugdymas (angl. <i>Entrepreneurship education</i>)
PMR	Pirminis mokytojų rengimas (angl. <i>Initial Teacher Education</i>)
IVET	Pirminis profesinis mokymas (angl. <i>Initial Vocational Education and Training</i>)

GEM	Pasaulio verslumo stebėjimas (angl. <i>Global Entrepreneurship Monitor</i>)
PISA	Tarptautinio moksleivių vertinimo programa (angl. <i>Programme for International Student Assessment</i>)
TALIS	Tarptautinis mokymo ir mokymosi tyrimas (angl. <i>Teaching and Learning International Survey</i>)

PAGRINDINĖS IŠVADOS

Daugelį metų verslumo ugdymo plėtra ir populiarinimas išlieka vienu pagrindinių ES ir šalių kandidačių politikos tikslų. Vis labiau suvokiamos jaunų žmonių galimybės steigti ir plėtoti nuosavas komercinio ar socialinio verslo įmones ir tapti novatoriais tose srityse, kuriose jie gyvena ir dirba. Verslumo ugdymas svarbus ne tik formuojant jaunų žmonių mąstyseną, bet ir teikiant žinias, lavinant įgūdžius ir nuostatas, kurios turi įtakos verslumo kultūros augimui.

Ši ataskaita, kuria tęsiamos ankstesnės *Eurydice* ataskaitos (2006, 2012), apima visus naujausius su šiuo klausimu susijusius pokyčius Europos šalyse. Joje apžvelgiamas mokyklinis ugdymas (pradinis, bendrasis vidurinis ir mokykloje vykstantis pirminis profesinis mokymas (PPM, angl. IVET) visose *Eurydice* tinklo šalyse ir regionuose, išskyrus Vokietiją, Airiją ir Lichtenšteiną. Tolesniuose skirsniuose apibendrinamos pagrindinės šios ataskaitos išvados, daugiausia dėmesio skiriant tiek apibrėžtims nacionaliniu lygmeniu bei kontekstiniais rodikliais (žr. 1 skyrių), tiek verslumo ugdymą remiantiems strateginiams veiksams ir finansavimo mechanizms (žr. 2 skyrių). Ataskaitoje taip pat apžvelgiama verslumo ugdymo integracija į nacionalinę ugdymo programą ir mokymosi rezultatus (žr. 3 skyrių), apimamas pirminis ir tęstinis mokytojų rengimas (žr. 4 skyrių). Galiausiai penktame, paskutiniame, ataskaitos skyriuje apibendrinami Europos šalių tinkamai veikiantys ir tobulintini elementai.

Daugumoje nacionalinių apibrėžčių atspindi toks pat platus verslumo ugdymo supratimas, kaip ir Europos bendrųjų kompetencijų pateiktame apibrėžime

Apie pusę šalių taiko Europos bendrųjų kompetencijų verslumo ugdymo apibrėžtį, o maždaug trečdalis – savo nacionalinę apibrėžtį (žr. 1.1 skirsnį). Daugumoje apibrėžčių (tiek Europos, tiek nacionalinių) verslumo ugdymo vaidmuo ir tikslas atspindi ne tik darbo ir verslo, bet ir daug platesnį asmens gyvenimo kontekstą. Beveik dešimtyje šalių neturi bendrai sutartos verslumo ugdymo apibrėžties.

Tyrimai rodo, kad bendras dalyvavimo praktiniame verslumo mokyme mokykloje lygis yra žemas, ir pabrėžia jaunimo tolesnio verslumo įgūdžių tobulinimo poreikį

Iš 2012 m. paskelbtų specialios Eurobarometro apklausos „Verslumas ES ir už jos ribų“ rezultatų matyti, kad tik mažiau nei ketvirtis (23 %) ES respondentų teigė dalyvavę su verslumu susijusiuose mokymuose ar veikloje, skirtoje idėjas paversti veiksmais ir sukurti savo projektą (žr. 1.2.1 skirsnį). Jaunesni respondentai teigė beveik dukart daugiau dalyvavę verslumo mokymuose.

2012 m. PISA apklausos rezultatai rodo, kad didelė penkiolikmečių dalis vis dar stokoja elementarių problemos sprendimo gebėjimų (žr. 1.2.2 skirsnį), tačiau šio tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad šių gebėjimų plėtojimas priklauso nuo mokyklos programos ir pačių mokytojų.

Pasaulio verslumo stebėjimo (GEM) tyrimas atskleidė glaudų įvertintų verslumo galimybių (įgūdžių) ir bendrojo ankstyvojo verslumo stadijos rodiklio (angl. *total early stage entrepreneurial activity* (TEA) ryšį, rodantį švietimo svarbą plėtojant verslumo gebėjimus (žr. 1.2.5 skirsnį).

Konkretesnės verslumo ugdymo strategijos dažniausiai yra visapusiškesnės, apimančios platesnį veiklų spektrą

Teigiama, kad konkretesnė, išskirtinai verslumui ugdyti skirta strategija, remdamasi visų sričių tyrimo duomenimis, leidžia nuosekliau ir visapusiškiau plėtoti verslumo ugdymo veiklą (žr. 2.1 skirsnį). Konkretesnės strategijos siūlo daugiau prioritetinių temų, palyginti su platesnio pobūdžio strategijomis,

ir dažniau apima esmines sąlygas, kurios turėtų padėti įgyvendinti verslumo ugdymą, t. y. vienodas ministerijų požiūris, partnerysčių ir suinteresuotųjų šalių įsitraukimas bei patikimos stebėsenos procedūros. Inovacijų strategijos labiausiai iš skirtingų platesnio pobūdžio strategijų tipų taip pat yra visapusiškesnės verslumo ugdymo atžvilgiu, palyginti su kitais strategijų tipais. Kai kurios platesnio pobūdžio strategijos siūlo mažai, o kai kuriais atvejais – tik vieną veiksmą, susijusį su verslumo ugdymu.

Vis dažniau pastebima tendencija kurti platesnio pobūdžio inovacijų strategijas

Pastebėta, kad šalyse, kur anksčiau buvo laikomasi konkretesnių strategijų, dabar pradedama siekti verslumo ugdymo tikslų taikant platesnio pobūdžio strategijas, susijusias su inovacijomis (žr. 2.1 skirsnį). EBPO pastebėjo tendenciją vadovautis platesnio pobūdžio strategijomis, kuriomis geriau koordinuojama švietimo ir inovacijų politika, siekiant sukurti švietimo sektorių, aktyviai palaikantį naujovių diegimą ⁽¹⁾. Kai šalys ir regionai nustos vadovautis esama strategija, bus įdomu stebėti, kokią geriausią strategiją, padėsiančią tobulėti šioje srityje politiniais ir praktiniais aspektais, jos pasirenks.

Konkretesnėms verslumo ugdymo strategijoms pirmenybę teikia Šiaurės Europos ir vakarų Balkanų regiono šalys

Konkretesnių verslumo ugdymo strategijų taikymą Šiaurės šalyse galima sieti su jų įsipareigojimu diegti inovacijas. Apie tai byloja tarptautiniai naujovių diegimo reitingai, kuriuose šios šalys nuolat pirmauja (žr. 2.1 skirsnį). Švedija, Suomija ir Danija pirmauja 2015 m. Europos inovacijų diegimo rezultatų suvestinėje ⁽²⁾ ir pagal Pasaulinį inovacijų indeksą ⁽³⁾ yra pirmajame dešimtuke, kuriame Norvegija taip pat yra tarp 20 pirmaujančių pasaulio šalių.

Vakarų Balkanuose verslumo ugdymo įgyvendinimas remiasi Smulkiojo verslo akto vertinimo procesu ⁽⁴⁾ ir Rygos išvadose apibrėžtais profesinio mokymo siekiniais ⁽⁵⁾. Abu dokumentai – tai nacionalinės politikos reikalavimai visose ES narystės siekiančiose šalyse ir jų laikymasis kontroliuojamas tiek šalies, tiek ES lygmeniu kaip neatskiriama pasirengimo narystei proceso dalis.

Įsidarbinamumas – bendras visų strategijų tikslas

Konkretesnės verslumo ugdymo strategijos, palyginti su platesnio pobūdžio strategijomis, siekia iš esmės spręsti visus tyrimo metu nagrinėjamus uždavinius, įskaitant aktyvų pilietiškumą, įmonių steigimą bei įsidarbinamumą (žr. 2.1 skirsnį). Tačiau visos strategijos skiria didelį dėmesį įsidarbinamumui. Tai galima sieti su ekonomikos krize, su kuria šiuo metu susiduria Europos šalys.

Mokymosi rezultatų siekimas retai įvardijamas vienu svarbiausių veiksmų įgyvendinant strategijas

Atrodo, kad mokymosi rezultatų nustatymas nėra verslumo ugdymo strategijų prioritetas – tik aštuonios šalys ir regionai (Danija, Estija, Austrija, Lenkija, Jungtinė Karalystė (Velsas), Bosnija ir

⁽¹⁾ 2010 m. EBPO inovacijų strategija.

⁽²⁾ Prieiga per internetą: <>.

⁽³⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.globalinnovationindex.org/content/page/data-analysis/>>.

⁽⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act/index_en.htm>.

⁽⁵⁾ Patvirtinus 2015 m. birželio 15 d. Rygos išvadą, Europos Sąjungos Taryba susitarė dėl naujų 2015–2020 m. vidutinės trukmės siekinių profesinio mokymo srityje, pvz., bendrųjų kompetencijų, įskaitant verslumą, stiprinimo. http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/2015-riga-conclusions_en.pdf

Hercegovina, Juodkalnija ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija) priskiria šią sritį strateginei veiklai (žr. 2.1.4 skirsnį). Galima pripažinti, kad šiuo metu išsamių mokymosi rezultatų, susijusių su verslumo ugdymu, trūkumas yra viena pagrindinių kliūčių efektyviam ir kokybiškam verslumo ugdymui formuotis. Daugiau dėmesio reikėtų skirti verslumo mokymosi rezultatams įtraukti į vertinimo procesą, nes tai – esminis kokybiško verslumo ugdymo bruožas, kurio svarba pabrėžiama tik dviejų šalių strategijose (Danijos ir Estijos).

Mažai strategijų rodo išsamesnį požiūrį į pažangos ir poveikio stebėseną

Turima svarių įrodymų, kad didžioji strategijų dalis pasižymi teigiamu ministerijų bendradarbiavimu ir partneryste (žr. 2.1.5 skirsnį). Tačiau gali prireikti pasistengti padėti valstybėms plėtojant ir įgyvendinant patikimesnę stebėsenos sistemą. Nedaug šalių gali suteikti informacijos apie stebėsenos priemones įgyvendinant strategiją. Kai kurios platesnio pobūdžio strategijos nėra konkrečiai susietos su rezultatais ar poveikiu, susijusiu su verslumo ugdymu. Dažnai nėra apibrėžto ryšio su verslumo ugdymo politikos rengimo ciklu. Dabar, kai Europoje finansavimas iš valstybės ir kitų lėšų yra stipriai mažinamas, svarbu griežtai svarstyti pažangą bei strategijų ir jų veiksmų daromą poveikį.

Daugiau nei pusė Europos šalių verslumui ugdyti skiria tiek valstybės, tiek ES lėšas, tačiau vis dar reikia sukurti stabilius ir visapusiškus finansavimo šaltinius

Visoje Europoje verslumo ugdymo plėtra ir įgyvendinimas finansuojamas iš nacionalinių ir (arba) Europos šaltinių (žr. 2.2. skirsnį). Nacionalinį finansavimą dažniausiai skiria švietimo ministerija kartu su kitomis kompetentingomis ministerijomis. 27 Europos šalys ir regionai finansuoja verslumo ugdymą iš nacionalinių lėšų, didesnė finansavimo dalis skiriama konkrečiai ar platesnei su verslumo ugdymu susijusiai strategijai įgyvendinti.

Lėšos skirstomos formuojant atskirą verslumo ugdymo biudžetą, tačiau dažniau jos yra bendro valstybės biudžeto dalis. Iš visų šalių, įgyvendinančių konkrečią verslumo ugdymo strategiją, tik Švedija tam skiria atskirą biudžetą iš valstybės lėšų, o visos kitos šalys finansuoja savo konkrečios strategijos įgyvendinimą iš bendro valstybės biudžeto. Kita vertus, nors Liuksemburgas, Malta ir Nyderlandai neturi verslumo ugdymo (ar su juo susijusios) strategijos, šios šalys nacionaliniu lygmeniu turi specialų biudžetą verslumo ugdymo plėtrai ir įgyvendinimui plačiąja prasme.

Be valstybės finansavimo, 24 Europos šalys ir regionai gauna ES lėšas verslumui ugdyti (žr. 2.2.3 skirsnį). Kelios valstybės (Kroatija, Vengrija, Bosnija ir Hercegovina, Turkija) priklauso tik nuo ES finansavimo verslumo ugdymui plačiąja prasme arba savo konkrečios ar platesnės su verslumo ugdymu susijusios strategijos įgyvendinimo.

Taigi, abu ES finansavimo būdai – tiek tiesioginis, tiek netiesioginis ⁽⁶⁾ – yra svarbiausios verslumo ugdymo plėtros ir įgyvendinimo priemonės. Vis dėlto netiesioginis ES finansavimo būdas gali padėti pasiekti nuoseklesnių rezultatų, nes toks finansavimo būdas remia veiklos programas, apimančias nacionalinius investavimo prioritetus, specifinius uždavinius ir konkrečias veiklas ilgesniam laikotarpiui, priešingai nei tiesioginis ES finansavimo būdas, kurio metu dažniausiai remiama trumpalaikė, projekto principu grindžiama veikla. Daugumą šalių, naudojančių ES lėšas savo specifinei ar platesnei su verslumo ugdymu susijusiai strategijai įgyvendinti, remia netiesioginiai finansavimo šaltiniai.

Daugiau nei pusė Europos šalių skiria tiek nacionalines, tiek ES lėšas verslumo ugdymo plėtrai ir įgyvendinimui. Tačiau visoje Europoje vis dar reikia plėtoti stabilius ir ilgalaikius finansavimo šaltinius, užtikrinančius visapusišką verslumo ugdymo, įskaitant strategijų įgyvendinimo, mokymo programas, mokytojų mokymų ir pagalbos mokytojams, suinteresuotųjų šalių partnerystės kūrimo rėmimą.

Verslumo ugdymas vis dažniau pripažįstamas tarpdisciplininio tikslo pradinio ugdymo pakopoje, tačiau paprastai verslumo ugdymo programos siūlomos vyresnių vidurinės mokyklos klasių moksleiviams pasitelkiant daug įvairių mokymo būdų ir metodų

Galima įžvelgti konkrečias tendencijas, kaip šalys integruoja verslumo ugdymą į mokyklos programą (žr. 3.1 skirsnį). Pradinio ugdymo programoje verslumo ugdymas integruojamas daugiausiai kaip tarpdisciplininis tikslas. Tokie tarpdisciplininiai tikslai būdingi ir visiems kitiems švietimo sistemos lygmenims.

Verslumo dažniausiai mokomi vyresni vidurinės mokyklos moksleiviai, o pats verslumo mokymas pasižymi platesne metodų ir būdų įvairove. Dažnai verslumo gebėjimams ugdyti siūlomas ne tik atskiras mokomasis dalykas, bet kartu verslumo ugdymas integruojamas į kitus dalykus, dažniausiai į socialinius mokslus, ekonomiką ar verslo studijas. Tačiau mokykloje verslumo dažniausiai mokoma per pasirenkamuosius dalykus. Tai iš esmės dera su nuostata, kad vyresnių klasių moksleiviai turi daugiau pasirinkimo nei pradinių klasių mokiniai. Tačiau tikėtina, kad moksleiviai turi mažesnę prieinamumą prie verslumo ugdymo tose šalyse, kur verslumo mokoma per pasirenkamuosius, o ne per privalomuosius dalykus, arba kur verslumas nėra tarpdalykinė tema.

Daugiau nei pusė šalių turi labai mažai mokymo metodikos gairių arba jų visai neturi

Verslumo ugdymo metodinės gairės daugiausiai skirtos vyresnėms vidurinės mokyklos klasėms bei pirminiam profesiniam mokymui (toliau – PPM) mokykloje nei jaunesnių klasių moksleiviams (žr. 3.1.3 skirsnį). Skirtingų šalių gairių rekomenduojama veikla skiriasi tik nežymiai. Labiausiai paplitusi veikla – aktyvus mokymasis ir mokymasis už klasės ribų, o patirtinis mokymasis mažiausiai populiarus.

Iš tyrimo rezultatų matyti, kad metodai, kuriems būdingas moksleivių patirties formavimas už klasės ribų ir šios patirties siejimas su realiu gyvenimu, ugdant verslumą yra ypač svarbūs. Svarbu turėti aiškias gaires siekiant užtikrinti, kad mokytojai turėtų bendrą supratimą apie tinkamiausius ir efektyviausius verslumo ugdymo metodus, kurie leistų organizuoti sėkmingą mokymo(si) procesą. Ataskaitoje teigiama, kad dauguma šalių teigia integruojančios verslumo ugdymą į mokyklos programą, tačiau jos dažnai nerekomenduoja jokių konkrečių mokymo(si) metodų ir atitinkamai suteikia mokytojams daug autonomijos šioje srityje.

⁽⁶⁾ ES lėšas sudaro tiesioginė finansinė parama, kurią Europos institucijos galutiniais naudos gavėjams (pvz., Erasmus+) teikia tiesiogiai, arba netiesioginė parama, pvz., kaip struktūrinių fondų atveju (ir, kalbant išskirtinai apie verslumo ugdymą, Europos socialinio fondo atveju).

Tik kelių šalių mokyklų programose praktinis patirtinis verslumo mokymas yra privalomas ir įprastas

Labiausiai paplitę praktinio verslumo ugdymo veiklos pavyzdžiai – moksleivių steigiamos įmonės bei projekto principu grindžiama veikla, turinti aiškos verslo idėjos generavimo procesą bei apčiuopiamą galutinį produktą (žr. 3.2 skirsnį).

Nemažai patirtinio mokymosi veiklos organizuojama kartu su kitomis iniciatyvomis, kurioms būdingas išorinių partnerių dalyvavimas, pvz., tarptautinė programa „Jaunimo laimėjimas“ (angl. *Junior Achievement*). Daugumoje šalių tokia veikla priskiriama tik užklasinęi veiklai, tačiau kitose šalyse (Belgijos flamandų bendruomenėje, Bulgarijoje, Estijoje, Graikijoje ir Latvijoje) šios programos įtrauktos į įprastą mokyklinę programą.

Daugelyje Europos šalių verslumo ugdymo mokymosi rezultatai yra išskaidyti. Jiems trūksta visapusiškumo ir nuoseklumo tarp skirtingų ugdymo koncentrų.

Europos šalys savo mokyklinėje programoje nevienodai apibrėžia skirtingus su verslumo ugdymu susijusius mokymosi rezultatų tipus (žr. 3.3 skirsnį). Kai kurie jų, t. y. pasitikėjimas savimi, planavimas ir darbas grupėje, nėra būdingi vien tik verslumo ugdymui, o priskiriami platesniems ugdymo uždaviniams ir plačiai taikomi visoje programoje. Dažnai nurodoma, jog kūrybiškumas – tai bendras verslumo ugdymo tikslas, tačiau retai kur galima surasti aiškiai apibrėžtų su juo susijusių mokymosi rezultatų. Tokie mokymosi rezultatai kaip „išteklų valdymas“, „rizikos ir neapibrėžtumo valdymas“, „verslininkų vaidmuo visuomenėje“ ir „verslininko karjeros galimybės“ yra gana specifiniai, todėl Europos mokyklų programose jie daug rečiau pasitaiko tarp aiškiai suformuluotų mokymosi rezultatų. Tradiciškai finansinis raštingumas, kaip mokymosi rezultatas, visada siejamas su verslumo ugdymu jau vien dėl to, kad jį paprasta apibrėžti ir pamatuoti. Ataskaitoje teigiama, kad finansinis raštingumas – tarp labiausiai paplitusių verslumo ugdymo mokymosi rezultatų visais švietimo sistemos lygmenimis.

Apskritai tik apie 15 šalių ir regionų įtraukia daug skirtingų verslumo ugdymo mokymosi rezultatų (suskirstytų į bent šešias kategorijas) į privalomų dalykų programą ir (arba) į tarpdalykines sritis bent viename ugdymo koncentre. Vyresnių klasių mokyklos programų mokymosi rezultatų skaičius yra šiek tiek didesnis nei jaunesnių klasių, tačiau šis skirtumas yra nežymus. Daugiau skirtumų aptikta sąsajose tarp tam tikrų mokymosi rezultatų. Pradinės ir pagrindinės mokyklos programos mokymosi rezultatai labiausiai siejami su verslumo požiūriu, kūrybiškumu bei planavimo, finansinio raštingumo ir darbo grupėje įgūdžiais. Vidurinės mokyklos klasių bei mokykloje vykdomo PPM programos turi mažiau su verslumo požiūriu ir darbo grupėje įgūdžiais susijusių mokymosi rezultatų. Jie labiau siejami su „išteklų valdymu“, „rizikos ir neapibrėžtumo valdymu“, o žinių lygmeniu – su „galimybių įvertinimu“.

Trūksta konkretaus verslumo ugdymo mokymosi rezultatų vertinimo, o tai reiškia ribotą verslumo ugdymo integraciją

Tik kelios šalys turi aiškesnę verslumo ugdymo mokymosi rezultatų struktūrą jų nuoseklumo ir visapusiškumo atžvilgiu (Estija, Ispanija, Jungtinė Karalystė (Škotija) ir Norvegija) (žr. 3.3.3 skirsnį). Taip pat kai kurios šalys šiuo metu jau plėtoja visapusiškesnę ir strategiškesnę požiūrį, visų pirma kurdamos orientacinę kompetencijų sistemą. Tokį kelią pasirinko Belgijos flamandų bendruomenė, Danija, Austrija ir Jungtinė Karalystė (Velsas).

Tačiau vienos konkrečios su verslumo ugdymu susijusiais mokymosi rezultatais vertinimo sistemos dar nėra (žr. 3.3.4 skirsnį). Geriausiai atveju kai kurie mokymosi rezultatai vertinami atsižvelgiant į konkrečius – verslumo temas apimančius – mokymosi dalykus. Tai didžiausia kliūtis, trukdanti veiksmingai mokyti ir mokytis verslumo, nes tiek mokytojai, tiek mokiniai linkę daugiau dėmesio skirti tai mokyklos programos daliai, kuri turi būti įvertinta.

Beveik pusėje Europos šalių pirminio mokytojų rengimo institucijoms suteikiama autonomija verslumo ugdymo programos įgyvendinimo klausimais

Pirminio mokytojų rengimo (PMR, angl. ITE) lygmeniu sudėtinga įvertinti verslumo ugdymo būklę, nes daugiau nei trys ketvirtadaliai Europos šalių ir regionų suteikia PMR institucijoms laisvės mokymo programos atžvilgiu arba neturi joms reikalavimų ir rekomendacijų verslumo ugdymo klausimais. Situacija galėtų paaiškėti tik atlikus individualių programų analizę arba tyrimą, kuris parodytų realią padėtį mokytojų rengimo institucijose.

Tik dviejų valstybių centrinės valdžios institucijos rekomenduoja, kad bent visi būsimi pradinio ir bendrojo vidurinio ugdymo mokytojai dalyvautų verslumo ugdymo programoje pirmaisiais studijų metais. Tokią rekomendaciją siūlo Estija ir Latvija. Danijoje ši rekomendacija skirta tik pradinio ir pagrindinio ugdymo mokytojams. Dar keturiose šalyse centrinės valdžios institucijos siūlo šią rekomendaciją tik kai kuriems mokytojams, priklausomai nuo mokomojo dalyko ir ugdymo pakopos (Austrija, Slovakija ir Juodkalnija), arba nuo PMR programos, pagal kurią mokosi mokytojas (Turkija).

13 šalių ir regionų savo pagrindinėse rekomendacijose pripažino, kad būsimieji mokytojai privalo įgyti pagrindinių verslumo ugdymo įgūdžių, neatsižvelgiant į tai, ar mokytojai lavins šiuos įgūdžius konkrečiai verslumo ugdymo kontekste, ar kitais būdais. Visi būsimieji Danijos, Estijos, Ispanijos, Latvijos, Maltos, Lenkijos ir Norvegijos mokytojai turėtų įgyti bent keturis iš penkių ataskaitoje apžvelgtų įgūdžių.

Tęstinio profesinio tobulėjimo srityje verslumo ugdymo mokymo programos tiekiamos geriau nei pirminiame mokytojų rengimo sferoje

28 šalyse ir regionuose kai kurių dalykų tam tikrų ugdymo pakopų mokytojai gali dalyvauti tęstinio profesinio tobulėjimo (toliau – TPT, angl. CPD) programose (žr. 4.2 skirsnį). 17 šalių ir regionų tokią galimybę turi visi pradinio ir bendrojo vidurinio ugdymo mokytojai. Šias programas gali vykdyti už TPT atsakingos institucijos arba gali perduoti jų vykdymą verslumo ugdymo srityje veikiančioms įstaigoms ir asociacijoms.

Labai sunku susidaryti išsamų vaizdą apie tai, kas vyksta mokytojų rengimo srityje, tačiau akivaizdu, kad tam tikros priemonės galėtų pagerinti tiek pirminio mokytojų rengimo padėtį, tiek TPT verslumo ugdymo mokymų tiekimą siekiant padėti mokytojams susipažinti su verslumo tematika bei mokymo metodika, kuri padėtų mokiniams tobulinti verslumo įgūdžius ir požiūrį.

Aprūpinimas mokymosi medžiaga – populiariausia centrinės valdžios institucijų teikiamos pagalbos forma

Centrinės valdžios institucijos dažniausiai padeda mokytojams finansuodamos mokymo medžiagos įsigijimą arba ją parengdamos (17 šalių ir regionų; žr. 4.3 skirsnį). 12 šalių ir regionų centrinės valdžios institucijos parengė verslumo ugdymo gaires, kartais bendradarbiaudamos su kitomis suinteresuotomis šalimis. 11 šalių ir regionų (visose trijose Belgijos bendruomenėse, Danijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Kroatijoje, Austrijoje, Rumunijoje, Suomijoje ir Juodkalnijoje) veikia kompetencijų centrai, kuriuos remia centrinės valdžios institucijos.

Mokytojų tinklaveika taip pat galėtų padėti kurti bendrą koncepciją ir dalytis gerąja patirtimi. Šią sritį galima išnagrinėti išsamiau, nes šiuo metu mokytojų tinklai verslumo ugdymo klausimais veikia tik Danijoje, Estijoje, Ispanijoje ir Prancūzijoje.

Kai kuriose šalyse ir regionuose privatus sektorius ir ne pelno siekiantis sektorius jau dalyvauja rengdami mokymo medžiagą ir interneto išteklių centrus mokytojams. Tačiau padėtis galėtų pagerėti, jei centrinės valdžios institucijos prisiimtų didesnius įsipareigojimus.

Šiuo metu nė viena į ataskaitą įtraukta šalis neturi į mokyklinę programą visiškai integruoto verslumo ugdymo kurso

Visiškai integruotas į mokyklinę programą verslumo ugdymas reikštų, kad pasirinkta strategija naudojama jau kelerius metus ir ji nuolat tikrinama, kad finansavimo mechanizmai veikia užtikrintai, kad mokymo rezultatai yra vertinami ir kad verslumo ugdymo programa visiškai integruota į visiems mokytojams prieinamą PMR ir TPT (žr. 5 skyrių). Labiausiai reikėtų tobulinti šias dvi sritis – mokymosi rezultatus ir mokytojų rengimą. Būtina parengti visapusiškus ir nuoseklius mokymosi rezultatus, kuriuos būtų galima taikyti kelioms ugdymo pakopoms ir konkrečiai įvertinti. Be to, verslumo ugdymo integracija į PMR ir TPT, skirtą visiems mokytojams nepriklausomai nuo jų mokomojo dalyko ir ugdymo pakopos, yra privaloma, siekiant kokybiškai mokyti moksleivius.

IVADAS

Jau daugelį metų verslumo ugdymo plėtra ir populiarinimas išlieka vienu pagrindinių ES ir šalių kandidačių politikos tikslų. Atrodo, kad didelio jaunimo nedarbo, ekonomikos krizės ir greitų pokyčių, susijusių su sudėtinga žiniomis pagrįsta ekonomika ir mūsų visuomenės įvairove, sąlygomis universalieji gebėjimai, o ypač verslumas, yra esminiai siekiant padėti jauniems žmonėms tapti aktyviais, kūrybiškais ir versliais piliečiais. Nors verslumo ugdymas yra gana nauja mokslinių tyrimų sritis, jau turima pakankamai svarių įrodymų ⁽⁷⁾ apie tiek pavienių asmenų, tiek visuomenės verslumo ugdymo privalumus. Skirtingose šalyse nacionalinio verslumo ugdymo situacija labai skirtinga. Kai kurios šalys šioje srityje dirba jau kelis dešimtmečius, o kitos valstybės tik pradeda spręsti verslumo ugdymo integracijos į švietimo politiką problemą ⁽⁸⁾.

Europos Komisija jau ilgą laiką palaiko verslumo ugdymo plėtrą. 2012 m. komunikate „Švietimo persvarstymas: investicija į gebėjimus siekiant geresnių socialinių ir ekonominių rezultatų“ pabrėžiama universaliųjų gebėjimų, o ypač verslumo, įgūdžių svarba ir rekomenduojama:

„valstybėms narėms puoselėti verslumo įgūdžius taikant naujus ir kūrybiškus mokymo(si) metodus nuo pat pradinės mokyklos, kartu vidurinėje ir aukštojoje mokykloje pabrėždamos verslo steigimo galimybę kaip profesinės karjeros tikslą. Reikia integruoti realaus gyvenimo patirtį per problemomis pagrįstą mokymąsi bei sąsajas su verslininkyste į visus mokomuosius dalykus ir pritaikyti ją visoms ugdymo pakopoms. Visi jauni žmonės, prieš baigdami privalomąją mokyklinio ugdymo pakopą, turėtų būti padalyvavę bent vienoje praktinio patirtinio verslumo ugdymo programoje“ ⁽⁹⁾.

2013 m. išleistame veiksmų plane „Verslumas 2020“ verslumo ugdymas pažymėtas viena iš trijų sričių, kurioje būtina imtis neatidėliotinų veiksmų ⁽¹⁰⁾.

2014 m. gruodžio mėn. Taryba priėmė išvadas dėl verslumo ugdymo, kuriose pabrėžiama, kad „piliečių verslaus požiūrio skatinimas gali praversti tiek asmeniniame, tiek profesiniame gyvenime“. Taryba ragina valstybes nares „visoje švietimo ir mokymo sistemoje skatinti koordinuotą požiūrį į verslumo ugdymą“ ⁽¹¹⁾.

2015 m. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl jaunimo verslumo skatinimo švietimo ir mokymo priemonėmis. Joje teigiama, kad:

„kai kurios valstybės narės dar nėra parengusios bendros politikos arba strateginio požiūrio į verslumo ugdymą ar verslumo mokymo programos ir mokymo metodų, nes ne visi Europos mokytojai ir švietimo institucijų vadovai turi pakankamai žinių verslumo ugdymo srityje“ ir „pabrėžiama, jog į verslumą būtina žiūrėti plačiąja prasme, kaip į esminių universaliųjų gebėjimų, naudojamų asmeniniais ir profesiniais tikslais, visumą“ ⁽¹²⁾.

⁽⁷⁾ Žr. nuorodas Ataskaitos pabaigoje.

⁽⁸⁾ EACEA/Europos Komisija (2012); McCoshan, A. et al. (2010).

⁽⁹⁾ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Švietimo persvarstymas: investavimas į gebėjimus siekiant geresnių socialinių ir ekonominių rezultatų“, COM/2012/0669 final.

⁽¹⁰⁾ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Veiksmų planas „Verslumas 2020“: verslumo dvasios atkūrimas Europoje“. COM/2012/0795 final.

⁽¹¹⁾ Tarybos išvados dėl verslumo švietimo ir mokymo srityje, OL C 17, 2015-01-20, p. 2.

⁽¹²⁾ 2015 m. rugsėjo 8 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl jaunimo verslumo skatinimo švietimo ir mokymo priemonėmis. (2015–2006 (INI).

Ataskaitos tikslai ir turinys

Ataskaita buvo parengta atsižvelgiant į Tarybos išvadose išsakytą poreikį surinkti daugiau duomenų apie verslumo ugdymą. Taip pat, formuluojant tyrimų klausimus ir apibrėžiant šios ataskaitos apimtį, buvo atsižvelgta į Tarybos išvadose bei kitose Europos politikos gairėse išskeltus prioritetus.

Šioje srityje tebetrūksta lyginamųjų tyrimų ir rodiklių nustatymo. Tačiau, siekiant paskatinti keitimąsi patirtimi bei politikos kryptį plėtojimą, būtina turėti reikiamų žinių ir suvokimą apie verslumo gebėjimų tobulinimo būdus.

Taigi, atsižvelgiant į patirtį, įgytą iš dviejų ankstesnių *Eurydice* ataskaitų apie verslumo ugdymą ⁽¹³⁾, naujoje ataskaitoje siekiama atnaujinti informaciją apie verslumo ugdymo strategijas, mokymo programas ir mokymo rezultatus. Šia ataskaita taip pat bandoma užpildyti Verslumo mokymosi ir gebėjimų rodiklių ekspertų grupės pastebėtas mokslinių tyrimų spragas ir duomenų trūkumus ⁽¹⁴⁾, todėl ataskaitoje buvo analizuojamos tokios temos kaip mokymosi rezultatai, mokytojų rengimas ir finansavimo sistemos.

Ataskaitą sudaro penki skyriai, kiekviename jų apžvelgiamas skirtingas verslumo ugdymo Europos mokyklose aspektas, o paskutiniame ataskaitos skyriuje visi šie pagrindiniai aspektai apibendrinami.

- 1 skyriuje pateikiamos verslumo ugdymo sąvokos apibrėžtys ir šios sąvokos kontekstas atsižvelgiant į esamus statistinius rodiklius.
- 2 skyrius – tai centrinės valdžios institucijų taikomų strategijų, skirtų verslumo ugdymui populiarinti, bei esamų finansavimo šaltinių apžvalga.
- 3 skyriuje analizuojama, ar verslumo ugdymas integruotas į mokyklos programą ir, jei taip, kokiais būdais tai daroma. Taip pat apžvelgiami mokymosi rezultatai.
- 4 skyriuje apžvelgiamas mokytojų rengimas bei kita centralizuota pagalba mokytojams įgyvendinant verslumo ugdymo programą.
- 5 skyriuje analizuojama dabartinė verslumo ugdymo situacija Europos valstybėse ir jo įgyvendinimo pažanga.

Prieduose pateikiama nuorodų į pagrindines nacionalines organizacijas, programas ir leidinius, susijusius su pagalba mokytojui, lentelė.

Ataskaitą papildė nacionaliniai suvestiniai aprašai, kuriuose pateikiama svarbiausia informacija apie verslumo ugdymą kiekvienos šalies švietimo sistemoje.

⁽¹³⁾ EACEA/Eurydice (2012). Pirmojoje ataskaitoje buvo pateikta duomenų iš *Eurydice* tinklo nacionalinių padalinių santrauka: *Verslumas Europos švietime. Akivaizdžiai būtinas aukštesnėje vidurinio ugdymo pakopoje*. 2006 m. spalio mėn.

⁽¹⁴⁾ 2012 m. gruodžio mėn. Europos Komisija sudarė darbo grupę esamiems duomenų šaltiniams, galintiems papildyti verslumo ugdymo rodiklius, įvertinti ir stebėsenos rodiklių sistemai, kuri leistų įvertinti šiuo metu vykdomo verslumo ugdymo lygį Europoje mastu, apibrėžti. Grupę sudarė 12 narių iš įvairių institucijų, įskaitant Europos Komisiją (Švietimo ir kultūros generalinį direktoratą ir Įmonių ir pramonės generalinį direktoratą), Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomąją įstaigą (padalinys A7), Pietryčių Europos verslumo mokymosi centrą (SEECCL), iniciatyvą „Europos jaunimo laimėjimai“ (angl. *Junior Achievement Europe* (JA), Europos mokymo fondą (ETF), Pasaulio verslo stebėjimą (GEM) ir EBPO.

Aprėptis ir metodologija

Ataskaita apima didžiąją *Eurydice* tinklo narių dalį, išskyrus Vokietiją, Airiją ir Lichtenšteiną. Tačiau šios trys valstybės gali būti paminėtos aptariant kitų šaltinių duomenis.

Ataskaitoje analizuojamas mokyklinis ugdymas – pradinis ir bendras vidurinis išsilavinimas, taip pat mokykloje vykdomas pirminis profesinis mokymas (toliau – PPM, angl. IVET), t. y. Tarptautinio standartizuoto švietimo klasifikatoriaus (ISCED) 1–3 lygmenys. Pagal verslumo, kaip universalus, visiems moksleiviams svarbaus, bendrojo gebėjimo ugdymo, tikslus mokykloje vykdomas PPM apsiriboja VISIEMS moksleiviams skirtomis mokymosi šakomis (bendroji programa) bei VISIEMS moksleiviams prieinamais pasirenkamaisiais dalykais, nepriklausomai nuo to, kokią profesinio mokymo šaką jie pasirinko. Ataskaita neapima šakų, kurios išskirtinai moko verslumo, kaip karjeros, pavyzdžiui, verslo studijų, nes ši analizė remiasi verslumo, kaip universalus bendrojo gebėjimo, sąvoka.

Ataskaita grindžiama plačiai vartojama darbine „verslumo ugdymo“ sąvoka. Kaip ir 2012 m. *Eurydice* ataskaitoje (EACEA / *Eurydice* 2012), šioje ataskaitoje remiamasi 2006 m. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų, kurioje „iniciatyvumo ir verslumo jausmas“ pripažinti vienu iš aštuonių bendrųjų gebėjimų:

„Iniciatyvumo ir verslumo jausmas reiškia žmogaus sugebėjimą idėjas paversti veiksmais. Jis reiškia kūrybiškumą, novatoriškumą ir pasirengimą rizikuoti bei gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant iškeltų tikslų. Tai kiekvienam žmogui praverčia ne tik kasdieniame gyvenime namuose ir visuomenėje, bet ir darbe, nes turint šį gebėjimą galima suprasti su darbu susijusį kontekstą ir išnaudoti galimybes, be to, tai yra konkretesnių įgūdžių ir žinių, kurios būtinos tiems, kas pradeda socialinę ar komercinę veiklą, pagrindas. Tai turėtų apimti supratimą apie etines vertybes ir skatinti gero valdymo principą“⁽¹⁵⁾.

2006 m. pradėtas darbas padėjo aiškiau suvokti verslumą kaip bendrąjį gebėjimą. Be to, šios ir 2012 m. *Eurydice* ataskaitos išvadų negalima lyginti tiesiogiai, nes sąvokos, apibrėžimai ir metodologija buvo patobulinta, ypač mokymosi rezultatai. Darbinė verslumo ugdymo sąvoka, vartojama šioje ataskaitoje, remiasi ankstesnės Teminės darbo grupės verslumo ugdymo klausimais priimta sąvoka, kuri savo ruožtu rėmėsi pamatine sąvoka, kurią vartojo Tarptautinė darbo grupė verslumo mokymosi klausimais:

„Verslumo ugdymas vyksta ten, kur besimokantys tobulina savo gebėjimus ir mąstyseną siekdami kūrybiškas idėjas paversti verslo veiksmis. Tai bendrasis visų besimokančiųjų gebėjimas, padedantis asmenybei tobulėti, tapti aktyviu piliečiu, integruotis į visuomenę bei įsidarbinti. Verslumo ugdymas svarbus visame visą gyvenimą trunkančiame mokymosi procese, visoms mokymosi disciplinoms ir visoms ugdymo ir mokymosi formoms (formaliajam, neformaliajam ir savišvietai), kurios prisideda ugdant verslumo dvasią ar elgesį turint komercinį tikslą arba jo neturint“⁽¹⁶⁾.

Šioje ataskaitoje remiamasi *Eurydice* tinklo nacionalinių padalinių ir (arba) nacionalinių ekspertų atsakymais į klausimyną, kurį parengė „Erasmus+“ A7 padalinys – Švietimo ir jaunimo politikos analizė, koordinuojanti *Eurydice* tinklą Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomojoje įstaigoje (EACEA). Kiti informacijos šaltiniai, pavyzdžiui, Eurostatas, Eurobarometras, EBPO ir Pasaulio

⁽¹⁵⁾ 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų, OJ L 394, 20016-12-30, p. 10.

⁽¹⁶⁾ Tai remiasi pamatine sąvoka, kurią 2012 m. sausio 18 d. Ženevoje priėmė tarptautinė darbo grupė verslumo mokymosi klausimais. Darbo grupę sudarė Europos mokymosi fondo (ETF), Vokietijos tarptautinio bendradarbiavimo agentūros (GIZ), Tarptautinės darbo organizacijos (ILO), UNESCO bei UNESCO profesinės mokymosi konvencijos (UNEVOC) atstovai.

verslumo stebėjimas (GEM) taikomi kitiems esamiems su verslumo ugdymu susijusiems rodikliams aptarti pirmame, kontekstinę informaciją pateikiančiame, skyriuje. Apskritai, *Eurydice* duomenys ir rodikliai yra kokybiniai. Jie daugiausia paremti oficialia informacija apie už švietimą atsakingų centrinės ir aukščiausio lygio valdžios institucijų įstatymus, teisės aktus ir vykdomą politiką. Daugelyje šalių ši informacija yra pateikiama nacionaliniu (valstybės) lygmeniu. Kai kuriose šalyse regionai (bendruomenės, kiti federaciniai vienetai – *žemės* ir kt.) yra atsakingi už visus švietimo klausimus. Belgijoje, Vokietijoje ir Jungtinėje Karalystėje skirtingos jurisdikcijos turi savo švietimo ministeriją.

Eurydice duomenys surinkti tik iš valstybinio sektoriaus mokyklų, išskyrus tris Belgijos bendruomenes ir Nyderlandus. Šiose šalyse vyriausybės dotuojamose privačiose mokyklose mokosi labai daug moksleivių ir šioms mokykloms taikomos tokios pat taisyklės, kaip ir valstybinėms. Todėl tokios privačios mokyklos taip pat įtrauktos į tyrimą.

Šios ataskaitos rengimą koordinavo Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomosios įstaigos (EACEA) A7 padalinys. Ataskaitą patikrino visi tyrime dalyvavę nacionaliniai padaliniai. Už pagrindines išvadas atsako tik Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomosios įstaigos (EACEA) *Eurydice* padalinys. Ataskaitos pabaigoje dėkojama visiems, kas prisidėjo ją rengiant.

I SKYRIUS. VERSLUMO UGDYMO APIBRĖŽTYS IR KONTEKSTAS

Požiūriai į verslumo ugdymą ir jo tikslai paprastai skiriasi priklausomai nuo šalies konteksto ir verslumo ugdymo sąvokos supratimo. Viena vertus, verslumo ugdymas suprantamas siaurąja prasme pabrėžiant nuostatas ir gebėjimus, kurių reikia jaunimui norint steigti ir valdyti savo verslą arba dirbti savarankiškai. Kita vertus, verslumo ugdymas interpretuojamas kaip bendrasis gebėjimas, kuris suteikia jauniems žmonėms daugiau perspektyvų ir ugdo kitus perkeliamuosius gebėjimus, reikalingus aktyviam pilietiškumui, užimtumui ir galimai, bet nebūtinai, savo įmonės steigimui arba naujų paslaugų kūrimui jau esamoje įmonėje.

1.1. Verslumo ugdymo apibrėžtys

Šioje ataskaitoje remiamasi 2006 m. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų. Šioje rekomendacijoje „iniciatyvumo ir verslumo jausmas“ pripažintas vienu iš aštuonių bendrųjų gebėjimų ⁽¹⁷⁾.

Šią verslumo, kaip bendrojo gebėjimo, koncepciją toliau išplėtojo Europos Komisijos Teminė darbo grupė verslumo ugdymo klausimais ⁽¹⁸⁾ ir jos priimta verslumo ugdymo apibrėžtis vartojama šioje ataskaitoje:

„Verslumo ugdymas vyksta ten, kur besimokantieji tobulina savo gebėjimus ir mąstyseną siekdami kūrybiškas idėjas paversti verslo veiksmis. Tai bendrasis visų besimokančiųjų gebėjimas, padedantis asmenybei tobulėti, tapti aktyviu piliečiu, integruotis į visuomenę ir įsidarbinti. Verslumo ugdymas svarbus visame visą gyvenimą trunkančiame mokymosi procese, visoms mokymosi disciplinoms ir visoms ugdymo ir mokymosi formoms (formaliajam, neformaliajam ir savišvietai), kurios prisideda ugdant verslumo dvasią ar elgesį turint komercinį tikslą arba jo neturint“.

Tokia Europoje susiformavusi verslumo, kaip bendrojo gebėjimo, samprata turi du svarbius aspektus ⁽¹⁹⁾. Pirma, verslumo žinių, gebėjimų ir nuostatų plėtojimas turėtų žmogui padėti idėjas paversti veiksmis. Antra, verslumas nėra susijęs tik su ekonomine veikla ir verslo steigimu, o turi platesnių sąsajų su visais gyvenimo ir visuomenės aspektais ⁽²⁰⁾. Novatoriška ir kūrybinė veikla gali vykti tiek naujai įsteigtame versle, tiek esamose organizacijose, t. y. vadinamoji intraprenerystė.

Iš ankstesnių verslumo ugdymo tyrimų paaiškėjo, kad verslumo ugdymo praktikoje tiek tarp atskirų Europos šalių, tiek pačių šalių viduje yra labai daug skirtumų, kilusių dėl skirtingos verslumo ugdymo sampratos ir interpretacijos ⁽²¹⁾. Suinteresuotoms šalims ypač sunku pasiekti bendro susitarimo srityje, kurioje dažnai trūksta valstybės įsikišimo ir nėra bendrai priimtų ir (arba) oficialios koncepcijos.

Taigi, visų pirma svarbu apibrėžti, kaip skirtingos Europos valstybės supranta ir apibūdina verslumo ugdymą, ir tada nustatyti ir pripažinti šių požiūrių įvairovę. Šis verslumo ugdymo vaidmens ir tikslo supratimas taip pat atsispindės visuose su verslumo ugdymu susijusiuose mokymosi rezultatuose.

⁽¹⁷⁾ 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų. OJ L 394.

⁽¹⁸⁾ Šiai sąvokai 2012 m. sausio 18 d. Ženevoje pritarė darbo grupė, kurią sudarė Europos mokymosi fondo (ETF), Vokietijos tarptautinio bendradarbiavimo agentūros (GIZ), Tarptautinės darbo organizacijos (ILO), UNESCO bei UNESCO profesinės mokymosi konvencijos (UNEVOC) atstovai.

⁽¹⁹⁾ ICF GHK, 2014, p. 6.

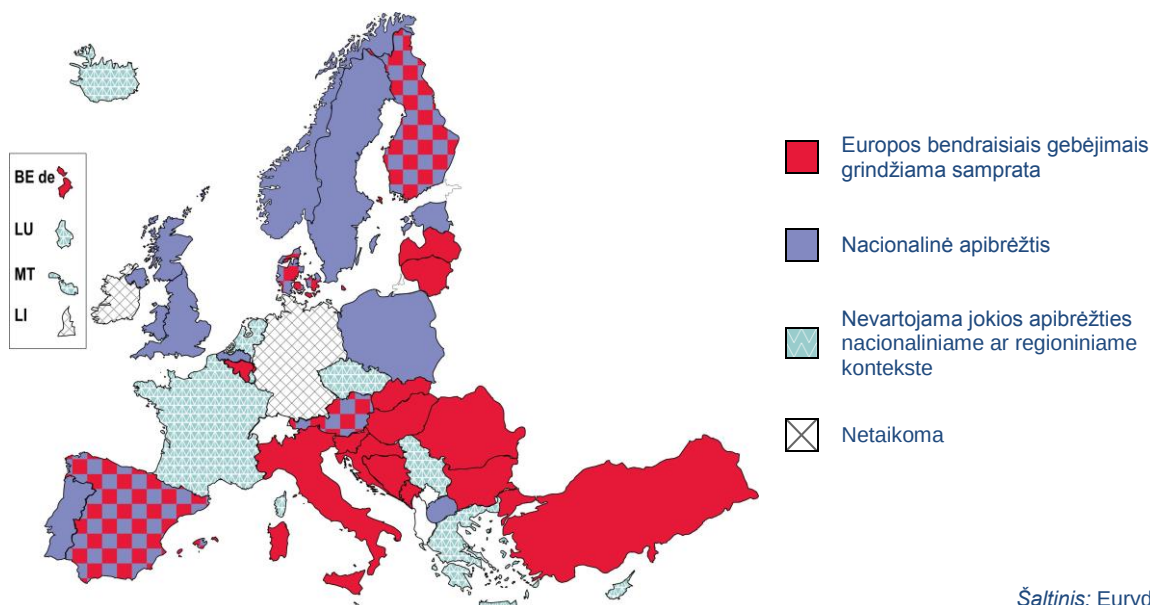
⁽²⁰⁾ Žr. taip pat naujausią Martin'o Lackéus'o (Švedijos Chalmers'o technologijos universiteto doktoranto) siūlomą verslumo švietime apibrėžimą – tai mokymasis kuriant vertę (2015).

⁽²¹⁾ McCoshan, 2010, p. 14.

Specifinėje apklausoje šiuo klausimu ⁽²²⁾ atsiskleidė du pagrindiniai požūriai. Pirmajame pateikiama plati verslumo samprata, panaši į tą, kuri apibrėžiama Europos bendruosiuose gebėjimuose; o būtent, pabrėžiant mokymosi rezultatus, susijusius su įsidarbinamumu, aktyviu pilietiškumu ir gyvenimui ir darbui skirtais verslumo įgūdžiais. Antrasis požūris daug siauresnis, jo dėmesio centre – tik tiesiogiai su verslo kūrimu ir verslo plėtra susiję mokymosi rezultatai, t. y. kaip įsteigti kompaniją ir ją valdyti.

Iš 1.1 pav. matyti, kuriose šalyse remiamasi minėta Europos bendraisiais gebėjimais grindžiama samprata, o kurios šalys vietoj šios apibrėžties arba šalia jos oficialiuose dokumentuose vartoja savo, nacionalinę apibrėžtį, dėl kurios yra bendrai susitarusi didžioji suinteresuotųjų šalių dauguma.

1.1 pav. Verslumo ugdymo apibrėžtys, kurias taiko ir dėl kurių bendrai susitarę suinteresuotųjų šalių dauguma centriniu lygmeniu, 2014–15 m.

Šaltinis: Eurydice.

Informacija pagal atskiras šalis

Čekija: neturi oficialaus dokumento apie verslumo ugdymą. Todėl verslumo ugdymo sąvoka oficialiai nėra apibrėžta. Tačiau kai kurie ekspertai vartoja Europos bendrųjų gebėjimų apibrėžimą.

Graikija: nors bendrai priimtos apibrėžties nėra, mokyklos programos dalykuose, kurie prisideda prie verslumo ugdymo, atspindi Europos bendraisiais gebėjimais grindžiama samprata.

Prancūzija ir Nyderlandai: šiose šalyse remiamasi bendra verslumo ugdymo koncepcija, o ne paplitusiu apibrėžimu, kuriuo verslumo ugdymas traktuojamas bendrojo ugdymo kontekste kaip moksleivių atsakomybės, savarankiškumo, kūrybiškumo, smalsumo ir iniciatyvos ugdymas.

Kipras: šiuo metu formuluojamas nacionalinis apibrėžimas, kuris bus grindžiamas Europos Parlamento ir Tarybos bendrųjų kompetencijų apibrėžimu.

Malta: vienos bendrai priimtoms apibrėžties nėra, tačiau dauguma suinteresuotųjų šalių taiko Bendrojoje visiems tinkamoje nacionalinėje ugdymo programoje (2012) vartojamą sampratą, pagal kurią „verslumas leidžia vaikams ir jaunimui plėtoti gyvenimui reikalingus įgūdžius, padeda jiems įveikti neaiškumus, reaguoti į pokyčius ir būti kūrybingiems“.

Apie pusę šalių taiko Europos bendrųjų kompetencijų verslumo ugdymo apibrėžtį, o maždaug trečdalis vartoja savo nacionalinę apibrėžtį. Beveik 10 šalių neturi bendrai sutartos verslumo ugdymo apibrėžties nacionaliniame kontekste.

Daugumoje nacionalinių apibrėžčių atspindi toks pat platus verslumo ugdymo supratimas, kaip ir Europos bendrųjų gebėjimų pateiktame apibrėžime. Verslumo ugdymo vaidmuo ir tikslas atspindi ne tik darbo ir verslo kontekstą, bet ir daug platesnį asmens gyvenimo kontekstą.

Tik kelių šalių, ypač Ispanijos, Jungtinės Karalystės (Šiaurės Airijos) ir Norvegijos, nacionalinės apibrėžtys atskleidžia siauresnį verslumo ugdymo supratimą. Ispanijos nacionaliniame apibrėžime

⁽²²⁾ Europos Komisija, 2014b, p. 41.

pabrėžiamos su karjeros galimybėmis susijusios žinios ir įgūdžiai; šis apibrėžimas taip pat apima finansinį švietimą ir verslo veiklos principus, nuostatų, kurios reikalingos mąstysenai keisti ir prisideda prie verslumo požiūrio formavimo, ugdymą, taip pat kūrybinio mąstymo ir rizikos bei neapibrėžtumo valdymo įgūdžius. Jungtinės Karalystės (Airijos) siūlomą apibrėžimą minimi įgūdžiai, kurie leidžia „samdomiems darbuotojams ar savarankiškai dirbantiems asmenims prisidėti prie darbo rinkos unikaliu, novatorišku ir kūrybišku būdu“, o Norvegijoje verslumo ugdymo apibrėžtimi akcentuojamas verslumo aktualumas visoms asmeninio gyvenimo ir verslo veiklos sferoms.

Visose platesne verslumo ugdymo samprata besiremiančiose nacionalinėse apibrėžtyse skirtingai pabrėžiamas verslumo ugdymo tikslas.

Belgijos flamandų bendruomenė pabrėžia „pridėtinę vertę kiekvienam žmogui, kuri jam praverčia kasdieniame privačiame ir visuomeniniame gyvenime“; Maltos pateiktame apibrėžime paminėti „gyvenimui reikalingi įgūdžiai“. Austrijos verslumo ugdymo modelyje *Trio* (žr. 3.3.3 skirsnį) teigiama, kad „galutinis tikslas – sukurti tvarią, dinamišką pilietišką visuomenę“. Pagal suomių apibrėžtį, „(su verslumu susiję) bruožai reikalingi kasdien ugdyme, darbe, laisvalaikio metu ir bet kokioje kitoje visuomeninėje veikloje“, o švedų apibrėžime pabrėžiamos socialinio, kultūrinio ir ekonominio kontekstų veiklos. Buvusiosios Jugoslavijos Respublikos Makedonijos siūlomame apibrėžime kalbama apie „elementarius našumo principus kasdieniame gyvenime ypatingo dėmesio neskiriant verslo steigimui“.

Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje) vartojamas kitas terminas – „iniciatyvos ugdymas“ (angl. *enterprise education*)⁽²³⁾, o ne „verslumo ugdymas“ (angl. *entrepreneurship education*). Šis terminas, užuot pabrėžęs akivaizdų poreikį naujiems verslo projektams ir verslesnei ekonomikai, apima platų įgūdžių ir savybių, būdingų iniciatyviai asmenybei, spektrą. Verslus sumanymas ir gebėjimas – pagrindiniai iniciatyvos ugdymo elementai. Jungtinėje Karalystėje (Velse) vartojami abu terminai – „iniciatyvos ugdymas“ ir „verslumo ugdymas“. Pastaruoju siekiama „padėti jaunimui būti teigiamai nusiteikusiam, aktyviam ir sėkmingam profesiniame ir kasdieniame gyvenime“.

1.2. Verslumo ugdymo kontekstas

Šiame skyriuje nagrinėjamas platesnis verslumo ugdymo kontekstas, apimantis socialinius ir kultūrinius aspektus, pavyzdžiui, požiūrį į verslumą. Čia aptariami turimi rodikliai atskleidžia, kokį verslumo įgūdžių įvaizdį europiečiai susidarė apie save. Skyriuje taip pat analizuojama, kaip ekspertai vertina savo šalies vieną specifinį verslumo ugdymo aspektą, t. y. mažų ir vidutinių įmonių (MVĮ) kūrimo ir valdymo mokymą. Toliau nagrinėjamas mokytojų pasirengimas mokyti tarpdisciplinines temas, pavyzdžiui, verslumą. Galiausiai svarstomi kai kurie rodikliai, susiję su galimais verslumo ugdymo rezultatais, t. y. verslus sumanymas ir su juo susijusi veikla, jaunimo savisamda.

Akivaizdu, kad šie rodikliai iliustruoja tik kelis galimus rezultatus, t. y. susijusius su siauresne, pirmiau minėta verslumo ugdymo apibrėžtimi (žr. 1.1 skirsnį). Iš tiesų, žiūrint iš į verslą nukreiptos perspektyvos, pirmasis verslumo ugdymo tikslas – išugdyti jaunų žmonių supratimą, kad tapti verslininkais ir įsteigti savo įmonę yra įmanoma, o antruoju žingsniu būtų siekiama suteikti jaunimui reikalingų įgūdžių, kad jis šį supratimą įgyvendintų. Šiuo atžvilgiu dažnai kalbama, kad Europoje verslumo, o tiksliau – savisamdą, lygis yra žemesnis, palyginti su kitais pasaulio regionais, pavyzdžiui, Jungtinėmis Amerikos Valstijomis. Esant dabartiniam aukštam nedarbo, ypač jaunimo, lygiui, įvairių šalių, įskaitant Europos Sąjungos valstybes, vyriausybės ieško būdų verslumo įgūdžiams stiprinti, nes tai priemonė gerovei ir darbo vietoms kurti. Žiūrint konkrečiai į jaunus žmones, kurie

⁽²³⁾ Iniciatyvos ugdymas apibrėžiamas kaip „kūrybiškų idėjų taikymas praktinėse situacijose“. Juo siekiama suteikti informacijos apie mąstyseną ir įgūdžius, kurie reikalingi susiklosčius palankioms galimybėms, susidūrus su poreikiais ir iššūkiais, pavyzdžiui, gebėjimas spręsti problemas, komandinio darbo įgūdžiai, bendravimo gebėjimai, kūrybiškumas ir atsparumas. Verslumo ugdymas gali būti integruojamas į visą mokyklos programą neapsiribojant vien verslo tematika, o apimant daug įvairių praktinių ir socialinių gebėjimų. (*Jauna įmonė: mokymosi rezultatų schema. Iniciatyvos ugdymas ir įsidarbinamumas* (2015).

galėtų tapti verslininkais, reikia pripažinti, kad šie, mėgindami savo idėjas paversti veiksmais ir steigdami įmones, vis dar susiduria su didelėmis kliūtimis, ypač kylančiomis dėl socialinių nuostatų, įgūdžių stokos ir netinkamo verslumo ugdymo ⁽²⁴⁾.

1.2.1. Požiūris į verslumą ir savo turimų verslumo įgūdžių suvokimas

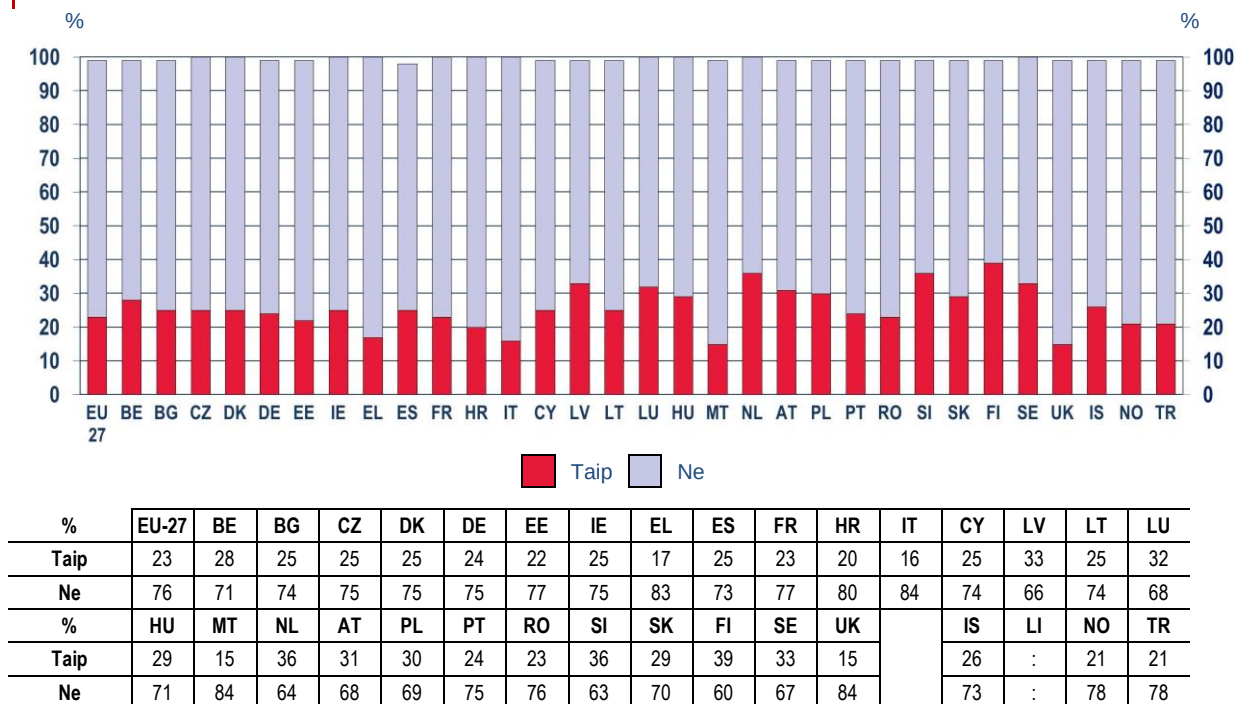
Viena sritis, kuriai verslumo ugdymas galėtų turėti įtakos, – tai požiūris į verslumą ir savo verslumo įgūdžių suvokimas. Iš 2012 m. specialios Eurobarometro apklausos „Verslumas ES ir už jos ribų“ paaiškėjo, kokių požiūrių ir nuomonių apie verslumą ir verslininkus laikomasi Europoje. Respondentų paprašė sutikti arba nesutikti su keliais teiginiais apie verslumą. Iš rezultatų matyti, kad dauguma 15 metų amžiaus ir vyresnių apklaustųjų europiečių iš 27 valstybių narių sutinka, kad „verslininkai kuria darbo vietas“ (teiginiui visiškai pritarė 87 %) ir kad „verslininkai kuria mums visiems naudingus naujus produktus ir paslaugas“ (su teiginiu visiškai sutiko 79 %). Kita vertus, apklausos dalyvių dauguma išreiškė neigiamą nuomonę apie verslininkus, teigdami, kad verslininkai „pasinaudoja kitų žmonių darbais“ (57 % visiškai sutinka) ir „rūpinasi tik savo kišene“ (52 % visiškai pritaria). Akivaizdu, kad skirtingų šalių rezultatai skiriasi. Pavyzdžiui, Danijoje ir Austrijoje mažiau respondentų pritarė teiginiui, kad „verslininkai pasinaudoja kitų žmonių darbais“ (atitinkamai 20 % ir 33 %), tačiau kitose šalyse su šiuo teiginiu sutiko labai didelė apklaustųjų dalis: Lenkijoje (91 %), Latvijoje (80 %) ir Slovakijoje (80 %). Teiginys „verslininkai rūpinasi tik savo kišene“ taip pat sukėlė panašią reakciją – Danijoje su juo sutiko gana nedaug apklaustųjų (26 %), Airijoje ir Suomijoje šiam teiginiui pritarė daugiau respondentų (atitinkamai 36 % ir 38 %). Priešingai, žymiai didesnis apklausos dalyvių skaičius Kipre (70 %), Graikijoje (67 %) ir Lietuvoje (67 %) su šiuo teiginiu sutiko. Analizuojant tokius sudėtingus ir kartais konfliktuojančius požiūrius dėl verslininkų įvaizdžio suvokimo iš dalies galima paaiškinti skirtingus požiūrius į verslumo ugdymą, nes juos reiškia ne tik politikai ir kitos suinteresuotosios šalys, bet ir patys mokytojai ir moksleiviai.

Šioje apklausoje taip pat buvo teiginių apie švietimo vaidmenį verslininkystėje. Dalyvių buvo klausiama, ar jie kada nors mokykloje dalyvavo kokiuose nors mokymuose ar veikloje, kuri būtų susijusi su verslumu ir kuri būtų nukreipta padėti idėjas versti veiksmu ir sukurti savo individualų projektą ⁽²⁵⁾ (žr. 1.2 pav.) Beveik ketvirtadalis ES apklaustųjų (23 %) teigė dalyvavę tokiuose mokymuose, o daugiau nei trys ketvirtadaliai (76 %) atsakė neigiamai. Įdomu, kad jaunesni respondentai dažniau dalyvavo verslumo mokymuose, tačiau tokio rezultato galima buvo tikėtis: 34 % 15–24 metų apklaustųjų teigė dalyvavę vienoje verslumo ugdymo programoje, tačiau tarp 55 metų ir vyresnių respondentų šis rodiklis palaipsniui mažėja iki 17 %. Daugiausiai teigiančių, kad jie dalyvavo verslumo ugdymo programoje ar veikloje, buvo iš Suomijos (39 %), Nyderlandų (36 %), Slovėnijos (36 %), Latvijos (33 %), Švedijos (33 %), Liuksemburgo (32 %), Austrijos (31 %) ir Lenkijos (30 %). Mažiausiai teigiamų atsakymų į šį klausimą buvo sulaukta iš Maltos ir Jungtinės Karalystės (po 15 %), Italijos (16 %) ir Graikijos (17 %).

⁽²⁴⁾ OECD, 2012.

⁽²⁵⁾ Flash Eurobarometer apklausa 354, 2012, p. 117.

1.2 pav. 2012 m. dalyvavusiųjų bent vienuose su verslumu susijusiuose mokymuose ar veikloje mokykloje skaičius.

Šaltinis: Flash Eurobarometer 354: verslumas ES ir už jos ribų.

Apklausoje taip pat buvo pateikti konkretesni klausimai apie verslumo ugdymo mokykloje vaidmenį ir rezultatus, pavyzdžiui:

- „Mano mokyklos ugdymo programa man padeda (padėjo) išsiugdyti iniciatyvos jausmą ir tam tikrą verslų požiūrį“;
- „Mano mokyklos ugdymo programa man padeda (padėjo) geriau suvokti verslininkų vaidmenį visuomenėje“;
- „Mano mokyklos ugdymo programa man suteikia (suteikė) praktinių žinių ir įgūdžių, kurie reikalingi verslui valdyti“;
- „Mano mokyklos ugdymo programa man padeda (padėjo) susidomėti verslininko karjera“.

Šiuose klausimuose pastebimas tam tikras perėjimas nuo požiūrio ir perkeliųjų įgūdžių pirmame klausime, žinojimo apie verslininkus antrame, konkrečių verslo įgūdžių trečiame klausime prie ketinimo tapti verslininku ketvirtame klausime. Pusė ES apklaustųjų teigiamai atsakė į pirmą klausimą, teigdami, kad jų mokyklos programa padeda arba padėjo jiems išsiugdyti iniciatyvos jausmą ir tam tikrą verslų požiūrį. Beveik pusė ES apklausos dalyvių (47 %) teigė, kad mokykla padeda arba padėjo jiems geriau suvokti verslininkų vaidmenį; 41 % sutiko, kad mokykloje įgijo reikalingų įgūdžių verslui organizuoti, tačiau mažiau nei trečdalis (28 %) pritarė, jog mokykla padėjo jiems susidomėti verslininko karjera. Daugiau 15–24 metų apklaustųjų nei vyresnio amžiaus apklausos dalyvių pritarė visiems keturiems teiginiams.

Žinoma, analizuojant šiuos duomenis būtina atsižvelgti į tai, kad apklausa buvo atlikta prieš kelerius metus, t. y. 2012 m. Be to, negalima pamiršti, kad praėjo daug laiko nuo tada, kai vyresni respondentai mokėsi mokykloje, ir jų atsakymuose neatsispindi pastaruoju metu ugdymo sistemoje vykdomos politikos ir pokyčių, apie kuriuos kalbama šioje ataskaitoje, įtaka. Taip pat Eurobarometro apklausa siekiama sužinoti asmeninę apklaustųjų nuomonę bei supratimą ir įsivertinti gebėjimus, o ne pateikti objektyvų vertinimą. Tačiau apklausos rezultatai vis dėlto leidžia susidaryti bendrą vaizdą apie atskaitos tašką, nuo kurio prasidėjo pažanga, nes jau galima pamatuoti šiuo metu dedamų pastangų verslumui ugdyti mokykloje populiarinti rezultatus.

1.2.2. Finansinis raštingumas ir kūrybiškas problemų sprendimas

Tradiciškai finansinis raštingumas siejamas su verslumo ugdymu. Kai kuriais atvejais šios dvi sąvokos buvo laikomos lygiavertėmis. Vis dėlto paprastai manoma, kad finansinis raštingumas yra vienas iš mokymosi rezultatų, kurio gali būti tikimasi iš verslumo ugdymo. Be to, tai vienas iš nedaugelio sistemingai vertinamų verslumo įgūdžių.

PISA pirmą kartą įtraukė moksleivių finansinio raštingumo vertinimą 2012 m. PISA finansinį raštingumą apibrėžia taip: tai „žinios apie finansines sąvokas bei rizikas ir jų suvokimas; taip pat įgūdžiai, motyvacija ir pasitikėjimas savimi taikant šias žinias ir suvokimą veiksmingiems sprendimams įvairiuose finansiniuose kontekstuose priimti, pavienių asmenų ir visuomenės finansinei gerovei užtikrinti ir galimybei dalyvauti ekonominiame gyvenime sudaryti“. 18 tyrime dalyvavusių Europos šalių duomenys rodo, kad Belgijos flamandų bendruomenės, Estijos, Čekijos, Lenkijos ir Latvijos moksleivių rezultatai buvo aukštesni už EBPO vidurkį. Kita vertus, Italijos, Slovakijos, Kroatijos, Ispanijos, Slovėnijos ir Prancūzijos moksleiviai pasiekė žemesnių už EBPO vidurkį rezultatų.

Iš šio pirmojo PISA finansinio raštingumo tyrimo rezultatų buvo pastebėtas įdomus faktas – geriausių rezultatų demonstruojančioje šalyje (Šanchajuje) finansinis raštingumas net nėra įtrauktas į mokyklinę programą ⁽²⁶⁾. Tai įrodo, kad dar labai nedaug žinoma apie perkeliamųjų įgūdžių, tokių kaip finansinis raštingumas, ugdymą.

Kūrybiškas problemų sprendimas tapo pirmuoju vertinamu perkeliamuoju įgūdžiu – jis 2012 m. buvo taip pat įtrauktas į PISA tyrimą. Į kitą vertinimo etapą (kurio rezultatai bus paskelbti 2018 m.) įeis problemų sprendimo bendradarbiaujant įgūdžio vertinimas. Šie du problemų sprendimo įgūdžio aspektai neatskiriamai susiję su verslumo įgūdžiais, nes turi bendrų elementų, pavyzdžiui, neaiškumų valdymą, iniciatyvos jausmo ugdymą ir novatoriškų sprendimų siekimą. Apibūdiant problemų sprendimų įgūdžius, PISA programoje teigiama, kad tai „raktas į sėkmę visuose siekiuose ir šiuos įgūdžius gali ugdyti mokyklinės programos dalykai“.

2012 m. PISA tyrimas atskleidė, kad didelė penkiolikmečių dalis vis dar stokoja elementarių problemos sprendimo gebėjimų. Iš atskirų šalių rezultatų matyti, kad Suomija užima pirmąją vietą tarp Europos vertinime dalyvaujančių valstybių. Jungtinė Karalystė (Anglija), Estija, Prancūzija, Nyderlandai, Italija, Čekija, Vokietija, visos trys Belgijos bendruomenės, Austrija ir Norvegija taip pat parodo aukštesnius už EBPO vidurkį rezultatus. Šio tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad šių gebėjimų ugdymas priklauso nuo mokyklos programos ir pačių mokytojų ⁽²⁷⁾.

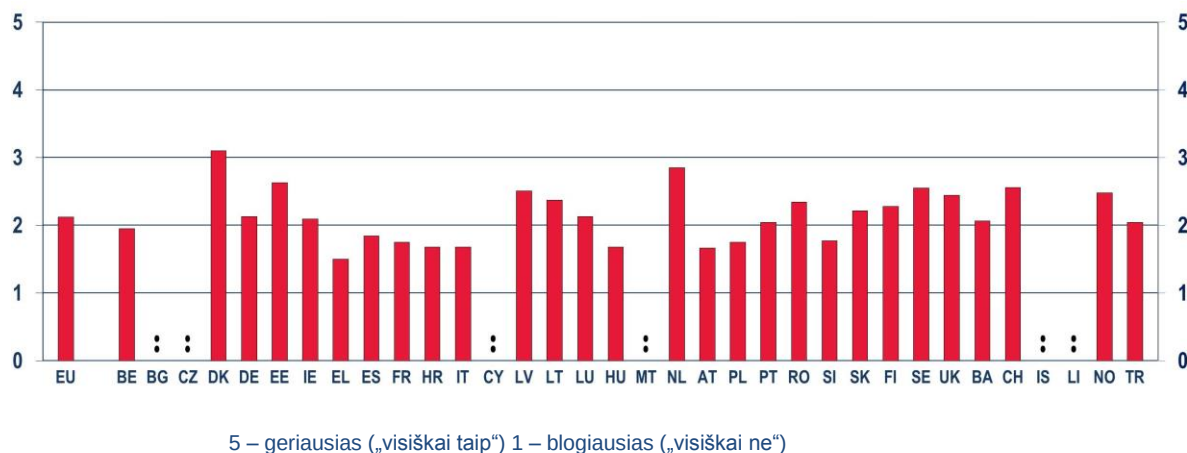
1.2.3. Švietimo indėlis formuojant verslumo kultūrą ekspertų akimis

Pasaulio verslumo stebėsenos (GEM) tyrimai yra pažangiausi verslumo srities tyrimai pasaulyje. Jie nagrinėja du elementus: verslumo elgseną ir žmonių požiūrį ir, antra, nacionalinio konteksto verslumui daromą įtaką. GEM tyrimai turi specifinę dalį, į kurią atsako kiekvienos tyrime dalyvaujančios valstybės atrinkti ekspertai. Ekspertų klausiama, kaip jie vertina savo šalies švietimo vaidmenį populiarinant verslumo kultūrą.

⁽²⁶⁾ PISA in Focus, 2014/07, p. 3.

⁽²⁷⁾ PISA in Focus, 2014/04, p. 4.

1.3 pav. Ekspertų MVĮ kūrimo ar valdymo mokymo integravimo į ugdymo ir mokymo sistemą pradinio ir vidurinio ugdymo pakopoje vertinimas, 2014 m.

ES	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
2,12	1,95	:	:	3,1	2,13	2,63	2,09	1,5	1,84	1,75	1,68	1,68	:	2,51	2,37	2,13	1,68
MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK		BA	CH	IS	LI	NO	TR
:	2,85	1,66	1,75	2,04	2,34	1,77	2,21	2,28	2,55	2,44		2,06	2,56	:	:	2,48	2,04

Šaltinis: Pasaulio verslumo stebėseną: nacionalinių ekspertų apklausos priemonės, 2014.

Aiškinamoji pastaba

GEM Nacionalinių ekspertų apklausos (angl. *National Expert Survey* (NES) tikslas stebėti veiksniai, kurie, kaip manoma, daro didelį poveikį verslumui ir vadinami Bendrosiomis verslumo plėtros sąlygomis (angl. *Entrepreneurial Framework Conditions* (EFCs) Nacionalinė ekspertų apklausa vyksta kasmet tuo pačiu metu ir joje dalyvauja GEM nacionalinės grupės, susidedančios iš ne mažiau kaip 36 ekspertų (po keturis ekspertus kiekvienam iš devynių Verslumo plėtros sąlygų sistemos komponentų), kurie atsako į GEM klausimyno klausimus.

Daugumos Europos valstybių rezultatai gana žemi. Šiek tiek aukščiau už vidurinį balą (2,5 balo) buvo įvertinta Danija (vienintelė Europos valstybė, kurios įvertinimas viršijo 3 balus), taip pat Estija, Latvija, Nyderlandai, Švedija ir Šveicarija. Lietuvos, Rumunijos, Slovakijos, Suomijos ir Norvegijos įvertinimai beveik siekė 2,5 balo. Tyrimo ataskaitoje prieita prie išvados, kad jei valstybė nori aktyviau plėtoti verslumo kultūrą, „svarbu nuosekliai įgyvendinti švietimo sistemų galimybių ugdant kiekvieno žmogaus verslumo gebėjimus kaip [...] perkeliamuosius įgūdžius restruktūrizavimo politiką ir programas“ ⁽²⁸⁾.

1.2.4. Tęstinis profesinis tobulėjimas ugdant tarpdisciplininius įgūdžius

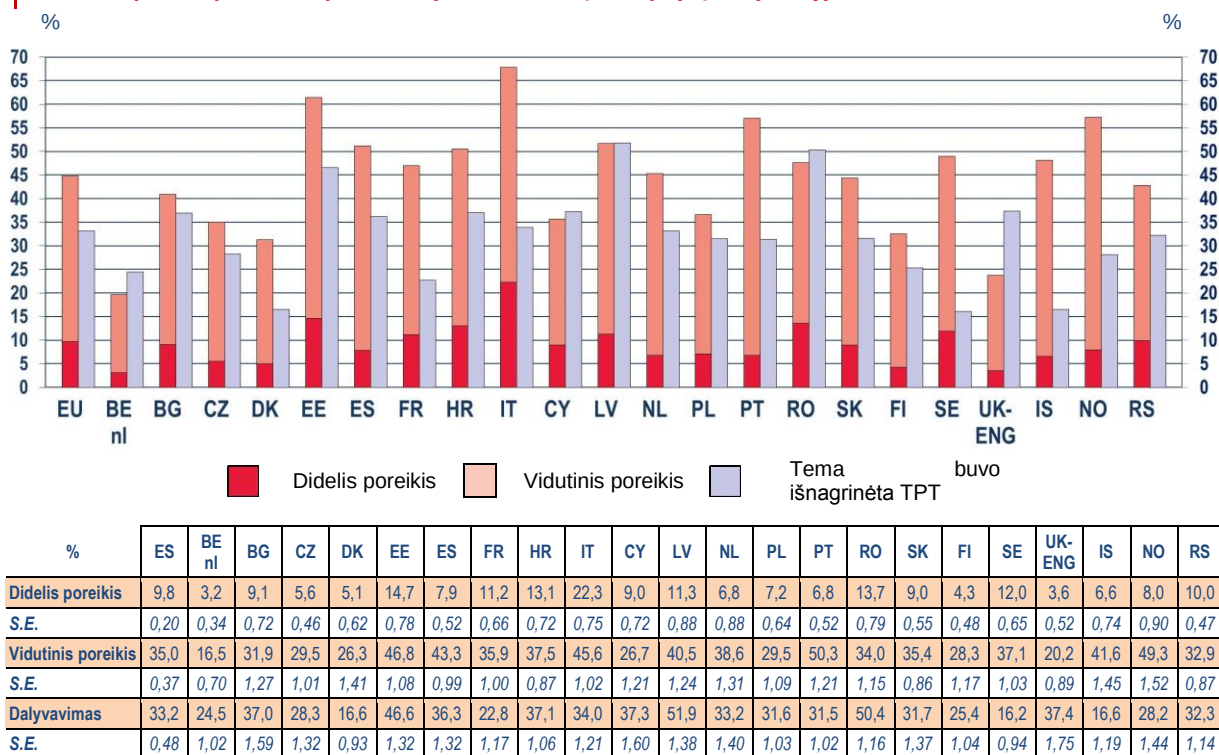
Naujausioje *Eurydice* ataskaitoje „Mokytojo profesija Europoje: praktinė patirtis, samprata ir politikos kryptys“ (Europos Komisija / EACEA / *Eurydice*, 2015b) pabrėžiama, kad temos, kurias apima tęstinis profesinis tobulėjimas (TPT), ir tikrieji mokytojų poreikiai gali nesutapti. Antrinė 2013 m. EBPO Tarptautinės mokymo ir mokymosi tyrimo (TALIS) duomenų analizė atskleidė, kad šis nesutapimas gali atsirasti ir tarpdalykinių įgūdžių, kuriems taip pat priklauso bendrasis verslumo gebėjimas, ugdymo srityje. Apskritai, pagrindinio ugdymo pakopos klasių mokytojų, reiškiančių vidutinį arba didelį kvalifikacijos tobulinimo tarpdisciplininių įgūdžių ugdymo srityje poreikį, skaičius yra didesnis nei tos pačios ugdymo pakopos mokytojų, teigiančių, jog TPT veiklose, kuriuose jie dalyvavo, ši tema buvo išnagrinėta. ES lygmeniu 44,8 % mokytojų išreiškia vidutinį arba didelį poreikį kvalifikacijai šioje srityje tobulinti, ir tik 33,2 % teigia, kad TPT veiklose, kuriuose jie dalyvavo, tema buvo išnagrinėta.

Iš 1.4 pav. matyti tyrime dalyvavusių šalių duomenys. Daugumoje jų situacija yra labai panaši į ES lygį, kai mažesnis mokytojų skaičius teigia, kad TPT veiklose tarpdisciplininių įgūdžių tema buvo

⁽²⁸⁾ GEM, 2014, p. 31.

išanalizuota, o didesnė mokytojų dalis išreiškia vidutinį ar didelį kvalifikacijos kėlimo šioje srityje poreikį.

1.4 pav. Pagrindinio ugdymo pakopos klasių (ISCED 2) mokytojų, teigiančių, kad jų tęstinio profesinio tobulinimo veiklose tarpdisciplininių įgūdžių tema buvo nagrinėjama per 12 mėnesių iki tyrimo pradžios, dalis ir mokytojų, reiškiančių vidutinį arba didelį kvalifikacijos tobulinimo poreikį toje pačioje srityje, dalis, 2013 m.

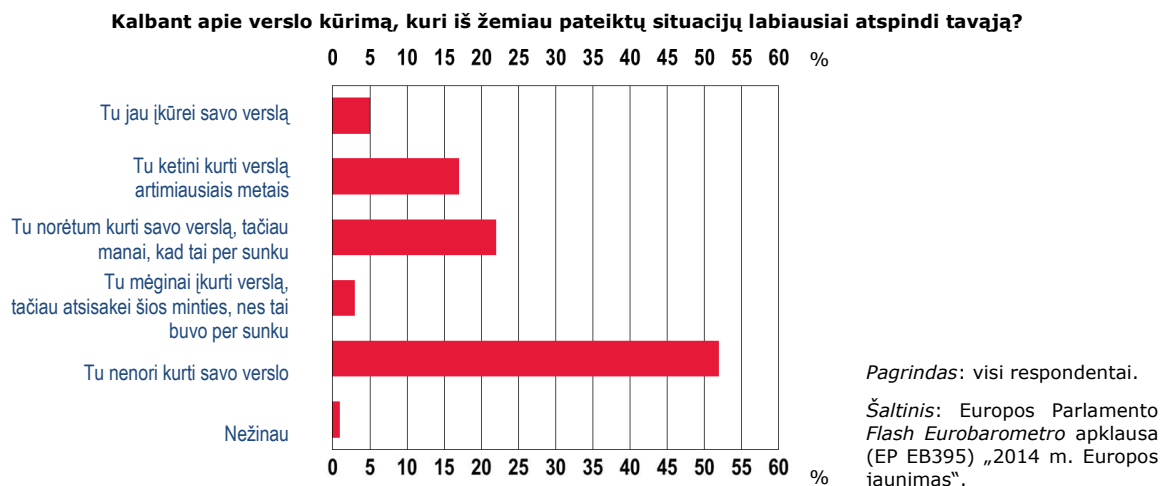
Šaltinis: Eurydice pagal TALIS 2013 m.

Keliose valstybėse šis skirtumas yra dar didesnis, pavyzdžiui, Prancūzijoje, Italijoje, Portugalijoje, Švedijoje, Islandijoje ir Norvegijoje. Priešingai, dviejose šalyse didesnė mokytojų dalis teigė išnagrinėjusi tarpdisciplininių įgūdžių temą TPT veiklose, o vidutinį ir didelį poreikį kvalifikacijai tobulinti išreiškė mažesnė mokytojų dalis, tačiau šiuo atveju reikia atsižvelgti į standartinės paklaidos tikimybę. Tokią situaciją atskleidė Belgijos flamandų bendruomenė ir Jungtinė Karalystė (Anglija). Kitose šalyse mokytojų, išreiškiančių kvalifikacijos tobulinimo poreikį, ir mokytojų, išnagrinėjusių temą, santykis maždaug panašus kaip, pavyzdžiui, Kipre, Latvijoje ir Rumunijoje. Be to, TALIS tyrimu matuojama pačių mokytojų nuomonė, o ne mokytojų TPT veiklose dalyvavimas pagal faktą. Kaip pamatuota TALIS tyrimu, situacijos matymas mokytojų akimis puikiai iliustruoja realią situaciją arba bent situaciją, kokia, mokytojų manymu, yra iš tikrųjų. Mokytojų išreikštas kvalifikacijos tobulinimo poreikis galėtų reikšti, kad pedagogai, mokydami tarpdisciplininių įgūdžių, nesijaučia užtikrintai, o TPT veiklą šiam poreikiui patenkinti nepakanka. Jeigu mokytojai laikomi svarbiu verslumo ugdymo ugdymo proceso veiksniumi, būtų naudinga išnagrinėti šį poreikį ir pasiūlyti neatitiktį.

1.2.5. Ketinimai imtis verslo

Naujausia Eurobarometro apklausa ⁽²⁹⁾ atskleidė, kad, daugelio jaunų europiečių nuomone, verslumas nepasiūlo alternatyvaus sprendimo darbo vietų krizei išspręsti. Iš tiesų, daugiau nei pusė tyrimo dalyvių (žr. 1.5 pav.) pareiškė neturintys jokių noro kurti savo verslo (52 %). Tik vienas iš penkių (22 %) norėtų imtis verslo, bet mano, kad tai būtų per sunku padaryti.

1.5 pav. Jauni (15–29 metų amžiaus) žmonės, kurie norėtų kurti savo verslą, ES-28 vidurkis, 2014 m.

Tik ketvirtis jaunų europiečių yra aktyvesni kurdami verslą (5 % jau įkūrė savo verslą, 17 % ketina tai padaryti artimiausiu metu ir 3 % pabandė įkurti savo verslą, tačiau atsisakė, nes tai buvo per sunku) ⁽³⁰⁾.

Daugiausiai apklaustųjų, norinčių tapti verslininkais, gyvena Lietuvoje (32 % „ketina įkurti savo verslą artimiausiais metais“) ir Rumunijoje (33 %). Priešingai, mažiausiai norinčių būti verslininkais skaičius užfiksuotas Vokietijoje (11 %) ir Graikijoje (11 %). Airijoje gyvena mažiausias jaunų žmonių, pradėjusių savo verslą, skaičius (tik 2 %).

Pasaulio verslumo stebėsenos (GEM) projekte taip pat buvo pateikti duomenys apie verslumo sampratą ir požiūrį į verslumą ⁽³¹⁾. Tyrimas atskleidė visuomenės požiūrį į verslumą; respondentų, pavyzdžiui, buvo klausiama, ar, jų nuomone, verslininkystė yra geras karjeros pasirinkimas. Nors daugiau nei pusė ES apklaustųjų sutiko, kad verslininkystė yra pageidaujamas karjeros pasirinkimas, toks teigiamai atsakiusių žmonių skaičius yra mažesnis, palyginti su kitais pasaulio regionais (daugiausiai sutinkančių su teiginiu gyvena Afrikos valstybėse – Angoloje, Botsvanoje ir Pietų Afrikoje). Tai rodo, kad verslininkystės, kaip pageidaujamos karjeros, pasirinkimas susijęs su šalies ekonomikos plėtros lygiu ir su įsidarbinimo galimybėmis. GEM ataskaitoje pabrėžiama, kad gamybos veiksniais grindžiamos ekonomikos ir našumu grindžiamos ekonomikos šalių gyventojai vertina verslumą žymiai labiau nei inovacijomis grindžiamos ekonomikos valstybėse ⁽³²⁾. Nyderlandai ir Italija,

⁽²⁹⁾ Europos Parlamentas, 2014 m.

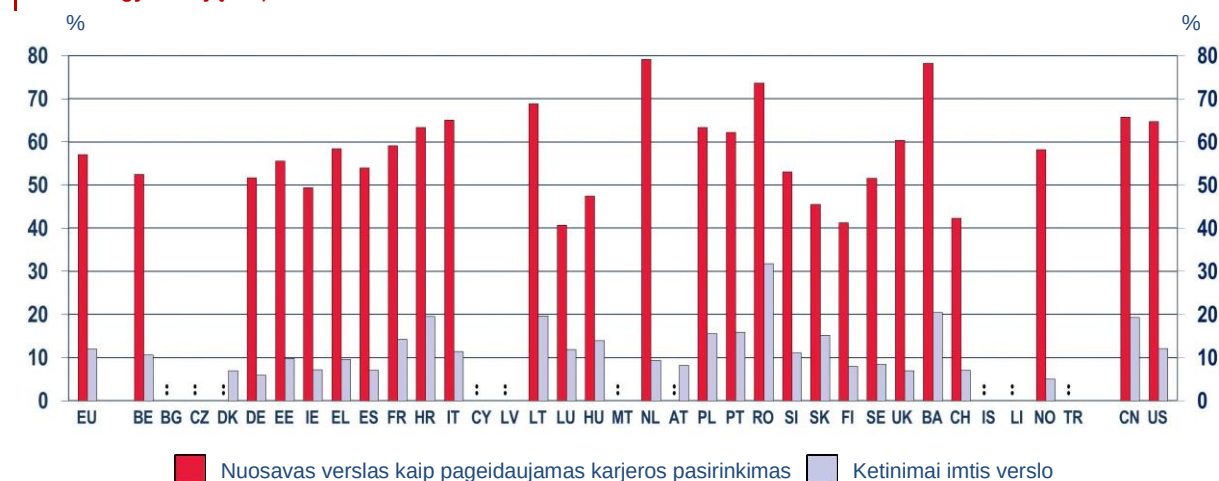
⁽³⁰⁾ Ten pat.

⁽³¹⁾ GEM, 2014: <<http://www.gemconsortium.org/data/sets>>.

⁽³²⁾ GEM suskirstė šalis pagal jų ekonomikos raidos lygį. Pirmame raidos etape šalies ekonomika *grindžiama gamybos veiksniais* ir šalių konkurencija vyksta gamybos išteklių, visų pirma ne kvalifikuotos darbo jėgos ir gamtos išteklių, pagrindu. Antrame ekonomikos raidos etape, kai šalis yra konkurencingesnė, augant produktyvumui ir besiplečiant ūkiui, didėja darbo užmokestis ir valstybė įžengia į *našumu grindžiamą* etapą. Pagaliau *inovacijomis grindžiamos ekonomikos* raidos etape darbo užmokestis yra toks aukštas, kad jį ir atitinkamai aukštą pragyvenimo lygį įmanoma išlaikyti tik tuo atveju, jei šios valstybės verslas sugebės konkuruoti su naujais ir unikaliais produktais (žr. <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/methodology/#hide/fn-1>>). Dauguma ES šalių turi inovacijomis grindžiamą ekonomiką, išskyrus Kroatiją, Vengriją, Lietuvą, Lenkiją ir Rumuniją, kurios yra pereinamame prie inovacijomis grindžiamos ekonomikos etape arba turi gamybos veiksniais grindžiamą ekonomiką (RO). Tarp ne ES šalių Šveicarija ir Norvegija yra inovacijomis grindžiamos ekonomikos šalys, o Bosnija ir Hercegovina bei Turkija turi gamybos veiksniais grindžiamą ekonomiką.

inovacijomis grindžiamos ekonomikos valstybės, kurių apklausos rezultatai gana aukšti, laikomi išimtimi.

1.6 pav. Nuosavas verslas, kaip pageidaujamas karjeros pasirinkimas, ir ketinimai imtis verslo (18–64 metų amžiaus gyventojų, %), 2014 m.

%	ES	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT
Pageidaujamas karjeros pasirinkimas	57	52	:	:	:	52	56	49	58	54	59	63	65	:	:	69	41	47	:
Ketinimai imtis verslo	12	11	:	:	7	6	10	7	10	7	14	19	11	:	:	20	12	14	:
%	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	BA	CH	IS	LI	NO	TR		CN	US
Pageidaujamas karjeros pasirinkimas	79	:	63	62	74	53	45	41	52	60	78	42	:	:	58	:		66	65
Ketinimai imtis verslo		9	8	16	16	11	15	15	8	8	7	20	7	:	:	5		19	12

Šaltinis: Pasaulio verslumo stebėseną: 2014 m. pagrindiniai rodikliai.

Aiškinamoji pastaba

Ketinimai imtis verslo nustatomi 18–64 metų amžiaus asmenų, planuojančių įkurti savo verslą per artimiausius trejus metus, dalies procentais (jau turintys savo verslą nebuvo įtraukti į šią imtį).

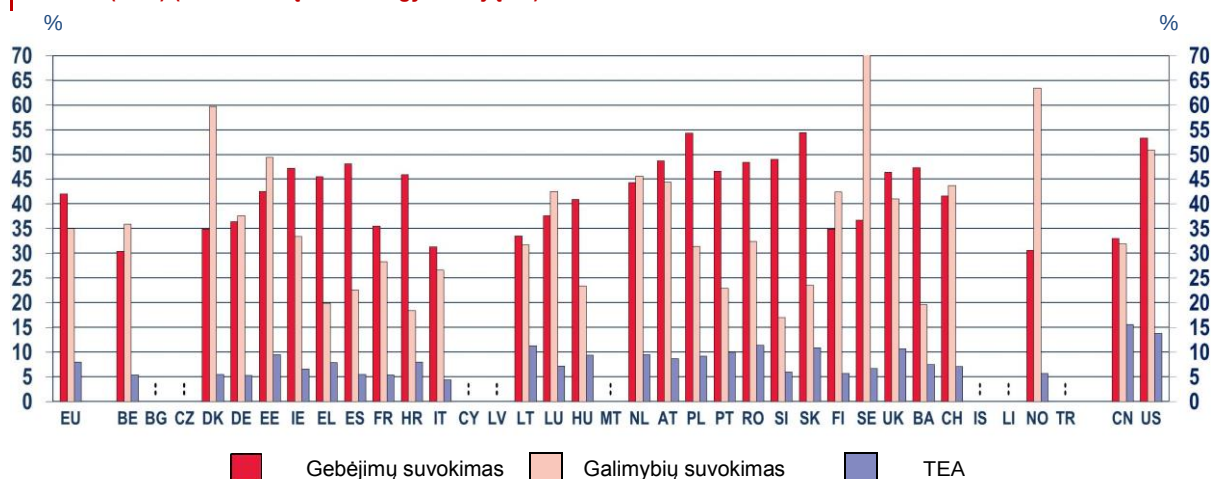
GEM tyrimu taip pat matuojamos individualios savybės, pavyzdžiui, ketinimai imtis verslo ir palankių galimybių bei savo paties pajėgumų suvokimas. Šie buvo lyginami su, pirma, socialine verslumo verte, kaip matyti iš 1.6 pav. (nuosavas verslas, kaip pageidaujamas karjeros pasirinkimas), ir, antra, kaip pavaizduota 1.7 pav., su šalies bendruoju ankstyvojo verslumo stadijos rodikliu (TEA).

Kalbant apie socialinę verslumo vertę būtina atsižvelgti į šalies kontekstą lyginant individualių savybių duomenis. Iš tiesų, skirtingų valstybių gyventojų sampratos skiriasi. Daugiausia ketinimų imtis verslo rodo gamybos veiksniais grindžiamos ekonomikos valstybės, o mažiausiai – inovacijomis grindžiamos ekonomikos valstybės, bylojant apie tai, kad žmonės kuria savo verslą, kai kiti būdai užsidirbti pajamas yra riboti. Tačiau visuomenės požiūris į verslumą ir bendrųjų verslumo plėtros sąlygų kokybę arba padeda pradedantiems verslininkams arba jiems trukdo ⁽³³⁾.

⁽³³⁾ GEM, 2014, p. 34.

Iš 1.7 pav. matyti, kad suvokiamų gebėjimų suvokimas dažnai aukštesnis už suvokiamas galimybes. Europoje pastebima nauja tendencija, kad šalys, susiduriančios su ilgalaikiais ekonominiais sunkumais (pvz., Graikija, Ispanija, Kroatija, Portugalija, Slovėnija ir Bosnija ir Hercegovina), turi didesnį skirtumą tarp suvokiamų pajėgumų ir galimybių, kai pajėgumai didesnį už galimybes. Danijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Norvegijoje, priešingai, esamų galimybių suvokimas žymiai aukštesnis nei gebėjimų.

1.7 pav. 2014 m. asmenų turimų gebėjimų ir galimybių suvokimas ir bendrasis ankstyvojo verslumo stadijos rodiklis (TEA) (18–64 metų amžiaus gyventojų, %)

%	ES	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT
Gebėjimų suvokimas	42	30	:	:	35	36	42	47	46	48	35	46	31	:	:	33	38	41	:
Galimybių suvokimas	35	36	:	:	60	38	49	33	20	23	28	18	27	:	:	32	43	23	:
TEA	8	5	:	:	5	5	9	7	8	5	5	8	4	:	:	11	7	9	:
%	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	BA	CH	IS	LI	NO	TR		CN	US
Gebėjimų suvokimas	44	49	54	47	48	49	54	35	37	46	47	42	:	:	31	:		33	53
Galimybių suvokimas	46	44	31	23	32	17	24	42	70	41	20	44	:	:	63	:		32	51
TEA	9	9	9	10	11	6	11	6	7	11	7	7	:	:	6	:		16	14

Šaltinis: Pasaulio verslumo stebėseną: 2014 m. pagrindiniai rodikliai.

Aiškinamoji pastaba

Gebėjimų suvokimas nurodo respondentų, įsitikinusių, kad jie turi reikiamą įgūdžių, žinių ir patirties naujam verslui kurti, dalį procentais.

Galimybių suvokimas nurodo asmenų, manančių, kad per artimiausius šešis mėnesius jų tiesioginėje aplinkoje yra galimybės naujam verslui steigti.

Bendrasis ankstyvojo verslumo stadijos rodiklis (TEA) rodo 18–64 metų amžiaus asmenų, pradedančių kurti ar jau turinčių naują verslą, įkurtą per pastaruosius 42 mėnesius, dalį procentais.

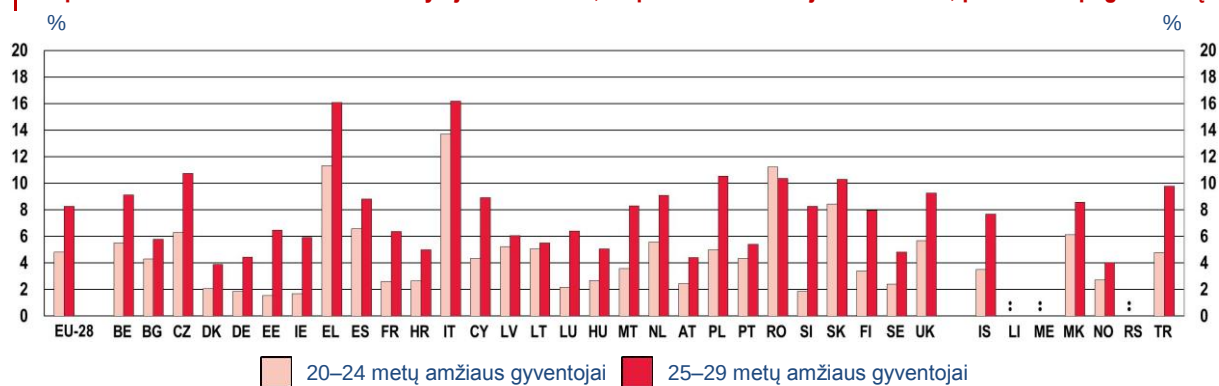
Dėl visuomenės požiūrio į verslumą Europos šalių ir kitų pasaulio regionų lyginimas rodo, kad tiek galimybių, tiek gebėjimų suvokimas yra mažesnis inovacijomis grindžiamos ekonomikos šalyse nei našumo arba gamybos veiksmų grindžiamos ekonomikos valstybėse. Ir vėl, palyginti su kitais regionais, Europos valstybės turi žemiausią verslininkystės lygį.

GEM tyrime taip pat buvo analizuojamos atskirų elementų sąsajos, iliustruojančios, kad galimybių ir gebėjimų suvokimas teigiamai siejasi su Bendruoju ankstyvojo verslumo stadijos rodikliu (TEA). Įdomu pažymėti, kad tarp suvokiamų gebėjimų (įgūdžių) ir TEA yra stiprus ryšys, kuris „parodo, kad visos ugdymo formos (formalus, neformalus, savišvieta) yra svarbios ugdant verslumo gebėjimus“, tačiau toks ryšys nėra atsitiktinis ⁽³⁴⁾.

1.2.6. Jaunimo savisamdros lygis

Pagal Eurostato duomenis, mažiausiai savarankiškai dirbančių jaunų žmonių (žr. 1.8 pav.) 20–24 metų amžiaus dirbančio jaunimo tarpe gyvena Estijoje (1,5 %) ir Airijoje (1,7 %). Priešingai, daugiausiai savarankiškai dirbančio jaunimo yra Italijoje (13,7 %), Graikijoje (11,3 %) ir Rumunijoje (11,2 %). Italijos ir Rumunijos atveju GEM tyrimas atskleidė, kad šių šalių suvokiamų galimybių verslui kurti lygis panašus į ES vidurkį; Graikijoje šis lygis yra žymiai žemesnis, tačiau savisamdros lygis daug aukštesnis nei ES vidurkis.

1.8 pav. 2014 m. savarankiškai dirbantys jauni žmonės, kaip viso dirbančio jaunimo dalis, procentais pagal amžių

	ES	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
20–24	4,8	5,5	4,3	6,3	2,0	1,8	1,5	1,7	11,3	6,6	2,6	2,7	13,7	4,3	5,2	5,1	2,2	2,7
25–29	8,3	9,1	5,8	10,7	3,9	4,4	6,5	5,9	16,1	8,8	6,4	5,0	16,2	8,9	6,1	5,5	6,4	5,1
%	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
20–24	3,6	5,6	2,4	5,0	4,3	11,2	1,9	8,4	3,4	2,4	5,7	3,5	:	:	6,1	2,7	:	4,8
25–29	8,3	9,1	4,4	10,5	5,4	10,4	8,3	10,3	7,9	4,8	9,3	7,7	:	:	8,6	4,0	:	9,8

Šaltinis: Eurostato duomenimis, (pagal Darbo jėgos tyrimą) apie savarankiškai dirbančius asmenis *Eurydice* pagrįsti skaičiavimai.

Aiškinamoji pastaba

Savarankiškai dirbančiais asmenimis laikomi asmenys, dirbantis nuosavame versle, ūkyje ar teikiantys profesines paslaugas. Savarankiškai dirbantis asmuo laikomas dirbančiu, jei jis atitinka vieną iš šių kriterijų: siekia dirbti pelningai, skiria laiko verslo valdymui arba ruošiasi įkurti nuosavą verslą (Eurostato apibrėžimas).

25–29 metų amžiaus grupėje Danija (3,9 %) ir Norvegija (4,0 %) turi mažiausiai, o Italija (16,2 %) ir Graikija (16,1 %) daugiausiai savarankiškai dirbančių asmenų iš visų dirbančių asmenų. Be abejo, į tai būtina žiūrėti plačiau, atsižvelgiant į kiekvienos šalies ekonominę situaciją, valstybinio ir privataus sektorių dydį, šalies nedarbingumo lygį ir kt. Šiuo atžvilgiu Italijos ir Graikijos ekonominė padėtis yra sunkesnė, o tai iš dalies gali paaiškinti, kodėl žmonės renkasi dirbti savarankiškai, t. y. jie daro tai iš būtinybės, dėl kitų įsidarbinimo galimybių trūkumo. Pagal Eurofondo duomenis ⁽³⁵⁾, kai kuriose šalyse egzistuoja fiktyvus savarankiško darbo formos, kurios gali suklastoti tyrimo duomenis. Iš tiesų,

⁽³⁴⁾ GEM, 2014, p. 38.

⁽³⁵⁾ Eurofound, 2015 m.

aukštesnis savisamdos lygis užfiksuotas statybų sektoriuje, kuriame pastebėta fiktyvaus savarankiško darbo. Tai vėl akivaizdžiai rodo, kad noras arba poreikis dirbti savarankiškai labai skiriasi kiekvienoje šalyje. Todėl verslumo ugdymas gali būti tik vienu iš daugelio elementų, prisidedančių prie reikiamų įgūdžių ugdymo ir prie verslumo kultūros kūrimo, galiausiai galinčių padidinti naujai steigiamų įmonių skaičių ir pakelti savisamdą lygį.

2 SKYRIUS. STRATEGIJOS IR FINANSAVIMO SISTEMOS

Šiame skyriuje pateikiama Europos verslumo ugdymo strateginė ir finansavimo aplinkos analizė. Pirmiausia nagrinėjamos centralizuotos strategijos, kurios laikomos svarbiausiu šios srities veiksmu. Šios ataskaitos tiksluose numatyta išnagrinėti tik šias strategijas. Toliau analizuojami verslumo ugdymo finansavimo šaltiniai ir lėšų naudojimas.

2.1. Europos strategijos, susijusios su verslumo ugdymu

Tyrimė dalyvavusios šalys turėjo nurodyti aktualiausią, tiesiogiai su šia politikos sritimi susijusią strategiją, t. y. specifinę verslumo ugdymo strategiją, arba platesnio pobūdžio strategiją, siejamą su kita politikos sritimi, tačiau apimančia su verslumo ugdymu susijusias tam tikras temas ir (arba) veiksmus. Šioje ataskaitoje išskiriami šie strategijų tipai:

- specifinės strategijos, kurios skirtos vien tik verslumui ugdyti ir dažniausiai sukuria bendrą visos vyriausybės viziją, atspindi daugelio ministerijų politinius prioritetus švietimo, inovacijų ir ekonominės plėtros klausimais ir sutelkia atitinkamus veiksmus iš visų šių politinių sričių;
- platesnio pobūdžio su švietimu susijusios strategijos, pavyzdžiui, švietimo ir mokymo, jaunimo ir visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategijos, apimančios verslumo ugdymo tikslus;
- platesnio pobūdžio su ekonomika susijusios strategijos, pavyzdžiui, verslumo, užimtumo ar MVĮ plėtros strategijos.

Pirmame skirsnyje nagrinėjama verslumo ugdymo plėtra Europos politikos lygmeniu ir nustatoma specifinių strategijų plėtra rodant, kaip jų paplitimas atspindi padidintą verslumo ugdymui skiriamą dėmesį visoje ES. Toliau skirsnyje apžvelgiama kiekvienos šalies dabartinė situacija ir šioje valstybėje taikomų strategijų tipai.

Antrame ir trečiame skirsniuose pateikiama išsamesnė kiekvienos strategijos analizė. Pirmiausia aptariamos specifinės verslumo ugdymo strategijos, toliau – įvairios platesnio pobūdžio strategijos su švietimu ir ekonomika susijusiose srityse.

Ketvirtame skirsnyje nagrinėjamos strategijų nuostatos ir turinys lyginant ir pabrėžiant įdomius praktinius pavyzdžius iš įvairių šalių. Analizuojant septynias verslumo ugdymo temas ieškoma panašių temų ir tendencijų. Taip pat skirsnyje nagrinėjami strategijų keliami uždaviniai. Paskutiniame skirsnyje nustatoma, ar įgyvendinant strategijas įtraukiami sėkmės veiksniai, pavyzdžiui, ministerijų bendradarbiavimas, patikima stebėsena ir partnerystės.

2.1.1. Pagrindiniai verslumo ugdymo politikos bruožai

2003 m. Europoje išleidus „Žaliąją knygą: verslininkystė Europoje“ pirmą kartą nuskambėjo verslumo ugdymo aktualumo idėja ⁽³⁶⁾. Tai buvo pirmasis politinis ryšys Europos lygmeniu tarp švietimo ir mokymo srities ir verslumo kultūros ir atitinkamų įgūdžių ugdymo. Vėliau šiuo klausimu pradėjo dirbti įvairios ekspertų grupės, organizuojamos konferencijos, skelbiami gerąją praktiką skleidžiantys dokumentai, įskaitant 2006 m. įtakingąjį Oslo darbotvarkę ⁽³⁷⁾ – visą veiklą dažniausiai koordinavo

⁽³⁶⁾ Europos Komisija, 2003 m.

⁽³⁷⁾ Europos Komisija, 2006 m.

Europos Komisijos įmonių generalinis direktoratas. Pirmą kartą Oslo darbotvarkėje ⁽³⁸⁾ valstybių narių buvo prašoma „įminti verslumo ugdymo nacionalinių strategijų, kurios turi aiškius tikslus ir apima visas ugdymo pakopas“. Darbotvarkėje buvo pabrėžiama, kad strategijos turi įtraukti visas pagrindines suinteresuotąsias šalis (tiek iš valstybinio, tiek iš privataus sektoriaus), turi būti sukurta bendra sistema ir apibrėžti konkretūs veiksmai. Veiksmų diapazonas galėjo būti skirtingas – nuo verslumo integravimo į nacionalines ugdymo programas iki pagalbos mokykloms ir mokytojams. Bendras tikslas – „užtikrinti, kad jaunimas galėtų [sistemiškai] ugdyti verslumo gebėjimus visoje ugdymo sistemoje kiekvienoje jos pakopoje“⁽³⁹⁾.

2.1 pav. Pagrindiniai Europos politikos dokumentai, darantys įtaką su verslumo ugdymu susijusios strategijos plėtrai

METAI	EUROPOS POLITIKOS ETAPAS	APRAŠYMAS
2003	„Žalioji knyga: verslumas Europoje“	Pirmas Europos verslumo veiksmų planas, kuriame švietimas laikomas prioritetiniu veiksmu siekiant pažangos
2006	Oslo darbotvarkė „Verslumo ugdymas Europoje“	Pasiūlymai, apibrėžiantys, kokiomis sistemingomis ir veiksmingomis priemonėmis ES, nacionaliniu, regioniniu ir institucijos lygmenimis skatinti pažangą verslumo ugdymo srityje
	Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų	Apibrėžė „iniciatyvos jausmą ir verslumą“, kaip vieną iš aštuonių bendrųjų gebėjimų
2010	Nuoseklesnio verslumo ugdymo link	Tyrimas apie sistemingą strategijų taikymą verslumo ugdymo srityje, įskaitant Perimamumo modelio pristatymą
2012	Veiksmų planas „Verslumas 2020“	Įvardija verslumo ugdymą kaip vieną iš trijų Europos verslumo plėtros ramsčių
	Verslumo ugdymas Europos mokyklose	Eurydice tyrimas, kuriame analizuojamas verslumo ugdymo integravimas į Europos privalomojo ugdymo politiką ir praktiką
2014	Galutinė Teminės darbo grupės verslumo ugdymo klausimais ataskaita	Politinės gairės nacionalinėms ir regioninėms valdymo institucijoms dėl veiksmingesnės verslumo ugdymo strategijos ir praktikos plėtros
	Tarybos išvados dėl verslumo švietimo ir mokymo srityje	Ragina Europos Komisiją ir valstybes nares populiarinti verslumo ugdymą ir integruoti jį į švietimo ir mokymo sistemas
2015	Verslumo ugdymas: kelias į sėkmę	Verslumo ugdymo strategijų ir priemonių daromo poveikio įrodymų rinkinys
	Europos Parlamento rezoliucija dėl jaunimo verslumo skatinimo švietimo ir mokymo priemonėmis	Ragina Europos Komisiją remti verslumo įgūdžių ugdymą turimomis programomis, taip pat skatina valstybes nares naudotis turimomis fondų, pavyzdžiui, ES struktūrinių fondų, lėšomis verslumo įgūdžių ugdymui populiarinti

Šaltinis: Eurydice.

2009 m. novatoriškos jungtinės Europos Komisijos įmonių generalinio direktorato ir Švietimo ir kultūros generalinio direktorato iniciatyvos dėka visoje Europoje regioniniu lygmeniu vyko keturių ekspertų grupių susitikimai, kurių metu švietimo ir ekonomikos plėtros ministerijų atstovai aptarė verslumo ugdymo politiką ir praktiką. Paskesnėje 2010 metų ataskaitoje ⁽⁴⁰⁾, „Nuoseklesnio verslumo ugdymo link“, išdėstoma politinės intervencijos logika ir pateikiami gerosios praktikos pavyzdžiai pabrėžiant tris sritis, į kurias būtina atkreipti dėmesį kuriant sėkmingas verslumo ugdymo strategijas. Pirma,

⁽³⁸⁾ Ten pat.

⁽³⁹⁾ Europos Komisija, 2006 m., p. 1.

⁽⁴⁰⁾ McCoshan, 2010.

pabrėžiama, kad svarbu pereiti nuo į verslą orientuotos tematikos prie visapusiškesnės bendrojo verslumo gebėjimo sampratos ir įgūdžiais grindžiamo ugdymo modelio; antra, išskiriama bendros politikų ir suinteresuotųjų šalių vizijos sukūrimo svarba ir, trečia, pabrėžiama, kad svarbu pripažinti mokytojų, mokyklų ir verslo įmonių vaidmenį ir suteikti jiems pagalbą. Šioms idėjoms sukonkretinti ataskaitoje buvo pateikta perimamumo modeliu ⁽⁴¹⁾ vadinama sistema, kuria siekiama plėtoti pirmiau minėtas strategines kryptis. Remdamosi perimamumo modelio bendra koncepcija ES valstybės gali nusistatyti nacionalinės strategijos prioritetus ir nustatyti esamą šalies padėtį strategijos plėtojimo atžvilgiu.

2012 m. Švietimo ir kultūros generaliniam direktoratui glaudžiai bendradarbiaujant su Įmonių generaliniu direktoratu pradėjo veikti Europos teminė darbo grupė verslumo ugdymo klausimais – buvo sukviesti ES valstybių narių ekspertai, kurie turėjo sukurti verslumo ugdymo politikos gaires. Galutinėje šios darbo grupės ataskaitoje ⁽⁴²⁾ apibrėžiami pagrindiniai specifinės verslumo ugdymo strategijos komponentai pateikiant aiškų jų pagrindimą ir gerosios praktikos pavyzdžių. Šiuose pagrindiniuose komponentuose aprašomos esminės temos suderinamos su dabartinėje ataskaitoje apimamomis temomis įskaitant partnerių įsitraukimą, mokyklos ugdymo programą, mokymo metodus, mokymosi rezultatus ir mokytojų rengimą. Iš šių tyrimų matyti specifinės verslumo ugdymo strategijos daromo politinio poveikio potencialas pabrėžiant socialinę integraciją ir aktyvų pilietiškumą, taip pat įsidarbinamumą ir įmonių steigimą.

Visose Europos lygmeniu parengtose ataskaitose sistemingai rekomenduojama taikyti specifines strategijas, nes jomis remiantis formuojamas nuoseklesnis ministerijų požiūris. Teminės darbo grupės verslumo ugdymo klausimais 2014 m. ataskaitoje jau buvo pabrėžiami specifinės strategijos privalumai ir nustatytos verslumo ugdymo integracijos į įvairias platesnio pobūdžio strategijas pasekmės. Tačiau naujausiu europiniu tyrimu „Verslumo ugdymas: kelias į sėkmę“ buvo siekiama nustatyti tiek specifinių, tiek platesnio pobūdžio strategijų daromą poveikį. Svarbiausia išvada, prie kurios buvo prieita šiame tyrime, visur, kur tik buvo imtasi tokių strategijų ir veiksmų, ekspertai stebėjo pavieniams asmenims, švietimo institucijoms, ekonomikai ir visuomenei daromą teigiamą įtaką ⁽⁴³⁾.

Verslumo ugdymo strategijos plėtra Europoje

Verslumo ugdymo raidą galima pavaizduoti laiko juostoje pažymint metus, kuriais specifinės strategijos buvo pradėtos įgyvendinti. Tačiau tokiu pat būdu pavaizduoti verslumo ugdymo, kuris integruojamas į sudėtingą platesnio pobūdžio strategijų, apimančių tam tikras su šia politikos sritimi susijusias temas ar veiksmus, tinklą, praktiškai neįmanoma. Toliau pateiktoje schemoje vaizduojama besikeičianti šios politinės srities situacija.

Jungtinė Karalystė (Šiaurės Airija ir Škotija), atsakydama į ES politikos rekomendacijas ⁽⁴⁴⁾, 2003 m. pirmoji pradėjo įgyvendinti specifines verslumo ugdymo strategijas. 2004 m. prie jų pavyzdį perėmė Lietuva, Jungtinė Karalystė (Velsas) ir Norvegija. 2.2 pav. laiko juostoje vaizduojama visų taikomų specifinių strategijų pradžia ir įgyvendinimas.

2007–2009 m. Europą užplūdo specifinių strategijų banga. Šalių ir regionų, pradėjusių taikyti specifines strategijas, sparčiai daugėjo: nuo aštuonių 2007 m. iki dvylikos 2009 m. Specifinės strategijos 2011 m. jau buvo taikomos 14 šalių ir regionų. 2015 m. šis skaičius nežymiai sumažėjo ir šiuo metu 11 šalių ir regionų įgyvendina specifinę verslumo ugdymo strategiją. Tam tikrose šalyse,

⁽⁴¹⁾ Ten pat, p. 25-27. 5 skyriuje pateikiama papildoma informacija apie Perimamumo modelį.

⁽⁴²⁾ Europos Komisija, 2014b.

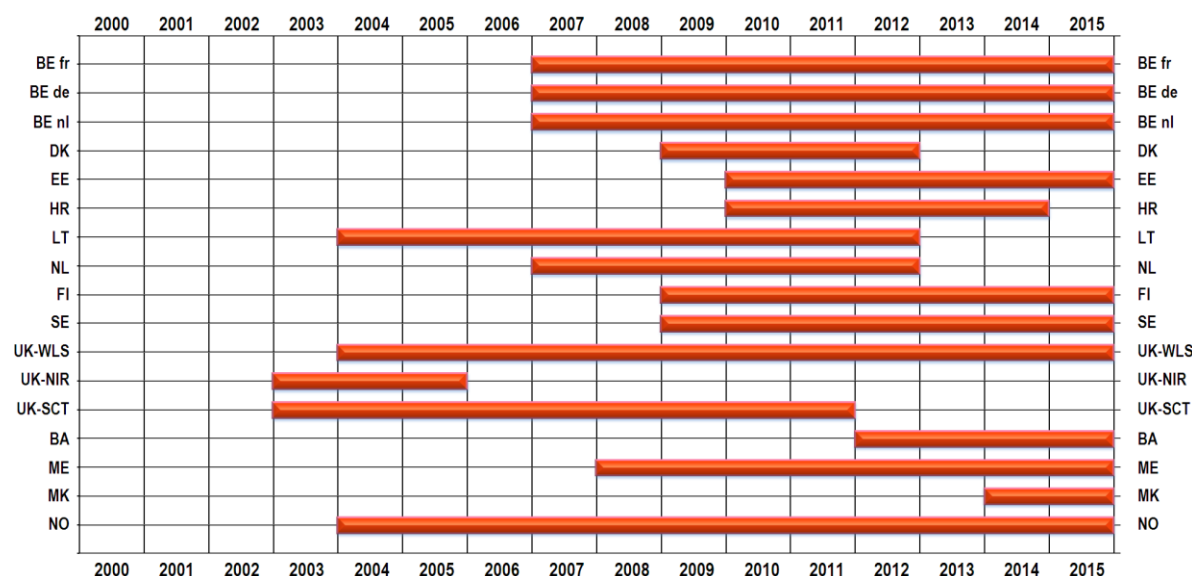
⁽⁴³⁾ Europos Komisija, 2015a, p. 87.

⁽⁴⁴⁾ Europos Komisija, 2003.

pavyzdžiui, Belgijoje (visose trijose bendruomenėse), Jungtinėje Karalystėje (Velse), Juodkalnijoje ir Norvegijoje, dvi ar daugiau specifinių strategijų buvo įgyvendinamos iš eilės, viena po kitos.

Šešios iš visų 2.2 pav. pavaizduotų šalių ir regionų iš pradžių taikė specifines verslumo ugdymo strategijas, tačiau naujos strategijos rengti neketina. Iš šių šešių šalių ir regionų keturi sprendžia verslumo ugdymo klausimą įgyvendindami platesnio pobūdžio verslumo ir inovacijų strateginę temą (Danija, Lietuva ir Jungtinė Karalystė (Šiaurės Airija ir Škotija). Nyderlanduose įgyvendinama platesnio pobūdžio su verslumu ir inovacijomis susijusi strategija – šalyje aiškiai pabrėžiamas poreikis tobulinti švietimo ir mokymosi sritį skatinant švietimo ir verslo bendradarbiavimą. Kroatijoje šioje politikos srityje šiuo metu netaikoma jokia strategija.

2.2 pav. Specifinių centralizuotų verslumo ugdymo strategijų įgyvendinimas 2000–2015 m.

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Šioje schemoje vaizduojamas specifinių strategijų atsiradimas ir jų įgyvendinimo laikotarpis tose šalyse ir regionuose, kur jos buvo pasirinktos įgyvendinti. Todėl schemoje nepateikiama informacijos apie visas šiame tyrime dalyvavusias šalis.

Informacija pagal atskiras šalis

Belgija (BE nl): Belgijos flamandų bendruomenėje pirmoji iš dviejų strategijų pradėta įgyvendinti 2007 m.; abiejų strategijų įgyvendinimo laikotarpiai: 2007–2009 m. ir 2011–2014 m. 2015 m. gruodžio 15 d. atnaujintas veiksmų planas „Verslumo ugdymas 2015–2019“ (nyderl. *Ondernemend onderwijs 2015-2019*) buvo pristatytas Flamandų Vyriausybei.

Jungtinė Karalystė (NIR): Verslininkystės ir ugdymo veiksmų planas (2003) buvo susietas su specifiniu 2002–2005 m. Vyriausybės programos (VP) (angl. *Programme for Government (PFG)*) prioritetu. Vėlesnėse VP nebuvo priimta panašių tiesioginių įsipareigojimų ir veiksmų planas nebuvo atnaujintas.

Norvegija: Verslumo švietimo ir mokymo srityse veiksmų planas apima 2009–2014 m. laikotarpį. Tačiau, remiantis turimais duomenimis, šitas planas vis dar įgyvendinamas.

Tiek Kroatija, tiek Jungtinė Karalystė (Šiaurės Airija) neatnaujino savo strategijos, nes vyriausybė verslumo ugdymo jau nebelaiko prioritetine sritimi. Jungtinė Karalystė (Šiaurės Airija) tapo pirmuoju regionu, nutraukusiu savo specifinės strategijos taikymą jos įgyvendinimo laikotarpiui pasibaigus 2005 m., ir neseniai pradėjo įgyvendinti Šiaurės Airijos inovacijų strategiją 2014–2025 m., kurioje numatyta keletas veiksmų verslumo ugdymui remti.

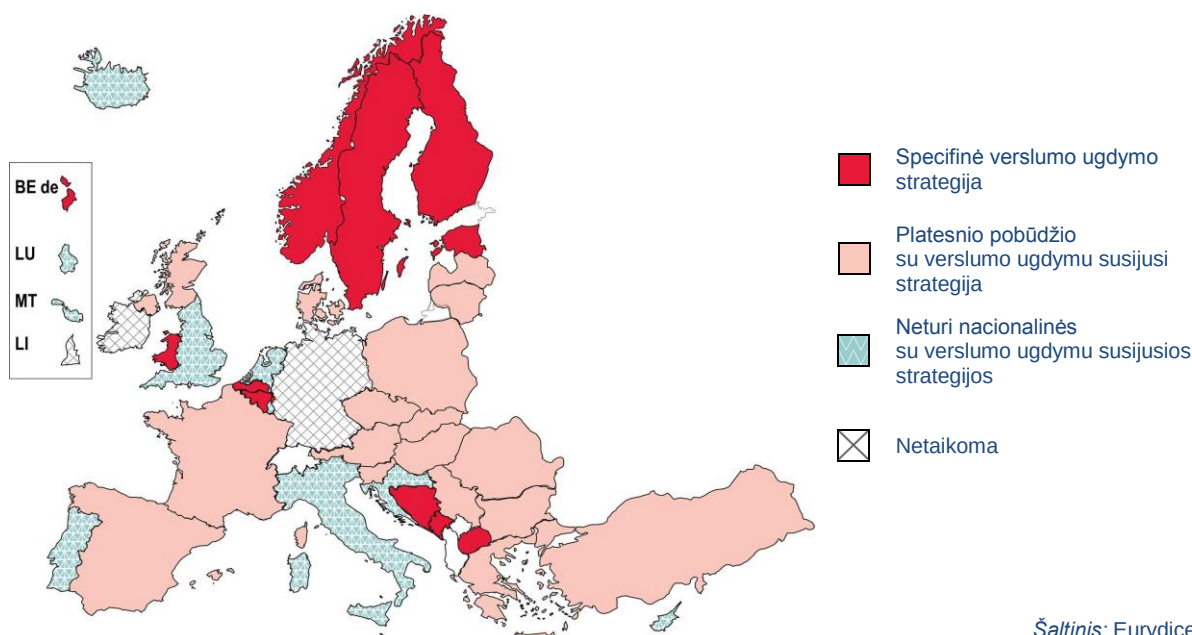
Lietuva ir Jungtinė Karalystė (Škotija) įtraukė savo verslumo ugdymo strategijos veiksmus į kitus vyriausybės strateginius metodus. Lietuvoje specifinė strategija nustojo galioti 2012 m. ir šiuo metu šalyje svarbiausi su verslumo ugdymu susiję veiksmai įtraukti į 2013 m. pradėtą įgyvendinti platesnio pobūdžio verslininkystės strategiją „Veiksmų planas „Verslumas 2020“, kuriame aiškiai atsispindi ES prioritetai.

Praėjus aštuoneriems strategijos įgyvendinimo metams Jungtinė Karalystė (Škotija) ⁽⁴⁵⁾ ją 2011 m. nutraukė – tai įvyko plačiajame pokyčių, vykusių centrinės ir vietos valdžios santykių ir finansavimo priemonių, kontekste. Škotija pripažino tęstinę verslumo ugdymo svarbą ir įtraukė jį į savo nacionalinę ugdymo programą „Siekiant tobulumo“ (angl. *Curriculum for Excellence*) 3–18 metų amžiaus moksleiviams. Dabar ši politikos sritis kartu su kitomis temomis integruota į platesnio pobūdžio verslininkystės ir inovacijų strategiją, vadinamą „Škotija tai gali“ (angl. *Scotland Can Do*). Ankstesnėje danų įgyvendinamojoje specifinėje strategijoje buvo pristatytas įsteigtas Danijos verslumo fondas (dan. *Fonden for Entreprenørskab* (FFE)). Tai tvari ir integruota infrastruktūra, kuri skatina verslumo ugdymą koordinuojant ir remiant jį nacionaliniu lygmeniu ir kuri yra finansuojama tiek vyriausybės, tiek suinteresuotų šalių. Iki šiol Danijos verslumo ugdymo strategija laikoma galiojančia ir įgyvendinama kartu su 2012 m. pradėta įgyvendinti platesnio pobūdžio inovacijų strategija, vadinama „Danija – sprendimų tauta“, kurioje FFE toliau laikomas pagrindiniu verslumo ugdymo veikėju.

Dabartinė situacija

2014–2015 m. 29 iš 38 apklaustų šalių ir regionų turėjo arba specifinę, arba platesnio pobūdžio strategiją, apibrėžiančią konkrečius ryšius su verslumo ugdymu. 2.3 pav. vaizduojama Europoje įgyvendinamų strategijų įvairovė.

2.3 pav. 2014–2015 m. pagrindinės centralizuotai įgyvendinamos su verslumo ugdymu susijusios strategijos

Šaltinis: Eurydice.

Be 11 specifinę strategiją įgyvendinančių šalių ir regionų, yra dar 18, kurios taiko platesnio pobūdžio su verslumo ugdymu susijusią strategiją. Devynios šalys ir regionai (Kroatija, Italija, Kipras, Liuksemburgas, Nyderlandai, Malta, Portugalija, Jungtinė Karalystė (Anglija) ir Islandija) neturi jokios su verslumo ugdymo susijusios strategijos. Kipre nėra verslumo ugdymo strategijos, tačiau šiuo metu šalyje rengiama specifinė strategija. Slovėnijoje jau įgyvendinama platesnio pobūdžio su verslumo ugdymu susijusi strategija, o dabar rengiama specifinė strategija.

⁽⁴⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.gov.scot/resource/doc/920/0118640.pdf>>.

2.1.2. Šalys, įgyvendinančios specifines verslumo ugdymo strategijas

Iš 2.3 pav. aiškiai matyti, kad 11 specifinių strategijų įgyvendinamos dviejose geografinėse zonose – Šiaurės Europoje (kur Belgija yra piečiausia šalis) ir Vakarų Balkanų šalyse, siekiančiose ES narystės. Specifinių strategijų populiarumas Šiaurės Europoje atitinka ankstesnės, 2012 m. *Eurydice* ataskaitos ⁽⁴⁶⁾ išvadas šioje politinėje srityje, kaip matyti iš 1.2 pav., kuriame vaizduojamas specifinių strategijų įgyvendinimas nuo 2000 m.

Visos trys Belgijos bendruomenės taiko specifines strategijas nuo 2007 m.

Pastaruoju metu vyko reforma, kurioje dalyvavo **Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenės** 2014 m. parengdamos naują strategiją „Verslumas 3.15: 3 ašys ir 15 svertų versliajai kartai“. Už regiono strategiją atsakinga Valonijos ekonomikos skatinimo agentūra (ASE), šiuo metu vadinama Verslininkystės ir inovacijų agentūra (AEI), kuri turi tris veiksmų grupes, įskaitant verslumo ugdymo rėmimą, jaunųjų verslininkų rengimą ir naujų įmonių steigimo skatinimą. Veiksmai yra išsamiai aprašyti ir apima praktinę verslininkystės patirtį, karjeros planavimą ir pagalbą mokytojams. Ypač pabrėžiama, kaip svarbu į ugdymo ir mokymo procesą įtraukti verslą, steigti daugiau verslumo mokyklų ir užtikrinti platesnę ekosistemą siekiant išskeltų tikslų.

Pirmoji **Belgijos flamandų bendruomenės** strategija buvo patvirtinta 2007 m. Antroji buvo parengta 2011–2014 m. laikotarpiui ir vadinama Verslumo dvasios ir verslininkystės skatinimo veiksmų planu. Vyriausybė patvirtino, kad ši strategija dar įgyvendinama, nors buvo planuota vykdyti iki 2014 m. pabaigos, o trečioji specifinė strategija priimta 2015 m. gruodį. Antroje specifinėje strategijoje, kuri nagrinėjama šioje ataskaitoje, išskiriami keturi prioritetai, t. y. skatinti verslumo dvasią, sudaryti galimybes praktiniam verslumo mokymuisi įgyvendinti, motyvuoti žmones tapti verslininkais ir užtikrinti, kad mokytojai skleistų verslumo dvasią ir rodytų subalansuotą požiūrį į verslininkystę. Strategijos veiksmai apima bendro žodyno kūrimą, pagalbą mokytojams (įskaitant metodus, tinklus ir stažuotes įmonėse), bendravimą su visais partneriais ir mokymosi nuoseklumo visose ugdymo pakopose ir visuose mokytojų rengimo etapuose užtikrinimą.

Estai įgyvendina specifinę strategiją, kuri siejama su nacionaline visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija. Verslumo ugdymo plėtros plane „Būk verslus!“ pabrėžiama plati aktualių temų įvairovė. Svarbiausios jų – mokymosi rezultatai, mokyklos ugdymo programos ir mokytojai. Plane nurodomos problemos, su kuriomis susiduria verslumo ugdymas Estijoje, ir daroma nuoroda į škotų strategiją „Pasiryžę laimėti“ siekiant parodyti, kaip svarbu integruoti verslumo metodus visoje mokymo ir mokymosi srityje. Tai įdomus tarpusavio mokymosi pavyzdys, bylojantis apie tai, kiek pastangų įdeda Europos Komisija šalių tarpusavio mokymuisi skatinti, pavyzdžiui, 2009–2010 m. sudarydama ekspertų grupes (aukšto lygio svarstymo grupes) ⁽⁴⁷⁾ ir Teminę darbo grupę verslumo ugdymo klausimais ⁽⁴⁸⁾ 2012–2014 m.

Jungtinės Karalystės (Velso) Jaunimo verslumo strategijoje: veiksmų plane 2010–2015 m. išskiriamos trys prioritetinės temos: bendradarbiavimas su jaunimu siekiant suteikti jiems kuo daugiau informacijos, teisių ir galių suteikimas sukuriant palankias verslumo mokymosi sąlygas ir pagalbą jaunimui steigiant ir plėtojant verslo įmones. Šiame veiksmų plane pateikiamas įdomus pavyzdys, kuriame analizuojama, kokią pažangą pavyko pasiekti pakeitus požiūrį į jaunimo steigiamas įmones ir jaunimo naujai įsteigtų įmonių skaičių Velso strategijos, pabrėžiančios tiek įgūdžių formavimo, tiek naujų įmonių steigimo svarbą, dėka.

Visose trijose Šiaurės šalyse įgyvendinamos specifinės strategijos:

Suomiai savo strategiją, vadinamą Verslumo ugdymo gairėmis, kurią remia Europos jaunųjų verslininkų konfederacijos (YES) 19 regioninių verslumo ugdymo išteklių centrų tinklas, pradėjo įgyvendinti 2009 m. Strategijoje siekiama remti verslesnę kultūrą, aktyvų pilietiškumą ir verslo įmonių steigimą, o YES centrai daugiau dėmesio skiria mokytojų tinklaveikiai, mokymams ir pagalbai mokytojams. Įgyvendinant strategiją vyksta stambūs projektai, pavyzdžiui, „Aš ir mano miestas“, kuriame dalyvauja labai daug moksleivių ⁽⁴⁹⁾. Nors strategija neturi tiesioginių ryšių su kitomis politikos kryptimis, tačiau ją įgyvendinant pabrėžiama ekonominio augimo, inovacijų ir jaunimo steigiamų įmonių svarba, atkreipiant ypatingą dėmesį į Suomijos palyginti žemą jaunimo iki 35 metų amžiaus naujai steigiamų įmonių lygį.

Švedija parengė Verslumo strategiją ugdymo srityje ir pradėjo ją įgyvendinti 2009 m. neribotam laikotarpiui. Joje suderinamos dvi prioritetinės sritys – bendrųjų gebėjimų ugdymas mokykloje ir žmonių skatinimas imtis verslo. Strategijoje pateikiamas gana trumpas

⁽⁴⁶⁾ EACEA/Eurydice, 2012.

⁽⁴⁷⁾ Europos Komisija, 2010.

⁽⁴⁸⁾ Europos Komisija, 2014b.

⁽⁴⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://yrityskylä.fi/en/>>. Projekto „Aš ir mano miestas“ praktinėje verslumo mokymosi veikloje kasmet dalyvauja maždaug 80 % šeštos klasės moksleivių (ISCED 2 lygmuo).

11 veiksmų sąrašas, įskaitant įsipareigojimus skirti daug dėmesio verslumo įgūdžiams pradinėje ir vidurinėje mokyklose vyriausybės lygmeniu peržiūrint mokyklos ugdymo programą reglamentuojančius dokumentus, taip pat geresnį bendradarbiavimą ir ryšių su darbo ir verslo pasauliu stiprinimą, palankių praktinės verslininkystės patirties sąlygų kūrimą ir šiuo metu turimų galimybių aprašymą.

Norvegija šiuo metu įgyvendina savo antrąją strategiją, kurioje valstybei suteikiamas lyderio vaidmuo verslumo ugdymo ir mokymo srityje ir pabrėžiama, kad „verslininkystė – tai įprastas karjeros pasirinkimo sprendimas“⁽⁵⁰⁾. Abiejose norvegų strategijose apimamos visos ugdymo pakopos nuo pradinio ugdymo iki aukštojo mokslo (ISCED 1–8 lygiai), tačiau pirmojoje buvo numatytas platesnis bendrojo lavinimo mokykloms ir mokykloje teikiamam PPM skirtų veiksmų spektras, o antrojoje strategijoje daugiau dėmesio skiriama aukštajam mokslui.

Specifinių verslumo ugdymo strategijų taikymą Šiaurės šalyse galima sieti su jų įsipareigojimu diegti inovacijas. Apie tai byloja tarptautiniai naujovių diegimo reitingai, kuriuose šios šalys nuolat pirmauja. Švedija, Suomija ir Danija pirmauja 2015 m. Europos inovacijų diegimo rezultatų suvestinėje⁽⁵¹⁾ ir pagal Pasaulinį inovacijų indeksą⁽⁵²⁾ yra pirmajame dešimtuke, kuriame Norvegija taip pat yra tarp 20 pirmaujančių pasaulio šalių.

Vakarų Balkanų ES šalys kandidatės – Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija – įgyvendina specifines verslumo ugdymo strategijas. Derybose dėl stojimo į ES ypatingas dėmesys skiriamas politikos ir praktikos plėtojimui remiantis Europos Komisijos komunikatu „Smulkiojo verslo aktas Europai“ (SVA, angl. *Small Business Act for Europe* (SBA), kuriame apibrėžiamas verslumo ugdymo ramsis. Europos mokymo fondo⁽⁵³⁾, vienos iš Europos Komisijos agentūrų, vaidmuo – remti ir stebėti pažangą, kurią pasiekia ES narystės siekiančios šalys ir ES kaimynystės regionai SVA atžvilgiu. Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECEL)⁽⁵⁴⁾, kuris buvo įsteigtas 2009 m. regioninės iniciatyvos pagrindu ir remiamas Europos Komisijos, turi svarbų vaidmenį verslumo ugdymo srityje visame regione, skatindamas strategijų tobulinimą ir SVA platesnius politinius prioritetus.

Tik labai nedaug specifinių strategijų turi tiesioginius ryšius su platesne vyriausybės politika. Estijos, Jungtinės Karalystės (Velso) ir Norvegijos strategijose deklaruojamos tiesioginės sąsajos ir su verslumo, ir su inovacijų politika. Jungtinės Karalystės (Velso) strategija taip pat unikali tuo, kad joje verslumo ugdymas siejamas su mokyklų veiksmingumo ir karjeros politika. Iš tikrųjų, Velso strategijoje pateikiama nuodugni schema, kurioje vaizduojama, kaip verslumo ugdymo strategija jungia švietimo, jaunimo, užimtumo, įtraukties ir konkurencingumo politiką⁽⁵⁵⁾. Belgijos flamandų bendruomenė trumpai pamini ryšį su ekonominės plėtos, o Švedija – su švietimo strategija, o suomiai atkreipia dėmesį į platesnį verslumo ugdymo daromą poveikį, tačiau kitų vyriausybės politinių sričių nenurodo.

Aštuonios iš 11 šalių ir regionų, turinčių specifinę strategiją, teigia skiriantys finansavimą strategijai įgyvendinti. Daugiau informacijos apie tai pateikta 2.2 skirsnyje.

Dvi valstybės teigia, kad šiuo metu strategija yra rengiama. Kipre tai būtų vienintelė su verslumo ugdymu susijusi strategija, o Slovėnijoje dar įgyvendinama jaunimo strategija, kuri taip pat siejama su šia politine sritimi, tačiau planuojama rengti papildomą, specifinę verslumo ugdymo strategiją.

⁽⁵⁰⁾ Prieiga per internetą: <http://www.regeringen.se/contentassets/0f6c0164196e4071a9cb27eaada1cb41/strategi-for-entreprenorskap-inom-utbildningsomradet>.

⁽⁵¹⁾ Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/index_en.htm.

⁽⁵²⁾ Prieiga per internetą: <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/data-analysis/>.

⁽⁵³⁾ Prieiga per internetą: http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/Education_and_business.

⁽⁵⁴⁾ SEECEL dirba verslumo mokymosi politikos ir praktikos srityje aštuonių šalių (AL, BA, HR, ME, MK, RS, TR ir XK) partnerystėje (žr. www.seecel.hr).

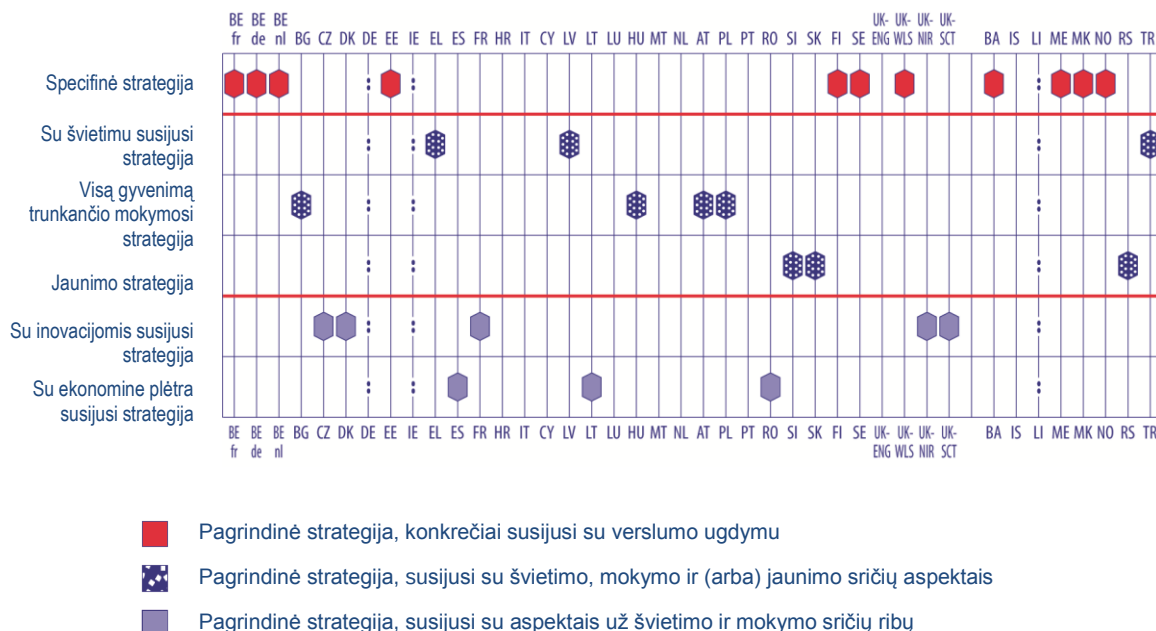
⁽⁵⁵⁾ Velso Vyriausybė, 2010, p. 6.

2.1.3. Šalys, įgyvendinančios platesnio pobūdžio su verslumo ugdymu susijusias strategijas

Tyrime dalyvavusios valstybės turėjo išskirti pagrindinę su verslumo ugdymu susijusią strategiją, skirtą ISCED 1–3 lygmenims, kuri nebūtų parengta konkrečiai verslumo ugdymo sričiai. Schemoje žemiau rodomos kiekvienos valstybės nurodytos vienintelės svarbiausios strategijos ir vaizduojamas skirtingų strategijų pasiskirstymas Europoje.

18 šalių ir regionų aiškiai sieja verslumo ugdymą su platesnio pobūdžio strategijomis. Dešimt šalių įgyvendina strategijas, kurios siejamos su švietimo, mokymo ar jaunimo aspektais: trys valstybės (Graikija, Latvija ir Turkija) sieja turimą strategiją su švietimo, keturios (Bulgarija, Vengrija, Austrija ir Lenkija) – su visą gyvenimą trunkančiu mokymusi ir dar trys šalys (Slovėnija, Slovakija ir Serbija) – su jaunimo strategijomis.

2.4 pav. Centralizuotai įgyvendinamų su verslumo ugdymu susijusių strategijų tipai (2014–2015 m.)

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Tyrime dalyvavusios valstybės turėjo išskirti pagrindinę su verslumo ugdymu susijusią strategiją, skirtą ISCED 1–3 lygmenims.

Schemoje taikomas optimalaus pasirinkimo metodas – tai reiškia, kad vienas politinis dokumentas, kurį iš esmės galima priskirti skirtingoms sritims, turėjo būti priskirtas vienai konkrečiai, labiausiai atitinkančiai šio dokumento turinį, tikslus ir uždavinius, kategorijai.

Schemoje nepateikiama informacija apie su verslumo ugdymu susijusias strategijas neturinčias šalis ir (arba) regionus.

Informacija pagal atskiras šalis

Čekija: pagrindinės strategijos vaidmuo atiteko strategijai vadinamai Tyrimų ir inovacijų strategija išmaniosioms specializacijoms. Šio tyrimo tikslais ji buvo pažymėta kaip su inovacijomis susijusi strategija.

Ispanija: Ispanijos autonominės bendruomenės – Andalūzija, Astūrija ir Galisija – turi keletą specifinių strategijų. Kitose autonominėse bendruomenėse – Astūrijoje, Estremadūroje, Navaroje, Baskų šalyje ir Mursijoje – verslumo ugdymas reglamentuojamas platesnio pobūdžio strategijose. Daugiau informacijos galima rasti valstybės suvestiniame apraše.

Ispanija, Lietuva ir Rumunija: šiose šalyse pasirinktos strategijos glaudžiai siejamos su ekonominės plėtros tema (Ispanijoje: su verslumu ir jaunimo užimtumu; Lietuvoje: su verslumo strategija; Rumunijoje: su ekonominės plėtros strategija).

Kipras ir Slovėnija: šiose valstybėse šiuo metu kuriamos specifinės strategijos. Kadangi schemoje pateikiami 2014–2015 m. duomenys, ši informacija schemoje nevaizduojama. Tačiau informacija apie Slovėniją į schemą buvo įtraukta, nes šalyje verslumo ugdymas įgyvendinamas remiantis jaunimo strategija.

Serbija: verslumo ugdymas reglamentuojamas trijuose strateginiuose dokumentuose. Papildomų tyrimų duomenimis, jaunimo strategija buvo pripažinta svarbiausia ir šiame skyriuje ir schemoje pateikiama informacija būtent apie šią strategiją.

Šiek tiek mažiau šalių įgyvendina strategiją, esančią už švietimo ir mokymo politinės srities ribų. Aštuonios šalys ir (arba) regionai nurodė su ekonomika susijusias strategijas kaip svarbiausias, tarp jų

– penkios su inovacijomis susijusios strategijos (Čekijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje (Šiaurės Airijoje ir Škotijoje) ir trys su ekonomine plėtra susijusios strategijos (Ispanijoje, Lietuvoje ir Rumunijoje).

Strategijos, susijusios su švietimo ir mokymo sričių aspektais

Švietimo ir mokymo strategijos

Trijose šalyse švietimo ir mokymo strategijos buvo išskirtos kaip svarbiausi politiniai dokumentai:

Graikijos Naujosios mokyklos strategijoje pabrėžiama verslumo ugdymo, kaip bendrojo gebėjimo, svarba, tačiau jokių tiesiogiai su verslumo ugdymu susijusių veiksmų nepateikiama.

Turkijoje išskiriamas keletas su verslumo ugdymu susijusių strategijų, iš kurių Švietimo ministerijos strateginis planas 2010–2014 m. pripažintas svarbiausiu. Jame trumpai minimas uždavinys, kuriuo siekiama organizuoti verslumo ugdymą skatinančias veiklas ir taip pat aprašytas veiksmas sėkmingų verslininkų dalyvavimui ugdant verslumą skatinti.

Latvių siūloma strategija yra platesnio pobūdžio nei Graikijos ir Turkijos. Latvijos švietimo plėtros gairėse minimas bendrasis verslumo gebėjimas; taip pat dokumente apibrėžti veiksmų, skatinantys mokytojų profesinių kompetencijų (įskaitant verslumą) tobulinimą, platų informacijos apie verslininkystės karjerą teikimą ir verslumo ugdymo plėtros priemonių, parengtų ankstesnės strategijos, vertinimą.

Visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategijos

Keturių valstybės kaip svarbiausių dokumentų nurodė visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategiją.

Bulgarijoje verslumo ugdymas įtrauktas į Nacionalinę visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategiją 2014–2020 m. Šiame dokumente pateikiama labai daug veiksmų, pabrėžiančių jaunimo verslumo kultūros ugdymo svarbą, taip pat, veiksmų, įtraukiančių mokymo įmones į verslumo ugdymo procesą įgyvendinant projektą „Bulgarijos jaunimo laimėjimai“ (angl. *Junior Achievement Bulgaria*)⁽⁵⁶⁾, skatinančių informacijos apie intelektinę nuosavybę teikimą, mokytojų rengimą ir mokyklų mokymo programų atnaujinimą.

Vengrijos strategijoje pabrėžiama verslumo ugdymo, kaip bendrojo gebėjimo, svarba kiekvienam asmeniui ir apibrėžiami gebėjimais grindžiami mokymosi rezultatai, tačiau veiksmų planas šiuo metu dar yra rengiamas.

Lenkijoje įgyvendinama Visą gyvenimą trunkančio mokymosi perspektyva, kurioje verslumo mokymas yra dviejų strateginių tikslų – įgūdžių formavimo ir praktinio mokymosi plėtros užimtumui didinti – dalimi. Visoje strategijoje taip pat plačiai pabrėžiama kūrybiškumo ir novatoriškumo svarba.

Austrijos strategija yra plačiausia iš visų keturių valstybių, išrinkusių šiuo klausimu visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategijas. Austrijos „LLL:2020“ strategijoje verslumo ugdymas yra horizontalus, su kitais tikslais besisiejantis tikslas, t. y. nors pavieniauose veiksmuose jis nėra aiškiai išreikštas, jis netiesiogiai siejamas su visais veiksmais. Strategijoje verslumo ugdymui skiriamas ypatingas dėmesys su mokyklos ugdymo programa, mokymosi rezultatais ir karjeros planavimu susijusiems veiksmams.

Jaunimo strategijos

Trys šalys pažymėjo savo jaunimo strategijas kaip svarbiausias nacionalines strategijas:

Serbijos nacionalinėje jaunimo strategijoje 2015–2020 m. numatoma daug įvairių veiksmų, skirtų mokyklos ugdymo programų, naujų programų, praktinės verslininkystės patirties, „Verslumo įgūdžių paso“⁽⁵⁷⁾ integravimo nacionaliniu lygmeniu, mokytojų rengimo ir neformalaus ugdymo klausimams spręsti.

Į Slovėnijos nacionalinę jaunimo programą 2013–2022 m. verslumas įtrauktas kaip viena iš šešių pagrindinių strategijos sričių, tokiu būdu pabrėžiant plačią verslumo ugdymo sampratą ir nurodant jo svarbą ugdant socialiai atsakingą visuomenę ir steigiant socialinio verslo įmones. Specifiniuose strategijos uždaviniuose užsimenama apie tai, kad verslumo ugdymo skatinimas įgyvendinant mokyklos ugdymo programą yra svarbus aspektas, tačiau jokių tam skirtų veiksmų nėra siūloma.

⁽⁵⁶⁾ „Bulgarijos jaunimo laimėjimai“ yra projekto „Europos jaunimo laimėjimai“ dalis: www.jaeurope.org.

⁽⁵⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://entrepreneurialskillspace.eu>.

Slovakijos nacionalinė jaunimo strategija 2014–2020 m. yra išsamiausia, nors joje neapimama tiek daug temų, kaip Serbijos strategijoje. Šiame dokumente kūrybiškumas ir verslumas laikomi viena iš devynių prioritetinių sričių ir jai priskiriama 13 veiksmų. Šie veiksmai yra platūs bet kiekybiškai apibrėžti: nuo formalaus ir neformalaus ugdymo kuravimo sistemų iki verslumo konkursų populiarinimo žiniasklaidoje, skiriant daug dėmesio mokyklos ugdymo programai ir įtraukiant verslininkus į švietimo terpę.

Strategijos, susijusios su aspektais už švietimo ir mokymo sričių ribų

Inovacijų strategijos

Penkiose šalyse ir (arba) regionuose verslumo ugdymas laikomas politiniu inovacijų strategijų prioritetu. Inovacijų strategijos paprastai yra išsamiausios, palyginti su kitomis platesnio pobūdžio strategijomis, nes jos apima daugiau temų ir veiksmų nei bet kokia kita platesnė strategija.

Čekai nurodė keletą skirtingų strategijų, įskaitant susijusias su visą gyvenimą trunkančiu mokymusi ir jaunimu, tačiau aktualiausia buvo pavadinta Išmaniųjų specializacijų tyrimų ir inovacijų strategija 2014–2020⁽⁵⁸⁾ (TIS), kuri glaudžiai susijusi su Tarptautine konkurencingumo strategija 2012–2020 m. TIS siekiama sutelkti paramą tyrimų ir inovacijų veikloms stiprinti; su verslumo ugdymu ją sieja verslumo įgūdžių ugdymo ir vertinimo priemonės, su šių priemonių diegimu susijusi mokytojų rengimo veikla ir veiklų, skatinančių praktinį mokymą, įgyvendinimas.

Danijos inovacijų strategija vadinama „Danija: sprendimų tauta“. Joje išskiriamos trys veiksmų sritys, trečiojoje jų teigiama, kad „švietimas reikalingas naujovių stiprinimo gebėjimams diegti: reikia keisti švietimo sistemos kultūrą siekiant daugiau dėmesio skirti inovacijoms“. Šioje veiksmų srityje išskiriami aštuoni su verslumo ugdymu susiję veiksmai, nors pačioje strategijoje atitinkamų konkrečių tikslų nekeliami. Strategijoje ypač siekiama stiprinti Danijos verslumo fondo (DVF – tai nacionalinis žinių centras, kuris skatina ir remia verslumo ugdymo politiką, praktiką ir vertinimą Danijoje ir visoje Europoje) vaidmenį ir įtraukti į šio fondo veiklas tiek verslumo, tiek ugdymo sritį.

Prancūzijos strategijoje, vadinamoje „Naujaja inovacijų politika“, išdėstomos valstybės ambicijos tapti naujovių šalimi. Dokumente išskiriamos keturios veiksmų sritys – verslumo ir inovacijų kultūros plėtra, viešosios politikos kryptys, ekonominio poveikio didinimas užtikrinant žinių iš viešųjų mokslinių tyrimų perdavimą ir verslo augimo skatinimas. Verslumo kultūros plėtros srityje nurodoma daug veiksmų verslumo ugdymui skatinti, įskaitant 20 mln. eurų paramą⁽⁵⁹⁾ inovacijų kultūrai tobulinti ir jaunimo verslumui populiarinti visose ugdymo ir mokymo pakopose (daugiau informacijos galima rasti 2.2 skirsnyje).

Jungtinės Karalystės (Šiaurės Airijos) Inovacijų strategijoje 2014–2025 m. pabrėžiama jaunimo verslumo dvasios svarba kuriant novatorišką regioną. Strategijoje pripažįstama įmonėlių kūrimo programų, pavyzdžiui, „Šiaurės Airijos naujoji įmonė“ (angl. *Young Enterprise Northern Ireland*)⁽⁵⁹⁾, vertė, kurias finansuoja Švietimo skyrius, tačiau nurodoma, kad tokių iniciatyvų turi būti daugiau. Strategija turi vienintelį su verslumo ugdymu susijusį veiksmą – ištirti, kokiais būdais galima didinti jaunimo paramą siekiant įtraukti jaunuolius į verslininkystės veiklą, o tolesnėje ataskaitoje dėl strategijos įgyvendinimo vertinimo⁽⁶⁰⁾ numatoma skirti ypatingą dėmesį augančiam jaunuolių, dalyvaujančių Šiaurės Airijos naujosios įmonės programoje, skaičiui.

„Škotija tai gali“ – tai naujoji verslumo ir inovacijų strategija **Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje)**, siekianti sukurti švietimo sistemą, kurioje verslumas ir inovacijos būtų esminiai elementai. Šios platesnio pobūdžio strategijos tikslai turi aiškius ryšius su verslumo ugdymu. Strategiją papildė Veiksmų sistema⁽⁶¹⁾, kurioje aprašomi konkretūs veiksmai mokyklų ištekliams tobulinti ir nacionalinėms verslumo ugdymo veikloms skatinti. Strategiją įgyvendina Škotijos vyriausybės agentūra „Škotijos švietimas“, kuri kartu su trečiojo sektoriaus partneriais kuria Verslių mokyklų programą. Tokiais būdais siekiama dar labiau sustiprinti visų šioje srityje dirbančių partnerių daromą įtaką, sukurti mokykloms ir mokiniams pripažinimo sistemą ir sudaryti sąlygas privačiam sektoriui įsitraukti ir skatinti šią veiklą. Šis dokumentas taip pat glaudžiai susijęs su Škotijos nacionaline ugdymo programa „Siekiant tobulumo“, kurioje „Verslumas ugdymo srityje“ yra viena iš horizontaliųjų temų, ir abu dokumentai akivaizdžiai liudija, kad verslumo ugdymas integruotas į Škotijos nacionalinės švietimo politikos kūrimą ir įgyvendinimą.

⁽⁵⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.caissedesdepots.fr/activite/domaines-daction/investissements-davenir/culture-de-linnovation-et-de-lentrepreneuriat.html>>.

⁽⁵⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.yeni.co.uk/company-suite/>>.

⁽⁶⁰⁾ Įmonių, prekybos ir investicijų skyrius, 2015, p. 25.

⁽⁶¹⁾ Škotijos Vyriausybė, 2010, p. 9–10.

Visose penkiose strategijose pastebima išsami struktūra, jose pateikiami veiksmai detaliam aprašyti, o strategijose atspindi platus verslumo ugdymo supratimas. Danijos, Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės (Škotijos) strategijos yra išsamiausios, siūlančios daugiau veiksmų aktualiausiems klausimams – ugdymo programai, mokytojų rengimui ir mokymosi rezultatams – spręsti. Iš visų trijų Danija turi plačiausią veiksmų, apimančių visas svarbiausias sritis, sistemą ir tvirtus įsipareigojimus stiprinti Danijos verslumo fondo vaidmenį siekiant skatinti, tirti ir stebėti verslumo ugdymo sritį. Danijos strategijoje apibrėžiami tiek mokymosi rezultatų sistemos kūrimo, tiek jų vertinimo veiksmai, o tai nebūdinga jokio tipo strategijoms. Prancūzijos strateginiuose veiksmuose numatomos didelės finansavimo iniciatyvos ir įsipareigojama stiprinti vidurinių mokyklų mokytojų rengimą. Škotijos strategijoje nurodomi veiksmai, apibrėžiantys mokyklos ugdymo programos medžiagų ir veiklų tobulinimą; taip pat ši strategija įgyvendinama ją glaudžiai integruojant į nacionalinę ugdymo programą „Siekiant tobulumo“. Visa tai sudaro geras sąlygas tiesiogiai įtraukti verslumo ugdymą į švietimo sistemą, o tokie tinklai, remiantys praktinio mokymosi įgyvendinimą ir gerosios patirties sklaidą, pavyzdžiui, Škotijos Tarybos verslininkystės ugdymo srityje tinklas, dar labiau stiprina verslumo ugdymo integraciją į švietimą.

Visų penkių šiame skirsnyje paminėtų šalių strategijose švietimo sistema laikoma horizontaliuoju prioritetu siekiant gerinti bendras sąlygas naujovėms diegti, pavyzdžiui, stiprinant reikiamus gebėjimus, žinių kūrimą ir verslo inovacijas. Tai rodo tendenciją vis dažniau taikyti inovacijų politiką integruotu būdu ⁽⁶²⁾. Danijoje, iš tiesų, ši tendencija deklaruojama nacionalinėje inovacijų strategijoje ⁽⁶³⁾.

Su ekonomine plėtra susijusios strategijos

Trys valstybės įtraukia verslumo ugdymą į ekonominės plėtros, verslumo ir (arba) užimtumo strategijas.

Lietuvoje specifinė strategija buvo pakeista platesnio pobūdžio verslumo strategija, kurioje atspindi Europinio lygmens veiksmų plano „Verslumas 2020“ struktūra ir įsipareigojimai. Šioje išsamioje strategijoje įsipareigojama bendrai tobulinti verslumo ugdymą, praktinės verslininkystės patirtį, populiarinti bendradarbiavimą bei tinklaveiką ir skatinti vaikų bei jaunuolių kūrybines iniciatyvas.

Rumunijoje verslumo ugdymas siejamas su ekonomine plėtra įgyvendinant Mažųjų ir vidutinių įmonių sektoriaus plėtros strategiją ir Rumunijos verslo aplinkos tobulinimo strategiją 2020 m. Šioje strategijoje verslumo ugdymas aprašomas ne taip išsamiai, tačiau dokumente apibrėžiami praktinių įmonių rėmimo, mokytojų rengimo ir mokymosi interneto platformų, kurios populiarina mokymosi galimybes, įskaitant verslumo ugdymą, kūrimo veiksmai.

Ispanijos 2013–2016 m. verslumo ir jaunimo užimtumo strategijoje siekiama sumažinti jaunimo nedarbingumo lygį ir pašalinti jo struktūrines priežastis. Iš šioje strategijoje numatytų 15 skubių ar didelio poveikio priemonių, iš kurių jau greitu metu tikimasi sulaukti rezultato, labiausiai pabrėžiamos ekonominės priemonės, nors dokumente taip pat yra apibrėžtos priemonės dėl švietimo, mokymo ir tarpininkavimo darbo rinkoje. Iš kitų 85 strategijos priemonių mažiausiai 50 % joms skirta finansavimo bus nukreipta į su švietimu ir mokymu susijusius veiksmus. Konkrečiai su verslumo ugdymu susiję veiksmai apima įsipareigojimus praplėsti mokyklos ugdymo programos turinį, susijusį su verslumu ir karjeros galimybėmis, įgyvendinti programas verslumo tematika ir populiarinti teigiamą jaunimo verslininkystės įvaizdį. Ši strategija glaudžiai siejama su darbo vietų kūrimu ir įsidarbinamumu, visų pirma papildant švietimo teisės aktus, reglamentuojančius verslumo ugdymo, kaip bendrojo gebėjimo, integravimą į mokyklos ugdymo programą, ir, antra, tiesiogiai nukreipiant į neatidėliotinas ir ilgalaikes problemas dėl aukšto jaunimo nedarbo lygio, su kuriomis ispanai šiuo metu susiduria. Ši verslumo ugdymą skatinanti nacionalinė politinė ekosistema taip pat remiama regiono lygmeniu, nes daugumos autonominių bendruomenių įgyvendinamų strategijų – įskaitant tris specifines ir penkias platesnio pobūdžio verslumo ugdymo strategijas – yra gerai parengtos ⁽⁶⁴⁾.

⁽⁶²⁾ Europos Komisija, 2011.

⁽⁶³⁾ Danijos mokslo, naujovių ir aukštojo mokslo ministerija, 2012, p. 6.

⁽⁶⁴⁾ Daugiau informacijos galima rasti Ispanijos nacionaliniame apraše.

2.1.4. Kaip Europos strategijose sprendžiamas verslumo ugdymo klausimas

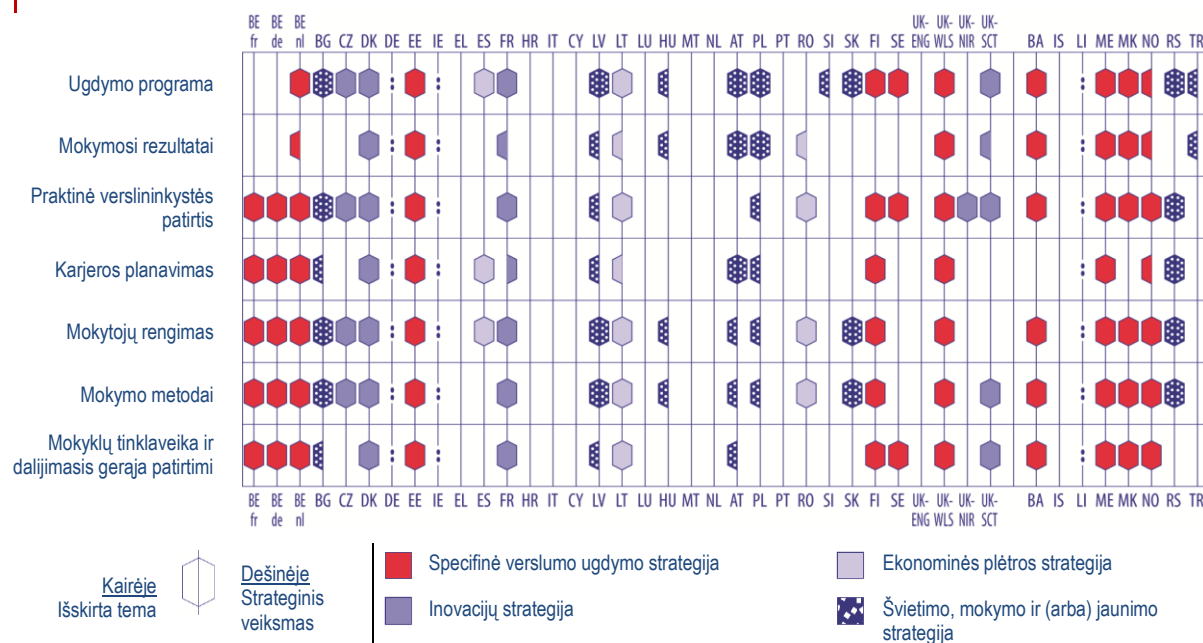
Šiame skirsnyje analizuojama, kaip verslumo ugdymo klausimas nagrinėjamas strategijose, aptariant kiekvienos strategijos turinį ir tikslus. Pirmoje skirsnio dalyje nagrinėjama, ar skirtingose strategijose aptariamose pagrindinės temos, ir, jei taip, kaip tai yra daroma – pirma, ar temos yra paminėtos strateginio dokumento tekste, ir, antra, ar toms temoms yra numatyti konkretūs veiksmai. Antroje skirsnio dalyje analizuojami kiekvienos strategijos platesni tikslai, susiję su verslumo ugdymo turiniu.

Strategijos temos ir veiksmai

Šios ataskaitos parengiamojo darbo metu buvo išskirtos septynios temos, kurias su verslumo ugdymu susijusios strategijos turėtų apžvelgti. Šios septynios sritys – tai pagrindiniai komponentai, kurie, remiantis visoje Europoje atliktų naujausių tyrimų ir pranešimų duomenimis ⁽⁶⁵⁾ ir glaudžiai prisiderinant prie „Perimamumo modelio 2010“ ⁽⁶⁶⁾, yra būtini veiksmingam verslumo ugdymui plėtoti ir palaikyti. Jos pateikiamos 2.5 pav. Mokymosi rezultatų vertinimo srityje turima nepakankamai duomenų ir ši problema buvo nagrinėjama platesnio masto diskusijos apie mokymosi rezultatus metu, pabrėžiant vertinimo svarbą, siekiant sėkmingai ir prasmingai įgyvendinti verslumo ugdymą mokyklose.

Iš esmės strateginis veiksmas – tai vyriausybės įsipareigojimas, todėl jis yra svarbesnis už strategijos tekste aprašytą temą, neturinčią įsipareigojimo veikti.

2.5 pav. Strategijų temos ir atitinkami veiksmai, susiję su verslumo ugdymu (2014–2015 m.)

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Kairioji kiekvieno langelio pusė parodo, kad ši tema paminėta strateginio dokumento tekste.

Dešinioji pusė parodo, kad šiai temai numatytas konkretus strateginis veiksmas.

Schemoje nepateikiama informacija apie su verslumo ugdymu susijusias strategijas neturinčias šalis ir (arba) regionus.

Informacija pagal atskiras šalis

Ispanija: už švietimą atsakinga Švietimo, kultūros ir sporto ministerija ir autonominės bendruomenės. Keliose specifinėse strategijose, kurias įgyvendina autonominės bendruomenės, konkrečiai nurodomos temos ir su jomis susiję veiksmai.

Malta: šalyje nėra su verslumo ugdymu susijusios nacionalinės strategijos; tačiau Nacionalinėje mokyklos ugdymo programoje apibrėžiami į mokyklinę programą, mokymosi rezultatus ir mokymo metodus nukreipti veiksmai.

⁽⁶⁵⁾ Europos Komisija 2014, Europos Komisija 2014b, Europos Komisija 2015a.

⁽⁶⁶⁾ McCoshan, 2010.

Jungtinė Karalystė (ENG): šalyje nėra su verslumo ugdymu susijusios nacionalinės strategijos; tačiau vyriausybės politiniame pareiškime dėl verslumo ugdymo įsipareigojama skatinti praktinės verslininkystės patirtį.

Keturiose Europos valstybėse apimamos visos septynios temos ir apibrėžti atitinkami veiksmai. Iš šių valstybių trys įgyvendina specifines strategijas (Estija, Jungtinė Karalystė (Velsas) ir Juodkalnija), o viena turi platesnio pobūdžio su inovacijomis susijusią strategiją (Danija). Šių šalių grupė pasižymi savo išsamiu strateginiu požiūriu į verslumo ugdymą visose tyrimo srityse. Iš kitų valstybių Bosnija ir Hercegovina ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija išsiskiria tuo, kad įtraukia visas temas ir veiksmus, išskyrus karjeros planavimą.

Akivaizdu, kad iš visų strategijų specifinės strategijos apskritai turi plačiausią temų pasirinkimą ir aprėpia daugiausiai veiksmų, susijusių su praktinės verslininkystės patirtimi ir mokyklų tinklaveika. Iš platesnio pobūdžio strategijų su inovacijomis susijusios strategijos yra išsamiausios, iš kurių labiausiai vertėtų paminėti Danijos ir Prancūzijos strategijas. Priešingai, su švietimu susijusios strategijos apima mažiausiai temų ir turi žymiai mažiau veiksmų nei bet kuris kitas strategijos tipas.

Svarbu paminėti, kad tik šešios valstybės apima tiek temas, tiek veiksmus visose keturiose prioritetinėse srityse, kurios šioje ataskaitoje pažymėtos svarbiausiomis įgyvendinant verslumo ugdymą, t. y. mokyklos ugdymo programos, mokymosi rezultatų, praktinės verslininkystės patirties ir mokytojų rengimo srityse. Šios šešios valstybės taip pat pasižymi savo išsamiausiu požiūriu į verslumo ugdymą plačiaja prasme – tai Danija, Estija, Jungtinė Karalystė (Velsas), Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija. Šios keturios prioritetinės sritys nuolat minimos „Perimamumo modelyje 2020“ ir laikomos gerą patirtimi besiremiančios strategijos rodikliais suteikiant pačias palankiausias galimybes įgyvendinti tokį verslumo ugdymą, kuris turėtų teigiamą poveikį (žr. 5 skyrių, kuriame pateikta daugiau informacijos).

Specifinių strategijų veiksmų atžvilgiu mažiausiai dėmesio skiriama mokymosi rezultatams visose šalyse ir regionuose. Nepaisant to, kad 17 valstybių nurodo mokymosi rezultatų temą, tik aštuonios priskiria jai konkrečius veiksmus. Tai yra žemiausias temos ir atitinkamo veiksmo santykis. Tačiau verslumo mokymosi rezultatai yra labai svarbūs, nes jie veda prie vertinimo; be jų verslumo ugdymas, kaip vertingas švietimo elementas, gali būti nepripažintas programos įteisinimo proceso metu⁽⁶⁷⁾.

Iš šalių, turinčių konkrečius strateginius veiksmus, susijusius su mokymosi rezultatais, penkios įgyvendina specifines strategijas (Estija, Jungtinė Karalystė (Velsas), Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija), Danija įgyvendina inovacijų strategiją, o Austrija ir Lenkija – visa gyvenimą trunkančio mokymosi strategiją. Tik keletas valstybių (Estija, Bosnija ir Hercegovina bei Juodkalnija) savo strategijose aiškiai pamini mokymosi rezultatų vertinimą, o Danijos ir Jungtinės Karalystės (Velsas) strategijose nukreipiama į platesnio masto vertinimą reglamentuojančius dokumentus, tokiu būdu prisidedant prie savo bendro įsipareigojimo verslumo mokymosi rezultatų atžvilgiu. Danija ir Estija demonstruoja išsamiausią, nuolat tobulinamą požiūrį.

Danijos inovacijų strategijoje siūlomi konkretūs veiksmai tiek rengiant su verslumu ir inovacijomis susijusių mokymosi rezultatų sistemą, tiek juos vertinant – tai yra vienintelis atvejis iš visų platesnio pobūdžio strategijas įgyvendinančių valstybių. Danijoje taip pat pačios strategijos viduje parengtos papildomos gairės, skirtos mokymosi rezultatams⁽⁶⁸⁾.

Estijos strategijoje mokymosi rezultatų sistema net laikoma neatsiejama strategijos dokumento dalimi, tokiu būdu aiškiai įsipareigojant integruoti mokymosi rezultatus ir jų vertinimą į švietimo sistemą.

⁽⁶⁷⁾ Norėdami susipažinti su diskusija apie verslumo ugdymo mokymosi rezultatų rengimą ir vertinimą žr. Europos Komisijos 2014b, p. 34-41, ir Penaluna ir kt., 2014.

⁽⁶⁸⁾ Šiose nuorodose rasite daugiau informacijos apie Danijos Perimamumo modelį (prieiga per internetą: <<http://eng.ffe-ye.dk/media/44723/Progression-model-English.pdf>>) ir Danijos verslumo ugdymo klasifikaciją (prieiga per internetą: <<http://eng.ffe-ye.dk/media/555477/taksonomi-eng-2.pdf>>).

Bosnijos ir Hercegovinos strategiją taip pat verta paminėti, nes, nors strategija dar tik pradėta rengti, joje pateikiamas išsamus paaiškinimas. Joje apibrėžiami veiksmai, siekiantys rengti, pristatyti ir vertinti mokymosi rezultatus, kaip mokyklos ugdymo programos dalį, ir siejama tai su tiksliniu mokytojų rengimu šiam procesui palengvinti.

Ataskaitoje prieita prie išvados, kad Europoje tai vis dar visiškai nauja verslumo ugdymo strategijos sritis. Naujai rengiamose strategijose programa jau kuriama kartu su mokymosi rezultatais, nes abu šie komponentai glaudžiai susiję. Labiau pažengusiose strategijose taip pat pabrėžiamas mokymosi rezultatų vertinimas (žr. taip pat 3.3 skirsnį).

Daugiausia strateginių veiksmų galima pastebėti praktinės verslininkystės patirties, mokytojų rengimo ir mokymo metodų srityse (20 strategijų). Visos valstybės, kurios laikosi specifinės verslumo ugdymo strategijos, taip pat turi veiksmų, susijusių su praktine verslininkystės patirtimi įgyvendinant įvairias priemones, pavyzdžiui, „Jaunimo laimėjimai“ (angl. *Junior Achievement*) (ypač Estijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Serbijoje), arba praktiniais problemų sprendimo uždaviniais, kurie grindžiami mokyklos ugdymo programa (Belgijos flamandų bendruomenė ir Jungtinė Karalystė (Velsas)). Tai – svarbus aspektas, nes ES lygmeniu visose valstybėse narėse teikiama pirmenybė tam, kad į privalomojo ugdymo programą būtų įtraukta bent viena praktinė verslininkystės patirtis, kaip raginama naujausiame veiksmų plane „Verslumas 2020“⁽⁶⁹⁾ ir komunikate „Švietimo persvarstymas“⁽⁷⁰⁾ bei pabrėžiama įgyvendinant finansavimo prioritetą turinčios *Erasmus+* programos „Perspektyvių iniciatyvų“ veiksmą 2014 m.⁽⁷¹⁾ Daugiau informacijos apie praktinės verslininkystės patirties įgyvendinimą pateikta 3.2 skirsnyje.

Tiek mokytojų rengimo, tiek mokymo metodų sritys plačiai apibrėžiamos visų tipų strategijose. 20 šalių ir regionų įtraukė mokytojų rengimą į strategijos veiksmus ir dar trys priskyrė šią sritį strateginėms temoms. 20 šalių ir regionų įtraukė mokymo metodus į strategijos veiksmus, o dar trijose valstybėse ši sritis buvo priskirta prie strategijos temų. Čekijos inovacijų strategija turi tik keletą veiksmų ir viename jų pabrėžiama mokytojų rengimo svarba siekiant diegti naujas verslumo ugdymo priemones. Tokiu būdu pripažįstamas esminis mokytojų vaidmuo įgyvendinant verslumo ugdymą ir daug dėmesio atkreipiama į pagalbą mokytojams ir jų mokymus. Veiksmingiausiai tai galima padaryti derinant pirminį mokytojų rengimą (PMR) su tęstiniu profesiniu tobulėjimu (TPT) – tai rodo Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenių, Suomijos bei Bosnijos ir Hercegovinos strateginiai įsipareigojimai (taip pat žr. 4 skyrių).

Mokyklų tinklaveikos ir dalijimosi gerąja patirtimi srityje atsiskleidė akivaizdus skirtumas tarp specifinių strategijų ir visų platesnio pobūdžio strategijų tipų. Visose specifinėse strategijose ši sritis buvo paminėta ir buvo aprašyti konkretūs atitinkami veiksmai, tačiau tik keturiose platesnio pobūdžio strategijose šiai sričiai buvo numatyti strateginiai veiksmai. Tai – Lietuvos verslumo strategija ir trys inovacijų strategijos Danijoje, Prancūzijoje ir Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje). Kai kuriose šalyse jau laikomasi skirtingų metodų, kurie aprašomi strategijos dokumentuose, pavyzdžiui, Belgijos flamandų bendruomenės, Suomijos ir Jungtinės Karalystės (Velso). Suomijoje pabrėžiama nacionalinio regioninių išteklių centrų tinklo svarba, o Jungtinė Karalystė (Velsas) turi internetinės komunikacijos kampaniją „Didelės Velso idėjos“ (angl. *Big Ideas Wales*), kuri skatina jaunimo, partnerių ir suinteresuotųjų šalių tinklaveiką ir aktyvų dalyvavimą⁽⁷²⁾. Kitų valstybių strategijose nėra patvirtinamas nuolatinis įgyvendinimas, o tik pateikiami planai, pavyzdžiui, Bosnijos ir Hercegovinos, Juodkalnijos ir buvusiosios Jugoslavijos Respublikos Makedonijos strategijose.

⁽⁶⁹⁾ Europos Komisija, 2013a.

⁽⁷⁰⁾ Europos Komisija, 2012a.

⁽⁷¹⁾ 2014 m. buvo apdovanoti du politinio eksperimentavimo projektai, kuriuos įgyvendinant buvo išbandyta didelio masto praktinės verslininkystės patirties veikla nacionaliniu lygmeniu. Daugiau informacijos apie „Jaunimo startuolių iššūkių“ (angl. *Youthstart Challenges*) ir ICEE projektus žr. 2.2.3 ir 3.2.2 skirsniuose.

⁽⁷²⁾ Prieiga per internetą: <www.bigideaswales.com>.

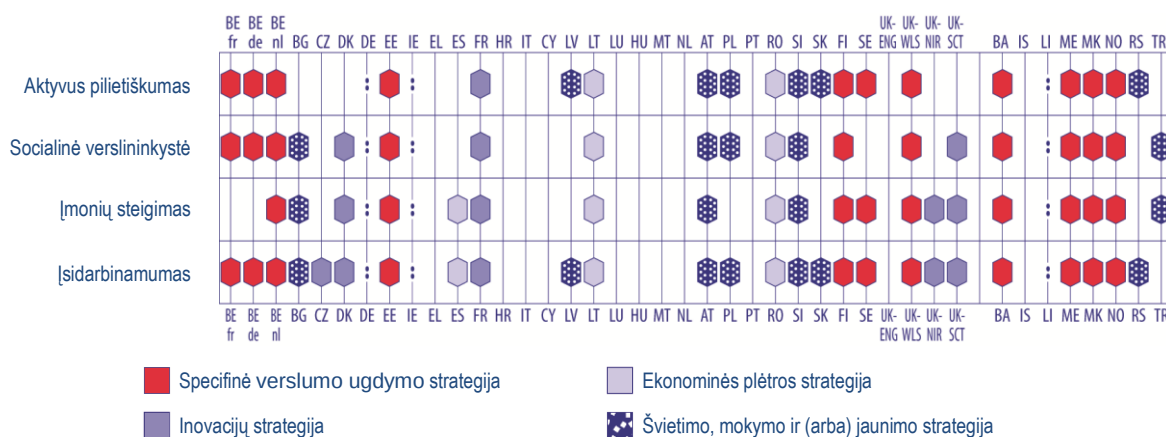
Strateginiai tikslai

Šioje ataskaitoje verslumo ugdymo tikslai klasifikuojami į keturias grupes – aktyvaus pilietiškumo, socialinės verslininkystės, įmonių steigimo ir įsidarbinamumo. Šios keturios sritys paimtos iš Europos esminių gebėjimų apibrėžimo, kaip jau buvo paminėta 1 skyriuje ir yra pabrėžiama vėlesnių ES tyrimų ataskaitose ⁽⁷³⁾. Šiame poskirsnyje nagrinėjama, ar šie keturi tikslai pabrėžiami strategijų turinyje ir siejami su verslumo ugdymu. 26 valstybės nurodo įsidarbinamumą, o trys kiti tikslai paminėti kiekvienoje iš 20 šalių ir regionų strategijų.

Apskritai, tikslai plačiai pasiskirsto tarp strategijų (žr. 2.6 pav.), t. y. 20 šalių ir regionų strategijose numatyti bent trys iš keturių. Daug šalių ir regionų iškelia visus keturis tikslus. Į šį skaičių įeina aštuonios šalys ir regionai, kuriuose įgyvendinamos specifinės strategijos, taip pat Prancūzijos inovacijų strategija, Lietuvos ir Rumunijos ekonominės plėtros strategijos, Slovėnijos jaunimo strategija ir Austrijos visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija.

Buvo galima tikėtis, kad specifinių strategijų iškeliami tikslai bus glaudžiai susiję su Europos bendrųjų gebėjimų keliamais tikslais. Yra ir tam tikrų išimčių, pavyzdžiui, Švedijos strategijoje socialinė verslininkystė nėra paminėta, o Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenių strategijose įmonių steigimas nėra priskiriamas prie strateginių tikslų.

2.6 pav. Platesnių strateginių tikslų, susijusių su verslumo ugdymu, apžvalga (2014–2015 m.)

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

2.6 pav. parodytas platesnių temų ar platesnį poveikis verslumo ugdymui.

Schemoje nepateikiama informacija apie su verslumo ugdymu susijusias strategijas neturinčias šalis ir (arba) regionus.

Informacija pagal atskiras šalis

Ispanija: už švietimą atsakinga Švietimo, kultūros ir sporto ministerija ir autonominės bendruomenės. Daugelyje iš specifinių verslumo ugdymo strategijų, parengtų autonominių bendruomenių, nurodomos visos ar kelios platesnės temos.

Įsidarbinamumas – dažniausiai įtraukiama tema, ji nurodoma visų valstybių strategijose, išskyrus Graikijos, Vengrijos ir Turkijos su švietimo susijusias strategijas. Tai logiškai siejama su strategijos, kuria siekiama spręsti aukšto jaunimo nedarbo lygio problemą daugelyje ES valstybių narių, plėtojimu. Iš tiesų, Ispanijos strategijoje skiriamas didžiausias dėmesys verslumui ir įsidarbinamumui atspindint didžiules pastangas, kurias šalis skiria jaunimo nedarbo problemai spręsti. Čekijos su inovacijomis susijusioje strategijoje, turinčioje platesnio pobūdžio konkurencingumo ir nedarbo lygio mažinimo tikslus, įsidarbinamumas buvo nurodytas kaip vienintelis su verslumo ugdymu siejamas tikslas.

⁽⁷³⁾ Europos Komisija, 2014b, p. 8; Europos Komisija, 2015a.

Aktyvus pilietiškumas dažniausiai minimas su švietimu susijusiose strategijose iš visų platesnio pobūdžio strategijų tipų. Iš viso 20 strategijų, įskaitant visas specifines strategijas, pabrėžiamas šis tikslas. Ypač Estija ir Suomija detalizuoja aktyvaus pilietiškumo tikslą tiek strategijos pagrindimo, tiek jos dėstomojoje dalyje, o austrai savo visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategijoje pabrėžia aktyvų pilietiškumą ir socialinę verslininkystę kaip su bendruomenės ugdymu susijusias temas.

Įmonių steigimas, priešingai, dažniausiai pasitaiko su ekonomika susijusiose ir specifinėse strategijose. Iš visų specifinių strategijų didžiausias dėmesys įmonių steigimui skiriamas Jungtinės Karalystės (Velso) strategijoje, kurioje vienas iš trijų strategijos ramsčių skirtas paramai būsimiems verslininkams. Norvegijos specifinėje strategijoje taip pat pabrėžiama paramos jauniems verslininkams svarba ir įsipareigojama remti keletą programų, siekiančių kelti įmonių steigimo lygį. Iš platesnio pobūdžio strategijų, kuriose keliamas šis tikslas, labiausiai išsiskiria Ispanijos verslumo ir jaunimo užimtumo strategija, pateikianti vieną šimtą labai konkrečių trumpalaikių ir ilgalaikių veiksmų.

Iš 20 valstybių, pabrėžiančių socialinės verslininkystės svarbą savo strategijos dėstomojoje dalyje, 10 valstybių įgyvendina specifines strategijas, o 10 – platesnio pobūdžio strategijas. Iš visų platesnio pobūdžio strategijų tipų socialinę verslininkystę dažniausiai įtraukia su ekonomika susijusios strategijos. Jungtinės Karalystės (Škotijos) inovacijų strategijoje „Škotija tai gali“ ypač pabrėžiami socialiniai ir ekonominiai verslininkystės privalumai tiek strategijos atvejų analizėje, tiek specifiniuose veiksmuose, susijusiuose su socialine verslininkyste.

2.1.5. Su verslumo ugdymu susijusių strategijų sėkmės veiksniai

Strategijų sėkmę lemia ne tik tematinis strategijų turinys, bet ir daugelis kitų veiksnių. Kaip matome iš bendrojo gebėjimo apibrėžimo, verslumo ugdymas siūlo požiūrį, kuriuo sujungiamos kelios politinės sritys, ir jam įgyvendinti būtinas skirtingų valdymo sričių atstovų ir skirtingų suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimas siekiant atlikti ir stebėti veiksmus, kurie aktualūs ir svarbūs skirtingoms platesnio masto politinių veiksmų programoms. Šiame skirsnyje nagrinėjama, ar kiekvienos šalies ir regiono strategija aprėpia kelias skirtingas sritis. Buvo analizuojama, ar strategijos skirtos visoms ugdymo pakopoms, ar jose deklaruojamas tarpvyriausybiniis įsipareigojimas, ar skatinamos skirtingų tipų partnerystės, ar strategijose užtikrinama jos patikima įgyvendinimo kontrolė, ir kokiais būdais visi šie veiksmai atliekami.

Dėmesys skiriamas visoms ugdymo pakopoms

Nuo 2006 m. visuose Europos Komisijos verslumo ugdymo tyrimuose buvo pabrėžiama, kaip svarbu apimti visas ugdymo pakopas. Naujausiuose tyrimuose ⁽⁷⁴⁾ vėl pritariama šia nuomonei pateikiant pavyzdžių, kokį didelį poveikį turi verslumo ugdymo integravimas į žemiausią lygį, t. y. pradinę mokyklą.

Pasiekta puikių rezultatų: iš 29 šalių ir regionų, įgyvendinančių su verslumo ugdymu susijusias strategijas, 26 apima visas ugdymo pakopas (ISCED 1–8 lygmenys). Išimtį sudaro Estijos specifinė strategija, kurioje neįtrauktas tretinis mokymasis, Slovėnijos strategija, kuri skirta tik vidurinio ugdymo ir aukštesnėms pakopoms, ir Graikijos su švietimu susijusi strategija, apimanti pradinį ir vidurinį ugdymą, tačiau neįtraukianti mokykloje vykdomo PPM.

Ministerijų bendradarbiavimas

Vienas iš verslumo ugdymo strategijų sėkmės veiksnių – ministerijų bendradarbiavimas, nes verslumo ugdymas atsako į kelių politinių sričių, ypač švietimo, inovacijų ir ekonominės plėtros, iškeltus tikslus. Siekiant užtikrinti tokį bendradarbiavimą būtina veiksmingai įtraukti suinteresuotąsias šalis iš skirtingų ministerijų. Rengiant ataskaitą rezultatai buvo neįtikėtini – verslumo ugdymo strategijos akivaizdžiai pasižymi tarpministeriniu bendradarbiavimu: 27 iš 29 strategijų teigiama, kad jose apimamos daugiau

⁽⁷⁴⁾ Rosendahl Huber ir kt., 2014, p. 76–97.

nei viena ministerija. Dvi išimtis sudaro Graikijos „Naujosios mokyklos“ strategija ir Turkijos nacionalinio švietimo ministerijos strateginis planas. Ypač daug ministerijų įtraukia Lenkija – net šešias ministerijas ir Ministro Pirmininko kanceliariją. Kitas tokio plataus bendradarbiavimo pavyzdys – regioninės verslumo ugdymo strategijos įgyvendinimas, kuriame dalyvauja Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenės ministerijų atstovai. Danijoje veikianti Danijos ministerijų partnerystė verslumo ugdymo tikslais jungia keturias ministerijas. Ši grupė įsteigė, dalinai finansuoja, o dabar prižiūri Danijos verslumo fondo veiklą, priklausydama jo plačiai valdymo struktūrai ⁽⁷⁵⁾.

Partnerystės kūrimas

Manoma, kad partnerystės ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas yra būtina sąlyga verslumo ugdymo strategijai plėtoti dėl jų sąsajos su realiu gyvenimu, kurios būtent siekiama verslumo ugdymo procese, ir dėl patirtinio mokymosi, kuris laikomas prioritetine verslumo ugdymo sritimi. Šioje ataskaitoje nagrinėjama, ar strategijoje numatomos tokio pobūdžio partnerystės; taip pat analizuojamas bendradarbiavimas su įvairiais partneriais kuriant ir (arba) įgyvendinant strategiją.

Beveik visų šalių ir regionų strategijose – 27 iš 29 – partnerystės laikomos neatsiejama strategijos dalimi. Visų šalių ir regionų, išskyrus Graikiją ir Vengriją, strategijose yra suplanuotas partnerių tinklas ir teigiama, kad partneriai dalyvaus įgyvendinant strategijos veiksmus.

2.7 pav. Su verslumo ugdymu susijusių partnerystės dalyvavimas strategijose (2014–2015 m.)

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Schemoje nepateikiama informacija apie su verslumo ugdymu susijusias strategijas neturinčias šalis ir (arba) regionus.

Šiek tiek daugiau šalių ir regionų linkę įtraukti partnerius įgyvendinant strategiją (27) nei ankstesniame etape ir pasinaudoti jų indėliu kuriant strategiją (23). 23 šalys ir regionai įtraukia partnerius į strategijos kūrimą – į šią kategoriją patenka visos specifinės strategijos, išskyrus Švediją, ir visos platesnio pobūdžio strategijos, išskyrus Bulgariją, Graikiją, Prancūziją, Vengriją ir Slovakiją.

24 šalys ir regionai paminėjo partnerystes su verslu, nuo jų nedaug atsilieka partnerystės su švietimu plačiąja prasme ir bendruomene ar NVO, kurias paminėjo 23 šalys ir regionai. Pastebėta tendencija, kad su švietimu susijusiose strategijose ne taip dažnai vadovaujamasi plačios partnerystės principu, partneriai rečiau įtraukiami į strategijos kūrimą bei įgyvendinimą ir planuojama proporcingai mažiau partnerystės su švietimu, verslu ir bendruomene ar NVO.

⁽⁷⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://eng.fte-ye.dk/media/536328/partnerskab20nyversion.pdf>>.

Daug daugiau partnerysčių ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimo pavyzdžių pastebėta Šiaurės Europoje:

Danijos verslumo fondui (DVF) vadovauja partnerystės valdyba, kurią sudaro vyriausybės atstovai, o išorės suinteresuotosios šalys iš verslo ir švietimo sričių remia fondo veiklą.

Estijoje partnerystės principu grindžiamoje specifinėje strategijoje skatinamas mokyklų, apskričių plėtros centrų ir nacionalinių iniciatyvų bendradarbiavimas įvairiais lygmenimis, pavyzdžiui, programa „Jaunimo laimėjimai“. Valstybės lygmeniu veikia Verslumo ugdymo ekspertų grupė, kurią sudaro įvairiose organizacijose verslumo ugdymo srityje dirbantys praktikai, išsikėlę tikslą kelti verslumo ugdymo įvaizdį ir užtikrinti, kad švietimo sistema turėtų sąsają su realiu gyvenimu ir būtų aprūpinama reikiama informacija.

Suomijoje formuojamos plataus masto partnerystės iš įvairių suinteresuotųjų šalių (pvz., iš vyriausybės, švietimo, regionų valdžios institucijų, verslo kompanijų, įvairių sektorių organizacijų, profesinių sąjungų ir jaunimo organizacijų) nacionalinėms verslumo ugdymo gairėms kurti, plėtoti ir įgyvendinti.

Vakarų Balkanuose išsamesnį požiūrį į partnerystes demonstruoja valstybės, kurios įgyvendina specifinę strategiją.

Bosnija ir Hercegovina subūrė darbo grupes didesniam suinteresuotųjų šalių skaičiui įtraukti į specifinės strategijos rengimą ir įgyvendinimą.

Juodkalnijoje veikia „Verslumo mokymosi nacionalinė partnerystė“, sujungianti vyriausybės, verslo, švietimo ir bendruomenės atstovus. Partnerystės vaidmuo – valdyti ir koordinuoti strategijos įgyvendinimą. Grupėje dirba partneriai, kurie buvo tiesiogiai susiję su esamos strategijos kūrimu ir plėtra.

Buvusiojoje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje yra Tarpagentūrinė verslumo mokymosi strategijos įgyvendinimo valdyba, kurią sudaro vyriausybės atstovai ir išorės suinteresuotosios šalys iš verslo ir švietimo sričių ir bendruomenės. Ši partnerystė atsakinga už specifinės strategijos stebėseną ir paramą siekiant ją veiksmingai įgyvendinti.

Pažangos ir poveikio stebėseną

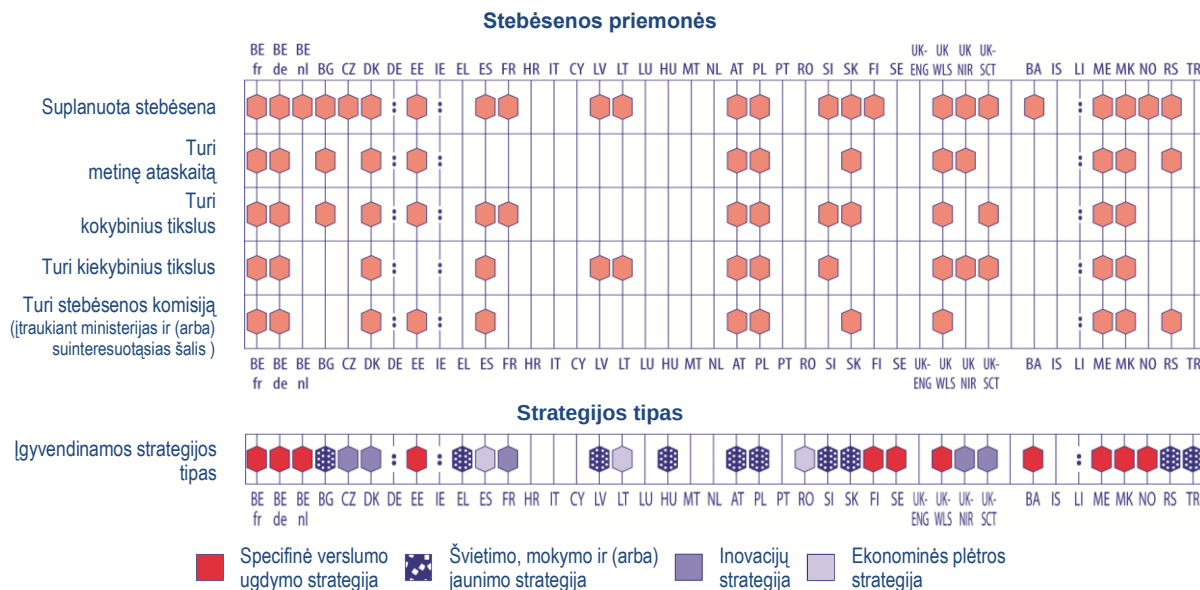
Europos politikos gairėse pabrėžiama, kaip svarbu vertinti strategijos pažangą ir nustatyti verslumo ugdymo nacionalinius rodiklius ⁽⁷⁶⁾. Neseniai sudaryta Europos ekspertų grupė verslumo ugdymo rodiklių klausimais parengė rekomendacijas dėl verslumo ugdymo stebėsenos nacionaliniu lygmeniu, pabrėždama, kad tokią kontrolę būtina tiesiogiai integruoti į švietimo sistemą ir ją užtikrinti kiekvienoje specifinėje strategijoje ar veiksmų plane ⁽⁷⁷⁾. Kai strategijos stebėseną vykdoma nereguliariai arba geriausiu atveju įvertinama ją įgyvendinus, nėra galimybės nei įvertinti pažangą ar iš jos pasimokyti, nei suteikti informacijos apie naujus politinius pokyčius, nei apibūdinti pasiekimų ir pergalių.

Tačiau strategijų tyrimo metu ne visada galima rasti išsamios informacijos. Pastebėta tendencija, kad šalyse, įgyvendinančiose specifines strategijas, turima daugiau stebėsenos sistemų; tačiau jose ne visada pateikiama konkreti informacija apie pažangos matavimą ir vertinimą arba nėra aiškaus metodo, kaip gautus rezultatus panaudoti tolesnei nacionalinės politikos plėtrai. Stebėsenos sistemose gali būti apimamos arba tik kokybinės, arba tik kiekybinės priemonės, arba abiejų tipų priemonės, ir gauti duomenys gali būti skirti konkrečiai tik įgyvendinamiems veiksams, arba susiję su makroekonominiais rodikliais, pavyzdžiui, užimtumo arba savisamdos lygiu. 2.8 pav. vaizduojama, kuriose šalyse ir regionuose yra numatytos stebėsenos priemonės, ir pateikiami skirtingi jų bruožai.

ES valstybėse taikomos stebėsenos priemonės labai skiriasi. Graikijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Švedijoje ir Turkijoje nenumatyta jokių stebėsenos priemonių, o dar trijose valstybėse jos dar planuojamos rengti (Belgijos flamandų bendruomenėje, Čekijoje ir Bosnijoje ir Hercegovinoje). Ketrios šalys – Latvija, Slovėnija, Suomija ir Norvegija – teigia planuojančios įvesti tarpinę arba galutinę strategijos vertinimo ataskaitą. Serbija neturi centralizuotos strateginių veiksmų stebėsenos, o svarbiausius veiksmus tam tikrose srityse prižiūri atitinkamų sričių ministerijos.

⁽⁷⁶⁾ Europos Komisija, 2014a.

⁽⁷⁷⁾ Ten pat., pp. vii-ix.

2.8 pav. Suplanuotos su verslumo ugdymu susijusių strateginių veiksmų stebėsenos priemonės (2014–2015 m.)

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Schemoje nepateikiama informacija apie su verslumo ugdymu susijusias strategijas neturinčias šalis ir (arba) regionus.

Informacija pagal atskiras šalis

Ispanija: be schemoje pavaizduotos nacionalinės strategijos, daug specifinių ir platesnio pobūdžio strategijų, kurias įgyvendina autonominės bendruomenės, turi stebėsenos ir vertinimo priemonių.

Latvija: numatytos tarpinė ir galutinė ataskaitos.

Lenkija: kiekybiniai tikslai susiję su mokyklų anksti paliekančiais jaunuoliais, toliau nesimokančiu arba turinčiu esminių gebėjimų trūkumą jaunimu. Kriterijai formuluojami pagal Europos kriterijus, tačiau dažnai yra ambicingesni.

Slovėnija: kas trejus metus vyriausybė pateikia Nacionalinės jaunimo programos 2013–2022 m. pažangos ir įgyvendinimo ataskaitą, o strategijos įgyvendinimo pabaigoje bus pateikta galutinė ataskaita.

Nemažai šalių ir regionų stebėsenos metu sukviečia komisiją iš skirtingų ministerijų arba suinteresuotųjų šalių atstovų – tokiu būdu partneriai dalyvauja remdami ir vadovaudami stebėsenos proceso įgyvendinimui, taip pat rinkdami informaciją ar ją peržiūrėdami ir dažniausiai prisidedami prie metinės strategijos pažangos rengimo ataskaitos. Taip daroma Estijoje (nacionalinė įvairių sričių ekspertų grupė), Ispanijoje (Tarpministerinis stebėsenos komitetas), Austrijoje (Visą gyvenimą trunkančio mokymosi platformos darbo grupė: 2020), Lenkijoje (tarpdepartamentinė darbo grupė visą gyvenimą trunkančio mokymosi klausimais), Slovakijoje, Jungtinėje Karalystėje (Velse) (Verslumo veiksmų plano komisija, kurioje dalyvauja verslininkai), Bosnijoje ir Hercegovinoje (partnerysčių komisija yra planuojama, tačiau dar neveikia), Juodkalnijoje (nacionalinė ministerijų, agentūrų ir suinteresuotųjų šalių partnerystė) ir buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje (nacionalinis valdymo komitetas, į kurį įeina ministerijos, agentūros ir suinteresuotosios šalys).

Visos šalys, kuriose veikia strategijos komisija, aiškiai nurodė turinčios metinę strategijos pažangos ataskaitą. Kitos šalys taip pat paminėjo, kad metinė ataskaita yra rašoma (Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenė, Bulgarija ir Jungtinė Karalystė (Šiaurės Airija). Iš tiesų, naujosios inovacijų strategijos įgyvendinimo laikotarpiu jau parengta pirmojo pusmečio pažangos ataskaita, kurioje rodoma įgyvendinamų veiksmų daroma pažanga⁽⁷⁸⁾.

⁽⁷⁸⁾ Prieiga per internetą: <https://www.detini.gov.uk/sites/default/files/publications/deti/innovation_strategy_-_6_month_update_report_to_31_march_2015.pdf>.

Kai kuriose valstybėse analizuojant veiksmų pažangą, taip pat atliekant tyrimus papildomai informacijai gauti, matuojant pažangą pagal statistinius rodiklius arba keliant tikslus į stebėsenos procesą dar įtraukiami kokybiniai ir (arba) kiekybiniai duomenys.

Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenėse šias sritis apimančios strategijos stebi dvi rodiklių grupes; pirmoji skirta veiksmams įgyvendinti, o antroji – naudojant klausimynus – stebi švietimo profesionalų ir jaunuolių platesnius požiūrio pokyčius. Keliamų kiekybinių tikslų tipai yra gana platūs, matuojantys nuo studentų, dalyvaujančių verslumo ugdymo veiklose, iki jaunų žmonių, pradėjusių savo verslą, skaičius.

Ispanijoje keliami tikslai siejami su jaunimo užimtumu ir verslumu.

Lenkijoje taikomi platesnio pobūdžio tikslai, pavyzdžiui, su mokyklą anksti paliekančiais jaunuoliais, toliau nesimokančiu arba turinčiu esminių gebėjimų trūkumą jaunuimu.

Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje) pabrėžiami aukšto lygio ekonominiai rodikliai, įskaitant verslo įmonių skaičių, tyrimų ir plėtros išlaidas, keitimosi universitetų žiniomis lygį.

Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija kartu su Serbija ir Turkija, tiek žiniomis, tiek patirtimi remiamos Pietryčių Europos verslumo mokymosi centro (SEECEL). SEECEL vadovavo pasirašant regioninę Verslumo mokymosi chartiją⁽⁷⁹⁾ su švietimo ir ekonomikos ministrais aštuoniose SEECEL šalyse partnerėse. ES narystės siekiančiose valstybėse su verslumo ugdymu susijusios strategijos įgyvendinimas yra prižiūrimas remiantis vertinimo procedūra, aprašyta Smulkiojo verslo akte Europai⁽⁸⁰⁾, ir 2015 m. Rygos išvadose pateiktais siekiniais.

Kai kuriose strategijose pateikiama labai daug išsamios informacijos apie stebėsenos procesą ir naudojamus rodiklius.

Iš visų šalių ir regionų, įgyvendinančių specifines strategijas, **Jungtinės Karalystės (Velso)** strategijoje pateikiama daugiausiai informacijos, kur išsamiai aprašomi galutiniai veiklos rezultatai, poveikiai, kurie matuojami nacionaliniais bei tarptautiniais tyrimais ir nurodomi pagrindinių etapų laikotarpiai ir datos. Nuo 2010 m. strategijos interneto svetainėje skelbiamos metinės ataskaitos, kuriose aprašoma padaryta pažanga ir skirtingos priemonės, kurios buvo panaudotos duomenims rinkti⁽⁸¹⁾. Į šias priemones įeina ryšiai su tarptautiniais partneriais, jaunimo dalyvavimas veikloje ir mokytojų rengimas. Velse siekiama įsivertinti pažangą, lyginant su tarptautiniais lygio arba kitų šalių rodikliais, ir tai – vienintelė valstybė, kuri tai pabrėžia.

Iš platesnio pobūdžio strategijų **Danijos** inovacijų strategijoje įsipareigojama stiprinti Danijos verslumo fondo (DVF) vaidmenį ir užtikrinti jo ilgalaikę veiklą prisiimant ilgalaikį įsipareigojimą stebėti ir vertinti verslumo ugdymo strategijos įgyvendinimą Danijoje. Pačioje strategijoje nepateikiama daugiau papildomos informacijos, tačiau nurodytos sąsajos su platesne DVF veikla liudija apie taikomos stebėsenos priemonių išsamumą, t. y. vykdant kasmetinę poveikio analizę pagal išilginio pjūvio duomenis⁽⁸²⁾.

Austrijos visą gyvenimo trunkančio mokymosi strategijoje 2020 m. taikomos išsamios stebėsenos priemonės, kurias patvirtino Ministrų taryba, o įgyvendina išorės institucijos. Stebimas visų 10 veiksmų kryptių įgyvendinimas ir rezultatai, o verslumo ugdymas, kaip bendrasis gebėjimas horizontalios temos principu, netiesiogiai integruojamas į visas veiksmų kryptis.

2.1.6. Pokyčiai šiuo metu neturinčiose strategijų valstybėse

Devyniose šalyse ir regionuose (Kroatijoje, Italijoje, Kipre, Liuksemburge, Nyderlanduose, Maltoje, Portugalijoje, Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje) ir Islandijoje) nėra strategijos, kuri turėtų aiškią sąsają su verslumo ugdymu.

Iš visų šių valstybių tik **Kipras** teigia, kad specifinė strategija šiuo metu rengiama. Tai yra visiškai naujas pokytis ir planuojama, kad ši strategija įeis į naują Švietimo ir kultūros ministerijos strateginę programą.

Maltoje su verslumo ugdymu susijusios strategijos nėra, tačiau 2012 m. šalyje pradėta įgyvendinti Nacionalinė bendroji mokyklos ugdymo programa, kurioje pristatoma verslumo mąstyseną skatinanti ir visas ugdymo pakopas apimanti metodika. Čia pateikiamos

⁽⁷⁹⁾ SEECEL, 2012.

⁽⁸⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/globalrelations/smallandmedium-sizedenterprisessmepolicyindex.htm>>.

⁽⁸¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://business.wales.gov.uk/bigideas/youth-entrepreneurship-strategy>>.

⁽⁸²⁾ Prieiga per internetą: <<http://eng.ffe-ye.dk/knowledge-centre/knowledge-analysis/impact>>.

išsamios rekomendacijos dėl tarpdisciplininės temos „Verslumo, kūrybiškumo ir inovacijų ugdymas“ įgyvendinimo, taip pat skatinama taikyti strategijas, kuriose būtų pripažįstama su verslu susijusio neformalaus ugdymo ir savišvietos veikla ir patobulintas verslumo gebėjimo ugdymas mokykloje nuo pradinių iki vyresnių vidurinio ugdymo klasių (ISCED 1–3 lygmenys). Maltoje planuojama integruoti verslumo mokymosi rezultatus į visus mokomuosius dalykus visose ugdymo pakopose.

Portugalijoje šiuo metu nėra atitinkamos strategijos, nors 2012 m. ataskaitoje buvo nurodyta, kad valstybėje tokia strategija yra rengiama. Tačiau šalyje veikia gerai žinomas vyriausybės departamentų ir išorės organizacijų, bendradarbiaujančių verslumo ugdymo politikos srityje, tinklas; taip pat portugalai vykdo svarbią Europos politikos eksperimentinę veiklą, pavyzdžiui, projekto „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“ (angl. *Youth Start – Entrepreneurial Challenges*) koordinatoriumi buvo Portugalijos verslumo ugdymo platforma (angl. *Portugal Entrepreneurship Education Platform* (PEEP) ⁽⁸³⁾). Taip pat vyksta vyriausybės vykdoma veikla vadinama Verslumo ir inovacijų strateginė programa ⁽⁸⁴⁾. Ši pagalbinė priemonė labiau skirta verslo sričiai ir naujai įsteigtoms įmonėms nei veiksams švietimo srityje.

Dar dvi valstybės nustojo įgyvendinti savo specifinę strategiją.

Neseniai **Kroatijos** Vyriausybė sudarė ISCED 0–3 lygmenų, įskaitant PPM, darbo grupę verslumo mokymosi rezultatams rengti. Mokymosi rezultatai pasiskirstys per tris sritis: „Versliai mąstyk“, „Versliai veik“ ir „Ekonominis ir finansinis raštingumas“. Darbo grupės veiklą remia Kroatijoje įsikūręs Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECCEL).

Nyderlanduose pasibaigus strategijos įgyvendinimo laikotarpiui ji buvo nutraukta. Šalyje vyksta veikla vietos lygmeniu, kuri šiuo metu yra vykdoma vis plačiau, ir nacionalinės iniciatyvos, palaikančios šią veiklą. Pavyzdžiui, Verslumo ugdymo bendradarbiavimo organizacija (nyderl. *Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven* (SBB) ⁽⁸⁵⁾), profesinio mokymo ir pramonės bendradarbiavimo fondas turi įstatymuose numatytą pareigą rengti ir prižiūrėti profesinio mokymo kvalifikacijų sistemą. Šioje veikloje švietimo ir verslo atstovai bendradarbiauja kurdami profesinio mokymo kvalifikacijų turinį, integruodami į jį verslą.

Kitų keturių šalių ir regionų verslumo ugdymo lygis labai skirtingas. Italijoje ir Liuksemburge šioje srityje vyksta nedaug veiklos. Tačiau Liuksemburgas šiuo metu dalyvauja Portugalijos koordinuojamame Europos politikos eksperimentiniame projekte „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“. Be to, Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje) ir Islandijoje laikomasi ankstesnės nacionalinės politikos.

2012 m. **Jungtinės Karalystės (Anglijos)** Vyriausybė parengė verslumo ugdymo politinį pareiškimą ir taip pat rengia ataskaitas ⁽⁸⁶⁾, kuriose nagrinėjamas šio požiūrio veiksmingumas. Ankstesnės koalicijos vyriausybė, kuri veikė iki 2015 m., buvo įsipareigojusi vykdyti tam tikrus veiksmus, tačiau šie veiksmai nėra integruoti į švietimo politiką, o bendrieji gebėjimai mokyklos ugdymo programoje neatsispindi. Iš numatytų veiksmų buvo sukurta Karjeros ir verslumo kompanija ⁽⁸⁷⁾ (2015 m. vasario mėn.), kurios tikslas – įkvėpti jaunimą, padėti jam pasiruošti atečiai ir išmokyti ją valdyti padengiant šalies mastu karjeros planavimo ir verslumo veiklų trūkumą ir didinant darbdavių dalyvavimą šiame procese.

Islandijos padėtis sudėtingesnė, nes šalyje nėra su verslumo ugdymu susijusios specifinės strategijos, o ugdymo programos dokumentuose verslumo ugdymas nėra paminėtas nepaisant ankstesnių įsipareigojimų dėl inovacijų ugdymo, kuris, kaip manoma, yra glaudžiai siejamas su verslu. Tačiau Islandijos nacionalinės ugdymo programos gairėse išskiriami šeši ugdymo programos ramsčiai, o pagrindinis ugdymo turinys suderintas su plačiais verslumo gebėjimais, tokiais kaip kūrybiškumas ir kritinis mąstymas.

2.2. Finansavimo sistemos

Šiame poskyryje analizuojamas verslumo ugdymo finansavimas Europos valstybėse ir nagrinėjami tiek nacionaliniai, tiek europiniai finansavimo šaltiniai. Kaip buvo paminėta ankstesniame poskyryje,

⁽⁸³⁾ Jaunimo startas – verslumo iššūkiai: <www.youthstartproject.eu>.

⁽⁸⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.iapmei.pt/iapmei-leg-03.php?lei=7992>>.

⁽⁸⁵⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.s-bb.nl/en>>.

⁽⁸⁶⁾ Čia pateikiama vertinimo ataskaita: <<https://www.gov.uk/government/publications/evaluation-of-enterprise-education-in-england>>, ataskaita apie verslumo ugdymo aktualumą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/338749/EnterpriseforAll-lowres-200614.pdf>, ataskaita „Ugdymas, kuris tinka verslininkui“: <<http://www.enterprise.ac.uk/index.php/news/item/402-entrepreneurs-and-educators-agree-new-report-calls-for-better-integration-of-entrepreneur-skills-at-all-levels-of-education>>.

⁽⁸⁷⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.careersandenterprise.co.uk>>.

daugumoje šalių ir regionų įgyvendinama arba specifinė, arba su verslumo ugdymu susijusi platesnio pobūdžio strategija. Šiame poskyryje bus analizuojama, ar finansavimas susijęs su šiomis strategijomis arba jis teikiamas kitais būdais.

Pateikiama bendra verslumo ugdymui skiriamo finansavimo šaltinių kartu su įgyvendinamos strategijos (jei tokia yra) tipu apžvalga. Toliau finansavimo šaltiniai analizuojami išsamiau, pirma – nacionaliniu, o antra – ES lygmeniu.

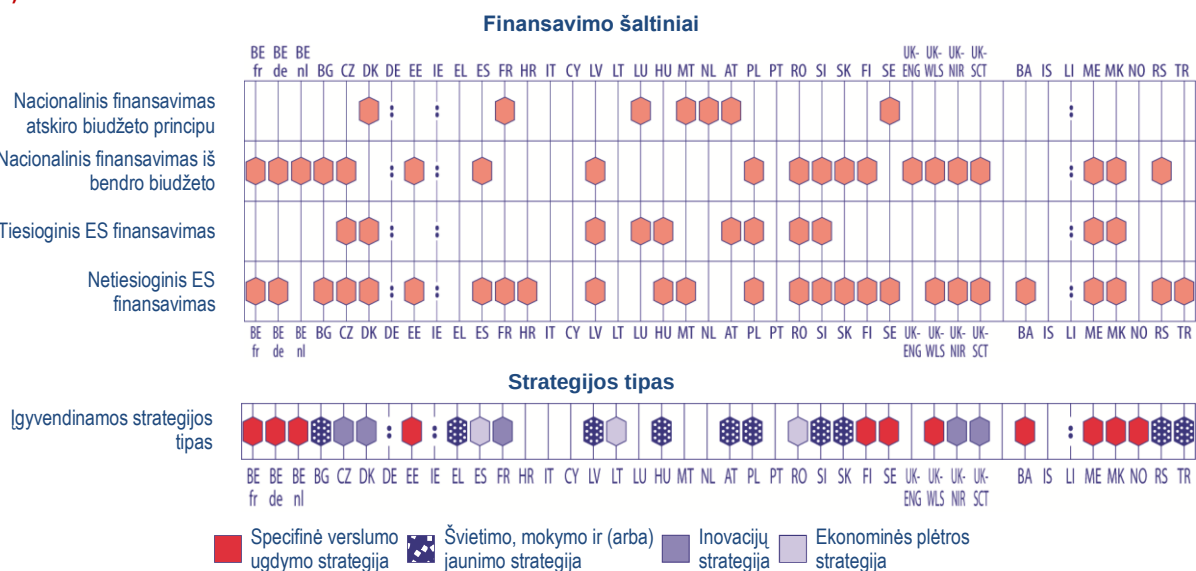
2.2.1. Verslumo ugdymo finansavimo šaltiniai

Valstybėse veikia skirtingi verslumo ugdymo finansavimo mechanizmai. Kai kuriose šalyse specifinei ar platesnio pobūdžio verslumo ugdymo strategijai įgyvendinti skiriamas atskiras biudžetas, ir tai geras rodiklis, bylojantis apie rimtą požiūrį į toje valstybėje įgyvendinamą strategiją. Be to, valstybėse gali būti išskirtas biudžetas verslumo ugdymui įgyvendinti, net jeigu jos neturi strategijos.

Priešingai, nepaisant to, ar valstybėje įgyvendinama specifinė ar platesnio pobūdžio verslumo ugdymo strategija, nacionalinis biudžetas konkrečiai šiai sričiai gali būti išskirtas iš bendro biudžeto, pavyzdžiui, iš ministerijos biudžeto, ir tokiu atveju finansavimas nėra konkrečiai išskirtas būtent šiam tikslui.

Tam tikrose valstybėse, be valstybės finansavimo, verslumo ugdymui skatinti gali būti skiriamas ES finansavimas. ES finansavimas gali būti tiesioginis arba netiesioginis. Pirmuoju atveju Europos institucijos tiesiogiai teikia finansinę paramą galutiniam naudotojui. Antruoju – už finansavimo paskirstymą atsakinga tarpinė organizacija, veikianti tarp ES institucijų ir galutinių naudotojų.

2.9 pav. Verslumo ugdymo finansavimo (nacionalinio ir ES) šaltiniai ir įgyvendinamos strategijos tipas (2014–2015 m.)

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Schemoje vaizduojamos valstybės, kurios skiria nacionalinį arba ES finansavimą verslumo ugdymo įgyvendinimui remti, ir taip pat pavaizduojama kiekvienos valstybės pagrindinė su verslumo ugdymu susijusi strategija.

Informacija pagal atskiras šalis

Ispanija: informacija šioje schemoje atspindi esamą situaciją šalyje. Be to, Ispanijos autonominės bendruomenės taiko skirtingus verslumo ugdymo finansavimo mechanizmus, įskaitant tam tikrais atvejais atskiro biudžeto skyrimą.

Iš 2.9 pav. matyti, kuriose valstybėse 2014–2015 m. verslumo ugdymui buvo išskirtos nacionalinės lėšos arba atskiru biudžetu, arba iš bendro biudžeto. Schemoje taip pat vaizduojama, kurios šalys

panaudojo ES (tiesioginį arba netiesioginį) finansavimą, ir pažymimas kiekvienos šalies (regiono) įgyvendinamos strategijos tipas.

27 šalyse ir regionuose dalis valstybės biudžeto skiriama verslumui ugdyti (arba sudarant atskirą biudžetą konkrečiai verslumo ugdymui arba iš bendro biudžeto). Iš jų 24 šalyse ir regionuose verslumui ugdyti taip pat skiriamas ES finansavimas (tiesiogiai arba netiesiogiai). Iš kitos pusės, kai kuriose valstybėse (Kroatijoje, Vengrijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje bei Turkijoje) verslumo ugdymas finansuojamas tik iš ES lėšų.

Beveik visose specifinę verslumo ugdymo strategiją įgyvendinančiose valstybėse (išskyrus Norvegiją) skiriama lėšų strategijai įgyvendinti, dažnai iš abiejų – valstybės ir ES – finansavimo šaltinių. Tik Švedijoje specifinei strategijai įgyvendinti sudaromas atskiras biudžetas iš valstybės lėšų. Iš kitų valstybių ir regionų penkios naudoja dalį bendro valstybės biudžeto ir netiesioginį ES finansavimą (Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenės, Estija, Suomija ir Jungtinė Karalystė (Velsas); dvi – nacionalines lėšas iš bendro valstybės biudžeto bei netiesioginį arba tiesioginį ES finansavimą (Juodkalnija ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija), o Belgijos flamandų bendruomenė skiria tik valstybės lėšas iš bendro biudžeto. Bosnijoje ir Hercegovinoje specifinei verslumo ugdymo strategijai įgyvendinti valstybės lėšos nėra skiriamos, o naudojamas tik netiesioginė ES parama.

Įdomu, kad trijose valstybėse, kurios skiria atskirą verslumo ugdymo biudžetą, – Liuksemburge, Maltoje ir Nyderlanduose – nėra verslumo ugdymo strategijos, tačiau vis dėlto ši veikla remiama iš valstybės lėšų.

Kai kurios kitos valstybės, nors šiuo metu įgyvendina su verslumo ugdymu susijusią strategiją, jokio finansavimo jai neskiria. Tai Norvegija, nepaisant to, kad šalyje įgyvendinama specifinė strategija, Graikija (įgyvendina švietimo strategiją) ir Lietuva (įgyvendina ekonominės plėtros strategiją).

2.2.2. Nacionalinis finansavimas

Iš išsamesnės šalių ir regionų analizės matyti, kad tik septynios valstybės turi atskirą biudžetą verslumo ugdymui plėtoti ir įgyvendinti, o 20 šalių ir regionų verslumo ugdymo biudžetas integruotas į bendrą biudžetą. Priešingai, 11 valstybių verslumo ugdymui nacionalinių lėšų visai neskiria.

Dauguma turinčių nacionalinį verslumo ugdymo biudžetą (arba atskirą biudžetą, arba kaip bendro biudžeto dalį) šalių ir regionų skiria finansavimą specifinei ar platesnio pobūdžio verslumo ugdymo strategijai įgyvendinti. Pavyzdžiui, Danija, Prancūzija, Austrija ir Švedija turi atskirą biudžetą savo specifinei arba platesnio pobūdžio strategijai įgyvendinti.

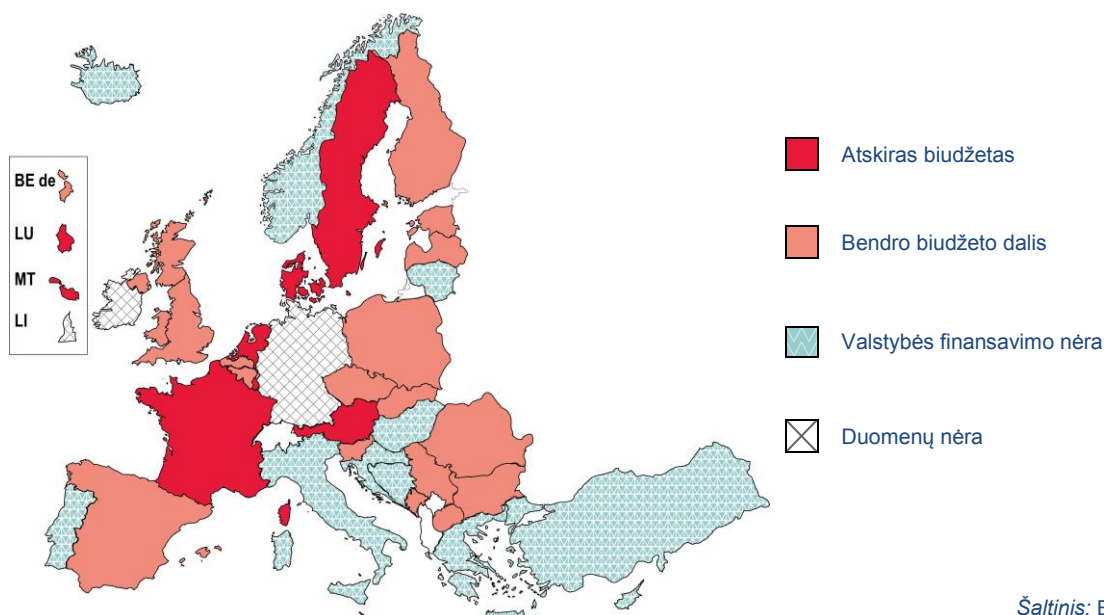
Danijos verslumo fondas kasmet gauna 20–25 mln. DKK verslumui ugdyti iš Aukštojo mokslo ir mokslų ministerijos, Verslo ir augimo ministerijos ir dar papildomą išorės finansavimą. Inovacijų strategijos iniciatyvoje skatinamas bendradarbiavimas su įmonėmis dėl inovacijų, kurios nukreiptos į praktiką. 2013 m. ši iniciatyva gavo 20 mln. DKK, o 2014 m. jai buvo skirtas 20 mln. DKK finansavimas. Finansavimas buvo tęsiamas ir 2015 m., kai dar 10 mln. DKK buvo skirti šiai iniciatyvai, nors inovacijos strategijoje tai nebuvo paminėta.

Prancūzijoje verslumo ugdymas numatytas kaip vienas iš šalyje įgyvendinamos inovacijų strategijos veiksmų. 2014–2019 m. verslumui ugdyti skiriama 20 mln. EUR: iki 50 % įvairių projektų biudžeto finansuoja *Caisse des dépôts et consignation* (Indelių ir konsignacijų įstaiga), o korporatyviniai partneriai, valstybės institucijos (įskaitant Nacionalinio švietimo, aukštojo mokslo ir tyrimų ministerijos lėšas) ir (arba) ES programos šiuos projektus kofinansuoja. Šiuo finansavimo sraultu remiami trejų arba penkerių metų trukmės projektai, kurie prasidėjo nuo 2015 m. liepos. Tikslas yra nustatyti ir remti iniciatyvas, kurios pasižymi stipriausia strategija, siekiant tobulinti jaunimo inovacijų ir verslumo kultūrą visais lygmenimis didinant verslumo ugdymo veikloje dalyvaujančių moksleivių skaičių. Veiksmą koordinuoja generalinis komisaras inovacijų klausimais, Ministrui Pirmininkui vadovaujant ir bendradarbiaujant su Švietimo, aukštojo mokslo ir tyrimų ministerija bei Ūkio ministerija.

Austrijoje valstybės lėšos skiriamos įvairioms veikloms, kurias apima Austrijos visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija, finansuoti. Čia patenka ir tos veiklos, kurioms įgyvendinti gali būti jungiami skirtingi biudžetai – darbo sąnaudos ir verslumo ugdymo biudžetai, pavyzdžiui, centras „EESI (mokyklų inovacijoms skirtas verslumo ugdymas, angl. *Entrepreneurship Education for School Innovation*) impulsas“ ir jo regioniniai padaliniai, esantys kiekvienos Austrijos federacinėje žemėje verslumo koncepcijai plėtoti; moksleivių ir studentų novatoriškų verslo, dizaino, inžinerijos, mokslų, IKT ir klimato apsaugos idėjų konkursas „Novatoriškas jaunimas“ (vok. *Jugend Innovativ*)⁽⁸⁸⁾, ir galiausiai verslo planų konkursas „Kita karta“ (angl. *Next Generation*).

Švedijoje įgyvendinama specifinė verslumo ugdymo strategija. Biudžetas šiai strategijai, vadinamai Verslumo strategija švietimo srityje, įgyvendinti siekia 33,5 mln. SEK. Lėšos skirstomos tarp ISCED 1–3 lygmenų kartu su mokykloje teikiamu PPM (29,5 mln. SEK) ir ISCED 5–8 lygių (4 mln. SEK). Be specifinio nacionalinio finansavimo, verslumui ugdyti aukštojo mokslo srityje (ISCED 5–8 lygmenys) netiesiogiai skiriamos lėšos per valstybės fondus ir valdžios institucijas.

2.10 pav. Verslumo ugdymo finansavimas valstybės lėšomis 2014 m.

Šaltinis: Eurydice.

Informacija pagal atskiras šalis

Ispanija: nacionalinei su verslumo ugdymu susijusiai strategijai įgyvendinti, kaip ir kitoms strategijoms, išskiriama bendrojo nacionalinio biudžeto dalis. Regioniniu lygmeniu Ispanijos autonominės bendruomenės taiko skirtingus verslumo ugdymo finansavimo mechanizmus, įskaitant tam tikrais atvejais atskiro biudžeto skyrimą.

Likusiose 19 šalių savo specifinei arba platesnio pobūdžio verslumo ugdymo strategijai įgyvendinti skiria valstybės lėšas, kurios paprastai išskiriamos iš bendrojo biudžeto, o ne sudarant atskirą biudžetą⁽⁸⁹⁾.

Pavyzdžiui, **Belgijoje (prancūzų ir vokiečių bendruomenėse)**, kuriose įgyvendinama specifinė verslumo ugdymo strategija, Ekonomikos skatinimo agentūrai (angl. *Agency for Economic Stimulation* (ASE), dabar vadinamai Verslumo ir inovacijų agentūra (angl. *Agency for Entrepreneurship and Innovation* (AEI))⁽⁹⁰⁾, 2014 m. buvo išskirta maždaug 1,5 mln. EUR verslumo dvasiai skatinti.

Jungtinėje Karalystėje (Velse), kur taip pat įgyvendinama specifinė strategija, įmonių ir verslumo veikla integruojama į tris pagrindines švietimo politikos ir praktikos kryptis (karjeros ir darbo pasaulis; gyvenimo keliai ir Vello bakalaureatas) ir yra atvira kiekvienam mokykloje besimokančiam jaunuoliui. Pirminė atsakomybė už šių kryptių įgyvendinimą tenka mokykloms ir įtraukiama į pagrindinį mokyklų finansavimą. Vello Vyriausybė taip pat teikia tikslines dotacijas (t. y. specifines dotacijas Vello Vyriausybės prioritetams remti) verslumui ugdyti, pavyzdžiui, Naujosios įmonės stipendiją (programos Vello darbo vietų kūrimo programos (angl. *Jobs Growth Wales*) dalis⁽⁹¹⁾).

⁽⁸⁸⁾ Prieiga per internetą: <www.jugendinnovativ.at>.

⁽⁸⁹⁾ Belgija (visos trys bendruomenės), Bulgarija, Čekija, Estija, Ispanija, Latvija, Rumunija, Slovėnija, Slovakija, Jungtinė Karalystė (Velsas, Šiaurės Airija ir Škotija), Juodkalnija, buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija ir Serbija.

⁽⁹⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://as-e.be/>>.

⁽⁹¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://gov.wales/topics/educationandskills/skillsandtraining/jobsgrowthwales/?lang=en>>.

Ispanijoje, kurioje įgyvendinama platesnio pobūdžio strategija, valstybė – per Švietimo, kultūros ir sporto ministeriją ir bendradarbiaudama su kitomis ministerijomis (Pramonės, Energetikos ir turizmo, Darbo ir socialinės apsaugos, Ūkio ir konkurencingumo) – teikia finansavimą tam tikrai ugdymo veiklai verslumo srityje. Be to, daugumos autonominių bendruomenių vykdomos verslumo ugdymo strategijos ir (arba) veiksmai finansuojami regioniniu lygmeniu per specifines biudžeto eilutes, kurios konkrečiai skirtos šioms veikloms finansuoti. Kasmet šioms specifinėms bendruomenių biudžeto eilutėms skiriama 0,1–0,5 mln. EUR.

Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje) verslumas integruotas į bendrą ugdymo programą („Kuriant mokyklos programą 4 (angl. *Building the Curriculum 4*): mokymosi įgūdžiai, gyvenimo įgūdžiai ir darbo įgūdžiai“) ir yra platesnių verslumo ir įsidarbinamumo įgūdžių dalis. Be to, „Škotijos švietimas“ (nacionalinė mokymo(si) kokybės ir tobulinimo paramos organizacija) per programą „Škotija tai gali“⁽⁹²⁾ remia trečiojo sektoriaus partnerius, dalyvaujančius Verslių mokyklų programos plėtroje. Tai padės dar labiau sustiprinti visų šioje veikloje dirbančių partnerių daromą įtaką, sukurti mokykloms ir mokiniams pripažinimo sistemą ir sudaryti sąlygas privačiam sektoriui įsitraukti ir skatinti šią veiklą. Šiai veiklai vykdyti buvo skirta 0,327 mln. GBP. Anksčiau, remiantis strategija „Pasiryžę laimėti“⁽⁹³⁾, vietos valdžios institucijoms kasmet buvo skiriama maždaug 20 mln. GBP verslumo ugdymo plėtrai – dabar šis finansavimas atskirai nepervedamas, jis tapo vietos valdžios institucijų bendro biudžeto dalimi.

Buvusiosios Jugoslavijos Respublikos Makedonijos biudžetas verslumo ugdymui įgyvendinti 2014–2020 m. įeina į bendrus ministerijų, agentūrų ir savivaldybių biudžetus.

Priešingai, trijose valstybėse verslumui ugdyti numatytas atskiras biudžetas, o nacionalinės su verslumo ugdymu susijusios strategijos nėra.

Liuksemburgo Vyriausybė finansuoja *Jaunųjų verslininkų* organizaciją⁽⁹⁴⁾, kuri yra atsakinga už verslumo ugdymo populiarinimą. Šiai veiklai bendrai skiriama 0,165 mln. EUR ir didesnė dalis ateina iš Švietimo, vaikų ir jaunimo ministerijos.

Panaši situacija yra **Maltoje**, kuri šiuo metu neturi verslumo ugdymo strategijos, tačiau yra rengiama bendroji nacionalinė mokyklos ugdymo programa, į kurią įeina verslumo ugdymas. Maltos verslumo ugdymo biudžetas sudaro 0,05 mln. EUR. Koledžai ir mokyklos gali panaudoti šias lėšas (iki 5000 EUR kiekvienai mokyklai) švietimo projektams finansuoti. Tokiu finansavimo mechanizmu siekiama populiarinti verslumą ir kitas verslininko savybes per ugdymą organizuojant konkursus ir remiant jame dalyvaujančių švietimo įstaigų projektus. Ši dotacija, kurią skiria Ūkio, investicijų ir smulkiojo verslo ministerija, bendradarbiaudama su Švietimo ir užimtumo ministerija, prieinama visoms Maltos pradinio ir vidurinio ugdymo institucijoms (įskaitant valstybines, bažnyčių ir nepriklausomas mokyklas), ir ją mokyklos gali panaudoti verslumo ugdymo projektams finansuoti.

Nyderlanduose irgi skiriamas biudžetas verslumo ugdymui populiarinti, nors šalyje verslumo ugdymo strategija neįgyvendinama. Organizacija „Jaunoji įmonė“⁽⁹⁵⁾, tinklo „Europos jaunimo laimėjimai“ narė, gauna 0,9 mln. EUR finansavimą iš Ūkio reikalų ministerijos (trejų metų laikotarpiui neviršijant 0,3 mln. EUR kiekvienais – 2013–2014, 2014–2015 ir 2015–2016 – mokslo metais).

Privatus finansavimas taip pat yra svarbi verslumo ugdymo finansavimo dalis. Tačiau, atsižvelgiant į sunkumus, susijusius su patikimų ir tikslių duomenų gavimu, šis klausimas į dabartinį tyrimą nebuvo įtrauktas.

2.2.3. ES finansavimas

Be valstybės lėšų, verslumo ugdymas gali būti finansuojamas iš ES šaltinių tiek tiesiogiai (kai finansavimą tiesiogiai administruoja ES programos, pavyzdžiui *Erasmus+*), tiek netiesiogiai (kai lėšų administravimas pasiskirsto tarp nacionalinių arba regioninių valdžios institucijų ir ES institucijų). Europos socialinis fondas (ESF), vienas iš Europos struktūrinių ir investicinių fondų (angl. *European Structural and Investment Funds* (ESIF)), yra pagrindinis netiesioginio finansavimo šaltinis⁽⁹⁶⁾.

ESF yra pagrindinė ES priemonė kuriant darbo vietas, padedant žmonėms rasti geresnį darbą ir užtikrinant lygias įsidarbinimo galimybes visiems ES piliečiams. Fondo veikla – tai investicijos į

⁽⁹²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.cando.scot/>>.

⁽⁹³⁾ Prieiga per internetą: <http://www.educationscotland.gov.uk/Images/CommunicationsLAGuidancephase2_tcm4-492583.pdf>.

⁽⁹⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://jonk-entrepreneuren.lu/>>.

⁽⁹⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.jongondernemen.nl/>>.

⁽⁹⁶⁾ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/contracts_grants/funds_en.htm>.

Europos žmogiškąjį kapitalą – darbuotojus, jaunimą ir ieškančius darbo. Europos Komisija, bendradarbiaudama su ES valstybėmis, nustato ESF prioritetus ir apibrėžia, kaip fondas paskirstys turimus išteklius. Vienas iš prioritetų – tobulinti darbuotojų gebėjimą prisitaikyti suteikiant jiems galimybę įgyti naujų įgūdžių ir aprūpinti įmones naujais darbo metodais. Kiti nurodyti prioritetai – įsidarbinimo galimybių praplėtimas lengvinant jaunimo perėjimą iš mokyklos į darbo pasaulį arba apmokant žemesnės kvalifikacijos ieškančius darbo asmenis jų karjeros galimybėms pagerinti ⁽⁹⁷⁾. ES valstybės administruoja decentralizuotai paramą pasidalijamojo valdymo būdu.

Veiklos programose (VP) svarbiausi strateginiai tikslai, kuriems pritarė Komisija ir ES šalys, suskaidomi į investicijų prioritetus, specifinius tikslus, o toliau – į konkrečius veiksmus.

ES 2007–2013 m. finansavimas

Du trečdaliai Europos šalių ir regionų praneša naudoję ESF lėšas verslumo ugdymui finansuoti 2007–2013 m.

Pavyzdžiui, **Belgijai (prancūzų ir vokiečių bendruomenėms)** verslumui ugdyti iš ESF buvo skirta 292 423 EUR. Šis finansavimas buvo įvykdytas anksčiau, nei įsigaliojo dabartinė specifinė verslumo ugdymo strategija, pradėta įgyvendinti 2014 m., ir parama bus toliau teikiama kitame finansavimo laikotarpyje nuo 2014–2020 m.

Čekijoje verslumo ugdymas plėtojamas, kaip ir daugelis kitų sričių, per VP „Švietimas konkurencingumui stiprinti“ veiklas. Viena iš prioritetinių VP sričių – pirminio ugdymo kokybės kėlimas; pagal šią sritį mokyklos gauna paramą mokyklos lygmens inovacijų ugdymo programoms kurti ir įgyvendinti pabrėžiant moksleivių bendrųjų gebėjimų tobulinimą.

Ispanijoje ir beveik pusėje autonominių bendruomenių taip pat naudojama ES parama, pagrindinai per ESF.

Prancūzijoje ESF prisideda prie „Inovacijų, žinių perdavimo ir verslumo studentų klasterio“ (pranc. *Pôle Étudiant pour l'Innovation, le Transfert et l'Entrepreneuriat* (PEPITE) veiklą.

Vengrijoje verslumo ugdymas yra bendros jaunimo strategijos dalis ir dalinai integruojamas į 2007–2013 m. laikotarpio Socialinio atnaujinimo veiksmų programą ⁽⁹⁸⁾, kurią rėmė ESF.

Maltos ESF finansuojamo projekto „Mokymosi rezultatų sistemos kūrimas“ tikslas – sukurti aštuonių mokymosi sričių ir šešių tarpdisciplininių temų, kurios apibrėžtos nacionalinėje bendrojo ugdymo programoje, mokymosi rezultatų sistemą ⁽⁹⁹⁾ (2012). Maltoje įgyvendinama programa „Verslumas per švietimą“, kurioje gali dalyvauti tiek valstybinės, tiek nevalstybinės mokyklos, skatina mokyklų vadovus teikti projektų paraiškas, kuriose siekiama populiarinti verslios asmenybės bruožus ir sudaryti daugiau praktinių veiklų galimybių verslininkystėje.

Lenkijoje verslumo ugdymas buvo įtrauktas į 2007–2013 m. VP „Žmogiškasis kapitalas“ ⁽¹⁰⁰⁾. Vienas iš strateginių tikslų buvo stiprinti ryšius tarp švietimo ir mokymo srities pasiūlos ir darbo rinkos poreikių, ypač pritaikant mokymo programas ir medžiagą (įskaitant vadovėlius) ir taikant naujas mokytojų stažuočių įmonėse formas.

Slovėnijos nacionalinis profesinio mokymo institutas vykdo projektą „Duris atsidarau pats“ (*Vrata odpiram sam*) ⁽¹⁰¹⁾, kurį finansuoja ESF. Šiame projekte jungiami ankstesni bandymai skatinti socialines partnerystes ir bendrųjų gebėjimų iniciatyvos bei verslininkystės veiklos įgyvendinimas. Sudarius moksleivių, mokytojų ir verslininkų partnerystę moksleiviams buvo suteikta galimybė išbandyti savo idėjas realioje darbo veikloje, stiprinant tokiu būdu ryšius tarp darbo rinkos poreikių ir švietimo.

Suomijoje šiuo metu du projektai gauna ESF paramą; jie buvo įgyvendinami laikotarpio, kuris baigėsi 2013 m., metu ir tęsiami 2014 m. Pirmas projektas – „YVI: Verslumo ugdymo paslauga mokytojams“ (angl. *YVI – The Entrepreneurship Education Service for Teachers Project*) ⁽¹⁰²⁾ – nacionalinis verslumo ugdymo populiarinimo projektas, skirtas Suomijos profesinio mokymo ir mokyklų mokytojų rengimui. Antru projektu „TAIP atitenka Lukio“ (angl. *YES goes to lukio*) ⁽¹⁰³⁾ siekiama stiprinti vidurinio ugdymo moksleivių

⁽⁹⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=en>>.

⁽⁹⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://palyazat.gov.hu/new_hungary_development_plan>.

⁽⁹⁹⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.gov.mt/en/Government/Publications/Documents/Annual%20Reports/2013/MEDE.pdf>>.

⁽¹⁰⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.efp.2007-2013.gov.pl/english/Strony/Introduction.aspx>>.

⁽¹⁰¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.vrataodpiramsam.si/>>.

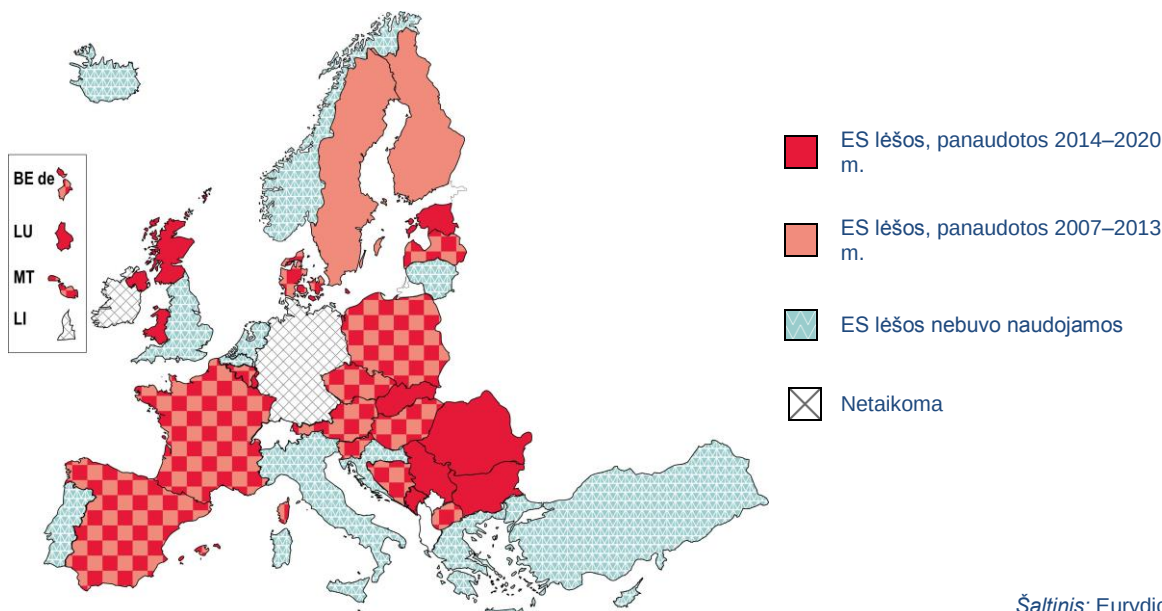
⁽¹⁰²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.yvi.fi/intro-english>>.

⁽¹⁰³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.yes-keskus.fi/yes/?lang=en>>.

verslumo kultūrą kuriant ir modeliuojant praktinius ryšius ir bendradarbiavimą tarp vyresnės klases turinčių vidurinio ugdymo mokyklų ir darbo pasaulio. Projekto metu vyksta verslumo ugdymo mokomieji seminarai ir siūlomos verslumo plėtojimo mokyklose bei mokyklų ir verslo atstovų partnerystės kūrimo paslaugos.

Švedijoje, kurioje, kaip ir Suomijoje, įgyvendinama specifinė verslumo ugdymo strategija, 2007–2014 m. buvo finansuojami keli verslumo ugdymo srities projektai ⁽¹⁰⁴⁾.

2.11 pav. ES lėšų naudojimas verslumo ugdymui skatinti 2007–2013 m. ir 2014–2020 m.

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Schemoje rodomi du Europos finansavimo – 2007–2013 m. ir 2014–2020 m. – laikotarpiai. Jie atskiriami atitinkamai pagal ES biudžeto daugiametę finansavimo programą (DFP). DFP nustato kiekvienos išlaidų kategorijos maksimalias sumas (vadinamąsias lubas) aiškiai apibrėžtam metų laikotarpiui. Dabartinė DFP apima 2014–2020 m., o ankstesnė buvo skirta 2007–2013 m.. Šalys ir regionai galėjo gauti finansavimą ankstesniu DFP laikotarpiu (2007–2013 m.), dabartiniu DFP laikotarpiu (2014–2020 m.) arba abiem laikotarpiais.

Pietryčių Europos verslumo mokymo centras (SEECEL) ⁽¹⁰⁵⁾ teikia paramą verslumo ugdymo srityje aštuonioms Pietryčio Europos šalims, įskaitant Kroatiją, Bosniją ir Hercegoviną, Juodkalniją, buvusiąją Jugoslavijos Respubliką Makedoniją, Serbiją ir Turkiją) (taip pat ir kitoms regiono šalims). Ši veikla finansuojama iš ES lėšų, kitų paramą teikiančių agentūrų bei SEECEL šalių narių įmokų. Bendras SEECEL tikslas – plėtoti sistemingą metodiką rengiant versliai raštingas visuomenes visame regione ir skatinant nacionalinės politikos atitiktį ES rekomendacijoms ir svarbiausioms politikos kryptims, susijusioms su visą gyvenimą trunkančiu mokymusi. SEECEL koordinavo tris projektus, kuriuos bendrai finansavo Pasirengimo narystei pagalbos priemonė (PNPP), jungdama šias tris valstybes:

2009–2013 m. **Kroatija, Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija, buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija, Serbija ir Turkija** dalyvavo projekte „Parama Pietryčių Europos verslumo mokymosi centrui (SEECEL)“, kurio bendras biudžetas siekė 2 mln. EUR. Projektas jungė keturias pagrindinio ugdymo mokyklas ir dvi aukštojo mokslo institucijas kiekvienoje valstybėje siekiant plėtoti ir įgyvendinti bendrųjų gebėjimų požiūrį į verslo ugdymą nacionalinėse švietimo sistemose. Kiekvienai institucijai buvo skirta 3000 EUR parama sukurtai sistemai išbandyti ir dar 2000 EUR tarpusavio mokymosi veikloms.

2013–2016 m. tose pačiose valstybėse buvo pradėti dar du papildomi projektai, tęsiant pirmojo projekto pradėtą veiklą ir praplečiant ją į daugiau veiklų ir kitas ugdymo pakopas. Sukurta sistema pritaikoma pradinės ir vidurinio ugdymo mokyklų poreikiams, taip pat sudaromos tarpusavio mokymosi galimybės regiono mastu ir pradėtos mokytojų kuravimo programos. Projektuose dalyvauja keturios pradinio ugdymo mokyklos, keturios pagrindinio ugdymo mokyklos (iš jų visų penkios mokyklos iš Serbijos), dvi aukštojo mokslo institucijos ir po vieną mokytojų rengimo instituciją; bendras projektų biudžetas – 4 mln. EUR.

⁽¹⁰⁴⁾ Priega per internetą: <<http://unilink.se/Content/41062/SyntesRapport-Tillvaxtverket-mars-2012.pdf>>.

⁽¹⁰⁵⁾ Priega per internetą: <<http://www.seecel.hr/>>.

Serbijoje verslumo ugdymo veiklos, kurios iš pradžių buvo vykdomos pagal SEECEL projektus, gauna Verslo inovacijų programos (VIP), kurią remia Norvegijos Vyriausybė ir Europos Sąjunga, finansavimą siekiant stiprinti Serbijos moksleivių ir jaunimo verslumą ir skatinti mokytojų, moksleivių, jaunimo ir kitų svarbių suinteresuotųjų šalių verslumo dvasią. 2006–2014 m. VIP Serbijoje vykdė Moksleivių verslumo programą, kurios bendras biudžetas – 0,6 mln. EUR. Per šiuos aštuonerius metus programoje dalyvavo 212 vidurinio ugdymo mokyklų, 441 mokytojas ir 6456 moksleiviai, kurie įsteigė 1387 moksleivių įmones. Programos įgyvendinimo metu buvo pradėtos palaikymo iniciatyvos, kuriomis buvo siekiama pagerinti teisinę verslumo ugdymo sistemą.

Keletas Europos valstybių taip pat tobulina verslumo ugdymo įgyvendinimą mokyklose pagal Mokymosi visą gyvenimą programą (kuri dabar vadinama ERASMUS+) ir siekia padėti žmonėms bet kurio jų gyvenimo etapu dalyvauti motyvuojančioje mokymosi veikloje.

Pavyzdžiui, **Danijos** verslumo fondas dalyvavo Mokymosi visą gyvenimą / *Leonardo da Vinci* 2013–2016 m. programoje.

Lenkijos verslumo ugdymo projektai buvo finansuojami per Mokymosi visą gyvenimą (2007–2013 m.) programos *Comenius* ir *Leonardo da Vinci* paprogrames, kurių vienas iš specifinių tikslų buvo verslumo dvasios skatinimas.

ES 2014–2020 m. finansavimas

2014–2020 m. ES lėšos yra prieinamos per struktūrinius fondus ir *Erasmus+* programą. Europos Komisijos ir individualių ES valstybių partnerystės susitarimuose išdėstomi valstybės valdžios institucijų planai, kaip 2014–2020 m. panaudoti Europos struktūrinių ir investicijų fondų (ESIF) lėšas. Susitarimuose apibrėžiami kiekvienos valstybės strateginiai tikslai ir investicijų prioritetai siejant juos su Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijos „Europa 2020“⁽¹⁰⁶⁾ bendrais tikslais.

Kaip ir anksčiau, 2014–2020 m. verslumo ugdymo finansavimas siejamas su ESF. Tačiau informacijos dėl 2014–2020 m. finansavimo laikotarpio projektų nėra daug, nes dauguma šių projektų dar neprasidėjo. Pagal turimą informaciją 24 šalys ir regionai, daugelyje kurių įgyvendinama specifinė arba platesnio pobūdžio verslumo ugdymo strategija, planuoja panaudoti šį finansavimą verslumui ugdyti. Tai rodo, kad didelė dalis valstybių verslumui, kuris nuo šiol bus remiamas per ESF, ugdyti teikia ypatingą strateginį prioritetą.

Belgijoje (prancūzų ir vokiečių bendruomenėse), pavyzdžiui, tikimasi gauti ESF paramą 2014–2020 m. finansavimo laikotarpiu.

Belgijos (flamandų bendruomenės), uždavinys „Verslumo skatinimas“ įtrauktas tiek į ESF, tiek į Europos regioninės plėtros fondo (ERPF) veiksmų programas. Čia apibrėžiami konkretūs tikslai ir investicijų prioritetai, susiję su verslininkystės populiarinimu ir rėmimu, verslios mąstysenos skatinimu ir verslumo kultūros kūrimu. Tai reiškia, kad šios temos galimai bus finansuojamos per ESF ir ERPF.

Bulgarijos VP „Mokslas ir švietimas pažangaus augimo tikslais“⁽¹⁰⁷⁾ 2014–2020 m. iškeltas konkretus uždavinys – „teikti individualius vaikų ir studentų poreikius atitinkančias mokymosi galimybes skatinant inovacijas ir verslumą“.

⁽¹⁰⁶⁾ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm>.

⁽¹⁰⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/bulgaria/2014bg05m2op001>.

Latvijoje ESF finansavimas skiriamas Švietimo plėtros strategijoje numatytiems priemonėms remti, įskaitant studentų verslumo gebėjimų tobulinimą. Neformaliojo ugdymo veiklos yra šios strategijos dalis, nes jos skirtos jaunimo verslumo gebėjimams tobulinti, ateities profesijų tyrimams vykdyti, pirmajai darbo patirčiai įgyti, dalyvavimui NVO ir jaunimo centrų veiklose, studentų idėjoms apie jų nuosavą verslą plėtoti, motyvacijai nenuostoti mokytis palaikyti ir taip pat dalyvavimui savanoriškoje veikloje. Be to, dar vyksta keletas su verslumo ugdymu susijusių *Erasmus+* projektų, tiesiogiai finansuojamų iš ES lėšų, pavyzdžiui, „Socialinės verslininkystės plėtra Baltijos jūros regione“ ⁽¹⁰⁸⁾, „*Erasmus* jauniems verslininkams“ ir „Studentų inovacijų laboratorijos – kelias link tvaraus ir socialiai atsakingo augimo“.

Lenkijoje 2014–2020 m. verslumo ugdymas remiamas per ESF VP „Žinios, švietimas, plėtra“. Veiksmų programoje siekiama skatinti nedirbantį jaunimą iki 30 metų amžiaus remiant aukštąjį mokslą, plėtojant socialines inovacijas, mobilumą ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą, taip pat įgyvendinant reformas užimtumo, socialinės įtraukties, švietimo, sveikatos ir gero valdymo srityse. Lenkija taip pat dalyvauja programoje „*Erasmus* jauniems verslininkams“, tarpvalstybinėje mainų programoje, kuri suteikia jauniems verslininkams ar ketinantiems tokiais tapti galimybę kitose programoje dalyvaujančiose šalyse mokytis iš patyrusių verslininkų vadovauti smulkiajam verslui.

Verslumo ugdymas yra **Slovėnijos** VP „ES sanglaudos politikos įgyvendinimas“ ⁽¹⁰⁹⁾ 2014–2020 m. Pagal 10 prioritetinę kryptį „Žinios, įgūdžiai ir visą gyvenimą trunkantis mokymasis didinant užimtumą“ yra numatytas 3 konkretus uždavinys – „skatinti lankstaus mokymosi būdus ir remti aukštos kokybės karjeros planavimą, kurie yra skirti mokyklinio amžiaus jaunimui visose švietimo sistemos pakopose“.

Panaši situacija susiklostė **Slovakijoje**, kur verslumo ugdymas finansuojamas iš programos „Jaunimo strategijos 2014–2020 m.“, dotuojamos pagal VP „Žmogiškieji ištekliai“ 1 prioritetinę kryptį „Švietimas“, lėšų.

Suomijoje verslumo ugdymas integruotas į nacionalinę priemonę „Suomijos kūrybiškumo įgūdžiai“, o **Jungtinės Karalystės** partnerystės susitarime ⁽¹¹⁰⁾ numatytas uždavinys didinti MVĮ konkurencingumą ir skatinti verslumą.

Galiausiai specialus kvietimas teikti paraiškas ⁽¹¹¹⁾ pagal ES *Erasmus+* programą buvo paskelbtas 2014 m. pagal 3 pagrindinį veiksmą „Perspektyvios iniciatyvos“, kuriuo siekiama remti Europos partnerystės įgyvendinant eksperimentines ir masto didinimo veiklas. Vienas iš kvietimo prioritetų buvo „įtraukti praktinius verslumo mokymosi būdus į mokyklos programą“. Buvo atrinkti du projektai pagal šią temą (daugiau informacijos apie projektų tikslus pateikta 3.2 skirsnyje):

Portugalijos verslumo ugdymo platformos koordinuojamame projekte „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“ ⁽¹¹²⁾ dalyvavo partneriai iš penkių šalių – Danijos, Liuksemburgo, Austrijos, Portugalijos ir Slovėnijos, įskaitant keletą švietimo ministerijų. Trejų metų trukmės projektui įgyvendinti buvo skirta maždaug 2 mln. EUR.

Projektas „Verslumo ugdymo inovacijų klasteris“ ⁽¹¹³⁾, kurį koordinavo „Jaunimo laimėjimai: Jaunoji Europos įmonė“, subūrė partnerius (taip pat įskaitant švietimo ministerijas) iš aštuonių valstybių (Belgijos, Danijos, Estijos, Kroatija, Italijos, Latvijos, Suomijos ir Norvegijos). Trejų metų trukmės projektui įgyvendinti buvo skirta maždaug 1,8 mln. EUR.

⁽¹⁰⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://socialinnovation.lv/en/project-social-entrepreneurship-development-in-baltic-sea-region-granted/>>.

⁽¹⁰⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/slovenia/2014si16maop001>.

⁽¹¹⁰⁾ Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/368808/bis-14-1179-united-kingdom-partnership-agreement-part-one.pdf>.

⁽¹¹¹⁾ Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_2014_051_R_0017_01&from=EN>.

⁽¹¹²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.youthstartproject.eu>>.

⁽¹¹³⁾ Prieiga per internetą: <<http://icee-eu.eu/about.html>>.

3 SKYRIUS. UGDYMO PROGRAMA

Šiame skyriuje analizuojami trys verslumo ugdymo integravimo į mokyklos ugdymo programą aspektai. Iš pradžių nagrinėjami pagrindiniai dokumentai, siekiant nustatyti, kokia vieta verslumo ugdymui skiriama mokyklos ugdymo programoje. Nagrinėjama, ar mokykla laikosi tarpdisciplininio požiūrio, ar verslumo ugdymas dėstomas kaip atskiras dalykas arba integruojamas į kitus mokomuosius dalykus ir ar tai privalomas ar pasirenkamasis dalykas. Toliau, gilinantis į verslumo ugdymo mokymo būdus, analizuojamos centrinės valdžios institucijų parengtos verslumo ugdymo mokymo(si) metodų gairės.

Tiriami skirtingi praktinio patirtinio verslumo mokymo, kaip vieno iš specifinių mokymo metodų, tipai, siekiant įvertinti, kaip jie integruojami į mokyklos programą. Į praktinio patirtinio mokymo tipus įeina projektais pagrįsta veikla, praktiniai problemų sprendimo uždaviniai, bendruomenės problemų sprendimas ir mokinių mokomųjų bendrovių steigimas bei mikrokreditų finansuojamos iniciatyvos.

Šio skyriaus pabaigoje nagrinėjami specifiniai verslumo ugdymo mokymosi rezultatai pagal šias tris sritis:

- nuostatos (pasitikėjimas savimi ir rodoma iniciatyva);
- įgūdžiai (kūrybiškumas, planavimas, finansinis raštingumas, išteklių valdymas, rizikos ir neapibrėžtumo valdymas, komandinis darbas);
- žinios (žinoti, kaip įvertinti galimybes, suprasti verslininkų vaidmenį visuomenėje ir žinoti, kokias karjeros galimybes siūlo verslininkystė).

3.1. Verslumo ugdymo integracijos į mokyklos ugdymo programą būdai

2012 m. *Eurydice* ataskaitoje ⁽¹¹⁴⁾ klausimas dėl verslumo ugdymo visiško pripažinimo pagrindiniuose planavimo dokumentuose jau buvo išsamiai nagrinėjamas pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo pakopose. Planavimo dokumentais vadinami oficialūs dokumentai, apibrėžiantys ugdymo programas, gaires, įsipareigojimus ir (arba) rekomendacijas. Šioje ataskaitoje vėl analizuojami visų šitų lygių dokumentai, taip pat bendroji mokykloje teikiamo pradinio profesinio mokymo programa (PPM, angl. IVET), tačiau neišsiplečiant į specializuotus mokykloje teikiamo PPM programos dalykus, tokius kaip verslo studijos, nes tyrimo dėmesio centre – dalykai, kurių mokosi visi PPM programos moksleiviai.

Kiekvienai bendrojo ugdymo pakopai ir pradinio profesinio mokymo etapui buvo išskirti žemiau aprašyti poskyriai, kuriuose siekiama įvertinti, koku lygiu ir kokiais būdais verslumo ugdymas integruotas į mokyklos ugdymo programą. Buvo nustatyti trys pagrindiniai integracijos būdai:

- tarpdisciplininis, kuriuo teigiama, kad verslumo ugdymo tikslai yra perkeliama į ir horizontalūs visuose mokomuosiuose dalykuose;
- privalomasis, kai verslumo ugdymas yra privalomas mokomasis dalykas arba privalomojo (-ųjų) mokomojo (-ųjų) dalyko (-ų) dalis;
- pasirenkamasis, kai verslumo ugdymas yra pasirenkamasis mokomasis dalykas arba pasirenkamojo (-ųjų) mokomojo (-ųjų) dalyko (-ų) dalis;

Šie integracijos būdai vienas kitam neprieštarauja, todėl šalyje gali būti taikomi visi trys būdai.

Europos Komisijos ataskaitoje siūlomas Perimamumo modelis, kuriuo numatomas „perėjimas nuo verslumo ugdymo, kaip mokyklos ugdymo programos „priedo“, dažniausiai mokomo vėlesniame

⁽¹¹⁴⁾ EACEA / *Eurydice*, 2012 m.

privalomojo ugdymo etape, prie verslumo ugdymo, kaip neatsiejamos mokyklos ugdymo programos dalies, visose ugdymo pakopose. Tokiu atveju verslumo ugdymas ankstesniame ugdymo etape – nuo pradinio iki pagrindinio ugdymo pakopos – leidžia moksleiviams mokytis verslumo kaip atskiro dalyko mokyklos vyresnėse klasėse ir baigus mokyklą“ (McCoshan ir kt., 2010, p. 29).

3.1.1. Pradinis ir bendrasis pagrindinis ugdymas

Maždaug pusėje šalių pradinio ugdymo pakopoje taikomas tarpdisciplininis verslumo ugdymo integracijos būdas pabrėžiant perkeliamuosius bei horizontalius tikslus ir nepisirišant prie konkrečių mokomųjų dalykų (3.1a pav.). 14 švietimo sistemose verslumo ugdymas integruotas į privalomus mokomuosius dalykus. Tik labai retais atvejais verslumo ugdymas įtraukiamas į programą kaip pasirenkamasis dalykas arba integruotas į pasirenkamuosius dalykus. Toks integracijos būdas taikomas tik penkiose šalyse. Tai visiškai nestebina, nes pasirenkamieji dalykai pradiniam ugdymui nėra būdingi. Apskritai maždaug trys ketvirčiai šalių teigia taikantys bent vieną iš pirmiau minėtų integracijos būdų.

Keturiose valstybėse (Ispanijoje, Slovėnijoje, Suomijoje ir Norvegijoje) tarpdisciplininis būdas taikomas kartu su privalomuoju verslumo ugdymu, o dar keturios valstybės (Čekijos Respublika, Latvija, Malta ir Rumunija) taiko visus tris būdus (tarpdisciplininį, privalomąjį ir pasirenkamąjį).

Estijoje, specifinę verslumo ugdymo strategiją turinčioje šalyje (žr. 2 skyrių), pradinio ugdymo pakopoje verslumo gebėjimai įtraukti į bendruosius gebėjimus, kurie turi būti ugdomi viso mokymosi proceso metu per tarpdisciplininę veiklą. Be to, verslumas įtrauktas į Nacionalinę pagrindinių mokyklų ugdymo programą per tarpdisciplininę pilietinės iniciatyvos ir verslumo temą.

Ispanijos naujajame Švietimo įstatyme (LOMCE) teigiama, kad „verslumo, pilietiškumo ir konstitucijos turi būti mokoma visose mokomosiose disciplinose (...) nepaisant to, kad šiems dalykams jau skiriamas ypatingas dėmesys tam tikrose šios ugdymo pakopos srityse“.

Slovėnijoje 2007 m. Pagrindinių mokyklų įstatymu į pradinio ir pagrindinio ugdymo programą buvo įtrauktas naujas uždavinys „plėtoti verslumo sampratą atsižvelgiant į našumą, novatoriškumą ir kūrybiškumą“.

Pagrindinio ugdymo pakopoje 21 šalis taiko tarpdisciplininį verslumo ugdymo integracijos į mokyklinę programą būdą (3.1b pav.). 17 valstybių moko verslumo ugdymo arba kaip privalomąjį dalyką, arba kaip atskirą ar integruotą į kitą mokomąjį dalyką. Pagrindinis šios ugdymo pakopos skirtumas nuo pradinio ugdymo yra tas, kad čia vis dažniau praktikuojamas pasirenkamasis verslumo ugdymo mokymas – tokį kelią pasirinko 15 valstybių. Be abejo, tai atsitinka todėl, kad viduriniame ugdyme yra daugiau pasirenkamųjų dalykų. Tik aštuoniose šalyse verslumo ugdymas visiškai nėra paminėtas.

Bosnijoje ir Hercegovinoje, specifinę verslumo ugdymo strategiją taikančioje šalyje, pradinio ugdymo pakopoje dar vyksta bandomasis šio mokomojo dalyko integravimo į mokyklinę programą etapas, o beveik pusėje vidurinių mokyklų, tiek žemesnėse, tiek vyresnėse klasėse, verslumo ugdymas jau integruojamas į programą.

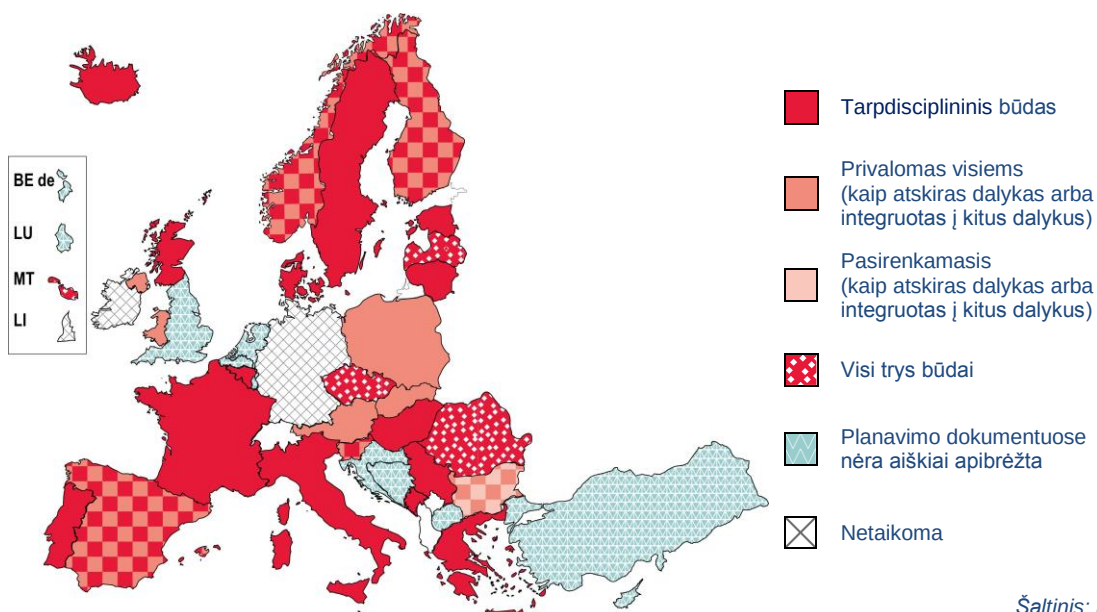
Lietuva, kur verslumo ugdymas šiuo metu laikomas verslumo strategijos dalimi, turi nacionalinę programą, kuria remiantis ekonomika ir verslumas įtraukiami į pagrindinį ugdymą. Ši programa remiasi bendraisiais gebėjimais: verslumu, bendravimu, mokymusi mokytis ir pilietiškumu.

Dar vienas šios pakopos skirtumas nuo pradinio ugdymo yra tas, kad pagrindinio ugdymo pakopoje valstybės derina skirtingus integravimo būdus. Aštuonios valstybės pagrindinio ugdymo pakopoje taiko visus tris, 3.1b pav. minėtus būdus (tarpdisciplininį, privalomąjį ir pasirenkamąjį). Dviejose šalyse (Bulgarijoje ir Norvegijoje) derinami privalomasis ir pasirenkamasis būdai, tačiau nieko nėra paminėta apie tarpdisciplininį būdą. Keturios valstybės ir regionai (Belgijos prancūzų bendruomenė, Danija, Prancūzija ir Juodkalnija) derina tarpdisciplininį būdą su pasirenkamuoju.

17 šalyse verslumo ugdymas yra privalomas ir mokomas arba kaip atskiras dalykas, arba integruotas į kitus privalomus mokomuosius dalykus (žr. 3.2 pav.)

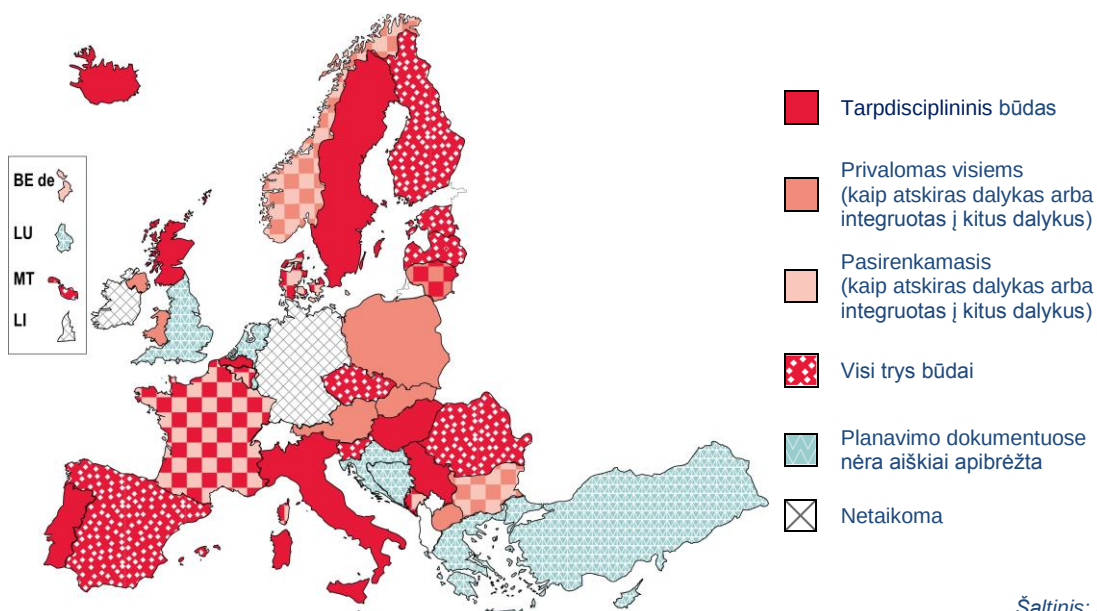
3.1 pav. Verslumo ugdymo vieta mokyklos ugdymo programoje 2014–2015 m.

a) Pradinis ugdymas

Šaltinis: Eurydice.

Pagrindinis ugdymas

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Pasirenkamasis dalykas – dalykas, kurį moksleiviai gali rinktis savo noru (neprivalomas), arba dalykas, kuris yra privalomas tik tam tikrą mokymosi kryptį pasirinkusiems, o ne visiems moksleiviams.

Informacija pagal atskiras šalis

Belgija (BE de): ISCED 1–3 lygmenyse verslumo ugdymui integruoti tarpdisciplininis būdas nėra taikomas. Tačiau vis dėlto yra parengtas įgūdžių vadovas, kurias apima verslumo ugdymą. 2008 m. priimtas Besirenkantiems ir pasirinkusiems karjeros kryptį įgūdžių vadovas – tai tarpdisciplininis visų ISCED 1–3 lygmenų mokomųjų dalykų vadovas. Jis padeda išnagrinėti kiekvienos profesijos darbą ir sieja mokyklą su darbo pasauliu.

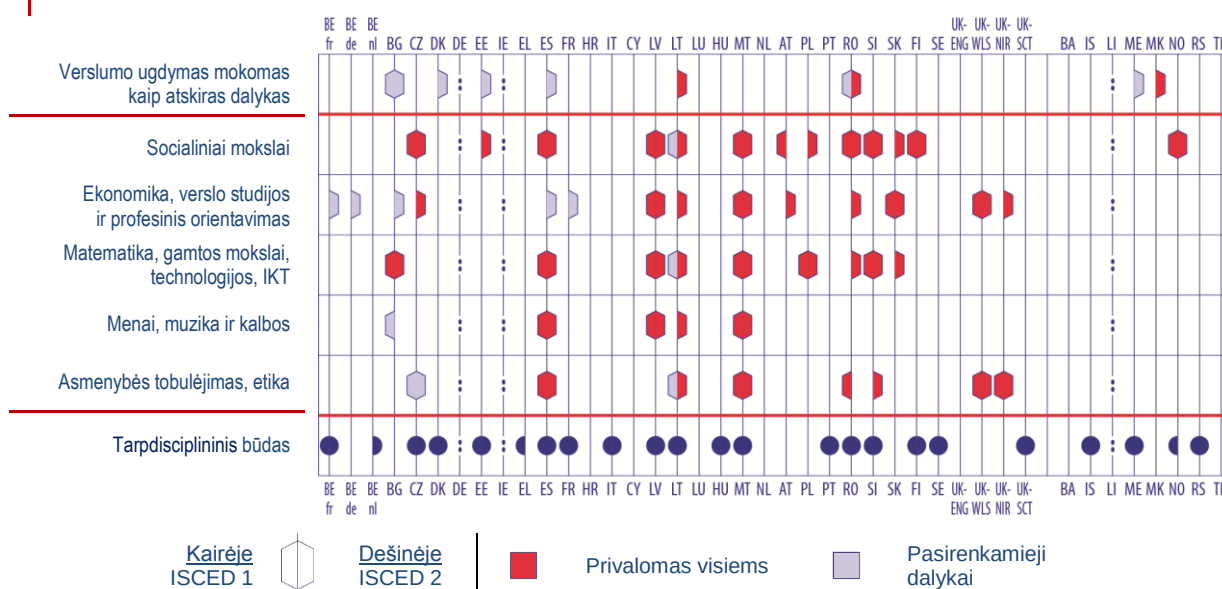
Kroatija: Nacionalinėje bendrojoje programoje (NBP) apibrėžta, kad verslumo ugdymas turi būti integruotas į ISCED 0–3 lygmenų mokyklinės programas kaip tarpdisciplininė tema. Tačiau iš tikrųjų mokyklų programose šis NBP reikalavimas dar nėra įgyvendintas.

Nyderlandai: mokyklos turi autonomijos teisę ir gali laisvai rinktis, ar įtraukti verslumo ugdymą į programą, ir, jei taip, kaip ją valdyti. Iš tiesų, daug mokyklų moko verslumo, tačiau šalies mastu vienos strategijos nėra.

Bosnija ir Hercegovina: šiuo metu vyksta verslumo ugdymo integracijos į ugdymo programą procesas, kurį remia ES pasirengimo narystei pagalbos priemonės (PNPP) projektas, taip pat eksperimentinės institucijos per regioninį Pietryčių Europos verslumo ugdymo centro (angl. SEECCEL) projektą.

Nagrinėjant verslumo ugdymui priklausančius mokomuosius dalykus, pastebimi tam tikri pradinio ir pagrindinio ugdymo pakopų skirtumai. Pagrindinio ugdymo pakopoje verslumo ugdymas apima daugiau mokomųjų dalykų nei pradinio ugdymo. Tai patvirtina, kad pradinėje mokykloje daugiausiai taikomas **tarpdisciplininis** būdas (žr. 3.1a pav.). Pradinio ugdymo pakopoje verslumo ugdymo, kaip atskiro pasirenkamojo dalyko, mokoma tik Bulgarijoje ir Rumunijoje. Pagrindinio ugdymo pakopoje šios strategijos laikosi šešios valstybės (Belgija (Belgijos vokiečių bendruomenė), Bulgarija, Danija, Estija, Ispanija ir Juodkalnija). Tik Lietuvoje ir buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje verslumo ugdymas įtrauktas į programą kaip atskiras privalomas mokomasis dalykas. Tiek pradinio, tiek pagrindinio ugdymo pakopose verslumo ugdymas paprastai integruotas į socialinių mokslų, ekonomikos ir verslo studijų dalykus.

3.2 pav. 2014–2015 m. mokinieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas (ISCED 1 ir 2 lygmenys).

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Jeigu toje pačioje ugdymo pakopoje ir mokomųjų dalykų kategorijoje yra tiek privalomų, tiek pasirenkamųjų dalykų, tokiu atveju paveikslėlyje vaizduojami tik privalomieji dalykai. Pasirenkamasis dalykas – dalykas, kurį moksleiviai gali rinktis savo noru (neprivalomas), arba dalykas, kuris yra privalomas tik tam tikrą mokymosi kryptį pasirinkusiems, o ne visiems moksleiviams.

Verslumo ugdymo tikslai pradinio ir pagrindinio ugdymo pakopose kiekvienoje šalyje formuluojami skirtingai ir kartais skiriant dėmesio siauresnei verslumo sampratai, kuri pabrėžia įgūdžių, reikalingų įmonei steigti ir valdyti, svarbą, o kartais – platesnei.

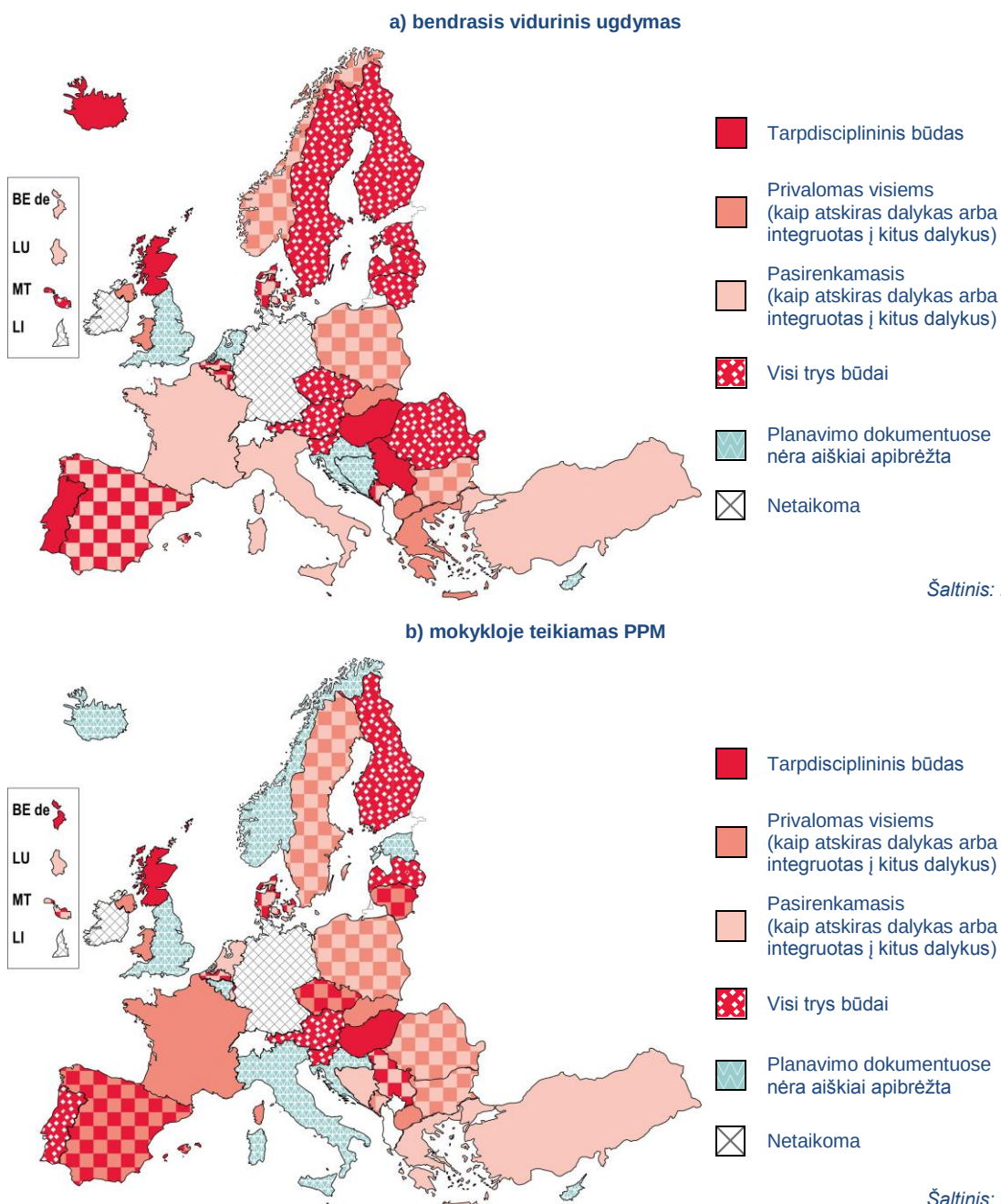
Bulgarijoje pagrindiniu verslumo ugdymo tikslu laikomas verslaus mąstymo formavimas per praktinius užsiėmimus, įskaitant įmonės steigimo mokymąsi.

Ispanijoje privalomų mokomųjų dalykų, įtraukiančių verslumo ugdymą, keliama tikslai apima kūrybiškumo ir verslumo ugdymą, tobulinant informacijos apdorojimo įgūdžius, plėtojant idėjas ir pristatant naujoves (socialiniuose moksluose), savarankiškumo įgūdžių lavinimą ir verslumo gebėjimų ugdymą asmeniniams tikslams siekti ir atsakomybės bendram labai jausmui ugdyti (pilietinės ir socialinės vertybės).

3.1.2. Bendrasis vidurinis ugdymas ir mokykloje teikiamas PPM

20 šalių ir regionų vidurinio ugdymo pakopoje verslumo ugdymas integruojamas į mokyklos programą tarpdisciplininio būdu. Vyresnėse klasėse verslumo ugdymą apima daugiau dalykų, palyginti su tiek pradinio, tiek su pagrindinio ugdymu. Dar 10 šalių derinami visi trys verslumo ugdymo integravimo į mokyklinę programą būdai.

3.3 pav. Verslumo ugdymo vieta mokyklos ugdymo programoje 2014–2015 m.

Aiškinamoji pastaba

Pasirenkamasis dalykas – dalykas, kurį moksleiviai gali rinktis savo noru (neprivalomas), arba dalykas, kuris yra privalomas tik tam tikrą mokymosi kryptį pasirinkusiems, o ne visiems moksleiviams.

Informacija pagal atskiras šalis

Belgija (BE de): ISCED 1–3 lygmenyse verslumo ugdymui integruoti tarpdisciplininis būdas nėra taikomas. Tačiau vis dėlto yra parengtas įgūdžių vadovas, kurias apima verslumo ugdymą. 2008 m. priimtas Besirenkantiems ir pasirinkusiems karjeros kryptį

įgūdžių vadovas – tai tarpdisciplininis visų ISCED 1–3 lygmenų mokomųjų dalykų vadovas. Jis padeda išnagrinėti kiekvienos profesijos darbą ir sieja mokyklą su darbo pasauliu.

Kroatija: Nacionalinėje bendrojoje programoje (NBP) apibrėžta, kad verslumo ugdymas, kaip tarpdisciplininė tema, privalo būti integruotas į ISCED 0–3 lygmenų mokyklinės programas. Tačiau iš tikrųjų mokyklų programose šis NBP reikalavimas dar nėra įgyvendintas.

Nyderlandai: mokyklos turi autonomijos teisę ir gali laisvai rinktis, ar įtraukti verslumo ugdymą į programą, ir, jei taip, kaip ją valdyti. Vis dėlto daugelyje mokyklų verslumo ugdymas įtrauktas į programą ir tam skiriamos valstybės dotacijos (mokykloms, kuriose teikiamas PPM), tačiau šiuo metu nacionaliniu lygmeniu vienos strategijos nėra.

Slovakija: kiekvienai vyresnei klasei turinčiai mokyklai suteikiama autonomijos teisė – mokyklos gali rinktis, ar traukti verslumo ugdymą kaip pasirenkamąjį dalyką.

Bosnija ir Hercegovina: šiuo metu vyksta verslumo ugdymo integracijos į ugdymo programą procesas, kurį remia ES pasirengimo narystei pagalbos priemonės (PNPP) projektas, taip pat eksperimentinės institucijos per regioninį Pietryčių Europos verslumo ugdymo centro (angl. SEECCEL) projektą.

Be to, 18 šalių ir regionų verslumo ugdymas yra privalomas, o dar 23 šalyse ir regionuose verslumo ugdymas yra pasirenkamasis dalykas arba integruojamas į kitus pasirenkamuosius dalykus. Tik penkios šalys ir regionai nenurodė informacijos apie verslumo ugdymą.

Žemiau aprašoma, kaip tam tikrose šalyse formuluojami su verslumo ugdymu susijusių tarpdisciplininių temų tikslai.

Vengrijos nacionalinėje bendrojoje programoje aiškiai teigiama, kad „iniciatyvos jausmas ir verslumas“ yra bendrasis tarpdisciplininis gebėjimas visose ugdymo pakopose. Ugdymo planų mokomųjų dalykų aprašuose taip pat kai kur pateikiamos netiesioginės nuorodos į verslumo ugdymą. Verslumo ugdymas netiesiogiai arba trumpai paminėtas trijuose iš dvylikos nacionalinės bendrosios programos tikslų.

Maltoje verslumo, kūrybiškumo ir inovacijų ugdymas yra viena iš šešių tarpdisciplininių temų, apibrėžtų Pradinio ir vidurinio ugdymo bendrojoje nacionalinėje programoje, kuri integruojama į visas aštuonias mokymosi sritis.

Suomijoje aktyvaus pilietiškumo ir verslumo tema siekiama padėti moksleiviams pamatyti visuomenę iš skirtingų perspektyvų, ugdyti aktyvaus pilietiškumo gebėjimus ir sukurti pagrindą verslumo būdams plėtoti. Mokyklos metodika ir mokymosi kultūra privalo padėti moksleiviams augti savarankiškais, iniciatyviais, tikslą turinčiais, bendradarbiaujančiais piliečiais ir padėti jauniems žmonės pamatyti, kokiais realiais būdais jie gali daryti poveikį visuomenei.

Kaip jau buvo minėta įvade, ši ataskaita apima bendrąją mokykloje teikiamo PPM mokymo programą, o ne specializuotus modulius, kaip, pavyzdžiui, verslo studijas. 15 šalių ir regionų verslumo ugdymas integruojamas į mokykloje teikiamo PPM mokymo programą tarpdisciplininiu būdu, t. y. mažiau nei pradinio ir vidurinio ugdymo pakopose. Tikėtina, kad specializuoti PPM moduluose skiria daugiau dėmesio verslumo ugdymui nei bendroji PPM mokymo programa. Tačiau verslumo ugdymas gerai įsitvirtino mokyklos programoje – 18 šalių tai privalomas mokomasis dalykas arba kitų privalomųjų dalykų dalis, o 19 šalių – pasirenkamasis dalykas arba integruotas kitų pasirenkamųjų dalykų elementas. Dar aštuonios šalys ir regionai apie verslumo ugdymą nieko nepaminėjo.

3.4. pav. vaizduojami mokomieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas vidurinio ugdymo pakopoje ir mokykloje teikiamame PPM. Verslumo ugdymas, kaip atskiras dalykas, dažniausiai įtraukiamas į programą vidurinio ugdymo pakopoje (ISCED 3 lygmuo). 12 šalių tai yra pasirenkamasis dalykas, o penkiose šalyse – privalomas. Taigi, beveik pusėje šalių verslumo ugdymas dėstomas kaip atskiras dalykas. Mokykloje teikiamo PPM programoje verslumo ugdymas paprastai turi savarankiško mokomojo dalyko statusą. Devyniose šalyse tai privalomas dalykas, o dešimt šalių ir regionų siūlo verslumo ugdymą pasirenkamojo dalyko pagrindu. Kaip ir pradinio bei pagrindinio ugdymo pakopose, socialiniai mokslai, ekonomika ir verslo studijos laikomos būtent tomis kitomis mokomųjų dalykų sritimis, kurios paprastai ir apima verslumo ugdymą.

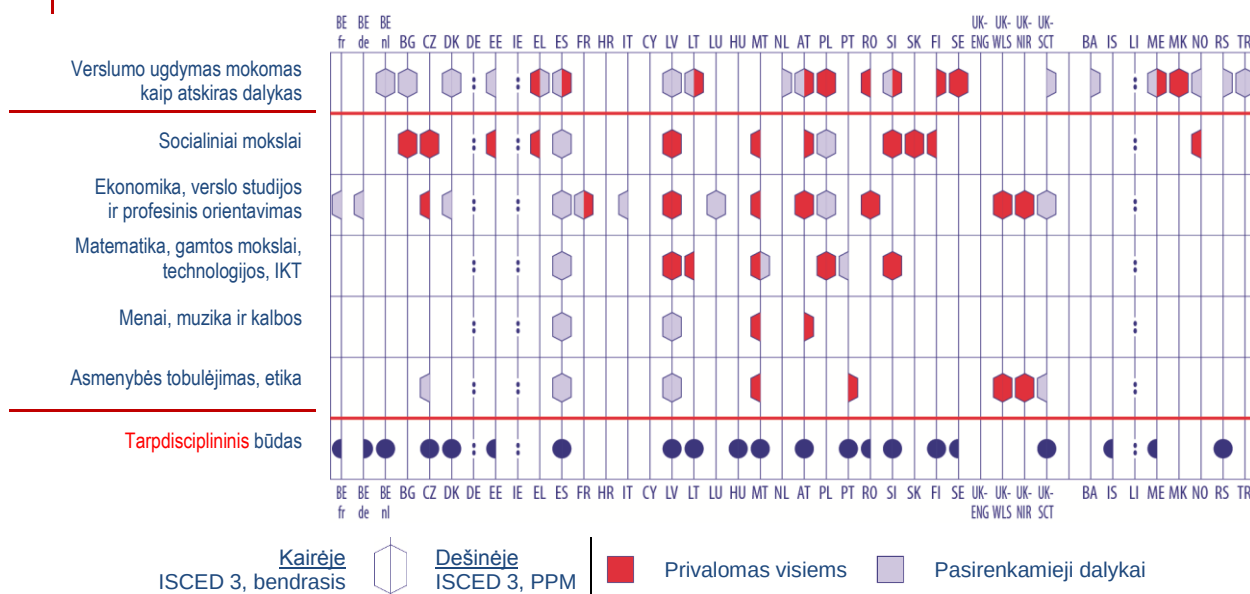
Kiekvienos šalies verslumo ugdymo tikslai yra skirtingi.

Švedijoje, specifinę verslumo ugdymo strategiją taikančioje šalyje, verslumo ugdymo mokomasis dalykas, turintis savarankiško dalyko statusą, turi šešis tikslus, kurie atspindi tiek su verslu susijusius tikslus, tiek platesnius verslininkui reikalingus gebėjimus. Čia įeina gebėjimas idėjas versti praktine ir į tikslą orientuota veikla paleidžiant projektą arba įsteigiant imitacinę firmą, gebėjimas įgyvendinti projektą arba valdyti imitacinę firmą ir gebėjimas užbaigti ir įvertinti projektą ar imitacinę firmą.

Serbijoje vartojama siauresnė verslumo samprata: mokykloje teikiamo PPM programos verslumo dalyku siekiama suteikti žinių apie verslumą ir verslą, ugdyti susijusius įgūdžius, elgseną ir vertybes bei į verslumą orientuotą mąstyseną. Dalyku taip pat apimamos žinios ir įgūdžiai, reikalingi asmeniniam tobulėjimui, darbo paieškai ir savisamdai (įskaitant paprasto verslo plano rengimą). Verslumo dalyke taikomas įvairias sritis apimantis požiūris ir pabrėžiama praktinių užsiėmimų svarba. Taip pat daug dėmesio skiriama gamtos išteklių tausojimui ir ekologiniam tvarumui.

Lenkijoje mokomojo dalyko „Įvadas į verslumo ugdymą“ tikslai apima tiek verbalinę, tiek neverbalinę komunikaciją, sprendimų priėmimą, paprasto verslo plano rengimą ir žinias apie rinkos institucijų veiklą.

3.4 pav. Mokomieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas (ISCED 3 ir mokykloje teikiamas PPM) 2014–2015 m.

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Jeigu toje pačioje ugdymo pakopoje ir mokomųjų dalykų kategorijoje yra tiek privalomų, tiek pasirenkamųjų dalykų, tokiu atveju šiame paveikslėlyje vaizduojami tik privalomieji dalykai. Pasirenkamas dalykas – dalykas, kurį moksleiviai gali rinktis savo noru (neprivalomas), arba dalykas, kuris yra privalomas tik tam tikrą mokymosi kryptį pasirinkusiems, o ne visiems moksleiviams.

3.1.3. Metodinės verslumo ugdymo mokymo(si) gairės

Šiame skirsnyje nagrinėjamos centrinės valdžios institucijų teikiamos gairės dėl verslumo ugdymo mokymo(si) metodikos. Daugiau informacijos apie mokytojams teikiamą pagalbą pateikta 4 skyriuje.

Verslumo ugdymo procesui veiksmingai įgyvendinti svarbus tiek mokomojo dalyko turinys, tiek taikomi mokymo(si) metodai. Atliktuose šios srities tyrimuose pabrėžiama metodikos svarba. Hoffmann ir kt. (2012, p. 102–103), pavyzdžiui, teigia, kad verslumui reikalingi skirtingi įgūdžiai ir ankstyvajame projekto idėjos puoselėjimo etape reikia vieno įgūdžio, o verslo ar projekto plėtojimo etape reikia kitų įgūdžių, todėl taikant tradicinės pedagogikos metodus verslumo mokytis neįmanoma. Ugdymo procese svarbu derinti praktinius aspektus, moksleivių inicijuotą veiklą, tarpdisciplininius ir tarptautinius elementus. Be to, mokslininkai teigia, kad „formalusis mokymas nėra vienintelė veikla, kuri moksleivius gali paversti didžiais verslininkais“ (Hoffmann ir kt., 2012, p. 105). Ugdymo institucijose vykdoma užklasinė veikla taip pat turi didelę įtaką, bet šios veiklos daromas poveikis sunkiai matuojamas, nes joje dalyvaujančių moksleivių lankomumas paprastai nefiksuoja. Dėl to galima stebėti tik dalį vaizdo, t. y. tai, kas įtraukta į formaliąją ugdymo programą.

Pagal Coduras Martinez ir kt. (2008, p. 11–12), mokytojams ir ugdymo institucijoms gali kilti sunkumų taikant naujus mokymo metodus ir dirbant su tarpdisciplininiu ugdymo turiniu. Sorgman ir Parkison

(2008) teigia, kad dauguma mokyklos pedagogų nėra pasirengę šiems sunkumams įveikti. Daug sričių apimančių verslo turinį ir patirtinio mokymo metodus būtina integruoti į pagrindinius mokytojų rengimo mokymus. Mokslininkai prieina prie išvados, kad į „mokytojų mokymus“ vertėtų dėti tiek daug pastangų, kiek įdedama į mokyklos ugdymo programos rengimą.

Ši centralizuotų gairių analizė remiasi keturiais mokymo(si) metodų tipais, kurie paprastai, tačiau ne visada, siejami su verslumo ugdymu:

- aktyvusis mokymasis;
- projektais grįstas mokymasis;
- patirtinis mokymasis;
- už klasės ar mokyklos sienų vykstanti veikla, kuri moksleivius sieja su vietos bendruomene ar verslu.

Apie moksleivių praktiką, kaip ypatingą vienkartinę patirtį, bus kalbama žemiau (žr. 3.2 skirsnį). Šiame skirsnyje analizuojamos tik centrinės valdžios institucijų teikiamos rekomendacijos dėl bendrų verslumo ugdymo mokymo(si) metodų.

Pirmiau išvardyti metodai ne visada siejami tik su verslumo ugdymu ir gali būti bendrai taikomi mokant kitų dalykų. Tačiau šie metodai bus veiksmingi tik tada, kai bus taikomi su verslumo ugdymu susijusių tikslų kontekste. Mokytojams gali prireikti pagalbos taikant šiuos metodus verslumo ugdymo pamokose. Ši problema bus nagrinėjama kitame skyriuje.

Nors tam tikros šalys neturi centralizuotų rekomendacijų ar gairių dėl pirmiau išvardytų mokymo(si) metodų taikymo verslumo ugdymo kontekste, tai nebūtinai reiškia, kad šie metodai apskritai nėra taikomi, nes mokykloms ir mokytojams suteikiama gana daug autonomijos ir jie gali patys priimti sprendimą dėl taikomų metodų. Tačiau tai, kad yra šalių, kur tokios gairės visgi yra parengtos, parodo, kad verslumas yra visiškai pripažinta mokyklos ugdymo programos dalis ir yra tinkamai į ją integruotas. Šis tyrimas atskleidė, kad tik 12 šalių ir regionų yra parengusios gaires, kuriose nurodomi minėti metodai pradiniam ir (arba) pagrindiniam ugdymui (Belgijos vokiečių bendruomenė, Danija, Ispanija, Estija, Prancūzija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Rumunija, Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija ir buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija). Todėl nenuostabu, kad penkiose iš šių šalių ir regionų (Belgijos vokiečių bendruomenėje, Estijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Juodkalnijoje ir buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje) verslumo ugdymas populiarinamas taikant specifinę strategiją (žr. 2 skyrių).

Estijoje centralizuotos rekomendacijos dėl mokymo metodikos tarpdisciplininiam mokymuisi taikyti ir bendriesiems gebėjimams, įskaitant verslumo gebėjimus, ugdyti yra apibrėžtos nacionalinėse pagrindinio ir bendrojo vidurinio ugdymo programose. Naujos pagrindinio ir bendrojo vidurinio ugdymo programos apima įmonės kūrimo, įsidarbinamumo ir socialinės verslininkystės modulius. Mokytojų profesiniuose standartuose apibūdinami verslumui mokytis reikalingi įgūdžiai. Estijos verslumo ugdymo strategijoje „Būk verslus!“ teikiamos rekomendacijos dėl mokymo metodikos.

Ispanijos įsakyme ECD/65/2015 teigiama, kad mokymo metodai, skirti mokymo kontekstualizavimui ir apimantys projektais pagrįstą mokymąsi, skatina domėtis, analizuoti atvejus arba spręsti problemas [ir] prisideda prie aktyvaus moksleivių dalyvavimo, eksperimentavimo ir funkcinio mokymosi, kas savo ruožtu skatina gebėjimų plėtojimą, taip pat [gerina] moksleivių motyvaciją dalijantis žiniomis. Projektais pagrįstas mokymasis yra ypač svarbus ugdant gebėjimus. Taikant šį metodą būtina turėti parengtą konkretaus tikslo pasiekimo veiksmų planą. Šios metodikos keliamas tikslas – padėti moksleiviams susisteminti savo idėjas ir prisidėti prie mokslinių tyrimų, refleksijos, kritinio mąstymo ir hipotezių kėlimo organizuojant tokį mokymo procesą, kuriame kiekvienas asmuo prisiima atsakomybę už savo mokymąsi, žinių ir gebėjimų taikymą sprendžiant realaus gyvenimo problemas.

Verslumo ugdymo metodinėse gairėse, parengtose **Bosnijos ir Hercegovinos**, apibūdinami interaktyvūs mokymo metodai, leidžiantys moksleiviams būti aktyviais mokymosi proceso dalyviais.

Autonomijos teisė

● Mokyklos (mokytojo) autonomijos teisė turint gaires
○ Mokyklos autonomijos teisė neturint gairių

Kategorija	BE	DE	FR	BG	CZ	DK	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	SCT	BA	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Aktyvusis mokymas	●					●	●	●	●	●	●				●	●								●								●	●							
Projektais pagrįstas mokymas						●	●	●	●	●					●								●									●	●							
Patirtinis mokymas						●	●	●	●	●					●	●							●										●	●						
Užklausinė veikla	●					●	●	●	●	●					●	●							●									●	●							

Informacija pagal atskiras šalis

Bosnija ir Hercegovina: visos ugdymo programas yra orientuotos į turinį ir turi mažai rekomendacijų dėl metodikos. Mokytojai privalo laikytis mokyklos ugdymo programos turinio, tačiau gali laisvai rinktis mokymo metodus.

Graikijoje dažnai taikoma atvejų analizė siekiant geriau suvokti nedarbo, infliacijos, pasiūlos ir paklausos ir pan. sąvokas. Pavyzdžiui, kai verslumo mokoma per projektu vadinamą mokomąjį dalyką, moksleiviai mokosi, kaip kurti verslą nuo idėjos prie jos įgyvendinimo.

Juodkalnijoje aktyvus mokymasis – tai visų mokomųjų dalykų įgyvendinimo visais ugdymo lygmenimis atskaitos taškas, o patirtiniam mokymuisi skiriamas ypatingas dėmesys, kai mokomojo dalyko turinys atskleidžiamas per praktinę veiklą.

Kai kurios šalys teigia turinčios mokomųjų dalykų, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas, tačiau jos nepateikė jokios informacijos apie centralizuotas gaires dėl verslumo ugdymo mokymo ir mokymosi metodų. Dažniausiai tai atsitinka dėl mokyklos ir mokytojams suteiktos autonomijos.

Pavyzdžiui, **Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje, Velse ir Šiaurės Airijoje)** mokytojas, besikonsultuodamas su vyriausioju mokytoju ir mokymo skyriaus vadovu (mokytoju, atsakingu už tam tikrą mokomųjų dalykų sritį, kuris konsultuoja kitus mokytojus), priima sprendimą dėl taikytinų mokymo metodų ir mokymosi medžiagos. Kiekvienas mokytojas atsako už pamokų planavimą ir darbo plano rengimą siekiant užtikrinti, kad mokyklos ugdymo programa vykdoma pagal įstatymuose numatytus reikalavimus.

Tačiau kai kuriose šalyse vis dėlto veikia mechanizmai, skirti verslumo ugdymo mokymo procesui palengvinti.

Pavyzdžiui, **Čekijos** mokytojai gali dalytis savo patirtimi ir praktiniais metodais naudodamiesi specialiu interneto forumu, kuris vadinamas metodiniu portalu, skirtu ir kitoms mokomųjų dalykų sritims.

3.2. Praktinė verslininkystės patirtis

2012 m. Europos Komisijos komunikatas „Švietimo persvarstymas: investavimas į gebėjimus siekiant geresnių socialinių ir ekonominių rezultatų“⁽¹¹⁵⁾ ragina valstybes nares suteikti visiems moksleiviams galimybę atlikti bent vieną praktiką įmonėje privalomojo švietimo sistemoje.

„Praktika įmonėje – tai mokymosi patirtis, suteikiant mokiniui galimybę pateikti savo idėjas, pasirinkti gerą idėją ir ją paversti veiksmu. Praktikoje iniciatyvos turėtų imtis pats moksleivis arba individualiai, arba kaip mažos komandos narys, ir, dalyvaudamas mokymosi veikiant principu grindžiamoje veikloje, turėtų sukurti apčiuopiamą rezultatą. Tokios praktikos tikslas – ugdyti visų besimokančiųjų reikiamus įgūdžius, pasitikėjimą savimi ir gebėjimus pamatyti palankią galimybę, surasti sprendimą ir įgyvendinti savo idėjas“⁽¹¹⁶⁾.

Siekdama padėti valstybėms įgyvendinti šią nuostatą, 2014 m. Europos Komisija paskelbė kvietimą teikti paraiškas pagal 3 pagrindinį veiksmą „Perspektyvios iniciatyvos“, pagal kurį vienas prioritetų buvo „praktinė verslininkystės patirtis mokykloje“ (žr. 2.2.3 skirsnį). Šio kvietimo tikslas buvo išbandyti šį metodą ir jį plėtoti. Vienu iš atrinktų projektų – „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“, inicijuotu Portugalijos asociacijos PEEP – Portugalijos verslumo ugdymo platformos (port. *Plataforma para a Educação do Empreendedorismo em Portugal*) – siekiama sukurti naują verslumo įgūdžių ugdymo metodą, jį išplėtoti ir taikyti pradinėje mokykloje ir vidurinės mokyklos tiek žemesnėse, tiek vyresnėse klasėse. Antruoju projektu „Verslumo ugdymo naujovių klasteris“, kuris buvo inicijuotas įgyvendinant programą „Europos jaunimo laimėjimai“, siekiama išanalizuoti verslumo ugdymo daromą poveikį ir suprasti, ko reikia norint pasiekti EK tikslą suteikti kiekvienam jaunuoliui, baigiančiam privalomąjį mokyklinį ugdymą, galimybę atlikti bent vieną praktiką įmonėje.

Esama daug praktinės verslininkystės patirties pavyzdžių. Bendra jų ypatybė – tikras verslus požiūris į jų turinį ir metodus, suderinantis tokiu būdu verslumo mokymosi rezultatus ir metodus. Mokyklose, kur

⁽¹¹⁵⁾ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Švietimo persvarstymas: investavimas į gebėjimus siekiant geresnių socialinių ir ekonominių rezultatų“, COM/2012/0669 final.

⁽¹¹⁶⁾ Pirmą kartą paminėta komunikate „Švietimo persvarstymas“. Toks apibrėžimas buvo paskelbtas EACEA kvietime teikti paraiškas dėl praktikų įmonėje eksperimentinės politikos plėtros (prieiga per internetą: https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/documents/ka3-14-guidelines-for-applicants-final_en.pdf).

tokia patirtis plačiai taikoma, akivaizdžiai matyti, kad verslumo ugdymas nėra mokymo programos priedas, o visavertiškai į ją integruotas.

3.2.1. Praktinė verslininkystės patirtis mokyklos ugdymo programoje

Praktinės verslininkystės patirties pavyzdžiai skiriasi ne tik savo tikslais, bet ir tuo, kaip jie apima pokyčius ar koregavimus ugdymo atžvilgiu. Šiai ataskaitai rengti šalių buvo paprašyta apibūdinti, ar žemiau išvardyti praktinės patirties tipai įtraukiami į jų mokyklų ugdymo programą, ir, jei taip, kokioje ugdymo pakopoje, ir ar tai vyksta privalomu ar pasirenkamu pagrindu:

- dalyvavimas projektais pagrįstoje veikloje, kurioje aiškiai apibrėžtas idėjos generavimo procesas ir konkretus galutinis produktas;
- praktinių problemų sprendimas – verslo įmonių ar visuomeninių organizacijų inicijuoti projektai, kuriuose pateikiama problema, su kuria šios įmonės ar organizacijos susiduria darbe;
- bendruomenės problemų sprendimas – novatoriškų idėjų taikymas vietos bendruomenės problemoms spręsti;
- įmonėlių ar jaunųjų įmonių steigimas – komercinio ar socialinio verslo idėjos kūrimas, įmonės steigimas ir valdymas per nustatytą laikotarpį;
- moksleivių iniciatyvų mikrokreditavimas – pelno ir (arba) poveikio visuomenei siekiančios konkrečios idėjos ir minios investavimo projektai.

Svarbu paminėti, kad praktinės verslininkystės patirties kontekste pirmasis paminėtas būdas (dalyvavimas projektais pagrįstoje veikloje) skiriasi nuo 3.1.3 skirsnyje nagrinėjamos bendrojo pobūdžio projektais pagrįstos mokymo metodikos. Projektais pagrįstas mokymas gana plačiai ir įvairiai taikomas Europos ugdymo sistemose. Šiame skirsnyje nagrinėjamas kitas metodas, nes jį taikant moksleiviai atsiduria realaus proceso centre ir turi patys išmąstyti, kaip sukurti konkretų galutinį produktą. Be abejo, bendrus projektais pagrįstus mokymo metodus taip pat galima taikyti ugdant verslumą, tačiau tai nėra visapusiška praktinė verslininkystės patirtis, apie kurią čia kalbama. Panašiai negalima lyginti praktinio mokymo ir darbu pagrįsto mokymo PPM programoje ir dvigubos sistemos su tuo, ką čia vadiname praktinių problemų sprendimu, nors visais šiais metodais siekiama ugdyti jaunuolių verslumo įgūdžius.

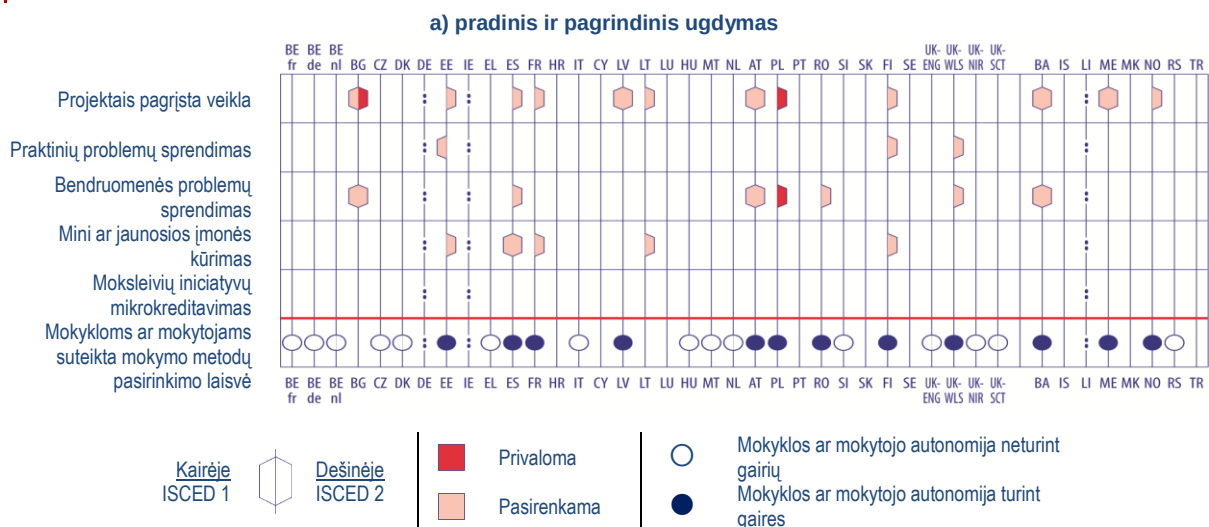
Praktinė verslininkystės patirtis projektais pagrįstos veiklos pavidalu įtraukta į maždaug 12 šalių mokyklos ugdymo programą. Bulgarijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje bei Juodkalnijoje ji integruojama visais, Estijoje, Austrijoje, Lenkijoje ir Suomijoje – trimis, Ispanijoje, Latvijoje, Rumunijoje ir Švedijoje – dviem lygmenimis, Prancūzijoje, Lietuvoje ir Norvegijoje – tik pagrindinio ugdymo pakopoje, o Danijoje – tik mokykloje teikiamame PPM. Taigi, projektais pagrįsta veikla yra vienas iš populiariausių praktinės verslininkystės patirties pavyzdžių, bet ją taiko mažiau nei trečdalis Europos valstybių.

[domi praktika pagrindinio ugdymo pakopoje taikoma **Suomijoje**: programa „Aš ir mano miestas“ (angl. *Me & MyCity*) apima visuomenės, darbo ir verslumo temas – tai miniatiūrinio miesto pagrindu sukurtas modulis, kuriame 12–13 metų amžiaus šeštos klasės moksleiviai atlieka konkrečių profesijų atstovų, taip pat vartotojų ir piliečių funkcijas. Programa taip pat apima mokytojų rengimą, 10 pamokų mokymosi medžiagą ir vienos dienos vizitą į „Aš ir mano miestas“ mokymosi aplinką. Kiekviena programa įgyvendinama glaudžiai bendradarbiaujant su regiono savivaldybėmis ir verslo įmonėmis. Programa neprivaloma, tačiau joje dalyvauja beveik visi šeštos klasės mokiniai.

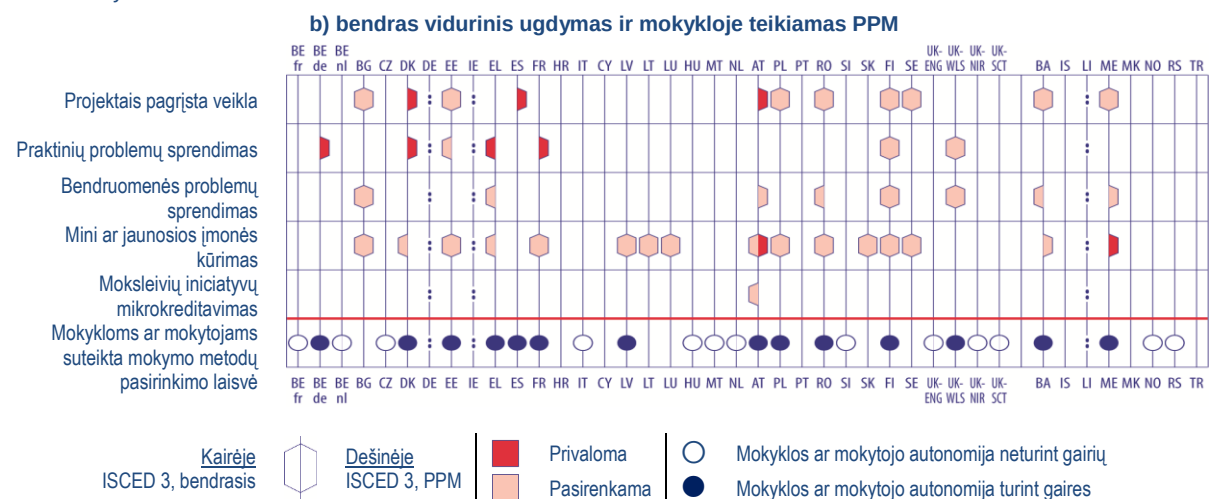
Toje pačioje ugdymo pakopoje **Norvegijos** moksleiviai gali rinktis pasirenkamuosius dalykus, kuriuose numatyta praktinė verslininkystės patirtis. Viena iš tokių mokomųjų dalykų, vadinamu „Darbo pasaulio įgūdžiais“, etape moksleiviai turi sukurti produktą. Kitas pasirenkamas dalykas vadinamas „Projektavimu ir perprojektavimu“ – jame taip pat reikia sukurti konkretų galutinį produktą.

Juodkalnijoje visose mokyklinio ugdymo pakopose kiekvieno mokomojo dalyko programoje numatyti du projektai per metus. Mokytojai mokomi įgyvendinti tokius verslumo ugdymo projektus. Šios mokymo veiklos įtraukiamos į mokyklų ar mokytojų metinius darbo planus.

3.6 pav. Praktinės verslininkystės patirtis mokyklos ugdymo programoje 2014–2015 m.

Šaltinis: Eurydice.

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Praktinė verslininkystės patirtis – tai mokymosi metodas, suteikiantis mokiniui galimybę pateikti savo idėjas, pasirinkti gerą idėją ir ją paversti veiksmu. Praktikoje iniciatyvos turėtų imtis pats moksleivis, arba individualiai, arba kaip mažos komandos narys, ir dalyvaudamas „mokymosi veikiant“ principu grindžiamoje veikloje turėtų sukurti apčiuopiamą rezultatą. Praktinės verslininkystės patirties tikslas – ugdyti visų besimokančiųjų reikiamus įgūdžius, pasitikėjimą savimi ir gebėjimus pamatyti palankią galimybę, surasti sprendimą ir įgyvendinti savo idėjas. 3.6 pav. pavaizduota, kur tokia praktinė patirtis įtraukta į bendrą mokyklos ugdymo programą privalomu ar pasirenkamu pagrindu. Informacija apie šalis, kuriose praktinė verslininkystės patirtis skatinama, tačiau neįtraukta į mokyklos ugdymo programą, pateikta 3.2.2 skirsnyje.

Informacija pagal atskiras šalis

Danija: 9 klasės projektinio tipo užduotis gali taip pat turėti verslumo kryptį.

Ispanija: „projektams pagrįsta veikla“ taikoma kai kuriose šalies autonominėse bendruomenėse (Andalūzijoje, Kanarų salose), o „bendruomenės problemų sprendimas“ paplitęs Astūrijoje, Kastilijoje ir Leone, La Riochoje, Katalonijoje ir Estremadūroje. „Įmonėlių ir jaunųjų įmonių steigimas“ įtrauktas į kai kurių autonominių bendruomenių pagrindinio ugdymo pakopos pasirenkamuosius skirtingais vadinamus dalykus. Dažniausiai mokomojo dalyko pagrindą sudaro įmonėlės ar studentų kooperatyvo kūrimas ir valdymas per visus mokslo metus (pvz., „Jaunosios Europos įmonės“ (isp. *Empresa Joven Europea* (EJE) Astūrijoje, Estremadūroje ir La Riochoje).

Italija: naujame įstatyme Nr. 107/2015 apibrėžiami minimalūs Pakaitinio mokymosi mokykloje ir darbo vietoje (it. *alternanza scuola-lavoro*) programos standartai. (Tai 2005 m. oficialiai pradėta įgyvendinti programa, kurioje vidurinio ugdymo paskutinių trijų klasių moksleiviai pakaitomis dalyvauja mokymosi mokykloje veikloje ir praktinėje veikloje, pvz. pameistrystėje, praktikoje įmonėje ar praktinio mokymo veikloje.) Minimaliuose reikalavimuose numatyta ne mažiau kaip 200 mokymosi valandų licėjuje (it. *Licei*) ir ne mažiau kaip 400 valandų technikos ar profesinėje mokykloje. Programa taip pat gali apimti mokymąsi imitacinėje firmoje, ypač ekonomikos ir finansų krypties technikos mokyklose.

Malta: mokymosi rezultatų sistemoje, kuri šiuo metu rengiama ir dar nėra išleista, bus pateiktos rekomendacijos dėl praktinės verslininkystės patirties, tačiau pasirinkimo sprendimą turės priimti pačios mokyklos ar koledžai.

Jungtinė Karalystė (Velsas): pasirenkamojoje Velso bakalaureato programoje 14–19 metų amžiaus vidurinio ugdymo su mokykloje teikiamu PPM programos moksleiviams siūlomi praktinės verslininkystės patirties tipai – tiek praktinių problemų, tiek

bendruomenės problemų sprendimas. Ši redaguota ugdymo programa bandoma 2014–2015 mokslo metais ir 2015 m. rugsėjo mėn. bus paruošta vertinimui.

Bosnija ir Hercegovina: praktinis patirtinis verslininkystės mokymas vyksta bandomuoju pagrindu. Dažniausiai taikomas PPM.

Antras pagal populiarumą praktinės verslininkystės patirties tipas – įmonėlės ar jaunosios įmonės kūrimas. Ši veikla tinkamiausia vyresnio amžiaus moksleiviams, o Ispanija – vienintelė šalis, integruojanti ją net į pradinį ugdymą. Tik penkiose valstybės (Estija, Ispanija, Prancūzija, Lietuva ir Suomija) integruoja įmonėlių ar jaunųjų įmonių kūrimą į pagrindinio ugdymo programą. Tačiau vidurinio ugdymo pakopoje ir (arba) mokykloje teikiame PPM šią mokymosi patirtį taiko 16 šalių.

Studentų dalyvavimą įmonėlių veikloje dažnai remia specializuotos organizacijos. Danijoje 2010 m. vyriausybė įsteigė Danijos verslumo fondą, kurio tikslas – užtikrinti, kad kūrybiškumas ir novatoriškumas taptų pagrindine visų ugdymo programos pakopų dalimi.

Kai kuriose šalyse įmonėlių kūrimas ir valdymas, kaip praktinė verslininkystės patirtis, taikomas itin plačiai, pavyzdžiui, Švedijoje 2014–2015 mokslo metais 24 415 moksleivių (t. y. daugiau nei 2 % vidurinės mokyklos abiturientų) dalyvavo įmonių programoje. Suomijoje 2013–2014 mokslo metais buvo įsteigta apie 1300 moksleivių įmonių, o iš viso programose dalyvavo apie 4100 moksleivių. Austrijos profesinio mokymo srityje veikia daugiau nei 1000 įmonėlių. 2014–2015 mokslo metais Estijoje 42 įmonėlės buvo įkurtos pagrindinio ugdymo pakopoje, vidurinio ugdymo lygmeniu programoje dalyvavo 62 mokyklos (200 studentų įmonėlių), t. y. 32 % visų Estijos mokyklų.

Praktinių ir bendruomenės problemų sprendimas taikomas kiek rečiau. Labai nedaug šalių integruoja praktinį problemų sprendimą pradiniam ir pagrindiniam ugdymui ir ne daugiau kaip septynios šalys ir regionai taiko bendruomenės problemų sprendimo uždavinius šiose ugdymo pakopose. Panašiai 12 šalių ir regionų taiko praktinių ir (arba) bendruomenės problemų sprendimą vidurinio ugdymo pakopoje ir (arba) mokykloje teikiame PPM. Studentų iniciatyvų mikrokreditavimas dar rečiau integruojamas į Europos mokyklų ugdymo programas; vienintelė tai daro Austrija, kur šis praktinio verslumo ugdymo metodas taikomas bendrojoje vidurinio ugdymo programoje vykdant projektų konkursą „Novatoriškas jaunimas“ (vok. *Jugend Innovativ*). Studentų iniciatyvų mikrokreditavimas taip pat taikomas PPM, tačiau į mokymo programą jis neįtraukiamas. Jis taikomas minios finansavimo principu veikiančiose platformose studentų projektams įgyvendinti.

3.2.2. Praktinės verslininkystės patirties skatinimas per iniciatyvas

Valstybės, kurios dar neįtraukia praktinės verslininkystės patirties į tradicinę mokyklinę programą, siūlo ją per užklausinę veiklą, nacionalines programas ir iniciatyvas, kuriose dalyvauja ir kurias remia išorės partneriai. Atsižvelgiant į praktinės verslininkystės patirties pobūdį, yra nemažai įrodymų, kad išorės partnerių įsitraukimas į programų rengimą ir (arba) įgyvendinimą yra svarbiausias momentas, nes juo užtikrinamas ryšis su „realiu pasauliu“ ir pabrėžiamas „realaus pasaulio“ aktualumas už ugdymo konteksto ribų⁽¹¹⁷⁾. Ši ataskaita patvirtina išorės partnerių svarbą teikiant tokį patirtinio mokymo būdą per užklausinę veiklą.

Šioje srityje itin svarbi tarptautinės nevyriausybinių organizacijos „Jaunimo laimėjimai“ (angl. *Junior Achievement*) ir jos narių daugelyje Europos valstybių veikla, nes ji remiasi didele švietimo ir verslo pasaulio patirtimi ir jų glaudžiais ryšiais. Kai kuriose valstybėse organizacijos „Jaunimo laimėjimai“ programas jau akreditavo tų šalių švietimo ministerijos (Čekijoje, Prancūzijoje, Maltoje, Slovakijoje ir Serbijoje) ir (arba) remia vyriausybės (Bulgarijoje, Danijoje, Liuksemburge, Norvegijoje, Lenkijoje, Švedijoje ir Serbijoje). Belgijos flamandų bendruomenėje – mokytojų autonomijos mokymo metodu

⁽¹¹⁷⁾ TWG on EE, 2014, p. 32.

atžvilgiu kontekste – Bulgarijoje, Estijoje, Graikijoje ir Latvijoje „Jaunimo laimėjimai“ nacionalinių organizacijų narių parengtos praktinės verslininkystės patirties programos jau integruotos į tradicinę mokyklinę programą (žr. 3.6 pav.)

Pavyzdžiui, **Čekijoje** imitacinių firmų centras (ček. *Centrum fiktivních firem*), valstybės dotuojamo tarptautinio tinklo *Europen-PEN International* ⁽¹¹⁸⁾ narys, suteikia vidurinio ugdymo pakopos moksleiviams galimybę valdyti imitacinę firmą siekiant ugdyti jų verslumo įgūdžius. Tokias imitacines firmas steigia patys moksleiviai mokytoji vadovaujant ir bendradarbiaujant su imitacinių firmų centru.

Kitose šalyse praktinės verslininkystės patirčių mokoma užklasinėje veikloje arba plėtojant iniciatyvas regioniniu, nacionaliniu arba europiniu lygmenimis.

Ispanijoje daug autonominių bendruomenių parengė programas, į kurias įtraukiama praktinė užklasinė veikla. Regionų vadovybės dažnai skatina tokią veiklą, tačiau jos mastas ne visada yra didelis. Kai kuriuose regionuose ir programose bankai ir kitos finansų institucijos dalyvauja rengiant ir (arba) remiant tokias iniciatyvas (pvz., programa *Equilicu*, kurią bendrai finansuoja *Caja Navarra* fondas, arba paskolas, kurias *Cajastur* (finansų ir kreditų asociacija) skiria studentų įmonėms Astūrijoje steigti). Yra atvejų, kai autonominės bendruomenės kuria partnerystes su viešosiomis agentūromis, privačiomis kompanijomis arba nevyriausybinėmis organizacijomis. Dar yra privataus sektoriaus skatinamų iniciatyvų, kurios rengiamos tiesiogiai švietimo kontekste arba nacionaliniu lygmeniu (pvz., *ThinkBig* (liet. „Mąstykl plačiai“), projektas, remiamas *Telefónica* (privačios telekomunikacijos kompanijos) fondo) arba regioniniu lygmeniu (*Startinova* projektas, kurį remia šeši Vocento komunikacijų grupės regioniniai laikraščiai šešiose autonominėse bendruomenėse). Metodologijos atžvilgiu visos programos siekia aktyvaus ir prasmingo, su realiu pasauliu susijusio mokymosi. Programos dažniausiai skirstomos į ugdymo pobūdžio įmonėlių steigimo veiklą (įtraukiant jaunimo asociacijas, kooperatyvus, gamybos kompanijas, verslo įmones ir pan.) arba projektų konkursus. Ugdymo institucijos neprivalo dalyvauti šiose programose.

Nyderlanduose mokyklos ugdymo programa neapibrėžia praktinės (ir teorinės) verslininkystės patirties, nes mokyklos turi autonomijos teisę, tačiau kai kurių mokyklų programos vis dėlto įtraukia praktinį mokymą. Pavyzdžiui, vykdam *Jong Ondernemen* (liet. „Jaunieji verslininkai“) programą pradinės ir vidurinės mokyklos, taip pat mokykloje teikiamo PPM mokiniai gali kurti įmonėlę ir (arba) jaunąją įmonę. Šios programos organizacija bendradarbiauja su įvairiomis institucijomis ir jos visos gauna vyriausybės dotacijas. *BizWorld* programa, skirta pradinei mokyklai, suteikia vaikams galimybę vadovauti savo kompanijai. Vidurinio ugdymo pakopoje vyksta *Junior Company* (liet. „Jaunoji įmonė“) programa. Pradinės mokyklos lygmeniu šių iniciatyvų dėmesio centre visų pirma yra „versli elgsena“: skatinamas charakterio tobulinimas, kūrybiškumas, į sprendimą orientuotas mąstymas (problemų sprendimas), į prekybą arba ekonomiką orientuotas mąstymas ir susiję veiksmai, taip pat socialinių gebėjimų ugdymas. Dalyvaujant trumpalaikiuose (trunkančiuose keletą savaičių ar mėnesių) projektuose vaikai skatinami rodyti iniciatyvą. Kai kurių mokyklų specializacija – verslumo ugdymas ir jos save vadina verslazijomis (angl. *Entrepreneurium*) – jose moksleiviai gali valdyti savo įmones, o mokytojai mokosi ugdyti verslų požiūrį ir elgseną ⁽¹¹⁹⁾, arba technazijomis (angl. *Technasium*), kur technologija dažnai derinama su novatoriška verslininkyste, t. y. dirbant kartu su išorės klientais. Be to, mokyklos pačios gali siūlyti įvairias programas jaunimo verslumui skatinti.

Jungtinėje Karalystėje siūlomas labai platus praktinio patirtinio verslininkystės mokymo veiklų spektras. Visoje šalyje vykstantis labdaros projektas *MyBnk* moko jaunuolius valdyti santaupas ir steigti savo įmones ⁽¹²⁰⁾. *Young Enterprise* (liet. „Jaunoji įmonė“) – tai ne pelno siekianti labdaros organizacija verslo ir verslininkystės sektoriuje, padeda jaunimui mokytis verslo pagrindų ir sužinoti apie darbo pasaulį siūlydama daug įvairių programų ⁽¹²¹⁾. *Young Enterprise* veikia Anglijoje ir Velse ⁽¹²²⁾, o Škotijoje ⁽¹²³⁾ ir Šiaurės Airijoje ⁽¹²⁴⁾ įsikūrusios savarankiškos organizacijos bendradarbiauja su *Young Enterprise*. Šiaurės Airijos programos integruotos į šalies mokyklos ugdymo programą. Pradinio ugdymo pakopoje praktinį verslumo ugdymą vainikuoja *Business Beginnings* (liet. „Verslo pradžia“) programa, kurioje 8–11 metų amžiaus moksleiviai turi galimybę įgyti tikrosios verslo patirties steigdami ir valdydami savo įmonę. Panašūs projektai vyksta ir vidurinio ugdymo pakopoje. Anglijoje vienas iš pagrindinių 2015 m. vasario mėn. įsteigtos *Careers and Enterprise* (liet. „Karjeros ir įmonės“) kompanijos ⁽¹²⁵⁾ uždavinių, siekiant pakeisti jaunimo profesinio orientavimo ir karjeros konsultavimo tikslą ir įkvėpti jaunuolius naudotis darbo pasaulio galimybėmis, bus sukurti verslumo pasą (kuriame moksleivis skaitmeniniu būdu žymės įrašus apie savo užklasinę ir su verslumu susijusią veiklą).

Duodami kvietimai teikti paraiškas moksleivių verslumo įgūdžių tobulinimo projektams, pavyzdžiui, Estijos *Enterprise Estonia* (liet. „Kurk verslą Estijoje“) agentūra skelbia metinį nacionalinį kvietimą teikti

⁽¹¹⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.penworldwide.org/>>.

⁽¹¹⁹⁾ Prieiga per internetą: <www.entrepreneurium.nl>.

⁽¹²⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://mybnk.org/>>.

⁽¹²¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.young-enterprise.org.uk/>>.

⁽¹²²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.young-enterprise.org.uk/>>.

⁽¹²³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.yes.org.uk/>>.

⁽¹²⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.yeni.co.uk/>>.

⁽¹²⁵⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.careersandenterprise.co.uk/>>.

paraiškas jaunimo verslumo nuostatomis gerinti. Kai kurios NVO teikia paraiškas ir organizuoja nacionalinius ir tarptautinius seminarus moksleiviams.

Moksleiviams įgyti praktinės verslininkystės patirties padeda dar viena priemonė – „geriausių idėjų“ arba verslo konkursai. Tokie konkursai šiuo metu dažnai organizuojami daugelyje Europos valstybių įvairiais būdais. Be abejo, tai visiškai užklasinė veika, kurios mastas ir dalyvių skaičius ribojami, nes paprastai ji remiasi moksleivių atranka. Kitas konkurso trūkumas yra tas, kad, užuot stengusis pritraukti vidutinius moksleivius, atsiranda su saviatranka susijęs tendencingumas, kuris reiškia, kad paraiškas dalyvauti konkurse greičiausiai teiks moksleiviai, turintys geriausių verslumo įgūdžių. Tačiau, kaip matyti iš žemiau pateiktų pavyzdžių, tokie konkursai gali būti įdomūs dėl taikomų metodų ir moksleivių motyvacijos.

Austrijoje konkurso *Next Generation* (liet. „Kita karta“) tikslas – padėti profesinių mokyklų moksleiviams išplėtoti savo idėją ir tam jie turi dirbti kartu su verslo konsultantais. „Idėjų šventėje“ moksleiviai ir jų mokytojai susipažįsta su kitų studentų idėjomis.

Jungtinėje Karalystėje organizuojama daug nacionalinių iniciatyvų, pagal kurias mokiniams parengiama skirtingų verslumo veiklų. Pripažintose tik keletą pavyzdžių: *Tycoons in Schools* (liet. „Magnatai mokykloje“) – nacionalinis mokyklų verslumo konkursas. Konkurso metu moksleiviai, besimokydami mokykloje ar koledže, įsteigia ir plėtoja savo verslą, taip įgydami vertingą praktinę verslo valdymo patirtį ⁽¹²⁶⁾. *Enterprise Challenge Programme* (liet. Verslininkystės iššūkių programa) – dar vienas konkurso, suteikiančio moksleiviams kurti ir plėtoti savo verslą, pavyzdys ⁽¹²⁷⁾; *Tenner Challenge* (liet. „Dešimt svarų vertės banknoto iššūkis“) ⁽¹²⁸⁾ – verslo konkursas ir mikrokreditavimo iniciatyva, kurioje dalyvauja 11–19 metų amžiaus vaikai ir jaunuoliai, norintys pajauti, ką reiškia būti verslininku. Konkurso dalyviai turi sugalvoti naują verslo idėją ir ją įgyvendinti naudodami realius pinigus (dešimt svarų) ir todėl turi imtis apskaičiuotos rizikos verslo srityje, gauti pelno ir savo verslu būti naudingam savo bendruomenei ⁽¹²⁹⁾. *Fiver* (liet. „Penkių svarų vertės banknoto iššūkis“) ⁽¹³⁰⁾ – analogiškas konkursas pradinė klasių moksleiviams (5–11 metų amžiaus). Abi programos vykdomos visuose keturiuose Jungtinės Karalystės kraštuose. Verslo *Enterprise Troopers* (lt. „Verslumo kariai“) ⁽¹³¹⁾ – nacionalinis pradinė klasių mokyklų konkursas pradinė klasių moksleivių verslumui skatinti.

Islandijoje 10–12 metų amžiaus moksleiviams skirtas Moksleivių verslumo konkursas (*Nýsköpunarkeppni grunnskólanemenda*) vyksta ištisus metus. Pagrindinis konkurso tikslas – visoje šalyje skatinti vaikų kūrybiškumą. Kiekvieną pavasarį organizuojamas seminaras, kurio metu, padedant konsultantui, įgyvendinamos visos į finalą patekusios idėjos. Seminarą vainikuoja baigiamoji konkurso šventė.

Kelios šalys (Portugalija, Austrija, Danija, Liuksemburgas ir Slovėnija) šiuo metu dalyvauja Europos *Erasmus + „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“* (angl. *Youth Start – Entrepreneurial Challenges*) projekte ⁽¹³²⁾. Programoje siekiama skatinti verslumo ugdymą per uždavinių programą ir įvertinti jos moksleiviams daromą poveikį (taikant verslumo ugdymo vertinimo priemones ir rodiklius (ASTEE) ⁽¹³³⁾). Projekto tikslas – sukurti naują verslumo įgūdžių mokymo metodą, įgyvendinti jį pradinėje ir vidurinėje mokykloje ir pradėti taikyti plačiai. Viena iš stipriųjų projekto dalių – aktyvus suinteresuotųjų šalių dalyvavimas, veiksmingi mokytojų mokymai ir moksliniai tyrimai verslumą ugdančių mokyklų srityje. Galutinis tikslas – surinkti įrodymų, kad verslumo įgūdžiai, kurių mokoma įgyti pagal šią programą, yra veiksmingi stiprinant moksleivių perkeliamuosius įgūdžius.

Galiausiai regiono mastu Bosnijoje ir Hercegovinoje, Juodkalnijoje, buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje ir Serbijoje imamas iniciatyvų, kurias remia Pietryčių Europos verslumo mokymo centras (SEECCEL), siekiant plėtoti verslumo patirtį ir mokyklų, kurių specializacija – verslumas, steigimą (žr. 2.2.3 skirsnį).

⁽¹²⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.tycooninschools.com/>>.

⁽¹²⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.nationalenterprisechallenge.co.uk/>>.

⁽¹²⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.tenner.org.uk/>>.

⁽¹²⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.tenner.org.uk/>>.

⁽¹³⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.fiverchallenge.org.uk/>>.

⁽¹³¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://enterprisetroopers.com/homepage/>>.

⁽¹³²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.youthstartproject.eu/#>>>.

⁽¹³³⁾ Prieiga per internetą: <<http://asteeproject.eu/assessment-tools>>.

3.3. Su verslumo ugdymu susiję mokymosi rezultatai

Verslumo ugdymui įgyvendinti būtina turėti aiškiai apibrėžtus mokymosi rezultatus dėl kelių priežasčių. Pirma, mokymosi rezultatai padeda suvokti verslumo ugdymą kaip aiškią mokymo(si) sritį. Antra, mokymosi rezultatai leidžia moksleiviams suprasti, ko iš jų tikimasi, todėl jie gali tobulinti reikiamus įgūdžius. Mokymų rezultatai taip pat mokytojams padeda susisteminti ir organizuoti mokymo procesą ir sudaro pagrindą formaliajam vertinimui.

Tačiau, verslumo ugdymas – sudėtinga sritis. Šis bendrasis gebėjimas yra platus ir daugialypis, todėl susijęs su plačiu specifinių mokymosi rezultatų spektru. Jau buvo minėta (žr. 1 skyrių), kad atskirų šalių verslumo ugdymo apibrėžtys ir sampratos skiriasi, todėl galima tikėtis, kad atitinkamų skirtumų atsiras mokymosi rezultatų formuluotėse ir srityse, kurias šie mokymosi rezultatai apima.

Iš ankstesnių tyrimų, tarp jų ir 2012 m. *Eurydice* ataskaita „Verslumo ugdymas Europos mokyklose“⁽¹³⁴⁾, taip pat iš Teminės darbo grupės verslumo ugdymo klausimais išvadų⁽¹³⁵⁾ matyti, kad su verslumo ugdymu susiję mokymosi rezultatai daugelyje Europos šalių vis dar rengiami. Tai reiškia, kad tam tikrose ugdymo pakopose kai kurie elementai jau yra išplėtoti, tačiau visapusiško ir nuoseklaus požiūrio dar neturime.

Šiuo metu Europos iniciatyvos jausmo ir verslumo, kaip bendrojo gebėjimo, orientaciniai metmenys yra tik rengiami⁽¹³⁶⁾, todėl bendros sistemos, kuria galėjo remtis ši ataskaita, nėra. Tačiau yra keletas nacionalinių ir regioninių verslininkystės orientacinių sistemų pavyzdžių, taip pat Europos organizacijų ir projektų⁽¹³⁷⁾, kurie yra parengę savo sistemą⁽¹³⁸⁾. Europos lygmeniu Teminė darbo grupė skyrė šiam klausimui ypatingą dėmesį ir parengė kai kurių verslumo ugdymo sričių orientacines sistemas. Europos projektu ASTEE taip pat buvo sukurta verslumo įgūdžių vertinimo priemonė, kurioje taip pat siūlomos mokymosi rezultatų kategorijos⁽¹³⁹⁾.

Remiantis esamomis priemonėmis, Europos valstybių buvo paprašyta išskirti mokymosi rezultatus pagal tris kategorijas:

- verslumo nuostatos (pasitikėjimas savimi ir iniciatyvos jausmas);
- verslumo įgūdžiai (kūrybiškumas, planavimas, finansinis raštingumas, išteklių valdymas, rizikos ir neapibrėžtumo valdymas, komandinis darbas) ir
- verslumo žinios (žinoti, kaip įvertinti galimybes, suprasti verslininkų vaidmenį visuomenėje ir žinoti, kokių karjeros galimybių siūlo verslininkystė).

Verslumo nuostatos: pasitikėjimas savimi

Mokymosi rezultatų, susijusių su pasitikėjimu savimi, kaip verslumo nuostata, dažnai esama Europos mokyklos ugdymo programose. Savimi pasitikėjimo, kaip socializacijos elemento, ugdymas yra taip pat ir bendro pobūdžio ugdymo uždavinys, ne vien tik susijęs su verslumu. Pasitikėjimas savimi gali būti reiškiamas kitais įvairiais būdais: nuo savęs pažinimo iki savimonės, savigarbos, įsitvirtinimo, gebėjimo apginti savo teises arba įvaldyti įgūdžių suvokimo. Siekiant konkrečiau siėti šį mokymosi rezultatą su verslumu, reikia išreikšti ir suvokti jo sąsajas su užduotimis ar veiksmais.

⁽¹³⁴⁾ EACEA/Eurydice, 2012 m.

⁽¹³⁵⁾ Europos Komisija, 2014 m.

⁽¹³⁶⁾ Šis projektas, kaip ir papildomus tyrimus mokymosi rezultatų srityje, vykdo DG JRC IPTS (Komisijos jungtinių tyrimų centras ir naujų technologijų tyrimų institutas) DG EMPL (Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinio direktorato) vardu (prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/jrc/en/entrecomp?search=>>).

⁽¹³⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.seecel.hr/UserDocImages/iscsd-1>>.

⁽¹³⁸⁾ Pavyzdžiui, Danijoje, Austrijoje ir Jungtinėje Karalystėje (Velse).

⁽¹³⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://archive.ja-ye.org/Download/jaye/ASTEE_REPORT.pdf>.

Pavyzdžiui, Belgijos vokiečių bendruomenės pradinėje mokykloje šis mokymosi rezultatas apibrėžtas taip: „nustatyti ir apibūdinti savo interesus, stiprybes ir silpnybes“, siejant jį labiau su savęs pažinimu nei su pasitikėjimu savimi tiesiogine prasme. Ispanijoje daug konkrečiau teigiama, kad „moksleivis demonstruoja pasitikėjimą savimi (...), kai jis gali imtis veiksmų atsižvelgdamas į aplinkybes“.

Verslumo nuostatos: iniciatyvos jausmas

Europos rekomendacijoje dėl bendrųjų gebėjimų pabrėžiama, kad „iniciatyvos jausmas“ yra vienas esminių verslumo ugdymo bruožų. Todėl ši nuostata dažnai įtraukiama į su verslumo ugdymu tiesiogiai susijusias mokyklos ugdymo programos sritis, tiek prie privalomų, tiek prie pasirenkamųjų dalykų arba prie tarpdisciplininių temų. Vertinant šią nuostatą kaip mokymosi rezultatą, manytina, kad ji glaudžiai siejama su problemų sprendimu, taip pat su atsakomybės prisiėmimu arba iniciatyvumas tiesiog apibūdinamas kaip „būti versliam“ arba „aktyviam“. Pavyzdžiui, Prancūzijos pradinėje mokykloje iniciatyvumo jausmas apibrėžiamas kiekvieno moksleivio gebėjimu „atpažinti problemą ir surasti atskirus jos sprendimo žingsnius“. Čekijos vidurinio ugdymo programos moksleiviai turi „rodyti aktyvų požiūrį, savo iniciatyvą ir kūrybiškumą bei entuziastingai priimti naujoves ir jas remti“.

Verslumo įgūdžiai: kūrybiškumas

Kūrybiškumas, apibrėžiamas kaip gebėjimas mąstyti naujoviškai, pasitelkiant vaizduotę, ir yra bet kurios verslininkystės veiklos elementas svarbiausias elementas ir variklis idėjoms generuoti ir inovacijos plėtoti. Kūrybišką problemų sprendimą taip pat suprantame kaip kūrybiškumą. Skirtingai nuo tradicinės kūrybiškumo sampratos, šiame kontekste kūrybiškumas nėra tik asmeninis bruožas ar talentas, tai yra kažkas, ko galime išmokyti ir ką galime ugdyti ⁽¹⁴⁰⁾. Mokyklos ugdymo programoje kūrybiškumas labiau siejamas su verslumo įgūdžiais tose srityse, kur ši sąvoka vartojama naudingų idėjų plėtojimo prasme.

Tačiau, pasirodo, kad yra sudėtinga surasti su kūrybiškumu susijusius mokymosi rezultatus, kurie būtų aiškiai apibrėžti. Kartais, kūrybiškumas – tiesiog bendras mokyklinio ugdymo tikslas, kurio siekiama visoje ugdymo programoje, kaip, pavyzdžiui, Latvijoje, Lietuvoje ir Rumunijoje. Kitos šalys, formuluodamos kūrybiškumą, kaip mokymosi rezultatą, remiasi daug praktiškesne samprata, pavyzdžiui, Slovėnijos pradinės mokyklos programoje apibrėžiama, kad moksleiviai „mokosi suplanuoti, nubrėžti, sukurti ir išbandyti produktą ir pateikti rekomendacijas dėl jo patobulinimo“. Juodkalnijos vidurinio ugdymo programoje teigiama, kad moksleiviai turi „taikyti kūrybiškus būdus problemoms spręsti ir novatoriškiems sprendimams plėtoti“.

Verslumo įgūdžiai: planavimas

Gebėjimą planuoti ir sisteminti užduotis galima suprasti kaip įgūdį, užtikrinantį idėjų plėtojimo ir inovacijų proceso įgyvendinimą. Planavimas padeda idėjas versti veiksmu atsižvelgiant į realias aplinkybes ir išteklius. Tačiau ši sąvoka, išimta iš verslumo ugdymo konteksto, įgauna kiek siauresnę reikšmę, susijusią tik su organizaciniais pokyčiais.

Pavyzdžiui, Estijos pagrindinio ugdymo programos mokinys turėtų „gebėti planuoti ir įsivertinti savo veiklą ir [norimą] rezultatui pasiekti [turėtų] pasirinkti ir atlikti reikalingus veiksmus“. Ispanijos pirminis profesinis mokymas tiesiogiai siejamas su verslu, nes „mokinys turi gebėti parengti tiek gamybos, organizacijos ir žmoniškųjų išteklių įmonės planą, tiek atitinkamą [verslo] planą“. Slovakijoje taikoma platesnė planavimo samprata ir vidurinio ugdymo pakopos moksleiviai turi gebėti „planuoti ir valdyti naujus projektus siekdami įgyvendinti ne tik su darbu, bet ir kasdieniu gyvenimu susijusius tikslus“.

Verslumo įgūdžiai: finansinis raštingumas

⁽¹⁴⁰⁾ CF De Bono (1992), Redecker ir kt. (2011) ir Runco (1991).

Finansinis raštingumas, apibrėžiamas kaip gebėjimas suprasti finansines ataskaitas ir biudžetą, siejamas su asmeninių finansų valdymo įgūdžiais. Jis taip pat padeda pamatą verslo operacijų valdymo įgūdžiams plėtoti. Dažnai finansinį raštingumą įtraukia į mokymosi rezultatus, susijusius su siauresne, verslo įgūdžius pabrėžiančia, verslumo ugdymo samprata. Finansinis raštingumas – vienas iš įgūdžių, kurį labiau nei kitus verslumo ugdymo aspektus galima lengviau paversti apčiuopiamais ir matuojamais mokymosi rezultatais. Tai gali kliudyti veiksmingai įgyvendinti verslumo, kaip bendrojo gebėjimo, ugdymą, nes ugdymo programos rengėjams galėtų kilti pagunda skirti dėmesį tiems programoms elementams, kuriuos paprasta mokyti ir įvertinti, pamirštant apie kitus esminius įgūdžius. 2013 m. Teminės darbo grupės verslumo ugdymo klausimais atlikta apklausa atskleidė, kad tyrime dalyvavusios šalys apibūdino finansinį raštingumą kaip vieną iš svarbiausių verslumo ugdymo, kaip mokomojo dalyko, aspektų ⁽¹⁴¹⁾. Tai aiškiai rodo pavojingą tendenciją formuluoti siauresnius, į verslą orientuotus mokymosi rezultatus, o tai iš dalies prieštarauja bendrajai Europos kryptčiai, pabrėžiančiai platesnę verslumo ugdymo sampratą. Tačiau, ugdant finansinį raštingumą, galima pabrėžti arba labiau teorinį (orientuojantis į finansines žinias) arba labiau praktinį aspektą (orientuojantis į finansinius įgūdžius). Pastarasis yra Norvegijos pavyzdys, kur vidurinio ugdymo pakopos moksleiviai turi gebėti „apskaičiuoti finansines sąnaudas; [ir] parengti rekomendacijas dėl įvairių projektų finansavimo“.

Verslumo įgūdžiai: išteklių valdymas

Išteklių valdymas – tai gebėjimas sutelkti ir paskirstyti išteklius konkrečiu tikslu, pavyzdžiui, verslui ar kitai palankiai galimybei plėtoti. Šis mokymosi rezultatas gali pasirodyti gana specifinis ir todėl mažiau įtraukiamas į Europos mokyklų ugdymo programas. Verslo idėjos plėtojimo kontekste jis retai taikomas. Įprastesnė išteklių valdymo samprata, taikoma mokyklinėse programose, siejama su atsakingu (gamtos) išteklių naudojimu ir tvaria plėtra, o šios sąvokos savaime nėra tiesiogiai prilygstamos verslumo ugdymui. Tačiau verslumo ugdymo kontekste randama tam tikrų šio mokymosi rezultato pavyzdžių.

Pavyzdžiui, Rumunijos pagrindinio ugdymo programoje taikomi tokie išteklių valdymo mokymosi rezultatai: „apibūdinti esminius šeimos pajamų ir išlaidų, taip pat šeimos verslo, elementus“. Estijoje vidurinės mokyklos moksleiviai turi „suprasti, kaip priimami sprendimai paskirstyti ribotus išteklius ir kaip nulemiami bet kurios verslo galimybės finansiniai kaštai“. Ispanijoje pirminio profesinio mokymo „mokiniai turi gebėti išskirti verslo idėją ir atpažinti palankias aplinkybes naujoms kompanijoms steigti įvertinant galimybes ir turimus išteklius; taip pat suvokti visuomenei galimai daromą poveikį etikos požiūriu“.

Verslumo įgūdžiai: rizikos ir neapibrėžtumo valdymas

Dar vienas esminis verslumo ugdymo elementas – gebėjimas suvaldyti neaiškumus ir rizikas įgyvendinant ir taikant idėją – dažnai siejamas su versliais žmonėmis. Šį įgūdį taip pat sunku apibrėžti mokymo(si) kontekste, o įgyti ar tobulinti jį teoriniu būdu taip pat nėra lengva. Priešingai, šiam įgūdžiui ugdyti reikia sukurti neaiškias situacijas ir jas patirti, o tai galima padaryti įgyvendinant švietimo projektus.

Konkrečius pavyzdžius, kurie taikomi Europos mokyklos ugdymo programose, galima pamatyti Belgijos vokiečių bendruomenės mokyklose, kur pirminio profesinio mokymo mokinių prašoma „atpažinti įvairias investavimo galimybes ir jų rizikas ir, priklausomai nuo situacijos, šias galimybes įgyvendinti“. Panašiai Čekijos vidurinių mokyklų moksleiviai turi „priimti sprendimą ir kritiškai įvertinti su šiuo sprendimu konkrečioje situacijoje susijusias rizikas ir prireikus būti pasirėngusiam priimti

⁽¹⁴¹⁾ Europos Komisija, 2014 m., p. 36.

atsakomybę už šią riziką“. Austrijoje profesinės mokyklos mokiniai turi gebėti „įvertinti ir paaiškinti verslo savarankiškumo galimybes bei rizikas ir atpažinti, įvertinti verslo sprendimų rizikas ir taikyti tinkamus rizikos valdymo metodus“. Lenkijos moksleiviai „ruošdami savo projektą, renka informaciją iš rinkos [ir] ieško bei analizuoja rizikas ir grėsmes savo projektui“. Paskutinis pavyzdys rodo, kaip tokį mokymosi rezultatą galima performuluoti išskirtinai praktine veikla.

Verslumo įgūdžiai: darbas komandoje

Kaip ir su pasitikėjimu savimi susiję mokymosi rezultatai, komandinis darbas laikomas bendresniu ugdymo tikslu, kurį galima integruoti į bet kurią mokyklos ugdymo programos dalį ne tik kaip mokymosi rezultatą, bet ir kaip mokymosi būdą. Todėl svarbu nesupainioti šių dviejų komandinio darbo aspektų. Iš konteksto išimtos komandinio darbo sąvokos negalima priskirti būdingam verslumo ugdymo bruožui. Tačiau, sudėjus ją į kontekstą, darbas komandoje tampa esminiu įgūdžiu, kurį būtina ugdyti kartu su kitais įgūdžiais. Į komandinio darbo įgūdžius taip pat įeina kiti susiję įgūdžiai (bendravimo, derybų ir sprendimų priėmimo).

Juodkalnijoje, pavyzdžiui, pradinės ir pagrindinės mokyklos moksleiviai turi „gebėti dirbti individualiai ir komandoje“ ir „gebėti kartu su kitais priimti sprendimą“. Vidurinio ugdymo pakopos moksleiviai turi „būti aktyviais grupės nariais, gebėti bendrauti grupėje, aptarti idėjas ir susitarti su kitais“. Ispanijos pagrindinio ugdymo pakopos „moksleiviai turi gebėti organizuoti grupės darbą ir sukurti darbo taisykles, kurios skatintų grupės narius aktyviai dalyvauti, juos motyvuotų ir prisidėtų prie grupės iškeltų tikslų pasiekimo“.

Verslumo žinios: kaip įvertinti palankias galimybes

Apskritai ugdymo sistemos turi senesnę verslumo žinių nei verslumo įgūdžių ar nuostatų mokymo ir vertinimo tradiciją. Viduriniame ugdyme ir profesiniame mokyme verslumo žinios dažniausiai perteikiamos per ekonomikos discipliną arba specifinius verslumo ugdymo mokomuosius dalykus. Taigi, galima manyti, kad į mokyklos ugdymo programą ir į mokymo metodus paprasčiau integruoti su verslumo žiniomis, o ne su verslumo įgūdžiais ar nuostatomis susijusius mokymosi rezultatus, nes pastarieji reikalauja novatoriškesnio ir labiau į praktiką orientuoto mokymo. Europiniame ASTEE projekte gebėjimas atpažinti ir įvertinti palankias galimybes ir suprasti, kaip veikia ekonomika, buvo pripažintas vienu svarbiausių.

Pavyzdžiui, Austrijos karjeros planavimo ugdymo programoje teigiama, kad moksleiviai turi gebėti „atpažinti galimybes ir jas išnaudoti“. Ispanijos mokykloje teikiamo PPM mokiniai „įvertina įvairias verslo galimybes galimų idėjų pagrindu atsižvelgdami į aplinkybes ir verslo sektoriaus tendencijas [siekiant] ... reaguoti į rinkos paklausą“. Suomijos moksleiviai „ieško finansavimo šaltinių savo verslo idėjai įgyvendinti ir parengia sąnaudų ir naudos analizę“.

Verslumo žinios: verslininkų vaidmuo visuomenėje

Dar viena sritis, kuri buvo išskirta ASTEE projekte – žinios apie verslininkų vaidmenį ir funkcijas visuomenėje, įskaitant verslo etikos supratimą. Šios žinios – tai ne supratimas, ką reiškia įmonė arba kokias teises ir pareigas turi verslininkas. Turima labai mažai aiškiai apibrėžtų su verslininko vaidmeniu susijusių mokymosi rezultatų, bet ten, kur jų yra, panašiai, kaip ir „galimybių įvertinimo“ atveju, jie dažnai siejami su ekonomikos mokomuoju dalyku arba su specifiniais verslumo ugdymo dalykais vidurinėje ar profesinėje mokykloje.

Tokių pavyzdžių pagrindinio ugdymo pakopoje galima rasti Lenkijoje, kur moksleiviai turi pristatyti, „kaip verslininkystė padeda patenkinti ekonominius poreikius“, ir Slovėnijoje, kur „moksleiviai suvokia įmonių svarbą visuomenės raidai“. Estijoje vidurinio ugdymo pakopos moksleiviai „supranta fizinių asmenų, įmonių ir valstybės sprendžiant globalias problemas“. Ispanijoje tos pačios ugdymo pakopos

moksleiviai „geba analizuoti verslo veiklą kaip pažangos elementą ir įvertinti jos galimybę kurti vertę visuomenei ir piliečiams“. Turkijoje moksleiviai „paaiškina verslininkų socialines atsakomybes“. Jungtinėje Karalystėje (Velse) moksleiviai „analizuoja verslininkų bruožus ir įmonės vaidmenį kuriant gerovę“.

Verslumo žinios: verslininkystės karjeros galimybės

Tai dar viena žinių sritis, apimanti verslininkystės karjeros galimybes. Mokymosi rezultatų atžvilgiu tai reiškia supratimą apie skirtingas priežastis, dėl kurių žmonės imasi verslo, pvz., siekdami pelno, norėdami padėti kitiems arba užsiimti kokia nors kitokia veikla. Tai pirmas žingsnis leidžiant moksleiviams patiems pamatyti savo karjeros galimybes komerciniame arba socialiniame versle. Dažnai šios žinios siejamos su pasirengimu darbo pasauliui, tačiau ši sritis, atskirai paėmus, nepakankamai specifinė, kad atitiktų šios ataskaitos tikslus. Todėl Europos mokyklos ugdymo programos turi labai mažai mokymosi rezultatų pavyzdžių, susijusių su verslininkystės karjeros galimybėmis.

Tačiau Lenkijoje vidurinio ugdymo ir pirminio profesinio mokymo moksleiviai „rengia savo verslo plano projektą“. Juodkalnijos moksleiviai turi „atpažinti skirtingas verslininkystės formas, nustatyti prioritetus asmeniniu bei socialiniu lygmeniu ir paaiškinti socialinės verslininkystės vaidmenį kuriant tvarią bendruomenę“. Belgijos vokiečių bendruomenėje pirminio profesinio mokymo moksleiviai „kuria gyvenimo planą ir nurodo priežastis, dėl kurių jie imtųsi verslo, ir [supranta] su tuo susijusius įstatymus“.

3.3.1. Pradinio ir pagrindinio ugdymo pakopų mokymosi rezultatai

3.7 pav. vaizduojamas verslumo ugdymo pradinėje ir pagrindinėje mokykloje mokymosi rezultatų pasiskirstymas pagal kategorijas. Schemoje taip pat rodoma, ar mokymosi rezultatai yra susiję su privaloma, pasirenkama ar tarpdalykine ugdymo programos sritimi.

Iš duomenų matyti, kad maždaug pusėje Europos valstybių ir regionų pradinio ir pagrindinio ugdymo pakopų verslumo ugdymo mokymosi rezultatai yra aiškiai apibrėžti. Mokymosi rezultatai, susiję su verslumo nuostatomis, taip pat su kūrybiškumo, planavimo, finansinio raštingumo ir komandinio darbo įgūdžiais, pateikti beveik pusėje šalių ir regionų ugdymo programų. Finansinis raštingumas yra dažniausiai taikomas iš visų mokymosi rezultatų, ypač pagrindiniame ugdyme. Priešingai, mokymosi rezultatai, kurie susiję su išteklių valdymu ir rizikos bei neapibrėžtumo valdymu, taip pat, kurie susiję su verslumo žiniomis, ypač galimybių vertinimu ir verslininkystės karjeros galimybėmis, pasitaiko daug rečiau. Verslumo žinių srityje tik verslininkų vaidmens visuomenėje tema išsiskiria tuo, kad ją į savo mokyklinę programą įtraukia kiek daugiau šalių.

		BE	BE	BE		BG	CZ	DK	DE	EE	IE		EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE		UK-ENG	UK-NIR	UK-SCT		BA	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
Pasitikėjimas savimi						:		:																															:						
Iniciatyvos jausmas							:		:																														:						
		BE	BE	BE		BG	CZ	DK	DE	EE	IE		EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE		UK-ENG	UK-NIR	UK-SCT		BA	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LX	LV	LT	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FJ	SE	UK- ENG	UK- WLS	UK- NIR	SCT	BA	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR	
Kūrybiškumas							:		:																										:							
Planavimas							:		:																										:							
Finansinis raštingumas							:		:																									:								
Išteklų valdymas							:		:																										:							
Rizikos ir neapibrėžtumo valdymas							:		:																											:						
Darbas komandoje							:		:																											:						

[illegible]

 Pasirenkamųjų
dalykų bloke

Informacija pagal atskiras šalis

Bosnija ir Hercegovina: mokymosi rezultatai apibrėžti pagrindinio ugdymo pakopai, tačiau jie nėra oficialiai integruoti į mokyklos ugdymo programą. Pradinio ugdymo mokymosi rezultatai yra apibrėžti regioniniame Pietryčių Europos verslumo mokymosi centro (SEECEL) projekte ir juos šiuo metu taiko keturios bandomosios mokyklos.

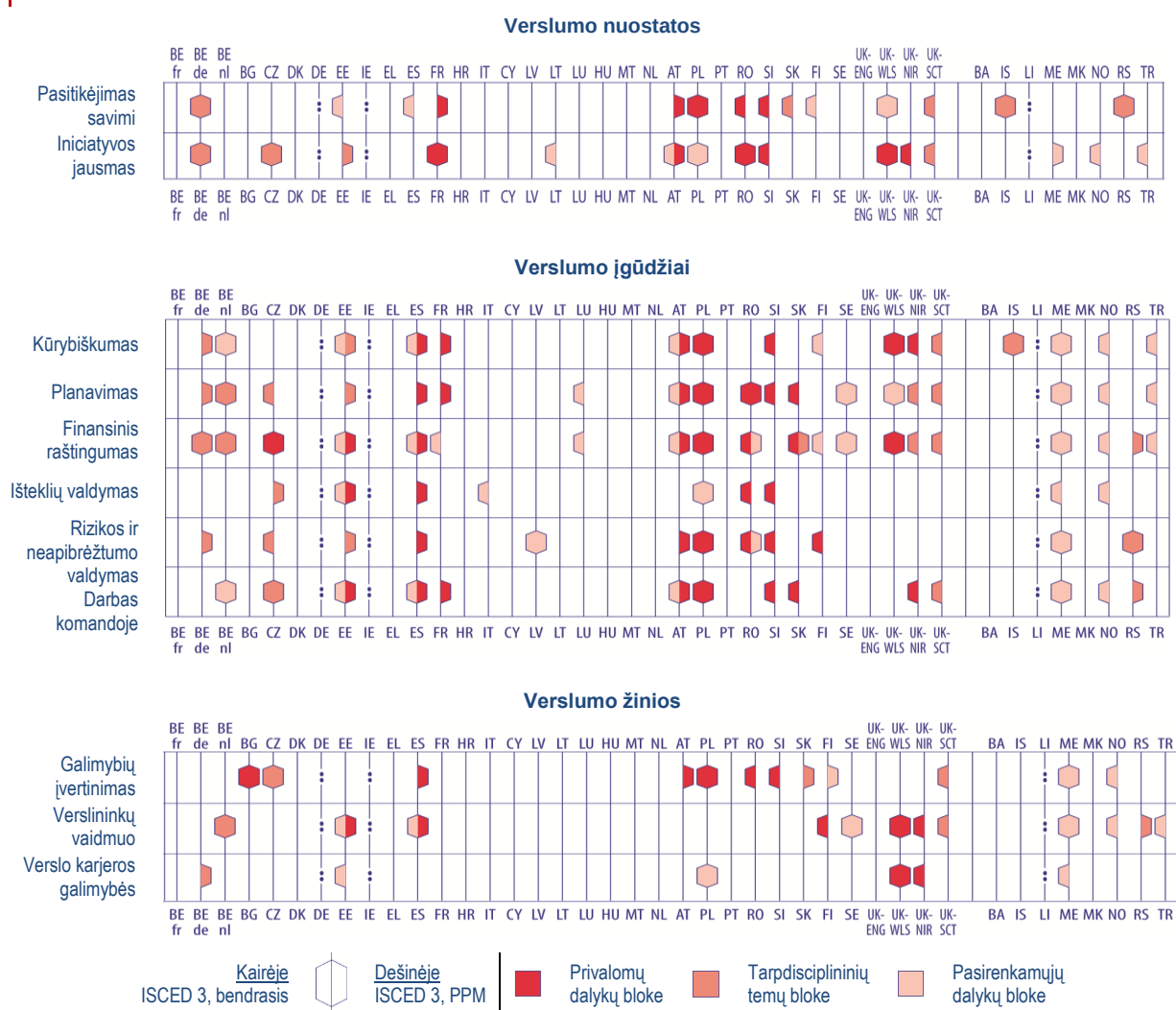
Valstybės skirtingai pasitvirtino verslumo ugdymo mokymosi rezultatus. Daug šalių turi tarpusavyje susijusius mokymosi rezultatus, tačiau jie neapima nei visų mokymosi rezultatų, nei visų trijų kategorijų – nuostatų, įgūdžių ir žinių. Nedaug šalių ir regionų turi platesnę verslumo įgūdžių mokymosi rezultatų sistemą. Tai yra tik tos šalys, kuriose verslumo ugdymas turi savarankiško mokomojo dalyko statusą, pavyzdžiui, Estijoje, Ispanijoje ir Juodkalnijoje (pasirenkamasis dalykas pagrindinio ugdymo programoje) ir Rumunijoje (privalomas dalykas pagrindinio ugdymo programoje). Be to, valstybėse, kur verslumo ugdymas integruojamas tarpdisciplininio būdu, mokymosi rezultatų, susijusių su verslumo ugdymu, yra daugiau, pavyzdžiui, Estijoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje), Islandijoje, Juodkalnijoje ir Norvegijoje. Pagaliau, kai kurios šalys ir regionai, kuriuose verslumo mokoma per platesnius privalomus dalykus, taip pat turi gana daug verslumo ugdymo mokymosi rezultatų (Bulgarija, Ispanija, Latvija, Lenkija, Slovėnija ir Jungtinė Karalystė (Velsas ir Šiaurės Airija)).

3.3.2. Vidurinio ugdymo pakopos ir mokykloje teikiamo PPM mokymosi rezultatai

3.8 pav. pavaizduota, kaip pasiskirsto vidurinio ugdymo pakopos ir mokykloje teikiamo PPM verslumo ugdymo mokymosi rezultatai. Apskritai aukštesnių ugdymo pakopų mokyklinių programų mokymosi rezultatų skaičius tik nežymiai didesnis nei jaunesnių klasių. Tačiau skirtumų pastebima žiūrint į individualias kategorijas. Apie 20 šalių ir regionų tiek pradinio ir (arba) pagrindinio ugdymo pakopos, tiek vidurinio ugdymo pakopos ir mokykloje teikiamo PPM programų mokymosi rezultatai susiję su verslumo nuostatomis. Vis dėlto žemesnės ugdymo pakopos programose esama šiek tiek daugiau mokymosi rezultatų, susijusių su viena ar abiem verslumo nuostatomis, pavyzdžiui. Verslumo įgūdžių atveju šalių, turinčių su trimis pirmaisiais paveikslėlyje aprašytais įgūdžiais (kūrybiškumu, planavimu ir finansiniu raštingumu) mokymosi rezultatus, skaičius maždaug vienodas ir mažiau šalių turi su komandinio darbo įgūdžiu susijusius mokymosi rezultatus aukštesnėse ugdymo pakopose. Priešingai, mokymosi rezultatai, susiję su išteklių valdymu ir rizikos bei neapibrėžtumo valdymu, taip pat su galimybių įvertinimo žinių sritimi, nedažnai pasitaiko pradinio ir pagrindinio ugdymo programose, o aukštesnėje ugdymo pakopoje juos taiko dvigubai daugiau šalių. Likusių žinių ir įgūdžių, t. y. kūrybiškumo, planavimo, finansinio raštingumo, verslininkų vaidmens visuomenėje ir verslo karjeros galimybių, atveju situacija iš esmės yra ta pati.

Pažiūrėjus į atskiras šalis atidžiau, pastebima, kad tam tikros šalys išsiskiria tuo, kad jų programose apimama daug skirtingų su verslumo ugdymu susijusių mokymosi rezultatų. Šiai kategorijai tiek vidurinio ugdymo, tiek žemesnėje ugdymo pakopoje galima priskirti Estiją, Ispaniją, Lenkiją, Rumuniją, Slovėniją, Suomiją, Jungtinę Karalystę (Velsą, Šiaurės Airiją ir Škotiją), Juodkalniją ir Norvegiją. Tai yra gana geras požymis nuoseklumo ir perimamumo tarp ugdymo pakopų bei tęstinumo į visą gyvenimą trunkantį mokymąsi atžvilgiu. Estijoje ir Juodkalnijoje šie mokymosi rezultatai vėlgi siejami su tarpdisciplininiais tikslais ir pasirenkamaisiais dalykais. Belgijos vokiečių bendruomenėje (mokykloje teikiamame PPM), Čekijoje ir Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje) (vidurinio ugdymo pakopoje) šie mokymosi rezultatai susiję su tarpdisciplininio būdu į programą integruotu verslumo ugdymu. Estijoje, Ispanijoje, Austrijoje, Lenkijoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje (Velsas ir Šiaurės Airijoje), Juodkalnijoje ir Norvegijoje mokyklos ugdymo programos pasižymi platesniu verslumo ugdymo mokymosi rezultatų spektru, nes šie mokymosi rezultatai integruoti ir į savarankiškai mokomą verslumo ugdymo dalyką, ir (arba) į kitus mokomuosius dalykus.

3.8 pav. 2014–2015 m. verslumo ugdymo mokymosi rezultatai vidurinio ugdymo pakopoje ir mokykloje teikiamame PPM

Šaltinis: Eurydice.

Informacija pagal atskiras šalis

Danija: 2014 m. verslumo ugdymo mokymosi rezultatai nebuvo aiškiai apibrėžti mokyklos ugdymo programoje. Jie netiesiogiai integruoti į pagrindinius mokomųjų dalykų tikslus ir į privalomus tarpdisciplininius projektus.

Kroatija: Nacionalinėje bendrojoje programoje (NBP) apibrėžiama, kad verslumo ugdymas privalo būti integruotas į ISCED 0–3 lygių mokyklinės programas kaip tarpdisciplininė tema ir turėti konkrečius tikslus. Tačiau iš tikrųjų mokyklų programose šis NBP reikalavimas dar nėra įgyvendintas.

Malta: šiuo metu kuriama mokymosi rezultatų orientacinė sistema, į kurią taip pat bus įtrauktas verslumo ugdymas.

Portugalija: šiuo metu rengiamos rekomendacijos dėl verslumo ugdymo programos. Rekomendacijose bus pateikiami pasiekimų aprašai verslumo žinių, įgūdžių ir nuostatų kategorijose, skirti taikyti nuo ikimokyklinio ugdymo iki vidurinio ugdymo pakopos.

Slovėnija: duomenų apie mokykloje teikiamo PPM mokymosi rezultatus nėra.

Bosnija ir Hercegovina: mokymosi rezultatai apibrėžti vidurinio ugdymo pakopai, tačiau jie nėra oficialiai integruoti į mokyklos ugdymo programą.

Apskritai, kaip minėta 3.1.2 skirsnyje, vidurinio ugdymo pakopos ir mokykloje teikiamo PPM programose siūloma daugiau specifinių verslumo ugdymo dalykų, dažniausiai pasirenkamų, bet kartais ir privalomų. Kai tokie dalykai yra pasirenkami, kaip, pavyzdžiui, Estijoje, Juodkalnijoje ir Norvegijoje, tada tik tą dalyką pasirinkę moksleiviai pasieks atitinkamus mokymosi tikslus. Kai dalykas yra privalomas, pavyzdžiui, Ispanijoje (mokykloje teikiamame PPM), Austrijoje (mokykloje teikiamame PPM), Lenkijoje, Rumunijoje ir Slovėnijoje, tikėtina, kad tai turės įtakos didesniai moksleivių skaičiui.

3.3.3. Mokymosi rezultatų nuoseklumas ir perimamumas

Tyrimo metu ne tik buvo nustatyta, kokie Europos mokyklų ugdymo programų mokymosi rezultatai siejami su verslumo ugdymu, bet ir surinkta duomenų apie tai, kaip šie rezultatai sisteminami užtikrinant nuoseklumą ir perimamumą. Verslumo ugdymas, kaip bendrasis gebėjimas, laikomas visą gyvenimą trunkančio mokymosi, apimančio perkeliamuosius įgūdžius, proceso dalimi. Todėl mokymosi rezultatus būtina išdėstyti ir horizontaliai, per visą mokyklos ugdymo programą, ir vertikaliai, užtikrinant jų perimamumą per visus ugdymo sistemos lygmenis.

Šioje ataskaitoje patvirtinami ankstesni tyrimai atskleidžiant, kad su verslumo ugdymu susiję mokymosi rezultatai daugelyje švietimo sistemų vis dar yra fragmentiški. Vienoje mokymosi rezultatų kategorijoje galbūt pavyko užtikrinti perimamumą, o kitose dar ne. Apskritai mokyklų ugdymo programos turi verslumo ugdymo elementų, tačiau labai mažai programų grindžiamos labiau susistemintu, visą gyvenimą trunkančio mokymosi principu.

Pavyzdžiui, kai verslumo mokoma kaip tarpdisciplininės temos, tarp mokomųjų dalykų yra labai mažai sąsajų, kurios jungtų mokymosi rezultatus prasmingesniai mokymuisi užtikrinti. Tokioms tarpdisciplininėms sąsajoms kurti reikia mokytojų (dalykininkų) noro bendradarbiauti. Su verslumo ugdymu susijusių mokymosi rezultatų pasiekti galima per keletą mokomųjų dalykų, tačiau dažnai nėra aiškiai nurodoma, kaip tai galima daryti vienu metu, koordinuotai, per skirtingus mokomuosius dalykus toje pačioje ugdymo pakopoje arba per visus mokslo metus.

Be to, kaip jau buvo paminėta 3.2 skirsnyje, praktinė verslininkystės patirtis, pavyzdžiui, įmonėlių steigimas, yra geras būdas užtikrinti, kad mokymosi eigoje apimami visi verslumo ugdymo mokymosi rezultatai. Juose derinami verslumo ugdymo mokymosi tikslai ir verslumo mokymo metodai.

Ugdymo sistemos pakopų perimamumas dažnai susijęs su mokyklos programos logika (atsižvelgiant į besimokančiųjų amžių), kai mokomieji dalykai, jų turinys ir užduotys prasideda nuo paties paprasčiausio lygio ir išsidėsto sudėtingumo tvarka. Bulgarijoje ir Austrijoje, pavyzdžiui, toks išdėstymas vadinamas „spiraliniu“. Taigi, kai verslumo ugdymo mokymosi rezultatai nuosekliai įtraukiami į mokomuosius dalykus, perimamumas savaime užtikrinamas. Pažvelkime į keletą pavyzdžių:

Estijos tarpdisciplininėje temoje „Pilietinė iniciatyva ir verslumas“ atskleidžia aiškus perimamumas tarp dviejų pakopų. Pradinio ugdymo pakopoje, 1–3 klasėse mokomasi bendradarbiauti ir kartu priimti sprendimus. Mokymosi metu vaikai gali dalyvauti savanoriškoje veikloje, pavyzdžiui, kaimynystės bendruomenių talkose, bendruomenių renginių organizavime ir pan. 4–6 klasėse daugiau dėmesio skiriama moksleivių iniciatyvai skatinti ir suteikiama galimybių bei padedama dalyvauti jungtinėse iniciatyvose. Moksleiviai skatinami kūrybiškai spręsti tokias problemas, kurias jie geba įveikti; jiems padedama patirti ir suvokti, kad bendros pastangos būtinos ir naudingos. Pagrindinio ugdymo pakopoje mokymosi metu pabrėžiama, kaip veikia ir kaip yra susiję skirtingi visuomenės sektoriai (visuomeninis, privatus ir ne pelno siekiantis). Moksleiviai skatinami dalyvauti vietos bendruomenių veikloje, kad suprastų „piliečių iniciatyvos“ sąvoką, patirtų, ką reiškia savanoriška veikla, kad būtų motyvuoti ir ugdytų savo verslumo įgūdžius. Vidurinio ugdymo pakopoje daugiau dėmesio skiriama žinioms ir įgūdžiams tobulinti siekiant padėti moksleiviams veiksmingai dalyvauti sprendimų priėmimo procese politikos ir ekonomikos klausimais vietos ir nacionaliniu lygmenimis. Taigi, mokymosi klasėje ir užklasinės veiklos metu, taip pat projekto veikloje moksleiviai įgyja žinių apie politinę ir ekonominę sistemas.

Dauguma **Ispanijos** autonominių bendruomenių siūlo moksleiviams įvairias asmeninio, socialinio, kultūrinio ir verslo verslumo ugdymo aspektų programas priklausomai nuo jų mokomosios klasės ir ugdymo pakopos. Ankstesnėse ugdymo pakopose mokymosi tiksluose labiau pabrėžiamas asmeninių verslumo gebėjimų ugdymas pereinant nuosekliai prie specifinių įgūdžių, susijusių su įmonės kūrimu ir valdymu, įgijimo pagrindinio ir vidurinio ugdymo (tiek bendrojo, tiek profesinio) pakopoje.

Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje) mokymosi veiklose ir rezultatuose apibūdinamas mokymosi proceso plėtojimas sudėtingumo tvarka skirtingose ugdymo pakopose ir šie mokymosi rezultatai ir veiklos naudojamos skirtingose ugdymo pakopose besimokantiems moksleiviams. Pavyzdžiui, mokyklos ugdymo programos socialinių mokslų srities tikslas – „ugdyti verslumą skatinančių ir verslui įtaką turinčių idėjų suvokimą“ – nuosekliai išsidėsto sudėtingumo tvarka per penkias ugdymo pakopas. Ankstesnėje pakopoje, kuriai

paprastai priskiriamas priešmokyklinis ir pagrindinis ugdymas žemesnėse pradinės mokyklos klasėse, bet kartais ir vyresnėse klasėse, šiuo tikslu teigiama: „tikromis gyvenimo aplinkybėmis ir žaidimų metu aš tiriu, kaip kaimynystės parduotuvės ir paslaugų tiekėjai aprūpina mus tuo, ko mums reikia mūsų kasdieniame gyvenime“. Pirmoje pakopoje (paprastai tai 2–4 pradinės mokyklos klasės, bet tam tikrais atvejais gali būti žemesnės ar aukštesnės klasės) moksleiviai turėtų „turėti supratimą apie vietos organizacijų svarbą tenkinant [mano] vietos bendruomenės poreikius“. Pagrindinio ugdymo pakopoje ugdymo programoje einama toliau: „tyrinėdamas etišką prekybą [aš gebu] suprasti, kad žmonės visame pasaulyje turi tuos pačius esminius poreikius, aptardamas, kodėl tam tikros visuomenės gali patenkinti šiuos poreikius geriau nei kitos“. Žemesnėse ir vyresnėse vidurinės mokyklos klasėse („trečioji pakopa“) šis tikslas kyla į aukštesnį lygmenį ir jame teigiama, kad: „dalyvaudamas verslumo veikloje [aš gebu] nagrinėti etikos klausimus, susijusius su verslo praktika, ir suprasti, kaip verslo įmonės padeda patenkinti poreikius“. Pagaliau „ketvirtojoje pakopoje“: „Aš gebu kritiškai įvertinti, kaip tam tikri ekonominiai veiksniai turi įtakos individualiems asmenims, verslo kompanijoms ir bendruomenėms.“

Norvegijoje mokomuoju dalyku „Verslumas ir verslo plėtra“ (VVP) nuosekliai ugdomi atitinkami įgūdžiai: pirmaisiais aukštesnio vidurinio ugdymo metais mokymosi metais plėtodami „verslo valdymo“ gebėjimą moksleiviai turi gebėti „apibūdinti produkto kūrimo procesą“, o antraisiais metais tobulindami „verslo plėtos“ įgūdžius jie turi „įvertinti tolesnę verslo idėjos plėtrą“.

Taip pat kai kuriose šalyse, ypač tose, kur verslumo ugdymo mokoma per specialius savarankiškus mokomuosius dalykus, mokymosi rezultatų nuoseklumas ir perimamumas remiasi „mokomojo dalyko logika“, kai tas pats mokomasis dalykas įtrauktas į kelias ugdymo pakopas.

Pavyzdžiui, **Lenkijoje** bendrosios ugdymo programos penki iš šešių mokomojo dalyko „Visuomenės pažinimas“ mokymosi rezultatų kartojami kiekvienoje aukštesnėje pakopoje formuluojant juos vis sudėtingiau ir nuodugniau. Šeštasis mokymosi rezultatas susijęs su tam tikros pakopos konkrečiu ugdymo turiniu.

Tam tikros šalys taiko labiau strateginį požiūrį į nuoseklumo ir visą gyvenimą trunkančio mokymo principais pagrįstą verslumo įgūdžių ugdymą. Tačiau reikia turėti daugiau įrodymų apie tai, kaip šis požiūris yra įgyvendinamas iš tikrųjų.

Belgijos flamandų bendruomenės Veiksmų plane, specialioje verslumo ugdymo strategijoje, apibrėžiama, kokiais būdais mokyklos galėtų parengti savo ugdymo programą integruojant šią discipliną: „verslumo ugdymą būtina integruoti į visus mokomuosius dalykus visose ugdymo pakopose. Tačiau, svarbu aiškiai nustatyti, kokius mokymosi tikslus reikia kelti kiekviename besimokančiųjų gyvenimo etape. (...) Verslumo įgūdžius reikia ugdyti palaipsniui (...) Ikimokyklinio ugdymo pakopoje (reikia plėtoti verslumo dvasią ir teigiamas įvaizdis); pradinio ugdymo pakopoje (remiantis pradėta veikla reikia plėtoti esmines ekonomines žinias ir įmonių svarbos visuomenėje suvokimą). Vidurinio ugdymo pakopoje (remiantis pradėta veikla reikia plėtoti verslumo įgūdžius – kiekvieno moksleivio individualų pasirinkimą)“.

Danijos verslumo fondas (DVF) parengė orientacinę verslumo ugdymo mokymosi rezultatų nuoseklumo visoje ugdymo sistemoje struktūrą. Ji remiasi pradinio ir pagrindinio ugdymo nacionalinėmis gairėmis ir taip pat padėjo pamatus verslumo ugdymui bendrojo vidurinio ugdymo pakopoje ir mokykloje teikiamame PPM integruoti.

Austrijoje taikomas aiškiai apibrėžtas TRIO verslumo ugdymo modelis. Šį modelį parengė Verslumo ugdymo centras mokyklų inovacijų tikslais (*EESI-Impulse Centre*, angl. *Entrepreneurship Education for School Innovation*), o dabar Švietimo ministerija finansuoja jo taikymą mokyklose, ypač profesinio mokymo srityje. Šiuo modeliu skatinamas palaipsninis verslumo gebėjimų plėtojimas, kai moksleiviai pradeda mokytis verslumo pirma įgydami pradinės verslumo patirties ir elementaraus suvokimo apie susijusius klausimus, o vėliau plėtodami verslumo kultūrą ir mąstyseną. Modelį sudaro trys lygmenys: 1 lygmenyje formuojamas pradinis verslumo mokymosi supratimas ir moksleiviai susipažįsta su idėjų plėtojimo ir įgyvendinimo samprata, 2 lygmenyje pagrindinės žinios gilinamos per sudėtingesnes užduotis, kurios skirtos verslumo kultūrai užtvirtinti ir skatinti, 3 lygmenyje skatinama brandumą, savarankiškumą, individualią atsakomybę ir solidarumą (vertybinį pagrindą) populiarinanti kultūra. Galutinis modelio tikslas – sukurti tvarią ir dinamišką pilietinę visuomenę.

Jungtinėje Karalystėje (Velse) parengta Karjeros ir darbo pasaulio (angl. *Careers and the World of Work* (CWW)) sistema yra privaloma 11–19 metų amžiaus moksleivių ugdymo programos dalis ir vienas iš 16–19 metų amžiaus moksleivių ugdymo programos „Mokymo pagrindas“ (angl. *Learning Core*) elementų. Sistemoje pateikiami kiekvieno mokymosi etapo atitinkamus verslumo įgūdžius ir žinias apibūdinantys teiginiai.

Nenuostabu, kad trys paskutiniai pavyzdžiai paimti iš tų šalių ir regionų (Danijos, Jungtinės Karalystės (Velse) ir Austrijos), kurie jau yra parengę orientacinę verslumo įgūdžių sistemą, o pirmasis pavyzdys paimtas iš specifinę strategiją taikančio regiono (Belgijos flamandų bendruomenės).

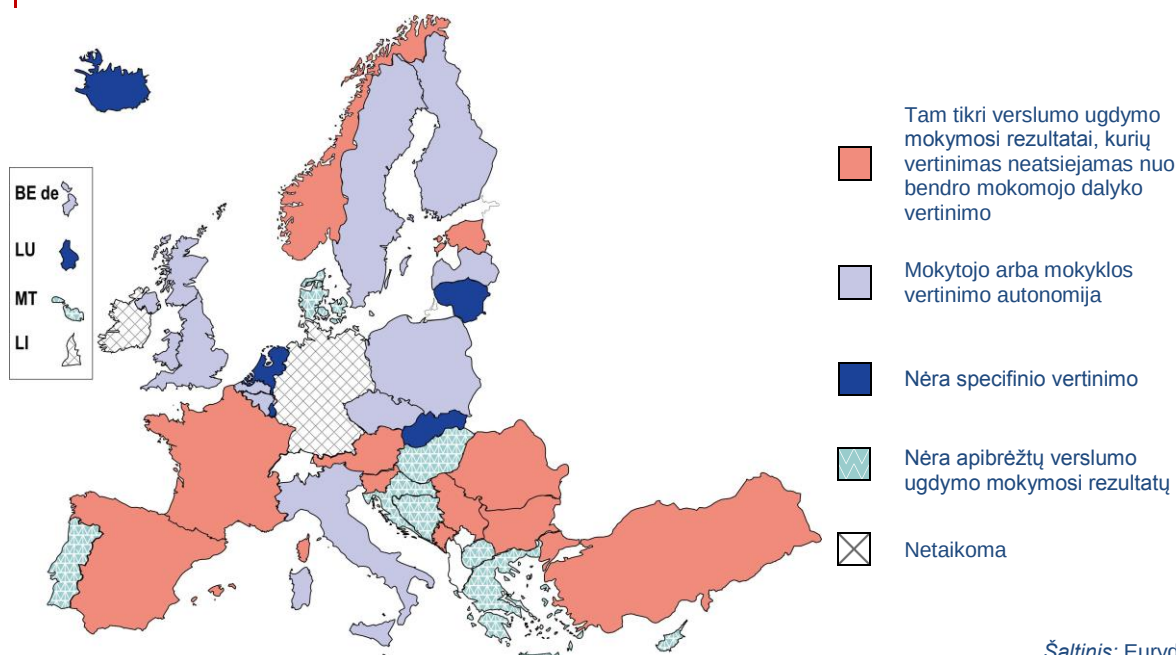
3.3.4. Su verslumo ugdymu susijusių mokymosi rezultatų vertinimas

Galiausiai tyrime dalyvavusios šalys turėjo atsakyti į klausimą – ar nustatyti su verslumo įgūdžiais susiję mokymosi rezultatai yra vertinami ir, jei taip, kaip tai daroma praktikoje? Iš tiesų, perkeliamųjų įgūdžių vertinimas Europoje tik žengia pirmuosius žingsnius ir iki šiol tik keletas šalių ir regionų (Danija, Austrija, Jungtinė Karalystė (Velsas) ir Pietryčių Europos šalys per Pietryčių Europos verslumo mokymo centrą (SEECCEL) parengė esminio gebėjimo, vadinamo „iniciatyvos jausmu ir verslumu“, orientacinę sistemą. Iš tikrųjų, mokymosi rezultatų apibrėžtis – tai pirmas žingsnis vertinimo link.

Tačiau, jei pripažįstame, kad verslumo ugdymas, kaip bendrasis gebėjimas, yra svarbi kiekvieno moksleivio ir studento mokymosi patirtis, tokiu atveju vertinimas yra būtinas. Be to, šis bendrasis gebėjimas yra platus ir daugialypis, todėl jam mokytis būtini ne tik novatoriški mokymo, bet ir vertinimo metodai.

Atrodo, kad šios ataskaitos išvados pritaria ankstesniems tyrimams, atskleidusiems, kad verslumo nuostatos, įgūdžiai ir žinios dar nėra konkrečiai vertinami. Paprastai vertinimas yra susijęs su konkrečiais mokomaisiais dalykais, kurie gali apimti (bet gali ir neapimti) su verslumo ugdymu susijusius mokymosi rezultatus. Todėl sunku atsekti, kurie mokymosi rezultatai yra vertinami, o kurie ne.

3.9 pav. Su verslumo ugdymu susijusių mokymosi rezultatų vertinimas 2014–2015 m.

Informacija pagal atskiras šalis

Malta: šiuo metu rengiama nauja Mokymosi rezultatų sistema ir naujos Mokymosi vertinimo programos, kurias planuojama įgyvendinti 2016–2017 mokslo metais.

Austrija: vertinimo pavyzdžiai paimami iš profesinės mokyklos ugdymo programos. Dar ne visos mokyklos ugdymo programos yra orientuotos į gebėjimus, tačiau 2014 m. daug į gebėjimus orientuotų mokyklos ugdymo programų buvo patvirtintos įstatymu ir kitos mokyklos eis tuo pačiu keliu.

Mokyklose, kuriose verslumo ugdymas yra savarankiškas dalykas, akivaizdu, kad tam tikrus mokymosi rezultatus vertina neatsiejamai nuo viso mokomojo dalyko vertinimo. Tačiau, kai verslumo ugdymo mokoma tarpdisciplininio būdu, sunku atsekti, kaip vertinami konkretūs, su verslumu susiję, mokymosi rezultatai.

Nemažai švietimo sistemų pateikia bendras vertinimo gaires, tačiau mokytojams ir mokykloms suteikiama autonomijos teisė, o tai reiškia, kad priimami skirtingi sprendimai ir taikoma skirtinga metodika, todėl tokiais atvejais surinkti duomenis apie vertinimą yra sunku.

Turima tik keletas gairių ar šiek tiek konkretesnių rekomendacijų dėl verslumo ugdymo vertinimo pavyzdžių.

2015 m. sausio mėn. **Ispanijoje** centralizuotai išleistame reglamente rekomenduojama taikyti vertinimo aplankus, „[...] nes juose teikiama visapusiška informacija apie moksleivio pasiekimus, jie padeda vertinti nuolat ir leidžia dalintis aktualiais mokymosi rezultatais. Vertinimo aplankas – tai moksleivių motyvavimo priemonė, kuri suteikia jiems autonomijos ir ugdo jų kritinį mąstymą.“

Vienoje iš Ispanijos autonominių bendruomenių, **Kantabrijoje**, pavyzdžiui, pasirenkamojo dalyko „Verslumo kultūra“ (mokomo ketvirtaisiais pagrindinio ugdymo metais) mokymo programoje siūloma „įvairinti taikomus vertinimo metodus ir situacijas, kuriose šie metodai taikomi, siekiant populiarinti jų formuojamuosius požymius ir atsižvelgiant, be kitų dalykų, į mokinių stebėjimą, savarankišką darbą ir darbą grupėje, bendradarbiavimo ir dalyvavimo veiklose vertinimą, taip pat į egzaminus raštu ir žodžiu, kas užtikrintų ne tik koncepcijų, bet ir vertybių, nuostatų ir veiksmų vertinimą.“

Prancūzijoje bendrųjų žinių ir įgūdžių, įskaitant savarankiškumą ir iniciatyvos jausmą, vertinimas apibrėžtas asmeninių įgūdžių vadove, vadinamame Asmeninių įgūdžių knygele (pranc. *Livret Personnel de Compétence*). Be to, moksleiviai vadovui prižiūrint per metus turi atlikti savarankišką darbą, kuriame apimami verslumo mokymosi rezultatai, ir pristatyti atliktą darbą mokytojams ir komisijai.

Nors kitos šalys tiesiogiai nepaminėjo verslumo ugdymo, jose, be tradicinių, rekomenduojami novatoriški vertinimo metodai. Keletas šalių – visos trys Belgijos bendruomenės, Austrija, Portugalija, Rumunija, Jungtinė Karalystė ir Turkija jau taiko e. aplanko vertinimą mokyklose, o kitos šalys jį išbando (Bulgarija, Prancūzija, Graikija ir Islandija) (Europos Komisija, 2012b).

Be to, **Rumunijoje** pradinės mokyklos mokomojo dalyko „Asmeninis tobulėjimas“ programoje teigiama, kad „vertinimas yra svarbi mokymosi proceso dalis; (...) vertinama keliais požūriais: vertina mokytojas, moksleiviai vertina patys save (savęs vertinimas) ir bendraklasiai (tarpusavio vertinimas). (...) Rekomenduojami keli vertinimo metodai – praktinės užduotys, savarankiško ir komandinio darbo projektai, plakatai (piešiniai arba koliažai), aplankai.“ Vertinimas suprantamas kaip mokomojo proceso vertinimas. Vertinama ne tik pažinimo raida, bet ir kiti aspektai, t. y. asmenybė, elgesys, nuostatos, išmoktos medžiagos taikymas praktikoje ir santykiai. Vertinant taikomi įvairūs būdai. Vertinimo proceso metu skiriama dėmesio teigiamiems aspektams, o ne neigiamiems; taikant savęs vertinimo, tarpusavio vertinimo ir kontroliuojamo vertinimo būdus mokins tampa partneriu vertinimo procese.

Juodkalnijos moksleiviai, be vertinimo žodžiu ir raštu, vertinami pagal dalyvavimą grupėje atsižvelgiant į jų įsitraukimą į veiklą, motyvaciją, dalyvavimo formą, bendradarbiavimą su kitais, gebėjimą spręsti problemas ir pagaliau galutinį komandinio darbo rezultatą.

4 SKYRIUS. PEDAGOGŲ RENGIMAS IR PARAMA

Siekiant verslumo ugdymo procesą veiksmingai įgyvendinti mokyklose, būtina prisiminti, kad mokytojai jame yra labai svarbūs. Verslumo ugdyme nuostatos ir poelgiai tikriausiai yra svarbesni už žinias. „Tokius gebėjimus geriausia ugdyti suteikiant moksleiviams galimybę dalyvauti tyrinėjimais pagrįstoje veikloje, kurioje kitų žmonių, ir patirti atradimo jausmą, kuris padeda moksleiviams savo idėjas paversti veiksmais. Šiuos gebėjimus sudėtinga tobulinti tradiciniais mokymo(si) metodais, kurių metu moksleivis tērta tik pasyvus gavėjas. Jiems ugdyti būtini aktyvūs, į besimokantįjį orientuoti pedagoginiai metodai bei veikla, kuriuose mokomasi iš realaus gyvenimo teikiamų situacijų. [...] Šiems pokyčiams įgyvendinti reikia kardinaliai keisti pačių mokytojų rengimą“ (Europos Komisija, 2011a, p. 2–3).

Taigi, šiame skyriuje kalbama apie mokytojų švietimą ir mokytojams teikiamą pagalbą siekiant padėti jiems perteikti verslumo žinias, įgūdžius ir nuostatas savo mokiniams.

Skyriaus pradžioje nagrinėjama, kaip verslumo tema pateikiama pirminio mokytojų rengimo (PMR) veikloje, vėliau verslumo ugdymas analizuojamas tęstinio profesinio tobulėjimo metu (TPT). Paskutinėje skyriaus dalyje aptariami išteklių tipai ir kita centrinės valdžios institucijų teikiama pagalba, kuri padeda mokytojui mokytis mokinius versliais būdais. Visos naudingos nuorodos pateiktos prieduose.

4.1. Pirminis mokytojų rengimas

Verslumo ugdymas, kaip privaloma PMR tema

Europos Komisija pabrėžia, kad „mokytojų rengimo institucijos turėtų [...] sukurti plataus turinio kontekstus, iš kurių galima mokytis apie verslumą, mokytis patiriant verslumą ir mokytis verslumui ugdyti. Jos turėtų suteikti būsimiems mokytojams galimybę išnagrinėti ir išplėtoti įvairius pedagoginius metodus, kurie grindžiami aktyviu požiūriu į mokymąsi, noru eksperimentuoti, „išbandyti naujoves“ ir remtis įvairiausiais mokymosi kontekstais, ne vien tik siūlomais pačios mokymo institucijos, bet ypač už šios institucijos ribų“ (Europos Komisija, 2011a, p. 23). Šiame skirsnyje nagrinėjamas verslumo ugdymas pirminio mokytojų rengimo srityje.

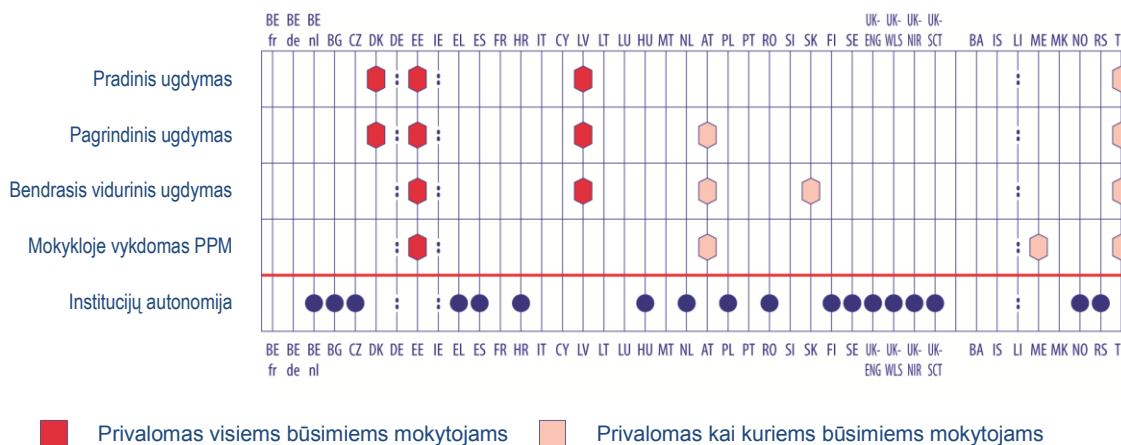
Beveik pusėje švietimo sistemų mokytojų rengimo institucijos gali rinktis, ar įtraukti verslumo ugdymą į savo programas, ir jeigu verslumo ugdymas yra įtraukiamas, institucijos gali laisvai apsispręsti dėl jo mokymo būdų (4.1 pav.). Be to, daugiau nei trečdalyje šalių ir regionų verslumo ugdymo integravimas į PMR programas nėra reglamentuojamas. Todėl centrinių valdymo institucijų lygmeniu turima labai mažai papildomos informacijos apie daugiau nei tris ketvirtadalius šalių ir regionų, kurie aptariami šiame poskyryje.

Nepaisant to, kad verslumo ugdymas nėra centralizuotai reglamentuojamas, tam tikros mokytojų rengimo institucijos įtraukia verslumo ugdymo temą į savo programas. Pavyzdžiui:

Suomijoje, kur mokytojų rengimo institucijoms suteikiama autonomijos teisė dėl verslumo ugdymo įtraukimo į PMR programas, 2010–2014 m. buvo įgyvendinamas projektas „YVI – verslumo ugdymo paslaugos mokytojams“, kuriame dalyvavo daugiau nei 30 organizacijų ir kūrė mokytojams skirtą verslumo ugdymo programą. Bendradarbiaudami partneriai sukūrė tiek PMR programas, tiek pedagoginius modelius ir priemones.

Buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje verslumo ugdymas yra privalomas būsimiems matematikos ir gamtos mokslų pagrindinio ugdymo pakopos mokytojams. Būsimeji bendrojo vidurinio ugdymo ir mokykloje vykdomo PPM ekonomikos ir mechaninės inžinerijos mokytojai taip pat privalo mokytis verslumo ugdymo.

4.1 pav. Verslumo ugdymas, kaip pirminio pradinio ir vidurinio ugdymo mokytojų rengimo programos privaloma tema, remiantis centrinio lygmens rekomendacijomis arba gairėmis, 2014–2015 m.

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Į schemą neįtrauktos PMR programos, skirtos tiesiogiai su verslininkyste, kaip profesija, susijusių sričių (pvz., verslo studijų) būsimiems mokytojams.

Schemoje sąvoka „institucijų autonomija“ taikoma tik verslumo ugdymo temai, kuri PMR programoje yra privaloma. Kitos PMR sritys gali būti reglamentuojamos.

Informacija pagal atskiras šalis

Belgija (BE de): PMR vykdomas tik pradinio mokyklų mokytojams.

Jungtinė Karalystė (WLS / NIR, SCT): oficialiuose centrinio lygmens dokumentuose nustatyta, kad naujai parengti mokytojai turi gebėti dirbti pagal visą mokyklos ugdymo programą – į kurią taip pat įeina verslumo ugdymas – su visais moksleiviais, tačiau neminint verslumo ugdymo konkrečiai. Todėl schemoje šie reglamentuojantys dokumentai priskiriami prie institucijų autonomijos.

Tik septyniose švietimo sistemose verslumo ugdymas laikomas privaloma PMR tema, bent kai kuriems būsimiems mokytojams.

Trijose valstybėse visi būsimi visų paminėtų ugdymo pakopų mokytojai privalo mokytis, kad galėtų mokyti verslumo ugdymo. Šis reikalavimas taikomas visiems būsimiems Estijos mokytojams, pradinio ir bendrojo vidurinio ugdymo Latvijos mokytojams ir tik pradinio ir pagrindinio ugdymo Danijos mokytojams.

Keturiose šalyse tik tam tikrų mokomųjų dalykų būsimi mokytojai privalo dalyvauti verslumo ugdymo programoje. Austrijoje verslumo ugdymas privalomas tik bendrojo vidurinio ugdymo ir mokykloje vykdomo PPM būsimiems geografijos ir ekonomikos mokytojams. Austrijoje šiuo metu vyksta PMR reforma ir daugelis naujų PMR mokymo programų (kurios bus pradėtos įgyvendinti 2016–2017 mokslo metais), skirtų vidurinio ugdymo mokytojams, dar nėra išleistos. Slovakijoje tik bendrojo vidurinio ugdymo pakopos būsimieji techninių ir profesinių dalykų mokytojai mokomi mokytis verslumo ugdymo. Juodkalnijoje privaloma programa taikoma tik mokykloje vykdomo PPM pakopos būsimiems verslumo ugdymo mokytojams. Turkijoje verslumo ugdymo tema yra privaloma tik tiems būsimiems mokytojams, kurie mokosi pagal aukštojo mokslo pirmosios pakopos socialinių mokslų mokytojų rengimo programą.

Serbijoje neseniai patvirtintame Mažų ir vidutinių įmonių plėtros skatinimo strategijos įgyvendinimo veiksmų plane (taip pat žr. 2.1 skirsnį) verslumo ugdymą numatoma įtraukti į PMR programas.

Pirmiau jau buvo minėta, kad mokytojų rengimo institucijos turi daug autonomijos sudarydamos studijų planą, o, dar tiksliau, pasirinkdamos, kokius mokymosi metodus taikyti. Todėl pats faktas, kad šie įgūdžiai nepamirėti daugumoje centrinių dokumentų, nebūtinai reiškia, kad mokytojų rengimo institucijos neorganizuoja veiklos šiems įgūdžiams plėtoti. Pavyzdžiui:

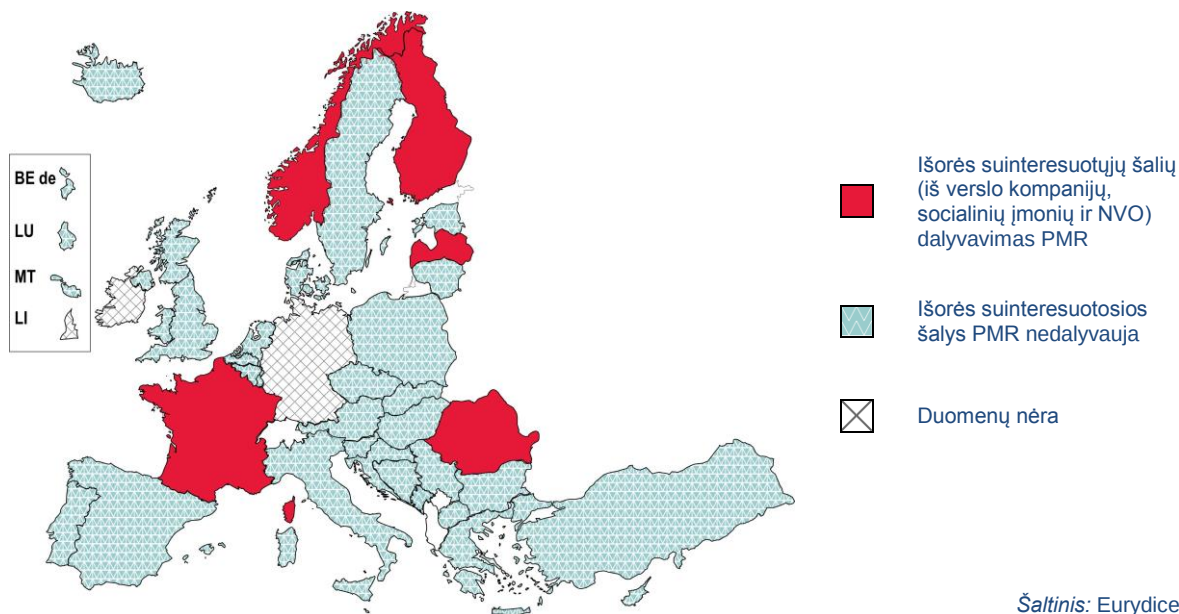
Vengrijoje, kur nėra parengta centrinių gairių dėl šių įgūdžių formavimo, Švietimo tyrimų institutas atliko tyrimą, atskleidžiantį, ko mokoma PMR institucijose. Gebėjimas organizuoti projektinio tipo veiklą įeina į PMR programą, kuri privaloma visiems mokytojams, o gebėjimas valdyti darbą grupėse ir grupių bendradarbiavimą įtrauktas tik į pradinio ugdymo mokytojų rengimo programą. Gebėjimas taikyti atvejų analizės užduotis papildomai prie vadovėlio medžiagos skirtas tik vidurinės mokyklos būsimiems humanitarinių dalykų, kalbų ir menų mokytojams.

Pirminio mokytojų rengimo ir verslo srities suinteresuotųjų šalių sąsajos

Būsimi mokytojai gali susidurti su verslo pasaulio realijomis dviem būdais:

- kviečiant išorės suinteresuotąsias šalis iš verslo srities prisidėti prie PMR;
- įgyvendinant studijų programas, organizuoti vizitus į verslo kompanijas, socialines įmones ir NVO, tokiu būdu leidžiant mokytojams susipažinti su verslininkystės iššūkiais, metodais ir reikiamais įgūdžiais.

4.3 pav. Išorės suinteresuotųjų šalių dalyvavimas pirminiame pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojų rengime, remiantis centrinio lygmens rekomendacijomis arba gairėmis, 2014–2015 m.

Informacija pagal atskiras šalis

Belgija (BE de): PMR vykdomas tik būsimiems pradinį mokyklų mokytojams.

Išorės suinteresuotųjų šalių dalyvavimas – iš verslo kompanijų, socialinių įmonių ir NVO – paminėtas tik penkių valstybių centrinio lygmens rekomendacijose arba gairėse: Prancūzijos, Latvijos, Rumunijos, Suomijos ir Norvegijos (žr. 4.3 pav.) Latvijoje šios rekomendacijos neapima būsimų pradinio ugdymo mokytojų rengimo.

Jungtinės Karalystės (Škotijos) naujausiose rekomendacijose dėl mokytojo profesinio standarto, kurios turėtų būti išleistos 2015–2016 mokslo metais, šia tema taip pat bus teikiamos gairės.

Tačiau tam tikros valstybės teigia įtraukiančios išorės suinteresuotąsias šalis į PMR, nepaisydamos to, kad centrinio lygmens rekomendacijų nėra parengusios. Pavyzdžiui, Belgijoje (prancūzų ir vokiečių bendruomenėse) veikianti Verslumo ir inovacijų agentūra (pranc. *Agence pour l'entreprise et l'innovation* (AEI), anksčiau vadinta Ekonomikos skatinimo agentūra (pranc. *Agence de stimulation économique*) įtraukta į kai kurių eksperimentinių mokytojų rengimo institucijų veiklą, daugiausiai suteikdama paramą būsimiems mokytojams, kad jie inicijuotų verslumo projektus. Estijoje ir Latvijoje įgyvendinamoje programoje „Jaunimo laimėjimai“ taip pat skatinamas verslumo požiūrio integravimas į PMR programas padedant mokytojų rengimo institucijoms tiek dėstytojų, tiek projektais grindžiamos veiklos atžvilgiu. Juodkalnijoje išorės suinteresuotųjų šalių dalyvavimas yra vienas iš visoms aukštojo mokslo institucijoms taikomų vertinimo kriterijų.

Vizitai į verslo kompanijas arba socialines įmones leidžia būsimiems mokytojams susipažinti su verslo pasauliu ir geriau suprasti jo problemas. Tačiau šiuo metu šis metodas nėra paminėtas nei vienose centrinės valdžios institucijų išleistose centralizuotose rekomendacijose, nors Rumunijos bei Bosnijos ir Hercegovinos centrinės valdžios institucijos planuoja įtraukti tokius vizitus į savo rekomendacijas dėl būsimųjų mokytojų rengimo. Austrija neturi rekomendacijų ar gairių dėl pirminio mokytojų rengimo, tačiau mokytojai turi galimybę tam tikrą mokomojo dalyko (pvz., „Mokytojai mokosi ekonomikos“) užsiėmimų metu lankytis verslo kompanijose.

4.2. Tęstinis profesinis mokytojų tobulėjimas

Siekiant plėtoti verslumo ugdymą mokyklose, svarbu ne tik mokyti būsimus mokytojus, bet ir suteikti mokymosi galimybes jau dirbantiems mokytojams – leisti jiems susipažinti su verslumo ugdymo tema arba tobulinti jų šios srities turimas žinias ir įgūdžius. „Nors pagal pirminio mokytojų rengimo programas bus rengiama nauja verslumo mokytojų karta, tinkamas tęstinis profesinis tobulėjimas yra būtinas siekiant plėtoti viso pedagoginio personalo reikiamus gebėjimus ir toliau keliant mokytojų, kurie jau galėjo pasinaudoti pirminio mokytojų rengimo galimybėmis, kvalifikaciją“ (Europos Komisija, 2011a, p. 51). Taigi, šiame skirsnyje bus nagrinėjamas tęstinis profesinis tobulėjimas (TPT).

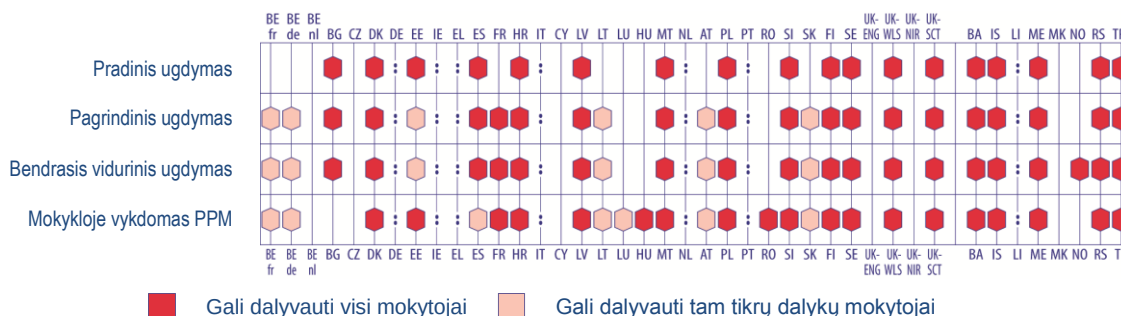
TPT kursai

TPT verslumo ugdymo kursai organizuojami 28 šalyse ir regionuose (4.4 pav.). 15 iš šių valstybių TPT kursuose gali dalyvauti visi pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojai, įskaitant ir mokykloje vykdomo PPM mokytojus (Danijoje, Kroatijoje, Latvijoje, **Lietuvoje** Maltoje, Lenkijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje (Velse ir Škotijoje), Bosnijoje ir Hercegovinoje, Islandijoje, Juodkalnijoje, Serbijoje ir Turkijoje). Bulgarijoje ir Ispanijoje TPT kursai skirti visiems bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams. Tačiau kai kuriose Ispanijos autonominėse bendruomenėse TPT kursai organizuojami ir mokykloje vykdomi PPM mokytojams. Prancūzijoje TPT kursuose gali dalyvauti visi mokytojai, išskyrus pradinio ugdymo pedagogus. Estijoje organizuojamos TPT veiklos, skirtos visiems mokytojams – vienintelė išimtis taikoma bendrojo vidurinio ugdymo mokytojams: kursuose gali dalyvauti tik socialinių mokslų, ekonomikos ir matematikos šios ugdymo pakopos mokytojai.

Dar penkiose šalyse ir regionuose TPT veikla verslumo ugdymo srityje skirta visiems bendrojo vidurinio ugdymo ir mokykloje vykdomo PPM mokytojams, tačiau joje dalyvauti gali tik specifinių dalykų mokytojai. Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenių organizuojamoje TPT veikloje verslumo ugdymo tematika gali dalyvauti tik ekonomikos ir socialinių mokslų bei techninių disciplinų ir profesinio rengimo mokytojai. Austrijoje TPT veikla prieinama tik ekonomikos ir verslumo, o Lietuvoje – tik geografijos ir ekonomikos mokytojams. Slovakijoje TPT veikloje verslumo ugdymo tematika gali

dalyvauti tik pagrindinio ir vidurinio ugdymo matematikos, pilietinio ugdymo, etikos, informatikos mokytojai, taip pat vidurinio ugdymo techninių disciplinų mokytojai.

4.4 pav. Konkrečiai susiję su verslumo ugdymu TPT kursai, kuriuose gali dalyvauti pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojai, 2014–2015 m.

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Schema nepateikia informacijos apie TPT kursus, susijusius su tam tikrais rečiau taikomais verslumo ugdymo aspektais (pvz.: finansiniu raštingumu, į moksleivį orientuotu mokymusi, projektais pagrįstu mokymusi).

Informacija pagal atskiras šalis

Čekija: TPT finansinio raštingumo kursuose gali dalyvauti visi mokytojai.

Graikija, Italija, Nyderlandai ir Portugalija: informacija centriniu lygmeniu nepateikiama.

Ispanija: tam tikrose autonominėse bendruomenėse organizuojami TPT kursai, skirti mokykloje vykdomo PPM mokytojams.

Trijose šalyse ir regionuose tokio tipo TPT veikla skirta tik mokykloje vykdomo PPM mokytojams. Vengrijos ir Rumunijos visi mokykloje vykdomo PPM mokytojų dalyvauja TPT kursuose verslumo ugdymo tematika, o Liuksemburge šie kursai prieinami tik ekonomikos ir komunikacijų mokytojams.

Norvegijoje šio tipo TPT veiklose gali dalyvauti tik bendrojo vidurinio ugdymo mokytojai.

Kursai organizuojami įvairiais būdais. Mokymo programų turinys kiekvienais metais būna skirtingas. TPT kursus gali organizuoti už švietimo sritį atsakinga ministerija, jos įgaliotosios organizacijos arba universitetai. Tam tikrose šalyse ir regionuose TPT veiklą organizuoja už verslumo ugdymo populiarinimą atsakingos institucijos.

Pavyzdžiui, Verslo ir profesijų partnerystės studijų ir tyrimų centras (pranc. *Centre d'études et de recherches sur les partenariats avec les entreprises et les professions* (CERPEP) yra pagrindinis TPT kursų verslumo ugdymo srityje tiekėjas Prancūzijoje, šiuo metu rengiantis naujus mokymus. Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje) tokią pat veiklą vykdo Socialinių įmonių akademija (angl. *Social Enterprise Academy*). Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenių Verslumo ir inovacijų agentūra planuoja vykdyti TPT veiklą įgyvendindama savo 2014–2020 m. strategiją. Bulgarijoje, Estijoje, Prancūzijoje, Lietuvoje, Maltoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Suomijoje ir Serbijoje projektas „Jaunimo laimėjimai“ taip pat atlieka svarbų vaidmenį vykdamas TPT veiklą verslumo ugdymo srityje. Rumunijoje mokymai vyksta ankstesnių projektų (pvz., projekto „Mokymo firma“ (rum. *Firma de exercitiu*) veiklose. Jungtinės Karalystės (Velso) Pietų Velso universitetas (angl. *the University of South Wales*) Velso Vyriausybės vardu parengė Nacionalinę TPT jaunimo verslumo programą.

Buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje buvo parengtas planas įgyvendinant Profesinio mokymo centro darbo programą organizuoti verslumo ugdymo mokymus mokytojams, dirbantiems mokykloje vykdomame PPM. Dėl lėšų stokos šis planas nebuvo įgyvendintas. Tačiau 2012–2013 m. ir 2013–2014 m. vidurinių mokyklų mokytojai dalyvavo privalomuose verslumo ugdymo mokymuose, kurie buvo parengti Švietimo plėtros biurui dalyvaujant kvalifikacijos kėlimo kursų rengimo projekte, kurį administruoja Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECEL).

Kroatijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Juodkalnijoje, buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje, Serbijoje ir Turkijoje TPT kursai rengiami gaunant SEECEL paramą ir ES Pasirengimo narystei pagalbos priemonės (PNPP) kofinansavimą. Šiuo metu kursai testuojami kiekvienos valstybės tam tikrose pradinio ir vidurinio ugdymo mokyklose (žr. 2.2.3 skirsnį).

Vizitai į verslo kompanijas

Kai kuriose valstybėse kaip viena iš TPT veiklų organizuojami vizitai į verslo kompanijas. Šių vizitų tikslas – suteikti mokytojams galimybę įgyti tiesioginės patirties, kuri leistų mokytojams geriau suprasti, kokių būtent įgūdžių darbdaviai tikisi iš potencialių darbuotojų, ir sustiprinti švietimo ir darbo pasaulio ryšį. Vizitų metu mokytojams taip pat sudaromos sąlygos stebėti kompanijų veiklą ir taip generuoti novatoriško mokymo ir kuravimo idėjas.

2014 m. rugpjūtį Čekijos tęstinio mokymo fondas prie Darbo ir socialinių reikalų ministerijos pradėjo įgyvendinti projektą „Stazuotės verslo kompanijose – ugdymo praktika 2“ (čėk. *Stáže ve firmách – vzdělávání praxí 2*). Vienas iš šio projekto, pasibaigusio 2015 m. rugsėjo mėn., rezultatų buvo Nacionalinis praktikos įmonėje katalogas, nemokama ir visiems prieinama interneto platforma, kurios tikslas – siūlyti praktikos įmonėse galimybes potencialiems kandidatams.

„Estijos jaunimo laimėjimai“ projekto veiklose organizuojamos praktinio darbo stebėjimo dienos, labiausiai skirtos ekonomikos ir verslumo mokytojams.

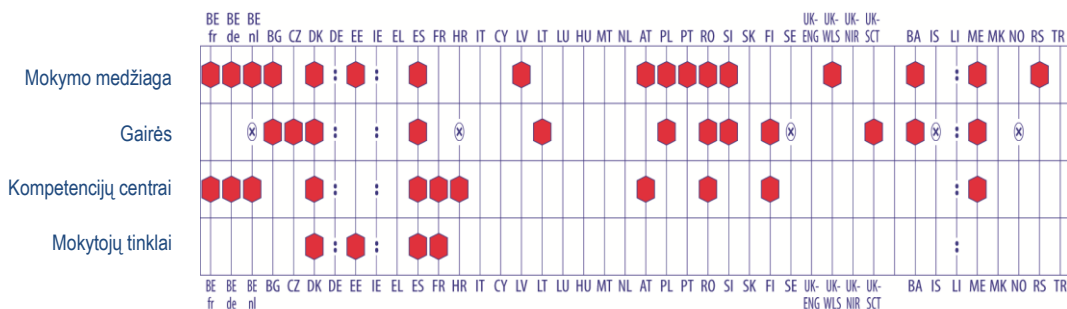
Prancūzijoje Verslo ir profesijų partnerysčių studijų ir tyrimų centras (CERPEP) švietimo darbuotojams organizuoja vizitus, kurių trukmė – ne mažiau kaip viena diena, o lankytojų grupėje gali būti ne daugiau kaip penki mokytojai.

Jungtinė Karalystėje (Škotijoje) programos „Tobulas švietimas per ryšius su verslu“ (angl. *Excellence in Education through Business Links* (EEBL) veiklose visiems pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojams organizuojami ne trumpesni kaip dviejų dienų trukmės vizitai.

4.3. Mokytojams teikiama parama

Centrinės valdžios institucijos taip pat padeda įgyvendinti verslumo ugdymą parengdamos gaires, mokymo medžiagą arba remdamos jų rengimą ir steigdamos kompetencijų centrus ir (arba) mokytojų tinklus arba remdamos jų steigimą. Visos šios veiklos gali padėti mokytojams. Visos naudingos nuorodos dėl mokytojams skirtų išteklių – remiamų centrinės valdžios institucijų arba jų neremiamų – pateikiamos prieduose.

4.5 pav. 2014–2015 m. centrinės valdžios institucijų teikiama (arba remiama) pagalba pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojams

(X) Centrinio lygmens gairės nė vienai ugdymo programos sričiai nepateikiamos

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Schemoje nepateikiama informacija apie gaires dėl specifinių aspektų (pvz., finansinio raštingumo).

Kompetencijų centrai: schemoje nepateikiama informacija apie bendro pobūdžio mokymo išteklių centrus.

Visos naudingos nuorodos į mokymo išteklius arba publikacijas pateikiamos priede.

Informacija pagal atskiras šalis

Portugalija: gairės dėl verslumo ugdymo programos ir mokymo medžiagos šiuo metu yra rengiamos.

Mokymo medžiaga

Centrinės valdžios institucijos dažniausiai remia mokymo medžiagos rengimą. Taip daroma, nors ir skirtingais būdais, 17 šalių ir regionų. Tam tikrose šalyse tam steigiamos struktūrinės partnerystės su verslumo srityje besispecializuojančiomis asociacijomis. Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenėje, pavyzdžiui, bendradarbiaujama su Verslumo ir inovacijų agentūra. Panaši situacija susiklostė Belgijos flamandų bendruomenėje, kur bendradarbiaujama su VLAJO (Flamandų jaunųjų įmonių organizacija, projekto „Europos jaunimo laimėjimai“ dalyvė) ir UNIZO, Švietimo ir verslumo fondu. Austrijoje taip pat centrinės valdžios institucijos skiria finansavimą „EESI Impuls“ Verslumo ugdymo centrui mokyklų inovacijų tikslais mokymo medžiagai rengti. 2014–2016 m. Bosnijoje ir Hercegovinoje buvo finansuojamas projektas „Verslumo mokymosi ugdymo sistemos“ (angl. *Entrepreneurial Learning Education Systems* (ELES), kurio metu buvo parengta mokymo medžiaga. Projektą bendrai finansavo ES Pasirengimo narystei pagalbos priemonė.

Slovėnijos Respublikos profesinio mokymo institutas įgyvendino projektą „Duris atsidarau pats“ (slovėn. *Vrata odpiram sam*), kuris buvo kofinansuojamas iš Europos struktūrinių fondų ir valstybės biudžeto lėšų. Projekto metu buvo rengiama mokymo medžiaga.

Danijos ir Juodkalnijos centrinės valdžios institucijos pačios rengė mokymo medžiagą, kuri yra paskelbta jų interneto svetainėse. Bulgarijos centrinės valdžios institucijos taip pat parengė medžiagą, kuria gali naudotis tik TPT verslumo ugdymo veikloje dalyvaujantys mokytojai. Estijos švietimo ministerija dalyvavo peržiūrint Verslumo teatro metodologiją.

Jungtinėje Karalystėje (Velse) Jaunimo verslumo strategijos biudžeto dalis (žr. 2.1 skirsnį) buvo skirta mokymo medžiagai rengti.

Centrinės valdžios institucijos įvairiais būdais padeda skleisti mokymo medžiagą. Danijoje verslumo ugdymo mokymo medžiaga prieinama specifiniame Nacionalinio išteklių centro portalo, kurį tiesiogiai administruoja vyriausybė, skyriuje. Estijos Vyriausybės ir Švietimo informacinių technologijų fondo sukurtas portalas „Mokyklos gyvenimas“ (est. *Koolielu*) suteikia prieigą prie įvairių verslumo ugdymo mokymo išteklių. Lenkijos, Portugalijos, Rumunijos ir Serbijos centrinės valdžios institucijos pateikia oficialiai patvirtintą vadovėlių, skirtų kiekvieno dalyko, įskaitant verslumo ugdymą, mokymo programai, sąrašą, taip priskiriant pasirinktoms mokymo priemonėms tam tikrą kokybės ženklą. Ispanijos nacionalinis švietimo inovacijų ir tyrimų centras skatina mokymo medžiagos rengimą. Latvijoje mokyklos ugdymo interneto portalas suteikia prieigą prie įvairios mokymo medžiagos. Slovėnijoje tam tikra mokymo medžiaga ir gairės, kurias parengė Profesinio mokymo institutas, o bendrai finansavo centrinės valdžios institucijos, yra prieinamos Slovėnijos švietimo tinklo interneto portale.

Be abejo, mokymo medžiaga gali būti rengiama nepriklausomai nuo centrinės valdžios institucijų. Pavyzdžiui, Danija, Ispanija, Lietuva ir Norvegija paminėjo, kad šalyse daugėja privačių leidėjų sukurtų mokymo priemonių. Keletas NVO ir asociacijų taip pat rengia mokymo medžiagą ir dažnai nemokamai ją dalija. Pavyzdžiui, taip daroma „Jaunimo laimėjimų“ programoje. SEECCEL, į kurio partnerystę įeina Kroatija, Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija, buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija, Serbija ir Turkija, taip pat rengia mokymo medžiagą.

Verslumo mokymo gairės

Mokymo gairės papildo bendrojoje ugdymo programoje esančią informaciją ir joje gali būti pateikiama išsamesnė pagalbinio pobūdžio medžiaga, pavyzdžiui, darbo schemas, pamokų planai, gerosios praktikos pavyzdžiai, atvejų analizė ir pan. (taip pat žr. 3.1.3 skirsnį norint gauti daugiau informacijos apie gaires dėl mokymo(si) metodų).

12 šalių ir regionų yra parengę verslumo mokymo metodikos gaires. Šešiose iš jų tai atskiras leidinys, kuris yra arba spausdintas (Čekijoje), arba prieinamas internete (Danijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje), Bosnijoje bei Hercegovinoje ir Juodkalnijoje). Lietuvoje, Lenkijoje, Rumunijoje ir Slovėnijoje gairės integruotos į pačią mokyklos ugdymo programą. Ispanijos nacionaliniais teisės aktais apibrėžiami septyni pradinio ir vidurinio ugdymo pakopos bendrieji gebėjimai, tarp jų ir iniciatyvos jausmas ir verslumas, sukonkretinant gebėjimų, turinio ir vertinimo kriterijų sąsajas. Autonominės bendruomenės taip pat turi metodines verslumo mokymo gaires. Bulgarijoje gairės integruotos į PMR įgyvendinimo rekomendacijas.

Penkiose šalyse ir regionuose paprastai nė vieni mokyklos ugdymo programos sričiai centralizuotos gairės nėra pateikiamos (Belgijos flamandų bendruomenėje, Kroatijoje, Švedijoje, Islandijoje ir Norvegijoje).

Centrinės valdžios institucijos tokias gaires dažniausiai rengia bendradarbiaudamos su kitomis suinteresuotomis šalimis. Pavyzdžiui, nacionalinė mokymo(si) kokybės ir tobulinimo paramos organizacija „Škotijos švietimas“ dirbo Verslių mokyklų programoje kartu su trečiojo sektoriaus partneriais („Ugdymo programos sprendimais“ (angl. *Curriculo Solution*), Škotijos jaunąja įmone (angl. *Young Enterprise Scotland*) ir pan.). Jų parengtose gairėse pateikiamos Škotijos atvejų analizės užduotys, kuriomis siekiama pabrėžti teigiamą poveikį, kurį verslumo įgūdžių ugdymas turi plėtojant jaunimo pasitikėjimo savimi ir savigarbos jausmą, ir parodyti, kaip galima ugdyti verslumo įgūdžius įgyvendinant mokyklinę programą.

Buvusiosios Jugoslavijos Respublikos Makedonijos švietimo plėtros biuras ir Profesinio rengimo centras pagal Nacionalinę verslumo strategiją (žr. 2.1 skirsnį) skatins mokyklas ir mokytojus kurti gaires mokant mokytojus rengti gaires dėl mokymo proceso įgyvendinimo pradinėje ir vidurinėje mokykloje ir skiriant finansinę paramą mokykloms.

Kompetencijų centrai

Be tradicinių mokymo išteklių centrų, kurie suteikia prieigą prie įvairių mokomųjų dalykų, įskaitant verslumo ugdymą, mokymo medžiagos, 11 šalių ir regionų veikia institucijos, kurių veikla susijusi su verslumu ir kurios turi verslumo mokymo kompetencijų centro funkciją. Dauguma jų taip pat suteikia galimybę naudotis interneto svetainėje arba portale esančiais mokymosi išteklių ir yra finansuojamos centrinės valdžios institucijų.

Nuo 2007 m. **Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenių** Ekonomikos skatinimo agentūra veikia kaip kompetencijų centras verslumo ugdymo plėtros klausimais. Buvo parengta nauja pareigybė – informuotumo didinimo ir verslumo dvasios skatinimo specialistas (pranc. *Agent de sensibilisation à l'esprit d'entreprendre* (ASEE), į kurio pareigas įeina reguliarūs susitikimai su mokyklų vadovais ir kolektyvais. Taip siekiama didinti informuotumą apie regionines verslumo strategijas, populiarinti verslumo ugdymą ir konsultuoti turimų išteklių klausimais.

Belgijos flamandų bendruomenės VLAJO ir UNIZO veikia kaip verslumo ugdymo kompetencijų centrai. Abi organizacijos finansuojamos iš struktūrinių fondų per Flamandų Vyriausybę.

Danijos nacionalinis išteklių centras atsakingas už naujų išteklių, skirtų žinioms į mokyklas perduoti, rengimą, tarp kurių yra ir verslumo ugdymui išteklių, nes verslumo ugdymas įeina į bendrą mokyklos ugdymo programą. Jame dirbantys mokymosi

konsultantai, įdarbinti Vaikų, švietimo ir lyčių lygybės ministerijos, taip pat teikia pagalbą ir rekomendacijas mokykloms ir savivaldybėms įvairiais klausimais, įskaitant verslumo ugdymą. Regioniniai išteklių centrai, glaudžiai bendradarbiaudami su 2010 m. įsteigtu Danijos verslumo fondu (FFE), siekia suteikti mokytojams informacijos apie šia tema turimą medžiagą.

Ispanijoje, kur autonominės bendruomenės yra aukščiausio lygmens švietimo valdžios institucijos, valstybinėms, privačioms ir nevyriausybiniams organizacijoms patikėta perimti kompetencijų centrų funkcijas siekiant padėti sumažinti atotrūkį tarp politikos ir praktikos ir padidinti verslumo ugdymo įgyvendinimą. Pastaraisiais metais šių organizacijų vis daugėja. Tam tikrose bendruomenėse jos integruotos į regioninės valdžios struktūrą (pvz., Katalonijos verslumo tinklas (kat. *Xarxa d'emprenadoria in Catalunya*), Estremadūros verslumo kultūra (*Cultura Emprededora in Extremadura*). Kitose bendruomenėse šiems kompetencijos centrums vadovauja bendruomenių finansuojamos organizacijos arba asociacijos.

2001 m. **Prancūzijoje** buvo įsteigta Verslumo ugdymo mokymo praktikų observatorija (pranc. *Observatoire des pratiques pédagogiques en entrepreneuriat* (OPPE) siekiant rinkti informaciją apie verslumo ugdymo įgyvendinimą vidurinėse mokyklose ir su tuo susijusių pavyzdžių. Iš pradžių buvo numatyta, kad observatorija – tai buvusios Jaunimo, švietimo ir tyrimų ministerijos, Ekonomikos, finansų ir pramonės ministerijos ir Įmonių kūrimo agentūros (pranc. *Agence pour la création d'entreprises* (APCE) ir Verslumo akademijos bendradarbiavimo iniciatyva. Dabar Verslumo ugdymo mokymo praktikų observatoriją (OPPE) kuruoja Įmonių kūrimo agentūra, o observatorijos interneto portalas tapo verslumo ugdymo išteklių baze. OPPE taip pat organizuoja metines verslumo ugdymo konferencijas.

Kroatijos švietimo ministerija bendradarbiauja su SEECEL per Švietimo ir mokytojų rengimo agentūrą.

Austrijoje verslumo ugdymo mokyklų inovacijų tikslais centras „EESI-Impulse“, kurį finansuoja Švietimo ir moterų reikalų ministerija, yra šalies verslumo ugdymo kompetencijų centras. Jis siūlo galimybę naudotis internetu prieinama mokymo medžiaga, sukurta bendradarbiaujant su Verslumo mokymo iniciatyva (angl. *Initiative for Teaching Entrepreneurship* (IFTE) ir kitomis suinteresuotomis šalimis, o nuo 2011 m. įgyvendina EESI – Verslumo ugdymas mokyklų inovacijų tikslais – mokyklų sertifikavimo programą. Regioniniu lygmeniu dirba EESI koordinatoriai, kurie koordinuoja projektines verslumo grupes ir joms vadovauja.

Rumunijoje buvo įsteigta 15 regioninių centrų mokymo medžiagai ir metodikai, parengtai 2007–2013 m. Europos socialinio fondo kofinansuojamo projekto „Mokymo firma“ (rum. *Firma de exercitiu*), skleisti. Centrinės valdžios institucijos remia šio regioninio tinklo veiklą organizuodamos verslumo konkursus ir stebėdamos, kaip šios veiklos stiprina verslumo dvasios augimą.

Suomijoje 2001 m. Europos socialinio fondo lėšomis sukurta nemokama verslumo ugdymo paslauga „YES – verslumo ugdymo virtualioji mokymosi aplinka“ veikia kaip regioninis kompetencijų centras. Nacionalinė švietimo valdyba prisidėjo prie šios iniciatyvos plėtros ir iki šiol finansuoja šio centro mokymo veiklas. Suinteresuotos regionų ir vietos šalys šiuo metu yra pagrindiniai veiklos rėmėjai (išskyrus TPT veiklas) valstybės mastu.

Juodkalnijos verslumo centrą (*Preduzetnički centar*), įsteigtą 2013 m. gruodžio mėn., trijuose miesteliuose (Bijelo Polėje, Beranėje, Moikovace), o 2015 m. spalį Bare, remia centrinės valdžios institucijos. Centras teikia ekspertų paramą novatoriškų verslumo idėjų plėtros klausimais ir organizuoja TPT veiklas.

Jungtinė Karalystė tokių kompetencijų centrų neturi, tačiau Velse ir Škotijoje yra sukurtos specialios svetainės, kuriose ne tik teikiama informacija verslumo klausimais, bet taip pat skatinamas keitimasis patirtimi, kurį remia specializuotos institucijos.

Jungtinėje Karalystėje (Velse) Pietų Vello universitete vyksta Vello Vyriausybės Jaunimo verslumo nacionalinio TPT centro veiklos. Centro tikslas – Vello mastu sukurti tvarų švietimo specialistų centrų tinklą dalytis žiniomis apie tai, kaip integruoti verslumą ir verslininkystę į mokymą(si).

2015 m. rugsėjį **Jungtinėje Karalystėje (Škotijoje)** pradėjo veikti Škotijos verslių mokyklų interneto svetainė. Ji buvo sukurta projekte „Škotijos jaunoji įmonė“ kaip Škotijos Vyriausybės koordinuojamos programos „Škotija tai gali“ dalis. Svetainėje keičiamasi gerąja patirtimi ir skelbiami ištekliai, kuriais gali pasinaudoti mokytojai siekdami skatinti verslumą ir mąstymą apie verslus. Čia mokyklos taip pat skatinamos ugdyti visą mokyklą apimančią požiūrį į verslumą ir verslią mąstyseną.

Mokytojų tinklai

Mokyklų tinklai – mažiausiai išplėtotas pagalbos tipas. Tačiau tai galėtų būti labai svarbi ir veiksminga priemonė, padedanti keistis gerą patirtimi, palengvinanti verslumo ugdymo sampratos suvokimą ir siūlanti patyrusių ir naujai parengtų mokytojų tinklaveikos galimybes.

Šiuo metu veikia tik keturi centrinės valdžios institucijų finansuojami mokytojų tinklai.

Danijos verslumo fondas (FFE) įsteigė specializuotą verslumo ugdymo mokytojų tinklą „Verslumas mokyklose ir švietime“ (angl. *Network for Entrepreneurship in Schools and Education* (NEIS)), prie kurio gali jungtis visi bet kurios ugdymo pakopos ir bet kurio su verslumo ugdymu susijusio mokomojo dalyko mokytojai.

„**Estijos** jaunimo laimėjimų“ tinklas inicijavo pradinių, pagrindinių ir vidurinių mokyklų mokytojų tinklą. Mokytojai susitinka kartą per metus problemoms aptarti ir savo žinioms bei gebėjimams tobulinti. Be to, Ekonomikos mokytojų asociacija, kurios daugumą dalyvių sudaro vidurinės mokyklos mokytojai ir tik nedaug pagrindinės mokyklos mokytojų, glaudžiai bendradarbiauja su programa „Estijos jaunimo laimėjimai“ sprendama su verslumo ugdymu susijusius klausimus.

Tam tikros **Ispanijos** autonominės bendruomenės taip pat turi mokytojų tinklus. Pavyzdžiui, Estremadūros mokyklos gali prisijungti prie 2011 m. sukurto Verslių mokyklų tinklo (isp. *Red Extremeña de Escuelas Emprendedoras*). Tam mokykla turi pateikti trejų metų plėtros planą apibrėždama keliamus tikslus ir veiksmus, kurių numato imtis, suinteresuotąsias šalis ir vertinimo metodiką. Tinkle dalyvaujančios mokyklos ir mokytojai yra akredituojami.

Prancūzijoje Profesinių žinių inovacijų, tyrimų ir eksperimentavimo srityje keitimosi tinklas (pranc. *Réseau d'échange de savoirs professionnels en innovation, en recherche et en expérimentation* (RESPIRE)) siekia skatinti bendradarbiavimą ir kurti praktinių bendruomenes, įskaitant verslumo mokyklose klausimais. Šį tinklą, kurį 2012 m. įsteigė Švietimo ministerija, dabar vienija daugiau nei 3600 aktyvių dalyvių.

Be to, verta paminėti nepriklausomą plačiosios visuomenės iniciatyvą Ispanijoje, kuri nėra centralizuotai finansuojama. Tai tinklas „Verslūs mokytojai“ (isp. *Profesores emprendedoras*), kurį inicijavo PPM verslumo ugdymo mokytojai. „Verslūs mokytojai“ – atvira *Google+* bendruomenė, kur mokytojai gali dalytis mokymo ištekliais ir siūlyti idėjas dėl verslumo ugdymo.

5 SKYRIUS. VERSLUMO UGDYMO PADĖTIS KETURIOSE PAGRINDINĖSE SRITYSE

Siekiant sėkmingai integruoti verslumo ugdymą į Europos mokyklų ugdymo programas, būtina užtikrinti, kad būtų patenkinta daug skirtingų sąlygų. Paskutiniame skyriuje pristatomas kelių rodiklių poaibis siekiant parodyti prioritetines sritis, kurios padeda sukurti visapusišką požiūrį į verslumo ugdymą tiek politikoje, tiek praktikoje. Ataskaitoje šios pagrindinės sritys buvo analizuojamos atskirai, o šiame skyriuje ir pridedamose lentelėse pateikiama šių pagrindinių veiksmų apžvalga.

Perimamumo modelyje (žr. 5.1 pav.) pateikiama skirtingų elementų, lemiančių verslumo ugdymo integraciją, apžvalga. Iš schemos matyti esminių bruožų, kurie yra svarbūs bendrai verslumo ugdymo plėtrai užtikrinti, raida įvairiais strategijos raidos etapais, nuo etapo iki strategijos įgyvendinimo iki jos visiškos integracijos.

5.1 pav. Perimamumo modelis, skirtas kiekvienam verslumo ugdymo plėtros etapui analizuoti (2010 m.)

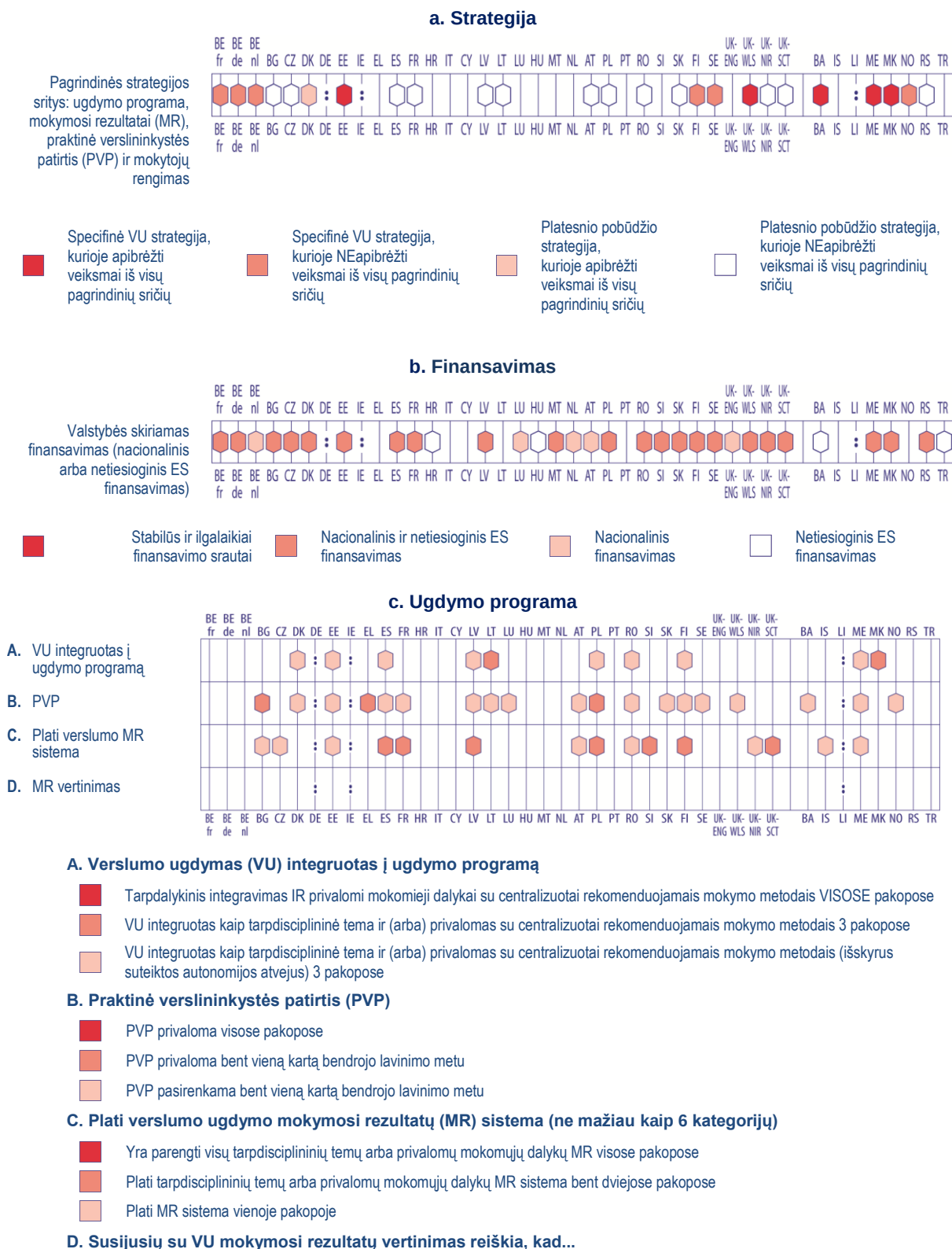
Etapo pavadinimas	Etapas laiko atžvilgiu	Pagrindiniai bruožai
Etapas iki strategijos įgyvendinimo (priklauso nuo individualių iniciatyvų)	Pradžia	- Strategijos neturėjimas - Nepakankamas arba neveiksmingas ministerijų bendradarbiavimas - Finansavimas neskiriamas - Nepakanka duomenų apie strateginį požiūrį į verslumo ugdymo integraciją į ugdymo programą - Tendencija verslumą labiau sieti su viduriniu ugdymu ir specifiniais mokomaisiais dalykais - Verslumas dažniausiai neįeina į pagrindinę mokymo programą, jo mokoma užklasinėje veikloje - Pasikliaunama individualių mokytojų entuziazmu - Nepakanka informacijos apie verslumo ugdymo mokymosi rezultatus arba jo vertinimą - Ribotos mokytojų rengimo galimybės, riboti ištekliai ir tinklaveika
Strategijos rengimas	0–2 metai	- Verslumo ugdymo tikslų nustatymas ir suderinimas - Strateginis požiūris arba yra suplanuotas, arba ką tik pradėtas įgyvendinti - Sukurti svarbiausių ministerijų bendradarbiavimo mechanizmai - Bendro verslumo ugdymo plano sudarymas ir analizė; pastebimi gerosios praktikos pavyzdžiai - Nustatomi nacionalinio ir (arba) ES finansavimo šaltiniai - Pradedama integruoti verslumo ugdymą, kaip gebėjimų rinkinį, į mokyklos ugdymo programą - Pradinio mokytojų rengimo ir TPT srityse pastebima tam tikrų gerosios praktikos pavyzdžių - Mokytojai turi galimybę rasti tam tikros informacijos ir išteklių, pvz., gairių arba mokymo metodų
Strategijos įsitvirtinimas (konsolidavimas) – įsibėgėjęs įgyvendinimas ir praktikos plėtra	2–5 metai	- Sukonkretinti mokymosi rezultatai - Nustatyti verslumo ugdymo tikslai, uždaviniai ir rodikliai - Skirtas nacionalinis ir (arba) ES finansavimas - Verslumo ugdymas integruotas į mokyklos ugdymo programą kaip bendrosios mokymo koncepcijos dalis ir taip pat kaip atskiras mokomasis dalykas - Mokytojai gali dalyvauti mokymuose tiek PMR, tiek TPT etape, mokymų dalyvių daugėja - Mokytojams sudarytos sąlygos dalyvauti tinklaveikoje ir naudotis pagalbiniais ištekliais
Integracija	5 metai ir daugiau	- Specifinė arba platesnio pobūdžio strategija sklandžiai įgyvendinama, joje numatyta nemažai verslumui ugdyti skirtų veiksmų - Siekama nuolat stebėti ir vertinti verslumo ugdymo įgyvendinimą jo veikloms ir mokymosi rezultatams vertinti - Sukurti patikimos finansavimo schemas - Aukštos kokybės verslumo ugdymas prieinamas visiems kiekvienos ugdymo pakopos ir ugdymo tipo besimokantiems - Verslumo ugdymas yra neatsiejama pradinio mokytojų rengimo ir TPT dalis ir yra skirtas visiems mokytojams - Stipri tinklaveika, mokytojai gali naudotis visapusiška informacija apie veiksmingus mokymo metodus ir išteklius

Aiškinamoji pastaba

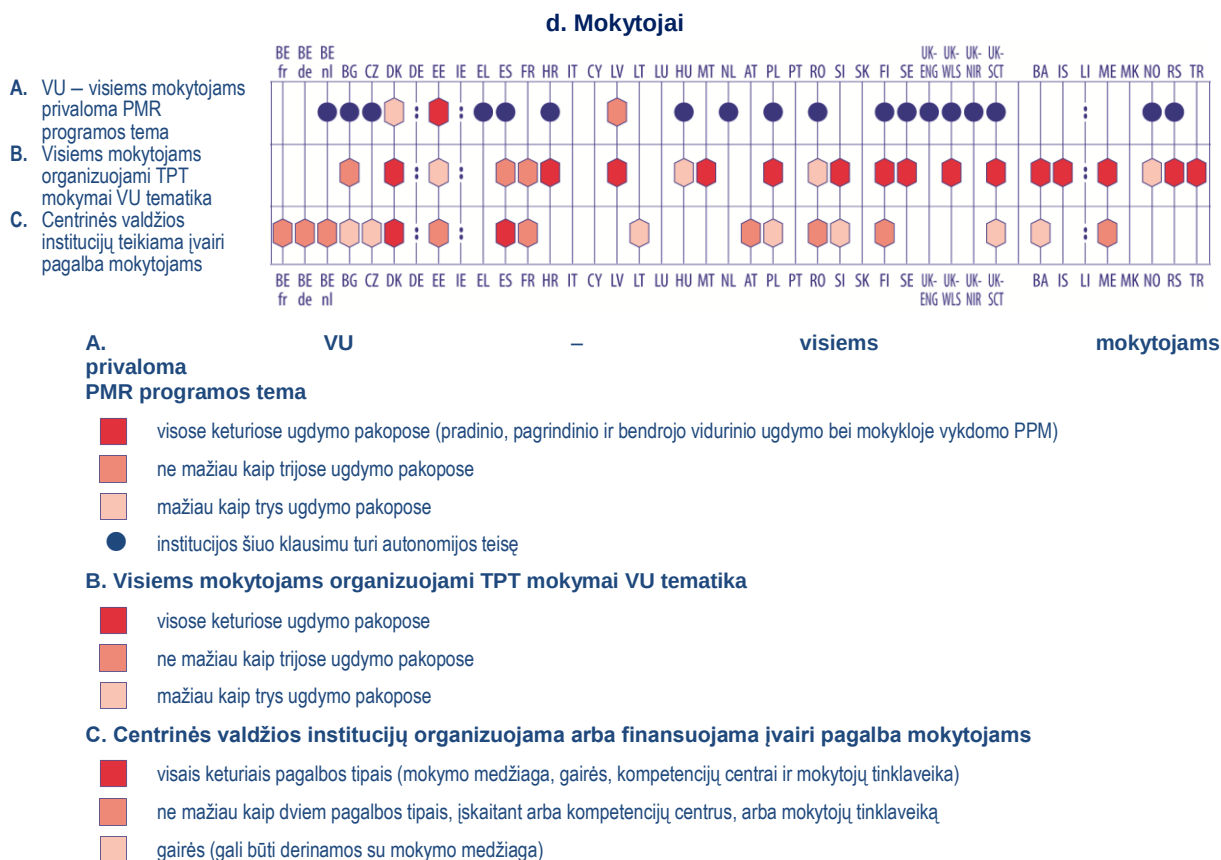
Šių rodiklių poaibė pateikta remiantis 2010 m. Perimamumo modelio, kurį parengė vyriausybės atstovai ir ekspertai aukšto lygio svarstymo grupių susitikimų metu, nustatytais prioritetais.

Kiekviena šalis arba regionas turi skirtingą pradžią verslumo ugdymo strategijos atžvilgiu raidos etapą ir lygiai taip pat šalys arba regionai gali būti skirtinguose tam tikrų politikos ir praktikos aspektų raidos etapuose. 5.2 pav. pateikta informacija iš šios ataskaitos skyrių apie strategijas, finansavimą, mokyklos ugdymo programą ir mokytojus.

5.2 pav. Verslumo ugdymo (VU) situacijos apžvalga keturiuose pagrindinėse srityse 2014–2015 m.

...vertinama visapusiškai (remiantis plačia MR sistema) ir aiškiai

Šaltinis: Eurydice.

Aiškinamoji pastaba

Pagrindinės sritys, kurios apžvelgiamos strategijose, buvo nustatytos remiantis 2010 m. Perimamumo modeliu (5.1 pav.) ir vėliau pateiktomis Teminės darbo grupės verslumo ugdymo klausimais rekomendacijomis – mokyklos ugdymo programa, mokymosi rezultatai, praktinė verslininkystės patirtis ir mokytojų rengimas.

5.1. Strategija

Tam tikrose (tikruose) šalyse (regionuose) strategijos įgyvendinamos nuosekliai, t. y. kai naujesnė strategija remiasi prieš tai taikyta strategija (trijose Belgijos bendruomenėse, Lietuvoje, Jungtinėje Karalystėje (Velse), Juodkalnijoje ir Norvegijoje). Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija ką tik pradėjo įgyvendinti savo pirmąją verslumo ugdymo strategiją ir šiuo metu yra pradiniam strategijos raidos etape.

Šalis, kelerius metus įgyvendindama strategiją, gali pasiekti konsolidavimo (įsitvirtinimo) etapo ir daryti pažangą vykdydama strateginius veiksmus ir plėtodama praktinius aspektus. Konsolidavimo etapas pasižymi tokiais svarbiais bruožais kaip mokymosi rezultatų sukonkretinimas, finansavimo srautų plėtojimas, veiksmingų mokymo metodų taikymas ir pagalbos mokytojams mechanizmai, pavyzdžiui, mokymo medžiaga ar kompetencijų centrai. Kai kuriose šalyse dar nėra susiformavusio jokio strateginio požiūrio į verslumo ugdymą, o kitose strategijos jau baigtos įgyvendinti.

Remiantis Perimamumo modeliu (žr. 5.1 pav.) ir naujesniais tyrimais, kuriuos atliko Teminės darbo grupės verslumo ugdymo klausimais ⁽¹⁴²⁾, buvo nustatytos svarbiausios sritys, reikalaujančios imtis specifinių strateginių veiksmų, t. y. ugdymo programa, mokymosi rezultatai, praktinė verslininkystės

⁽¹⁴²⁾ Europos Komisija, 2014b.

patirtis ir mokytojų rengimas. 5.2a pav. pavaizduota, ar šioms keturios sritims yra skirti strateginiai veiksmai, matyti, kad labai nedaug strategijų – penkios iš 11 specifinių strategijų ir viena platesnio pobūdžio strategija – turi veiksmų visoms keturioms pagrindinėms sritims.

Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šalių, taikančių su verslumo ugdymu susijusias strategijas, yra labai daug (žr. 5.2a pav.), būtina atsižvelgti į du veiksnius. Pirma, kai kuriose platesnio pobūdžio strategijose yra tik vienas ar du įsipareigojimai veikti, o tokiu atveju didelio poveikio negalima tikėtis. Kiti uždaviniai arba gali būti ne tokie akivaizdūs, arba juos apima skirtingos strategijos, dėl ko iškyla stebėsenos problemų. Antra, specifinės verslumo ugdymo strategijos gali apimti daugiau veiksmų ir temų, tačiau tai ne visada reiškia, kad tai įgyvendinama tikrovėje. Daugumoje strategijų pabrėžiama būtinybė imtis veiksmo praktinės verslininkystės patirties srityje, bet beveik pusė šias strategijas įgyvendinančių šalių turi labai mažai įrodymų, kad tokia veikla vyksta, arba visai jų neturi.

Tačiau iš pateiktų duomenų matyti, kad bendras veiklos lygis yra aukštesnis šalyse, įgyvendinančiose specifinę verslumo ugdymo strategiją, nei šalyse, kurios strategijos neturi. Europos politinėse rekomendacijose plačiai paplitusioje išvadoje irgi teigiama, strategija formuoja nuoseklesnę ir išsamesnę požiūrį, kuris padeda ją sėkmingai įgyvendinti.

5.2. Finansavimas

Pagal Perimamumo modelį, dauguma Europos valstybių daro verslumo ugdymo finansavimo pažangą (5.2b pav.). Tačiau visoje Europoje vis dar reikia plėtoti stabilius ir ilgalaikius finansavimo šaltinius, užtikrinančius visapusišką verslumo ugdymo, įskaitant strategijų įgyvendinimą, mokymo programas, mokytojų mokymų ir pagalbos mokytojams, suinteresuotųjų šalių partnerysčių kūrimo rėmimą.

Dauguma šalių ir regionų (iš kurių daugiausia jų įgyvendina specifinę arba platesnio pobūdžio strategiją) skiria finansavimą verslumo ugdymui iš nacionalinių lėšų arba netiesiogiai finansuoja iš ES šaltinių; pastaruoju atveju užtikrinamas išteklių, reikalingų verslumui ugdyti mokyklose remti, prieinamumas ilgesniam laikotarpiui. Penkios šalys arba regionai (Belgijos flamandų bendruomenė, Liuksemburgas, Nyderlandai, Austrija ir Jungtinė Karalystė (Anglija) verslumo ugdymą finansuoja tik iš valstybės lėšų, o kitos keturios valstybės (Kroatija, Vengrija, Bosnija ir Hercegovina bei Turkija) finansuoja verslumo ugdymo, o ypač savo strategijos, plėtrą ir įgyvendinimą, tik iš ES (netiesiogiai) lėšų.

5.3. Ugdymo programa

Šalyse ir regionuose, esančiuose pradiniam verslumo ugdymo raidos etape, verslumo ugdymas paprastai laikomas pagrindinės ugdymo programos priedu (5.2c pav.). Daugiau dėmesio skiriama siauresnei verslumo ugdymo sampratai, pabrėžiant verslo organizavimo gebėjimų ugdymą. Tokiu atveju verslumo vidurinėje mokykloje dažniausiai mokomasi per specifinius, atskirus mokomuosius dalykus. Vėlesniuose strategijos raidos etapuose verslumo įgūdžiai vis dažniau integruojami į visą ugdymo programą, o ne mokomi atskirų mokomųjų dalykų metu. Tai taip pat reiškia, kad šie įgūdžiai pradedami ugdyti jau pradinėje mokykloje. Šiuo atžvilgiu ataskaitos rezultatai rodo teigiamą tendenciją, nes verslumo ugdymas vis dažniau integruojamas į mokyklos ugdymo programą nuo pradinių klasių. Tačiau tolesnis strategijos įgyvendinimas ir jos konsolidavimas taip pat reiškia, kad verslumo ugdymas integruojamas ir kaip tarpdisciplininis tikslas ar bendra mokymo koncepcija, ir kaip atskiras mokomasis dalykas. Taigi, 5.2c pav. išskiriamos šalys ir regionai, kuriuose verslumo ugdymas jau integruotas ir tarpdisciplininis būdu, ir (arba) kaip atskiras mokomasis dalykas ne mažiau kaip trijose ugdymo pakopose, ir kuriuose parengtos centralizuotos gairės dėl atitinkamai rekomenduojamų mokymo metodų.

Sunku nustatyti, kad užsiėmimų metu taikomi atitinkami mokymo(si) metodai, apsiribojant tik vieno aspekto vertinimu: ar verslumo ugdymas yra integruotas į mokyklos ugdymo programą, ar tėra jos priedas. Iš tiesų, daugelyje šalių mokyklos ir mokytojai turi daug laisvės rinkdamiesi mokymo metodus. Oficialiuose planavimo dokumentuose gali būti pažymėta, kad verslumo ugdymo yra mokoma, tačiau mastas, kuriuo jo yra mokoma, ir klasėje taikomi mokymo(si) metodai gali labai skirtis. Nepaisant to, kad verslumo ugdymas yra aiškiai paminėtas ugdymo programos dokumentuose ir jo mokymo metodai yra centralizuotai rekomenduojami, reiškia, kad švietimo valdžios institucijos labai stengėsi populiarinti verslumo ugdymą.

Verslumo ugdymo integracija į nacionalinę mokyklos ugdymo programą taip pat siejama su verslumo ugdymo strategijos ir jos įgyvendinimo klausimais. 2 skyriuje buvo apibrėžtos specifinės ir platesnio pobūdžio strategijos: specifinės strategijos skirtos tik verslumo ugdymui įgyvendinti, o platesnės strategijos susijusios su, pavyzdžiui, švietimu ir mokymu, jaunimu, inovacijomis ir ekonomine plėtra. Apskritai, specifinėse verslumo ugdymo strategijose dažniausiai numatomi veiksmai, kurie yra susiję su ugdymo programa, o šių veiksmų įgyvendinimas gali reikalauti ugdymo programos reformos. Verslumo ugdymą skatinančios reformos gali įvykti ir tais atvejais, kai valstybė neturi jokio strateginio įsipareigojimo, pavyzdžiui, Maltos nacionalinėje ugdymo programoje pateikiami išsamūs pasiūlymai dėl verslumo ugdymo integracijos į mokyklos ugdymo programą.

Be sąsajos su ugdymo programa ir mokymo(si) metodinių gairių, yra dar vienas veiksnys, kuris yra svarbus vertinant verslumo ugdymo integracijos į mokyklos ugdymo programą lygį. Tai aiškiai apibrėžti su verslumo ugdymu susiję mokymosi rezultatai. Siekiant išnagrinėti šiuos tris aspektus ir suprasti, kokių lygiu verslumo ugdymas yra integruotas į ugdymo programą arba kaip išsamiai verslumo ugdymas joje pateikiamas, buvo analizuojami šie kriterijai:

- ar programoje taikomas arba tarpdisciplininis verslumo ugdymo integracijos būdas, ir (arba) į ją įtraukiami privalomi su verslumo ugdymu susiję mokomieji dalykai ne mažiau kaip trijose ugdymo pakopose (pradiniam, pagrindiniam, bendrajame viduriniame ugdyme, mokykloje vykdomame PPM);
- ar yra parengtos specifinės verslumo ugdymo mokymo(si) metodų centralizuotos gairės, skirtos ne mažiau kaip trimis ugdymo pakopoms;
- ar yra apibrėžta plati tarpdisciplininių temų ir (arba) privalomų mokomųjų dalykų mokymosi rezultatų sistema, skirta ne mažiau kaip dviem ugdymo pakopoms, ir ar šie mokymosi rezultatai yra konkrečiai vertinami.

Nė viena šalis ar regionas šiuo metu neatitinka visų šių kriterijų. Keletas šalių atitinka pirmuosius du kriterijus (ryšys su ugdymo programa ir mokymo metodai). Lietuvoje ir buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje šių metodinių gairių turi laikytis visi mokytojai, o daugelyje kitų šalių mokytojai patys sprendžia, kuriomis gairėmis vadovautis (Danija, Estija, Ispanija, Latvija, Lenkija, Rumunija, Suomija ir Juodkalnija).

Praktinės verslininkystės patirtis vis dar labai retai integruojama į pagrindinę mokyklos ugdymo programą. Beveik pusėje šalių arba regionų šie praktiniai užsiėmimai yra pasirenkamojo pobūdžio. Todėl sunku nustatyti šių veiklų mastą mokyklų lygmeniu.

Mokymosi rezultatų atžvilgiu tam tikros valstybės turi parengusias plačią sistemą bent dviejose ugdymo pakopose (Ispanija, Prancūzija, Latvija, Lenkija, Slovėnija, Suomija ir Jungtinė Karalystė (Škotija)). Apie šios srities išsamumo trūkumą byloja tai, kad, nors kai kurios valstybės įtraukia tam tikrus verslumo gebėjimus į vieną ar kitą ugdymo pakopą, jos neapima viso gebėjimų spektro, o sistemingas požiūris į ugdymo pakopų mokymosi rezultatų nuoseklumą ir perimamumą – vis dar

išimtis, o ne taisyklė. Nė vienoje Europos ugdymo sistemoje taip pat dar nėra taikomas specifinis su verslumo ugdymu susijusių mokymosi rezultatų vertinimas, o tai yra esminis trūkumas, trukdantis veiksmingai integruoti verslumo ugdymą.

Taigi, faktai rodo, kad daugumoje šalių ir regionų verslumo ugdymas dar nėra visiškai sistemingai ir visapusiškai integruotas. Matome, kad šiuo metu valstybės įgyvendina verslumo ugdymą skirtingais būdais, daugiau dėmesio skirdamos tam tikroms ugdymo pakopoms, ypač mokomiesiems dalykams, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas. Pastebėta, kad daugiau verslumo ugdymą integruojančių dalykų siūloma bendrojo vidurinio ugdymo pakopoje, o perkeliama ir (arba) tarpdisciplininiais įgūdžiams daugiau dėmesio skiriama pradinėje mokykloje. Iš kitos pusės, verslumo, kaip atskiro dalyko, paprastai mokoma mokykloje vykdomame PPM.

Šiuo metu nė vienoje valstybėje verslumo ugdymas nėra integruotas į mokyklos ugdymo programą taip, kad jis būtų prieinamas kiekvienam besimokančiajam kiekvienoje ugdymo pakopoje ir kad būtų užtikrinamas aukšto lygio mokymasis bei mokymosi rezultatų vertinimas.

5.4. Mokytojai

Analizės rezultatai atskleidė, kad verslumo ugdymo integravimo į mokytojų rengimą srityje daug šalių vis dar yra pradiniam raidos etape (žr. 5.2d pav.). Pagal centralizuotai parengtas rekomendacijas verslumo ugdymas kaip dalykas, kuris yra privalomas visiems būsiesiems mokytojams, integruotas į PMR programą tik Estijoje. Tačiau beveik pusėje šalių ir regionų šioje srityje PMR institucijos yra autonominės, todėl tikra situacija gali būti šiek tiek kitokia.

Šalių ir regionų, šiuo metu esančių strategijos rengimo etape, strategijose vis dėlto pripažįstamas esminis mokytojų vaidmuo ir pradedama vykdyti tam tikras TPT veiklas ir rengti mokomąją medžiagą. 15 šalių ir regionų TPT veiklose gali dalyvauti visi mokyklų mokytojai. Iš tiesų, mokymo medžiagos tiekimas ar finansavimas yra labiausiai paplitęs pagalbos mokytojams būdas, kurį siūlo centrinės valdžios institucijos. Tik dviejose valstybėse (Danijoje ir Ispanijoje) aukščiausios valdžios institucijos teikia (arba remia) visas keturias pagalbos mokytojams rūšis (mokymo medžiagą, gaires, kompetencijų centrus ir mokytojų tinklus, žr. 4.5 pav.). 5.2d pav. pavaizduota tik centrinės valdžios institucijų teikiama pagalba. Tačiau tam tikrose šalyse ir regionuose privataus sektoriaus tiekėjai taip pat atlieka svarbų vaidmenį.

Strategijos konsolidavimo etapas reiškia, kad verslumo ugdymo mokymai prieinami visiems juo besidominantiems mokytojams tiek PMR, tiek TPT programose, ir kad gairės arba kompetencijų centrai arba mokytojų tinklai padeda mokytojams įgyvendinti verslumo ugdymą mokyklų lygmeniu. Šiuo metu nė vienoje šalyje arba regione toks lygis nėra pasiektas. Taigi, pagalba mokytojams – sritis, kurioje yra mažiausiai pasiekta verslumo ugdymo įgyvendinimo mokyklose, nes nė viena šalis arba regionas nesiūlo PMR arba TPT mokymų visiems mokytojams ir neteikia daug skirtingų pagalbos mokytojams tipų.

5.5. Išvados

Visiškai integruotas į mokyklinę programą verslumo ugdymas reikštų, kad pasirinkta strategija naudojama jau kelerius metus ir ji yra nuolat tikrinama, kad finansavimo mechanizmai veikia užtikrintai, kad mokymo rezultatai yra vertinami ir kad verslumo ugdymo programa visiškai integruota į visiems mokytojams prieinamą PMR ir TPT. Labiausiai reikėtų tobulinti mokymosi rezultatus ir mokytojų rengimą. Būtina parengti visapusiškus ir nuoseklius mokymosi rezultatus, kuriuos galima

būtų taikyti kelioms ugdymo pakopoms ir konkrečiai įvertinti. Be to, verslumo ugdymo integracija į PMR ir TPT programas, skirtas visiems mokytojams nepriklausomai nuo jų mokomojo dalyko ir ugdymo pakopos yra būtina, siekiant moksleivius mokyti kokybiškai.

PRIEDAS. NUORODOS Į PAGALBĄ MOKYTOJAMS TEIKIANČIUS INTERNETO TINKLALAPIUS

Šioje lentelėje pateikiamos nuorodos į pagrindinių organizacijų, programų ir publikacijų, teikiančių pagalbą mokytojams viršvalstybiniu ir nacionaliniu lygmenimis, interneto tinklalapius.

Pavadinimas	Interneto svetainė
Verslo inovacijų programos (angl. <i>Business Innovation Programs</i> (BIP))	www.bips.no
Tarptautinis imitacinių firmų tinklas <i>EUROPEN-PEN International</i>	www.penworldwide.org
Jaunimo laimėjimai (angl. <i>Junior Achievement</i> (JA))	www.jaeurope.org
Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECEL) (finansuojamas iš ES PNPP programos)	www.seecel.hr
Verslumo ugdymas – pedagogų vadovas (finansuojamas iš ES Konkurencingumo ir inovacijų bendrosios programos)	http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7465
Verslumas ir mokykla – medžiaga praktiniams metodams tobulinti (Bendrojo ugdymo vartai, angl. <i>School Education Gateway</i>)	www.schooleducationgateway.eu/en/pub/resources/entrepreneurship_and_schools.htm

Šalis	Pavadinimas	Interneto svetainė
BE fr ir BE de	Ekonomikos skatinimo agentūra (ASE) (specialūs skyriai pradinės ir vidurinės mokyklos mokytojams), dabar vadinama Verslumo ir inovacijų agentūra	http://as-e.be
BE fr ir BE de	ASE, 2013 m. strategija „Verslumas 3.15 – 3 ašys ir 15 svertų verslijai kartai“	http://as-e.be/sites/default/files/public/documents/2262_13do_ssier_entrepreneuriat_3_15_mef_version_def.pdf
BE fr	Briuselio verslumo agentūra (ABE): „Atskleisk savo talentą“	www.boostyourtalent.be
BE nl	VLAJO	www.vlajo.org
BE nl	Švietimo ir verslumo fondas UNIZO	www.ondernemendeschool.be
BE nl	Mokymo idėjų platforma <i>KlasCement</i> (pateikia verslumo ugdymo išteklius)	www.klascement.be
BG	Švietimo ir mokslo ministerija (vadovėlių, įskaitant verslumo ugdymą, sąrašas)	www.mon.bg/?go=page&pageId=10&subpageId=70
BG	Bulgarijos jaunimo laimėjimai	www.jabulgaria.org
CZ	Kaip skatinti verslumą – įkvėpimo šaltinis (gairės)	http://clanky.rvp.cz/clanek/k/o/4646/PODPORA-PODNIKAVOSTI---INSPIROMAT.html
CZ	Metodinis portalas (pateikia verslumo ugdymo išteklius)	http://rvp.cz
CZ	Projektas „Praktika įmonėse“	www.narodnikatalogstazi.cz/component/com_staze/itemid,195/view,karty_staze_list
DK	Švietimo portalas EMU (inovacijų ir verslumo gairės)	http://www.emu.dk/modul/innovation-og-entrepren%C3%B8rskab-vejledning-0
DK	Danijos verslumo fondas (FFE)	www.ffe-ye.dk
DK	Verslumo mokyklų ir ugdymo srityje tinklas (NEIS)	www.ffe-ye.dk/undervisning/netvaerk-for-undervisere/om-neis
EE	Estijos jaunimo laimėjimai	www.ja.ee/Eng
EE	Portalas „Mokyklos gyvenimas“ (mokomoji medžiaga)	http://koolielu.ee/groups/profile/141733/ettevuluspe
EE	„Verslumo teatras“ (metodika)	http://en.ettevotlusteater.eu

Šalis	Pavadinimas	Interneto svetainė
EE	„Sapnai virsta tikrove“	www.unistusedellu.ee
EL	–	–
ES	Sausio 21 d. įsakymas Nr. ECD/65/2015	www.boe.es/boe/dias/2015/01/29/pdfs/BOE-A-2015-738.pdf
ES	Cheronos princesės ir Trilemos fondai	competenciaemprendedora.org
ES	2013 m. rugpjūčio 30 d. Kastilijos ir Leono mokyklų politikos generalinio direktorato nutarimas (gairės)	http://www.educa.jcyl.es/es/resumenbocyl/resolucion-30-agosto-2013-direccion-general-politica-educ-1
ES	Nalono upės technologijų miesto švietimo portalas	www.valnateduca.com/cont/publicaciones
ES	<i>KitCaixa</i> (mokomoji medžiaga)	https://www.educaixa.com/~kitcaixa-jovenes-emprendedores
ES	<i>Innoescuela</i> (mokomoji medžiaga)	http://blog.educalab.es/cniie/2014/10/13/innoescuela-programa-educativo-para-la-asignatura-de-tecnologia-de-la-eso
ES	Katalonijos švietimo tinklas internete XTEC	www.xtec.cat/web/recursos/emprendoria
ES	Verslių mokyklų tinklas	http://culturaemprendedora.extremaduraempresarial.es/wp-content/uploads/2012/09/Orden-31-de-Mayo-de-20111.pdf
ES	Google+ bendruomenė „Verslūs mokytojai“	https://plus.google.com/communities/118125140870333154777
ES	Verslumo iniciatyvos edukologijos srityje plėtros programa TALOS	www.octaedro.com/OCTart.asp?libro=16080&id=es&txt=Educaci%F3n%20emprendedora
FR	Verslumo ugdymo pedagoginės praktikos observatorija (OPPE)	www.apce.com/pid11493/qu-est-ce-que-l-oppe.htmlC=173&espace=5
FR	Profesinių žinių inovacijų, tyrimų ir eksperimentų srityje keitimosi tinklas RESPIRE	http://eduscol.education.fr/cid60290/respire-le-reseau-social-de-l-innovation.html
FR	Verslo ir profesijų partnerysčių studijų ir tyrimų centras CERPEP	http://eduscol.education.fr/pid31668/l-offre-stages-courts-cerpep.html
FR	Įsipareigoju mokytis (EPA – Prancūzijos jaunimo laimėjimai)	www.entreprendre-pour-apprendre.fr
HR	SEECCEL	www.seecel.hr
IT	–	–
CY	–	–
LV	Latvijos jaunimo laimėjimai	www.jal.lv
LV	Bendrojo ugdymo vartai (angl. <i>School Education Gateway</i>)	www.schooleducationgateway.eu/lv/pub/practices/virtual_guide_for_entrepreneur.htm
LT	Švietimo portalas (gairės)	http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/default.aspx
LT	Lietuvos Junior Achievement	www.lja.lt
LU	–	–
HU	–	–
MT	Jaunimo laimėjimai – Maltos jaunoji įmonė	www.youngenterprise.org.mt
NL	Projektas „EDISON“	www.edisonentrepreneurship.eu
AT	EESI – mokyklų inovacijoms skirtas verslumo ugdymas	www.eesi-impulszentrum.at
AT	Verslumo ugdymo iniciatyva IFTE	www.ifte.at
AT	Austrijos jaunimo laimėjimai	www.junior.cc
AT	ACT (<i>EUROPEN-PEN International</i> narė)	www.act.at

Šalis	Pavadinimas	Interneto svetainė
AT	„Pradėk savo projektą“	www.startedeinprojekt.at
PL	Švietimo ministerija: patvirtintų vadovėlių sąrašas (taip pat įskaitant verslumo ugdymo vadovėlius)	http://men.gov.pl/podreczniki/wykaz_dopuszczzone_lista1.php
PL	Ugdymo plėtros centras ORE (mokomoji medžiaga)	www.ore.edu.pl/wydzialy/rozwoju-kompetencji-spoecznych-i-obywatelskich
PL	Pilietiško ugdymo centras CEO (mokomoji medžiaga internete)	www.ceo.org.pl/pl/biblioteka-materialow/przedsiębiorczosc-i-ekonomia
PL	Lenkijos jaunimo laimėjimai	www.junior.org.pl
PT	Bendroji švietimo kryptis (mokomoji medžiaga)	www.dge.mec.pt/educacao-para-o-empreendedorismo/recursos-educativos
PT	Portugalijos jaunimo laimėjimai	www.japortugal.org
PT	Projektas „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“	www.youthstart.eu
RO	Privalomos bendrosios ugdymo programos mokomųjų dalykų, įskaitant verslumo ugdymą, ugdymo planai (gairės)	www.edu.ro/index.php/articles/16038
RO	Švietimo ministerija: patvirtintų vadovėlių sąrašas (taip pat įskaitant verslumo ugdymo vadovėlius)	www.edu.ro/index.php/articles/c152
RO	Praktika įmonėje – geriausia praktika (Europos socialinio fondo kofinansuojamo projekto mokymo medžiaga)	http://firmaexercitiu.tvet.ro/index.php/achizitii
RO	Praktika įmonėje (regioniniai išteklių centrai)	http://firmaexercitiu.tvet.ro/index.php/selectie-experti
RO	Vidurinio ugdymo praktikos įmonėje koordinavimo skyrius ROCT (<i>EUROPEN-PEN International</i> narys)	www.roct.ro
SI	Jaunimo laimėjimai	http://jaslovenija.si/
SI	Virtuali savarankiškos iniciatyvos ir verslumo klasė	https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8668
SK	Mokymo firmų centras (<i>EUROPEN-PEN International</i> narys)	www.sccf.sk/o-nas-4.html
FI	Švietimo ministerija (gairės)	www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm09.pdf?lang=en
FI	YES centrai – virtuali verslumo ugdymo centrų mokymosi aplinka (išteklių centrai)	www.yes-keskus.fi
FI	Jaunimo laimėjimai – Suomijos jaunoji įmonė	http://nuoriyrittajays.fi
FI	Projektas „YVI – verslumo ugdymo paslauga mokytojams“	www.yvi.fi
SE	–	–
UK-ENG	–	–
UK-WLS	Didelės Velso idėjos	https://business.wales.gov.uk/bigideas/youth-entrepreneurship-services-primary-and-secondary-schools
UK-WLS	Jaunimo verslumo nacionalinis TPT centras	www.yesnationalcpdhub.com/#!/home/mainPage
UK-NIR	–	–
UK-SCT	„Škotijos švietimas“ (gairės ir mokomoji medžiaga)	www.educationscotland.gov.uk/learningandteaching/learningacrossthecurriculum/themesacrosslearning/enterprise/index.asp
UK-SCT	„YES – Jaunoji Škotijos įmonė“	www.yes.org.uk
UK-SCT	Ugdymo programos sprendimai (mokomoji medžiaga)	www.curriculosolutions.com/educational-resources
UK-SCT	EEBL – tobulas švietimas per ryšius su verslu	www.educationscotland.gov.uk/resources/e/eebl.asp

Šalis	Pavadinimas	Interneto svetainė
		?strReferringChannel=learningandteaching&strReferringPageID=tcm:4-628701-64&class=l4+d139792
UK-SCT	Socialinių įmonių akademija	www.socialenterprise.academy/scot/programmes/understanding-social-enterprise-in-schools-63
UK-SCT	Škotijos verslios mokyklos	https://blogs.glowscotland.org.uk/glowblogs/enterprisingschools/
BA	ELES – Bosnijos ir Hercegovinos verslumo mokymo ugdymo sistemos (ES PNPP programos finansuojamas išteklių centras internete)	www.eles.ba/index.php?lang=en
BA	ELES (gairės)	http://eles.ba/images/Projekt/RG1/Programme_and_Guidelines.pdf
IS	–	–
ME	Švietimo skyrius (gairės ir mokomoji medžiaga)	www.zzs.gov.me/rubrike/preduzetnicko_ucenje
ME	Mokymo firmų paslaugų centras (gairės)	www.serviscentarpzv.me/images/download/prirucnici/prirucnik_EKONOMIJA_I_PREDUZETNISTVO_web.pdf
ME	Imitacinių firmų paslaugų centras (<i>EUROPEN-PEN International</i> narys)	www.serviscentarpzv.me
ME	Verslumo centras	www.preduzetnickicentri.me
MK	Nacionalinis inovacijų ir verslumo mokymo plėtros centras	www.ncdiel.mk
NO	–	–
RS	Serbijos jaunimo laimėjimai	www.ja-serbia.org
TR	–	–

(Visi interneto tinklalapiai paskutinį kartą žiūrėti 2015 m. gruodžio 8 d.)

Coduras Martinez, A. et al., 2008. *Global Entrepreneurship Monitor Special Report: A Global Perspective on Entrepreneurship Education and Training*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://www.babson.edu/Academics/centers/blank-center/global-research/gem/Documents/gem-2010-special-report-education-training.pdf> [žiūrėta 2015 10 01].

Danish Ministry of Science, Innovation and Higher Education, 2012. *Denmark: A Nation of Solutions*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://ufm.dk/en/publications/2012/denmark-a-nation-of-solutions> [žiūrėta 2015 12 01].

De Bono, E., 1992. *Serious Creativity: A Systematic Approach to Take You Beyond the Power of Lateral Thinking*. New York. NY Harper Business.

Department of Enterprise, Trade and Investment, 2015. *Innovation Strategy for Northern Ireland (2014-2025) First 6 Month Progress Update - September 2014 to 31st March 2015*. [pdf] Prieiga per internetą: https://www.detini.gov.uk/sites/default/files/publications/deti/innovation_strategy_-_6_month_update_report_to_31_march_2015.pdf [žiūrėta 2015 12 01].

EACEA/Eurydice, 2012c. *Entrepreneurship Education at School in Europe: National Strategies, Curricula and Learning Outcomes*. Brussels: EACEA/Eurydice.

Eurofound, 2015. *Youth entrepreneurship in Europe: Values, attitudes, policies*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission, 2003. *Green Paper Entrepreneurship in Europe*. COM(2003)27. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0027:FIN:EN:PDF> [žiūrėta 2015 12 01].

European Commission, 2006. *The Oslo Agenda for Entrepreneurship Education in Europe*. [pdf] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/doc/oslo_agenda_final_en.pdf [žiūrėta 2014 12 04].

European Commission, 2009. *Final report of the Expert group: Entrepreneurship in Vocational Education*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/10446/attachments/1/translations/en/renditions/native> [žiūrėta 2015 12 01].

European Commission, 2011a. *Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/9272/attachments/1/translations/en/renditions/native> [žiūrėta 2016 01 15].

European Commission, 2011b. *Innovation Competitiveness Report 2011*. [pdf] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm?pg=home§ion=competitiveness-report&year=2011 [žiūrėta 2015 12 01].

European Commission, 2012a. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes*. COM(2012) 669 final. SWD(2012) 371-377 final.

European Commission. 2012b. *Assessment of Key Competences in initial education and training. Policy Guidance*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SWD:2012:0371:FIN:EN:PDF> [žiūrėta 2015 09 28].

European Commission, 2013a. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Entrepreneurship 2020 Action Plan. Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe*. COM(2012) 795 final. [pdf] Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0795:FIN:EN:PDF> [žiūrėta 2014 12 04].

European Commission. DG Enterprise and Industry, 2013b. *Entrepreneurship Education: A Guide for Educators*. [pdf] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/entredu-manual-fv_en.pdf [žiūrėta 2014 12 04].

European Commission, 2014a. *Expert Group on Indicators on Entrepreneurial Learning and Competence: Final Report*. [pdf] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/library/reports/2014/entrepreneurial-expert-report_en.pdf [žiūrėta 2016 01 06].

European Commission, 2014b. *Thematic Working Group on Entrepreneurship Education: Final report*. [pdf] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/documents/entrepreneurship-report-2014_en.pdf [žiūrėta 2015 09 02].

European Commission, 2015a, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. *Entrepreneurship Education: a Road to Success. A compilation of evidence on the impact of entrepreneurship education strategies and measures*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promotingentrepreneurship/education-training-entrepreneurship> [žiūrėta 2015 09 11].

European Commission/EACEA/Eurydice, 2015b. *The Teaching Profession in Europe: Practices, Perceptions, and Policies*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission, 2015c. *Entrepreneurship Competence: An Overview of Existing Concepts, Policies and Initiatives - Final Report*. [pdf] Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/entrepreneurship-competence-overview-existing-concepts-policies-and-initiatives-final-report> [žiūrėta 2015 12 01].

European Parliament, 2015. *Report on promoting youth entrepreneurship through education and training*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0239+0+DOC+XML+V0//EN> [žiūrėta 2016 01 18].

Global Entrepreneurship Monitor, 2014. *2014 Global Report*. [pdf] Prieiga per internetą: <http://www.gemconsortium.org/report> [žiūrėta 2015 09 04].

Hoffmann et al., 2012. *Measuring Entrepreneurship Education*. In: European Commission. *Entrepreneurship determinants: culture and capabilities*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [pdf] Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5748437/KS-31-12-758-EN.PDF> [žiūrėta 2015 10 01].

Lackéus, M., 2015. *Entrepreneurship in Education. What, Why, When, How. Entrepreneurship360 Background Paper*. [pdf] Prieiga per internetą: http://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf [žiūrėta 2015 12 03].

McCoshan, A. et al, 2010. *Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education*. Report and Evaluation of the Pilot Action *High Level Reflection Panels on Entrepreneurship Education* initiated by DG Enterprise and Industry and DG Education and Culture. [pdf] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/education-training-entrepreneurship/reflection-panels/files/entr_education_panel_en.pdf [žiūrėta 2014 12 04].

Moberg, K. et al, 2014. *How to assess and evaluate the influence of entrepreneurship education. A report of the ASTEE project with a user guide to the tools.* [pdf] Prieiga per internetą: http://archive.ja-ye.org/Download/jaye/ASTEE_REPORT.pdf [žiūrėta 2015 01 30].

OECD/European Commission, 2012. *Policy Brief on Youth Entrepreneurship. Entrepreneurial Activities in Europe.* Liuksemburgas Publications Office of the European Union. [pdf] Prieiga per internetą: http://www.oecd.org/cfe/leed/Youth%20entrepreneurship%20policy%20brief%20EN_FINAL.pdf [žiūrėta 2015 08 31].

OECD, 2015. *Entrepreneurship at a glance.* [pdf] Prieiga per internetą: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/3015021e.pdf?expires=1454079856&id=id&accname=guest&checksum=79E78FF620DA4180D5C9018510A311E1>

Penaluna K., Penaluna A., Jones C. and Matlay H., 2014. When did you last predict a good idea? Exploring the case of assessing creativity through learning outcomes. *Industry & Higher Education*, Vol. 28, No 6, December 2014, pp. 399-410.

Redecker, C. et al., 2011. *The future learning. Preparing for Change.* Institute for Prospective Technological Studies.

Rosendahl Huber, L., Sloof, R. & van Praag, C.M., 2014. The Effect of Early Entrepreneurship Education: Evidence from a Field Experiment. *European Economic Review*, Vol. 72, 11.2014, pp. 76-97.

Runco, M. A. (1991). *Divergent Thinking.* New Jersey: Norwood.

Scottish Government, 2014. *Scotland Can Do Action Framework.* [pdf] Prieiga per internetą: <http://www.gov.scot/Resource/0044/00449131.pdf> [žiūrėta 2016 01 28].

SEECCEL (South East Europe Centre for Entrepreneurial Learning), 2012. *A Charter for Entrepreneurial Learning: the Keystone for Growth and Jobs.* [pdf] Prieiga per internetą: <http://www.seecel.hr/UserDocsImages/Charter%20text%20scan.pdf> [žiūrėta 2015 01 01].

Sorgman, M. and Parkison, K., 2008. The Future is Now: Preparing K-12 Teachers and Students for an Entrepreneurial Society. *Journal of Entrepreneurship Education* 11: 75–86.

Welsh Government, 2010. *Youth Enterprise Strategy: An Action Plan for Wales 2010-15.* [pdf] Prieiga per internetą: http://businesswales.gov.wales/bigideas/sites/bigideas/files/documents/pdf/YES-%20An%20Action%20Plan%20for%20Wales%202010-15%20_Eng_1.pdf [žiūrėta 2016 01 28].

Young enterprise, 2015. Outcomes map: Enterprise education and employability. [pdf] Prieiga per internetą: http://www.young-enterprise.org.uk/wp-content/uploads/2015/01/Outcomes-map_Jan-2014.pdf [žiūrėta 2015 10 06].

I. Klasifikacija

Tarptautinis standartizuotas švietimo klasifikatorius (ISCED) buvo sukurtas siekiant lengviau palyginti įvairių šalių švietimo statistiką ir rodiklius vartojant vienodas apibrėžtis, dėl kurių susitarta tarptautiniu mastu. ISCED apima visas organizuoto ir ilgalaikio vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų, įskaitant specialius mokymosi poreikius turinčių asmenų, mokymosi galimybes nepriklausomai nuo jas teikiančių institucijų ir organizacijų arba nuo mokymosi formos. Pirmieji statistiniai duomenys remiantis naujuoju klasifikatoriumi (ISCED 2011) buvo surinkti 2014 m. (tekstas ir apibrėžimai paimti iš UNESCO (1997), UNESCO / EBPO / Eurostato (2013) ir UNESCO / UNESCO Statistikos instituto (2011)).

ISCED 0: ikimokyklinis ugdymas

0 lygmens (ikimokyklinio) ugdymo, t. y. pradinio organizuoto mokymo etapo, programos visų pirma skirtos supažindinti vaikus su mokyklinio tipo aplinka, t. y. padėti pereiti iš namų į mokyklos aplinką. Baigę šias programas, vaikai tęsia mokymąsi 1 lygmeniu (pradinis ugdymas).

Ikimokyklinis ugdymas apibrėžiamas kaip pradinis organizuoto mokymo etapas. Jis gali vykti mokykloje arba centre ir yra skirtas ne jaunesniems nei 3 metų amžiaus vaikams.

ISCED 1: pradinis ugdymas

Pradinio ugdymo metu vykdomas mokymas ir ugdymo veikla, skirta moksleiviams suteikti pagrindinius skaitymo, rašymo ir matematikos įgūdžius (t. y. raštingumą ir mokėjimą skaičiuoti). Pradinis ugdymas padeda stiprius mokymosi pamatus, suteikia tvirtų žinių iš pagrindinių sričių ir skatina asmenybę tobulėti, tokiu būdu moksleiviai parengiami pagrindinei ugdymo pakopai. Pradinio ugdymo metu suteikiamas bazinis mokymas be jokios arba su labai nežymia specializacija.

Šis lygmuo skirtas 5–7 metų amžiaus vaikams, yra privalomas visose valstybėse ir paprastai trunka 4–6 metus.

ISCED 2: pagrindinis ugdymas

ISCED 2 lygmens, arba pagrindinio ugdymo pakopos, programos paprastai remiasi pagrindiniais mokymo(si) procesais, kurie prasidėjo ISCED 1 lygmenyje. Šio lygmens pagrindinis tikslas – padėti visą gyvenimą truncančio mokymosi ir asmeninio tobulėjimo pamatus ruošiant moksleivius tolesnėms mokymosi galimybėms. Šio lygmens programos dažniausiai parengtos remiantis labiau į mokomuosius dalykus orientuotą struktūrą daugelyje dalykų įvedant teorines sąvokas.

Šiame lygmenyje paprastai pradeda mokytis 11–12, o baigia mokytis 15–16 metų amžiaus moksleiviai; šio lygmens pabaiga dažnai sutampa su privalomojo ugdymo pabaiga.

ISCED 3: vidurinis ugdymas

ISCED 3 lygmens, arba vidurinio ugdymo, programos paprastai skirtos viduriniam išsilavinimui suteikti ir paruošti moksleivius tretiniam arba aukštajam mokslui, arba suteikti įsidarbinimui reikalingų įgūdžių, arba suteikti abi galimybes. Šio lygmens programos yra labiau orientuotos į dalyką, specializaciją ir yra išsamesnės nei pagrindinio ugdymo programos (ISCED 2 lygmuo). Jos labiau diferencijuotos, turi daugiau pasirenkamųjų dalykų ir profiliuoto mokymosi galimybių.

Paprastai šis lygmuo prasideda privalomojo ugdymo programos pabaigoje. Moksleiviai pradeda mokytis šiame lygmenyje būdami 15–16 metų amžiaus. Paprastai moksleiviai turi atitikti tam tikrus

priėmimo reikalavimus (pvz., turėti pagrindinio ugdymo pažymėjimą) arba kitus minimalius reikalavimus. ISCED 3 lygmens trukmė svyruoja nuo dvejų iki penkerių metų.

ISCED 4: aukštesniojo ir aukštojo išsilavinimo nesuteikiantis pavidurinis mokymas

Aukštesniojo ir aukštojo išsilavinimo nesuteikiančio pavidurinio mokymo programos remiasi vidurinio ugdymo programomis ir suteikia mokymosi ir švietimo veiklos galimybes, kurios paruošia moksleivius darbo rinkai ir (arba) tretiniam (aukštajam) mokslui. Šis lygmuo paprastai skirtas vidurinį išsilavinimą (ISCED 3 lygmens) turintiems moksleiviams, norintiems tobulinti savo įgūdžius ir pasinaudoti kuo daugiau jiems suteiktų galimybių. Dažnai šios programos sudėtingumo atžvilgiu nuo vidurinio ugdymo programos skiriasi nežymiai, nes paprastai labiau skirtos praplėsti, nei gilinti žinias, įgūdžius ir gebėjimus. Todėl jos užima žemesnę poziciją, palyginti su tretiniu (aukštuoju) mokslu, pasižyminčiu aukštesniu sudėtingumo lygiu.

ISCED 5: trumpojo ciklo tretinis (aukštasis) mokslas

ISCED 5 lygmens programos vadinamos trumpojo ciklo tretinio mokslo programomis ir dažnai skirtos suteikti besimokantiems profesinių žinių, įgūdžių ir kompetencijų. Dažniausiai jos yra praktinės, orientuotos į specifinę profesiją ir paruošia studentus darbo rinkai. Tačiau šios programos taip pat suteikia galimybę mokytis kitose tretinio mokslo programose.

Akademinei tretinio mokslo programai, esančiai žemiau bakalauro programos arba jai lygiavertės, taip pat patenka į ISCED 5 lygmenį.

ISCED 6: bakalauro arba jam lygiavertės studijos

ISCED 6 lygmens programos yra bakalauro arba jam lygiavertės studijų pakopos programos, kurios dažniausiai skirtos suteikti tarpinių akademinių ir (arba) profesinių žinių, įgūdžių ir kompetencijų ir pirmąjį aukštojo mokslo laipsnį arba jam lygiavertę kvalifikaciją. Dauguma šio lygmens programų nukreiptos į teoriją, tačiau gali turėti ir praktinių elementų. Naujausi tyrimai ir (arba) geriausia profesinė praktika turi įtakos šių programų turiniui. Tradiciškai ISCED 6 lygmens programas vykdo universitetai arba lygiavertės tretinio mokslo institucijos.

ISCED 7: magistro arba jam lygiavertės studijos

ISCED 7 lygmens programos yra magistro arba jam lygiavertės studijų pakopos programos, kurios dažniausiai skirtos suteikti besimokantiems tarpinių akademinių ir (arba) profesinių žinių, įgūdžių ir kompetencijų ir antrąjį aukštojo mokslo laipsnį arba jam lygiavertę kvalifikaciją. Šio lygmens programų pagrindinę sudedamąją dalį sudaro tyrimai, tačiau jos nesuteikia daktaro mokslinio laipsnio. Dauguma šio lygmens programų nukreiptos į teoriją, tačiau jose taip pat yra praktinių elementų. Naujausi tyrimai ir (arba) geriausia profesinė praktika turi įtakos šių programų turiniui. Tradiciškai tokias programas vykdo universitetai arba kitos lygiavertės tretinio mokslo institucijos.

ISCED 8: doktorantūros arba jai lygiavertės studijos

ISCED 8 lygmens programos yra doktorantūros arba jai lygiavertės studijų pakopos programos, kurios visu pirma skirtos aukštesnio lygmens mokslinei kvalifikacijai suteikti. Šio lygmens programas sudaro aukštesnio lygmens studijos ir savarankiškas mokslinis tyrimas, o vykdo jas tik į mokslinius tyrimus orientuotos tretinio mokslo institucijos, pavyzdžiui, universitetai. Vykdomos tiek akademinės, tiek profesinės srities doktorantūros studijos.

II. Apibrėžimai

Aktyvusis mokymasis: mokymo modelis, kurio metu besimokantys asmenys prisiima atsakomybę už mokymąsi. Pagal šį mokymo modelį moksleiviai nėra tik klausytojai. Jie turi skaityti, rašyti, dalyvauti diskusijose arba spręsti problemas. Aktyvusis mokymasis siejamas su trimis mokymosi sritimis – žiniomis, gebėjimais ir nuostatomis.

Aktyvus pilietiškumas: piliečių dalyvavimas politiniame, socialiniame ir pilietiniame visuomenės gyvenime arba naudojimas piliečių įgaliojimais ir atsakomybėmis politikos formavimo procese.

Bendrasis lavinimas: ugdymo programos, skirtos suteikti mokiniams bendro pobūdžio žinių, įgūdžių ir gebėjimų, tokių kaip raštingumas ir mokėjimas skaičiuoti, o dažniausiai parengti besimokančiuosius sudėtingesnėms to paties arba aukštesnio ISCED lygmens ugdymo programoms ir padėti visą gyvenimą trunkančio mokymosi pagrindą. Paprastai šias programas vykdo mokyklos arba koledžai. Į bendrąjį lavinimą neįeina ugdymo programos, skirtos moksleiviams paruošti konkrečiai profesijai ar amatui arba profesijų ar amatų grupei. Taip pat bendrasis lavinimas tiesiogiai nesuteikia į darbo rinkos poreikius orientuotos kvalifikacijos (šaltinis: UNESCO – ISCED 2011).

Centrinės valdžios arba aukščiausios valdžios institucijos: centrinė valdžia – tai aukščiausio lygmens švietimo valdžia. Daugelyje šalių ji priskiriama nacionaliniam (valstybės) lygmeniui. Kai kuriose šalyse regionai (bendruomenės, kiti federaciniai vienetai – žemės ir kt.) yra atsakingi už visus švietimo klausimus. Belgijoje, Vokietijoje ir Jungtinėje Karalystėje skirtingos jurisdikcijos turi savo švietimo ministeriją.

Į mokomąjį dalyką orientuotas integracijos būdas: verslumo ugdymo integracija į kitus mokomuosius dalykus, kurie paprastai sudaro privalomą mokyklos ugdymo programos dalį. Daugeliu atvejų verslumo mokoma per socialinius mokslus, pavyzdžiui, istoriją, geografiją, su vyriausybe ir politika susijusį dalyką arba pilietiškumo ugdymą, taip pat per kitas susijusias sritis, tokias kaip bendruomenės studijos.

Įmonių steigimas: procesas, kuriuo metu nauja idėja arba technologija paverčiama verslu, kuris gali būti sėkmingas ir gali pritraukti investuotojų (Kembridžo žodynas).

Intraprenerystė: organizacijos samdomo darbuotojo savarankiška, be nurodymų iš viršaus, iniciatyva organizacijos viduje imtis kažko naujo. Intraprenieris daugiausiai dėmesio skiria inovacijoms ir kūrybiškumui ir, dirbdamas jį samdomos organizacijos aplinkoje, paverčia idėją savo pelningu verslu (šaltinis: Vikipedija).

Mokykloje vykdomas PPM: remiantis verslumo, kaip universalios, visiems moksleiviams svarbaus, bendrojo gebėjimo, ugdymo, tikslais šioje ataskaitoje aprašomas mokykloje vykdomas pradinis profesinis mokymas apsiriboja VISEMS moksleiviams skirtomis mokymosi šakomis (bendroji programa) bei VISEMS moksleiviams prieinamais pasirenkamaisiais dalykais, nepriklausomai nuo to, kokią profesinio mokymo šaką jie pasirinko. Čia neįeina šakos, kurios išskirtinai moko verslumo kaip karjeros, pavyzdžiui, tokios kaip verslo studijos, nes šiuo atveju tolstama nuo verslumo kaip universalios bendrojo gebėjimo sąvokos.

Mokyklos ugdymo programa: plačiąja prasme reiškia bet kokius oficialius planavimo dokumentus, kuriuose apibrėžiama mokymo programa arba bet kuris iš šių elementų – ugdymo turinys ir uždaviniai, pasiekimų lygiai, vertinimo gairės arba ugdymo planai. Kai kuriose šalyse čia taip pat priskiriami specifiniai teisės aktai. Tuo pačiu metu toje pačioje ugdymo pakopoje ir toje pačioje valstybėje gali būti vadovaujamasi keliais dokumentų, kurie suteikia skirtingą lankstumo lygį priklausomai nuo jų taikomo pobūdžio, tipais. Tačiau kartu šie dokumentai sudaro pagrindinę sistemą, pagal kurią mokytojai privalo

(arba, jei tokių privalomų reikalavimų nėra, mokytojams rekomenduojama) organizuoti ugdymo procesą taip, kad jis atitiktų besimokančiųjų poreikius.

Mokymo metodai: šis terminas vartojamas kaip termino „pedagogika“ sinonimas ir apibūdina visas technikas ir strategijas, kuriomis įgyvendinamas mokymo procesas, suteikiant tokiu būdu galimybę įgyti žinių bei įgūdžių ir formuoti nuostatas bei požiūrius specifiniame socialiniame ir materialiaame kontekste. Jie reiškia interaktyvius procesus, kuriuose dalyvauja ugdymo personalas ir moksleiviai arba studentai, ir mokymosi aplinką (į kurią įeina mokykla, šeima ir bendruomenė) (pagal Siraj-Blatchford, Sylva, Muttock, Gilden & Bell, 2002)

Mokymosi rezultatai: pagal Europos kvalifikacijų sąrangą (EKS), mokymosi rezultatai – tai teiginiai, kuriuose apibrėžiama, ką besimokantysis žino, supranta ir geba daryti remdamasis žiniomis, įgūdžiais ir gebėjimais mokymo procesui pasibaigus (Europos Parlamentas ir Taryba, 2008). Mokymosi rezultatuose pateikiami konkretūs pasiekimo lygmenys, kai mokymosi uždaviniai labiau apibendrintai apibrėžia ugdytinus gebėjimus.

Mokymosi rezultatų vertinimas: individualių pasiekimų mokymo tikslų atžvilgiu vertinimo procesas taikant įvairius vertinimo metodus (egzaminas raštu ir žodžiu, praktinės užduotys, projektai ir aplankai) ugdymo programos metu arba jos pabaigoje.

Netiesioginis finansavimas: ES lėšos, skirstomos finansiniams tarpininkams, padedantiems galutiniam naudos gavėjui surasti pradines investicijas, įkurti verslą, jį plėsti ir perkelti naudojant nuosavą kapitalą ir garantijas, arba ES lėšos, skirstomos nacionalinės arba regioninės valdžios institucijoms per struktūrinius fondus.

Paplitusi praktika: kai verslumo ugdymas nėra paminėtas centralizuotose rekomendacijose arba gairėse, tada šioje ataskaitoje teikiama informacija apie faktais pagrįstą paplitusią praktiką, t. y. besiremiančią nuorodomis į susijusius tyrimus, analizes ir ataskaitas.

Partnerystės susitarimai: Europos Komisijos ir atskirų ES valstybių susitarimai, kuriuose išdėstomi valstybės valdžios institucijų planai, kaip 2014–2020 m. panaudoti Europos struktūrinių ir investicijų fondų lėšas. Susitarimuose apibrėžiami kiekvienos valstybės strateginiai tikslai ir investicijų prioritetai siejant juos su Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijos „Europa 2020“ bendrais tikslais.

Patirtinis mokymasis: mokymosi procesas per patyrimą, konkrečiau apibrėžiamas dar kaip mokymasis reflektuojant apie tai, kas daroma. Patirtinis mokymasis skiriasi nuo mokymosi kartojant arba didaktinio mokymosi, kurių metu mokinyš yra gana pasyvus proceso dalyvis.

Pirminis mokytojų rengimas (PMR): programa, suteikianti teisę gauti mokytojo kvalifikaciją. Paprastai programą sudaro bendroji ir profesinė dalys. Bendroji dalis susideda iš bendrų edukologijos disciplinų ir dalykų, skirtų mokomajam (-iesiems) dalykui (-ams), kurio (-ių) būsimasis mokytojas mokys mokykloje, tobulai valdyti. Profesinėje dalyje būsimieji mokytojai mokosi pedagoginės teorijos, įgyja praktinių mokymo gebėjimų ir dalyvauja pedagoginėje praktikoje mokykloje.

Planavimo dokumentai, rekomendacijos, gairės: oficialūs dokumentai, kuriuose apibrėžiama centralizuota arba aukščiausio lygmens sistema, reglamentuojanti jaunimo mokymąsi ir tobulėjimą švietimo ir mokymo institucijose. Juose gali būti apibrėžiami visi arba bet kuris iš šių elementų – ugdymo turinys, ugdymo uždaviniai ir mokymosi rezultatai, pasiekimo lygmenys, taip pat vertinimo gairės dėl mokymo metodikos, mokymosi veiklos ar vertinimo metodų. Tuo pačiu metu toje pačioje amžiaus tarpsnio grupėje ir toje pačioje valstybėje gali būti vadovaujamasi keliais dokumentų tipais, kurie suteikia skirtingą lankstumo lygį priklausomai nuo jų taikomo pobūdžio (pvz.: švietimo teisės aktai, centralizuota ar aukščiausio lygmens ugdymo programa, centralizuotos gairės ir oficialūs

susitarimai). Priešingai, valstybėje ar regione gali būti tik viena centralizuota arba aukščiausio lygmens bendrojo ugdymo programa, nors ir ji gali būti suskirstoma į keletą žemesnio lygmens dokumentų.

Praktinė verslininkystės patirtis: mokymosi metodas suteikiant mokiniui galimybę pateikti savo idėjas, pasirinkti gerą idėją ir ją paversti veiksmu. Praktikos metu iniciatyvos turėtų imtis pats moksleivis arba individualiai, arba kaip mažos komandos narys ir dalyvaudamas veikloje, kuri grindžiama mokymosi veikiant principu, turi sukurti apčiuopiamą rezultatą. Šios patirties tikslas – ugdyti visų besimokančiųjų reikiamus įgūdžius, pasitikėjimą savimi ir gebėjimus pastebėti palankią galimybę, surasti sprendimą ir įgyvendinti savo idėjas. (Pirmą kartą paminėta komunikate „Švietimo persvarstymas“. Dabartinis apibrėžimas buvo sukurtas EACEA kvietimui teikti pasiūlymus dėl politinių reformų, EACEA, 2014 m.).

Profesinis mokymas: suteikia besimokantiems asmenims galimybę įgyti konkrečiai profesijai ar amatui arba konkrečių profesijų ar amatų grupei reikalingų žinių, įgūdžių ir gebėjimų. Į profesinį mokymą gali įeiti darbu pagrįsti komponentai (pvz., pameistrystė). Moksleiviai, sėkmingai baigę profesinio mokymo programas, įgyja su darbo rinkos poreikiais susijusias profesines kvalifikacijas, kurias atitinkamos nacionalinės valdžios institucijos pripažįsta orientuotomis į tam tikrą profesiją (Šaltinis: UNESCO – ISCED 2011).

Projektais pagrįstas mokymas: mokymo metodas, kurio metu moksleiviai įgyja žinių ir įgūdžių ilgai tyrinėdami sudėtingą klausimą, problemą ar iššūkį ir pateikdami sprendimą.

Socialinės įmonės: siekia tarnauti bendruomenės interesams (socialiniai, visuomeniniai, aplinkosaugos tikslai), o ne orientuotos į pelno didinimą. Paprastai jų veikla yra novatoriško pobūdžio tiek jų teikiamų prekių ar paslaugų, tiek įmonės organizacijos, tiek gamybos būdų atžvilgiu. Jose dažnai įdarbinami pažeidžiamiausi visuomenės nariai (socialinę atskirtį patiriantys asmenys). Taigi, socialinės įmonės prisideda prie socialinės sanglaudos, užimtumo ir lygybių skatinimo.

Strategija: ekspertų grupė verslumo ugdymo ir gebėjimų rodiklių klausimais apibrėžia strategijas kaip oficialius politinius dokumentus..., kuriuos parengė kompetentingos centrinės valdžios institucijos (nacionalinės arba regioninės), nagrinėjančios svarbią politikos formavimo sritį ir rengiančios bendrus ir išsamius veiksmų, būtinų įgyvendinti per numatytą (paprastai mezolygio ar makrolygio) laikotarpį, planus. Strategijose pateikiama vizija, apibrėžiami tikslai ir uždaviniai (kokybiniai ir kiekybiniai), apibūdinami procesai, atsakingos valdžios institucijos ir asmenys, nustatomi finansavimo šaltiniai, siūlomos rekomendacijos ir pan. Strategijoje taip pat numatoma, kokios turi būti formuojamos partnerystės – tarp valdžios institucijų ir suinteresuotųjų šalių arba tik tarp suinteresuotųjų šalių ir pan., ir kokią įtaką šios partnerystės turi strategijos plėtrai ir jos tikslams pasiekti.

Tęstinis profesinis tobulėjimas: apima formalias ir neformalias profesinio tobulėjimo veiklas, kurios, pavyzdžiui, gali būti skirtos atskiriems mokomiesiems dalykams arba bendroms pedagoginėms temoms. Tam tikrais atvejais mokymų dalyviai turi galimybę įgyti aukštesnę kvalifikaciją.

Tiesioginis finansavimas: bendras politikos srities projektų finansavimas, kurį nustato Europos Komisija (ir tiesiogiai valdo pati arba per kitas paskirtas institucijas).

Tarpdisciplininis: taikant tarpdisciplininį požiūrį, verslumo ugdymo tikslai nėra konkrečiai priskiriami vienam mokomajam dalykui, o paskirstomi perkeliuuoju, horizontaliuoju būdu, per visą ugdymo programą. Iškeltuose tiksluose pabrėžiamos vertybės ir gebėjimai, kuriuos būtina ugdyti visų mokomųjų dalykų ir visos mokyklos ugdymo programos metu.

Verslumas (kaip bendrasis gebėjimas) 2006 m. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijoje dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų „iniciatyvumo ir verslumo jausmas“ buvo

pripažintas vienu iš aštuonių bendrųjų gebėjimų. Šis bendrasis gebėjimas reiškia žmogaus sugebėjimą idėjas paversti veiksmais. Jis reiškia kūrybiškumą, novatoriškumą ir pasirengimą rizikuoti, taip pat gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant iškeltų tikslų. Jis kiekvienam žmogui praverčia ne tik jų kasdieniame gyvenime namuose ir visuomenėje, bet ir darbe. Jis padeda žmonėms suprasti su darbu susijusį kontekstą ir išnaudoti galimybes; taip pat tai yra konkretesnių įgūdžių ir žinių, kurios būtinos tiems, kas pradeda socialinę ar komercinę veiklą, pagrindas. Šis bendrasis gebėjimas turėtų apimti supratimą apie etines vertybes ir skatinti gero valdymo principą.

Verslumo ugdymas: jo metu besimokantieji tobulina savo gebėjimus ir mąstyseną siekdami kūrybiškas idėjas paversti verslo veiksmais. Tai bendrasis visų besimokančiųjų gebėjimas, padedantis asmenybei tobulėti, tapti aktyviu piliečiu, integruotis į visuomenę ir įsidarbinti. Verslumo ugdymas svarbus visame visą gyvenimą trinkančiame mokymosi procese, visoms mokymosi disciplinoms ir ugdymo bei mokymosi formoms (formaliajam, neformaliajam ir savišvietai), kurios prisideda ugdant verslumo dvasią ar elgesį turint komercinį tikslą arba jo neturint. (Tokį apibrėžimą vartoja Teminė darbo grupės verslumo ugdymo klausimais.)

Verslumo ugdymo įgyvendinimo gairės: neprivalomojo pobūdžio dokumentai, kuriuose teikiama pagalba mokytojams įgyvendinant verslumo ugdymą praktikoje. Gairėse konkrečiai ir išsamiai aprašoma, kaip pasiekti verslumo ugdymo planavimo dokumentuose iškeltų tikslų. Čia taip pat galima rasti praktinių pavyzdžių ir (arba) mokymo medžiagos.

Verslumo ugdymo mokymosi rezultatai: žemiau pateikiami pavyzdžiai, kurie remiasi europinio projekto „ASTEE – verslumo ugdymo vertinimo priemonės ir rodikliai“ (angl. *Assessment Tools and Indicators for Entrepreneurship Education*) (Moberg ir kt., 2014) nustatytais kriterijais, parodant mokymosi rezultatus nuo pradinio iki pažangiausio lygmens kiekvienoje kategorijoje.

Verslumo nuostatos:

N1 Pasitikėjimas savimi

Pradinis lygmuo: pradeda pasitikėti savimi ir turėti aukštesnių ateities siekių.

Pažengęs lygmuo: pasitiki savimi ir tiki savo asmeninėmis vertybėmis.

N2 Iniciatyvos jausmas

Pradinis lygmuo: pradeda ieškoti paprastų problemų sprendimų.

Pažengęs lygmuo: siūlo problemos sprendimą ir jį įgyvendina.

Verslumo gebėjimai:

G1 Kūrybiškumas

Gebėjimas mąstyti naujoviškai ir pasitelkiant vaizduotę. Tai padeda moksleiviams ir studentams kurti idėjas, spręsti problemas, mokyti išradinėti ir kurti galimybes.

Pradinis lygmuo: sugalvoja kūrybiškų idėjų ir pripažįsta jų vertę.

Pažengęs lygmuo: sugalvoja kūrybiškų idėjų problemoms spręsti ir įžvelgia galimybes versle ir (arba) visuomenėje.

G2 Planavimas

Gebėjimas planuoti ir sisteminti užduotis.

Pradinis lygmuo: taiko pagrindinius planavimo gebėjimus ir supranta, kad ištekliai yra riboti.

Pažengęs lygmuo: planuoja tikslus ir, mokytojo prižiūrimas, įgyvendina projektą.

G3 Finansinis raštingumas

Gebėjimas suprasti finansines ataskaitas ir biudžetą.

Pradinis lygmuo: paaiškina ir palygina kainą ir prekės vertę.

Pažengęs lygmuo: paaiškina skirtingas galimybes idėjoms finansuoti.

Arba:

naudoja tinkamas finansines ar skaitmenines priemones su projektu susijusioms sudėtingoms arba neįprastoms problemoms spręsti.

G4 Išteklų organizavimas

Gebėjimas surinkti ir organizuoti išteklius siekiant pasinaudoti (verslo) galimybe.

Pradinis lygmuo: pradeda formuoti pagrindinį supratimą apie išteklius.

Pažengęs lygmuo: iš esamų išteklų sukuria pridėtinę vertę.

G5 Rizikos ir neapibrėžtumo valdymas

Gebėjimas valdyti ir įveikti neapibrėžtumą įgyvendinant ir pasinaudojant (verslo) idėja.

Pradinis lygmuo: pradeda suvokti riziką ir priimti atsakomybę už savo veiksmus.

Pažengęs lygmuo: atpažįsta riziką ir priima atsakomybę už veiksmus ir sprendimus.

G6 Darbas komandoje

Gebėjimas siekti tikslų ir atlikti užduotis bendradarbiaujant, bendraujant ir užmezgant veiksmingus ryšius su kitais.

Pradinis lygmuo: pradeda dirbti su kitais.

Pažengęs lygmuo: pasiskirstydamas atsakomybę dirba kartu su kitais, sprendžia iškilusias problemas ir aptaria sprendimus.

Verslumo žinios:

Ž1 Galimybių įvertinimas

Pradinis lygmuo: atpažįsta vietoje parduodamas prekes ir teikiamas paslaugas.

Arba:

supranta, kad tam tikros (verslo) idėjos veikia, o kai kurios neveikia.

Pažengęs lygmuo: palygina naudą ir sąnaudas.

Ž2 Verslininkų vaidmuo visuomenėje

Pradinis lygmuo: supranta ypatingą verslininko vaidmenį.

Pažengęs lygmuo: paaiškina ypatingą verslininko vaidmenį.

Ž3 Verslo karjeros galimybės

Pradinis lygmuo: supranta, kad žmonės imasi verslo dėl įvairių priežasčių (siekdami pelno, norėdami padėti kitiems ar pradėti visiškai kitokią veiklą).

Pažengęs lygmuo: atpažįsta įvairias karjeros galimybes komercinio verslo ir socialinės verslininkystės srityse.

Verslumo ugdymo strategija: vienas iš Oslo darbotvarkės dėl verslumo ugdymo Europoje (Europos Komisija, 2006 m.) uždavinių buvo pradėti įgyvendinti nacionalines verslumo ugdymo strategijas, turinčias aiškius tikslus ir apimančias visas ugdymo pakopas. Tokios strategijos turėtų skatinti visų susijusių (valstybinių ir privačių) dalyvių aktyvų įsitraukimą ir parengti bendrą sistemą tuo pačiu metu numatant konkrečius veiksmus. Pastarieji gali būti skirtingo pobūdžio – nuo verslumo integravimo į nacionalines ugdymo programas iki pagalbos mokykloms ir mokytojams. Bendras tikslas yra užtikrinti, kad jaunimas galėtų nuosekliai tobulinti savo verslumo gebėjimus visoje ugdymo sistemoje kiekvienoje jos pakopoje.

NACIONALINIAI APRAŠAI

Belgijos prancūzų bendruomenė	128
Belgijos vokiečių bendruomenė	131
Belgijos flamandų bendruomenė	134
Bulgarija	136
Čekijos Respublika	139
Danija	142
Estija	145
Graikija	148
Ispanija	149
Prancūzija	153
Kroatija	156
Italija	158
Kipras	160
Latvija	161
Lietuva	164
Liuksemburgas	167
Vengrija	168
Malta	170
Nyderlandai	173
Austrija	176
Lenkija	179
Portugalija	182
Rumunija	185
Slovėnija	188
Slovakija	191
Suomija	194
Švedija	197
Jungtinė Karalystė – Anglija	199
Jungtinė Karalystė – Velsas	202
Jungtinė Karalystė – Šiaurės Airija	206
Jungtinė Karalystė – Škotija	209
Bosnija ir Hercegovina	213
Islandija	216
Juodkalnija	218
Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija	221
Norvegija	224
Serbija	228
Turkija	231

Belgijos prancūzų bendruomenė

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Belgijos prancūzų bendruomenė vietoj nacionalinio apibrėžimo remiasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽¹⁴³⁾.

Susijusi strategija

Belgijos prancūzų ir vokiečių bendruomenėse įgyvendinama specifinė nacionalinė verslumo ugdymo (toliau – VU) strategija ⁽¹⁴⁴⁾.

2007–2013 m. įgyvendinus pirmąjį strateginį planą, Valonijos ekonomikos skatinimo agentūra, šiuo metu vadinama Verslumo ir inovacijų agentūra (angl. *Agency for Entrepreneurship and Innovation* (AEI), parengė antrąjį planą, į kurį įėjo 2014–2020 metų verslumo programa. Strategijoje „VERSLUMAS 3.15: 3 ašys ir 15 svertų versliajai kartai“ apimami ISCED 1–8 lygmenys; strategiją koordinuoja AEI kartu su suinteresuotomis šalimis, įskaitant Prancūzų bendruomenės ministeriją, Vokiečių bendruomenės ministeriją, švietimo institucijas, ekspertų tinklus ir verslo organizacijas.

Pagrindiniai tikslai

Bendras Valonijos regiono parengtos strategijos tikslas – remti partnerių bendradarbiavimą ir didinti verslininkų skaičių, taip pat padėti jaunosioms kartoms būti verslesnėmis savo profesiniame gyvenime ir tobulinti regiono veiklą.

Konkretūs veiksmai

Skiriamos trys strateginės sritys, kiekvienoje jų numatomi penki pokyčius skatinantys veiksmai.

1. Verslumo ugdymui skatinti:

- padėti mokykloms susipažinti su verslumo dvasia užtikrinant bent minimalų kiekvienos pradinio ir vidurinio ugdymo bei aukštojo mokslo institucijos įsipareigojimą VU;
- įtraukti mokytojus skatinant visus norinčius investuoti į verslumą organizuojant mokymus, kursus, tinklaveiką ir aprūpinant priemonėmis;
- rengti būsimus mokytojus teikiant tinkamą pagalbą mokytojo profesiją pasirinkusiems asmenims, kad jie turėtų pagrindinių verslo ir verslumo žinių ir, be to, teigiamą mąstyseną;
- įtraukti verslo pasaulį suteikiant jo atstovams galimybę dirbti kartu su švietimo darbuotojais siekiant padidinti šių dviejų sričių daromą įtaką;
- užtikrinti, kad verslumo praktikoje gali dalyvauti visi jauni žmonės – kad kiekvienas moksleivis (ugdymo programos metu) realiai suprastų, kaip globaliame kontekste veikia verslas ir Valonijos ekonomika, ir būtų dalyvavęs bent keliuose susijusiose veiklose, kurių metu būtų ugdomos jo verslumo nuostatos ir gebėjimai.

⁽¹⁴³⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽¹⁴⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://as-e.be/sites/default/files/public/documents/2262_13dossier_entrepreneuriat_3_15_mef_version_def.pdf>.

2. Investuoti į naująją verslininkų kartą:

- remti verslias mokyklas – pastebėti, pripažinti, remti ir skatinti „verslių mokyklų“ tinklaveiką, formuluojant tinkamą šių mokyklų apibrėžtį pradinio ir vidurinio ugdymo bei aukštojo mokslo institucijų kontekste;
- stiprinti verslumo programas – skatinti verslias mokyklas rengti intensyvesnes programas, kurios suteikia startuoliams ar kitam su verslumu susijusiose programose dalyvaujančiam jaunimui ekonomikos ir verslumo žinių, nuostatų ir įgūdžių. Esant poreikiui, remti programas, kurių dėmesio centre yra verslumas;
- kelti jaunimui iššūkius – sudaryti verslumu besidominančiam jaunimui sąlygas susitikti, dalyvauti tinklaveikoje ir dalyvauti realiuose arba virtualiuose projektuose;
- skatinti pasitikėjimą savimi – vertinti jaunimo verslumo nuostatų ir įgūdžių plėtrą;
- plėtoti ryšius su verslininkystės ekosistema ir skatinti jos dalyvavimą– įtraukti valstybines ir privačias, regionines ir subregionines verslumo ekosistemas ir sudaryti bendradarbiavimo galimybes su verslo pasauliu siekiant padidinti visų šių priemonių poveikį.

3. Siekti, kad investicijos į verslo kompanijas paspartintų jų augimo galimybes, ir skatinti verslumo dvasią per pirmuosius 10 profesinės veiklos metų:

- puoselėti realius projektus akademinėje aplinkoje– sudaryti aukštojo mokslo institucijose sąlygas studentų, mokslo darbuotojų ar doktorantų inicijuojamiems realiems projektams plėtoti;
- remti jaunuosius verslininkus – gerinti savo verslo projektus plėtojantiems jauniems absolventams skirtus išteklius ir konsultacinę paramą;
- mokyti jaunuosius verslininkus – siūlyti verslumo mokymus arba platesnės bendruomenės teikiamus paramos šaltinius;
- rodyti verslumo sėkmės pavyzdžius – įkvėpti ir populiarinti verslumą platinant sėkmės istorijas ir liudijimus, pavyzdžiui, Valonijos verslumo apdovanojimų (pranc. *Grand prix Wallon de l'Entrepreneuriat*) metu;
- neleisti verslumo dvasiai užgesti – pritraukti naujų potencialių verslininkų per esamą paramos sistemą, išsaugoti jų užsidegimą įtraukiant juos į tinklaveiką ir suteikiant jiems galimybių rasti paramą, kuria jie galėtų pasinaudoti.

Stebėsenos sistema

Valonijos regione suplanuotos dvi rodiklių grupės – veiksmų rodikliai ir nuostatomis daromo poveikio rodikliai. Bus fiksuojami visi veiksmai, įgyvendinti 1 ir 2 ašyse. Planuojama vertinti, kaip keičiasi švietimo profesionalų ir jaunimo nuostatos. Šio vertinimo duomenys papildys 2011 ir 2013 m. atliktų tyrimų rezultatus.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas integruojamas į visas ugdymo pakopas tarpdisciplininiu būdu. Tačiau mokyklos turi autonomijos teisę ugdymo programos ir mokymo metodų klausimais.

ISCED 1 lygmenyje esama tam tikrų pavyzdžių, kai mokyklos ypač stengiasi skatinti su verslumu susijusias nuostatas ir gebėjimus, pavyzdžiui, iniciatyvumą, kūrybiškumą, savarankiškumą ir atsakomybę.

ISCED 2–3 lygmenyse verslumo ugdymas yra pasirenkamojo dalyko „Ekonomikos mokslai“ dalis. Šiam dalykui mokytis yra parengtos įgyvendinimo gairės ir mokomoji medžiaga⁽¹⁴⁵⁾.

Mokymosi rezultatai

ISCED 3 lygmens pasirenkamojo dalyko „Ekonomikos mokslai“ mokymosi rezultatai pateikiami kaip vertinimo kriterijai ⁽¹⁴⁶⁾, išskiriant perkeliamuosius įgūdžius (tokius kaip analizė ir problemų sprendimas) specifiniame verslo aspektu, pavyzdžiui, sutarčių arba apskaitos, kontekste. Kiekvienas tinklas arba mokykla rengia savo ugdymo programą, todėl šioje srityje mokykloms pateikiama labai mažai nurodymų.

Pavyzdžiui, prancūzų bendruomenės mokyklų ISCED 3 lygmens moksleiviai turi:

- rinkti ir interpretuoti informaciją, reikalingą ekonomikos problemoms spręsti;
- taikyti ekonomikos sąvokas probleminėms situacijoms apibūdinti;
- išmanyti vartotojo ir gamintojo elgsenos galimybes ir apribojimus;
- ruoštis tapti atsakingu suaugusiu asmeniu – atsakingu vartotoju, gamintoju ir piliečiu;
- žinoti, kad verslą būtina racionaliai valdyti ir organizuoti;
- atlikti nesudėtingą rinkos tyrimą ir mažoje įmonėje sukurti produktą arba atlikti rinkos tyrimą dėl užklausinės veiklos finansavimo.

Mokytojų rengimas ir parama

Verslumo ugdymas nėra integruotas į bendrąją PMR programą. Tačiau AEI norėtų remti aukštojo mokslo iniciatyvas ir skatinti tyrimus bei mokymo inovacijas, o ypač būsimų mokytojų rengimus verslumo projektus, pavyzdžiui, skiriant jiems stipendijas. TPT srityje AEI planuoja organizuoti mokytojams skirtus verslumo ugdymo mokymus.

Kvalifikacijos kėlimo institutas (IFC) vykdo TPT verslumo kursus ekonomikos ir socialinių mokslų mokytojams, techninių disciplinų ir profesijos bendrojo vidurinio ugdymo ir mokykloje vykdomo PPM mokytojams. Praeitais metais IFC kartu su Švietimo fondu pradėjo įgyvendinti projektą „Entr’apprendre“. 2015–2016 m. šiame projekte dalyvaus 16 įmonių.

Be to, AEI siekia remti visus Valonijos regiono verslumu besidominančius mokytojus, sudarant jiems sąlygas suvokti verslo pasaulį ir mokant juos verslios ir kūrybiškos pedagogikos metodų. AEI koordinuoja švietimo konsultantų tinklą, vadinamą „Verslumo dvasios puoselėtojai“ (pranc. *agents de sensibilisation à l'esprit d'entreprendre* (ASEE), kuris skatina VU visais lygmenimis ir organizuoja mokytojų tinklaveikos renginius VU tematika. Šiuo metu yra sukurtos aštuonios pagalbos mokytojams priemonės ⁽¹⁴⁷⁾.

Briuselio regione įgyvendinama iniciatyva „Atskleisk savo talentą“ ⁽¹⁴⁸⁾, kurią koordinuoja Briuselio verslumo agentūra (ABE) ⁽¹⁴⁹⁾. Šis projektas vyksta nuo 2008 m. Jo tikslas – puoselėti verslumo dvasią mokyklose. Vienas iš jo uždavinių – teikti pagalbą šį principą mokyklos lygmeniu integruojantiems mokytojams.

⁽¹⁴⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.enseignement.be/index.php?page=24399>
<<http://www.enseignement.be/index.php?page=25137&type=3&annee=13,14,15,16,17,18&discipline=10&act=search>>.

⁽¹⁴⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.enseignement.be/index.php?page=24924&navi=592>>.

⁽¹⁴⁷⁾ Žr. strategijos 11 puslapyje.

⁽¹⁴⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.boostyourtalent.be/enseignants/programmes/?lang=fr>>.

⁽¹⁴⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.abe-bao.be/fr>>.

Belgijos vokiečių bendruomenė

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Belgijos vokiečių bendruomenė vietoj nacionalinio apibrėžimo remiasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse⁽¹⁵⁰⁾.

Oficialioje vokiečių bendruomenės švietimo tinklalapyje apie verslumo dvasią sakoma taip:

„Verslumo dvasią būtina puoselėti nuo mažens, o žadinti ją galima tik per patirtį. Žmonių vaizduotė, kūrybiškumas ir verslumo dvasia – tai pagrindinis regiono, kuriame šie žmonės gyvena, privalumas. Verslumo dvasia reiškia gebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančio pasaulio poreikių, ji padeda kurti darbo vietas ir stiprinti regiono ekonominę plėtrą“⁽¹⁵¹⁾.

Susijusi strategija

Belgijos vokiečių ir prancūzų bendruomenėse įgyvendinama specifinė nacionalinė verslumo ugdymo (toliau – VU) strategija⁽¹⁵²⁾. 2007–2013 m. įgyvendinus pirmąjį strateginį planą, buvo parengta nauja VU programa. 2014–2020 m. strategijoje „VERSLUMAS 3.15: 3 ašys ir 15 svertų versliajai kartai“ apimami ISCED 1–8 lygmenys. Strategiją koordinuoja Valonijos ekonomikos skatinimo agentūra (angl. *Agency for Economic Stimulation* (ASE), šiuo metu vadinama Verslumo ir inovacijų agentūra (angl. *Agency for Entrepreneurship and Innovation* (AEI) kartu su suinteresuotomis šalimis iš vyriausybės, švietimo ir verslo sektorių.

Pagrindiniai tikslai

Bendras strategijos tikslas – remti partnerių bendradarbiavimą ir didinti verslininkų skaičių, taip pat padėti jaunajai kartai būti verslesnei savo profesiniame gyvenime ir tobulinti regiono veiklą.

Konkretūs veiksmai

Skiriamos trys strateginės sritys, kiekvienoje jų numatomi penki pokyčius skatinantys veiksmai.

1. Verslumo ugdymui skatinti:

- padėti mokykloms susipažinti su verslumo dvasia užtikrinant bent minimalų kiekvienos pradinio, vidurinio ugdymo ir aukštojo mokslo institucijos įsipareigojimą VU atžvilgiu;
- įtraukti mokytojus skatinant visus norinčius prisidėti prie verslumo organizuojant mokymus, kursus, tinklaveiką ir aprūpinant priemonėmis;
- rengti būsimus mokytojus teikiant tinkamą pagalbą mokytojo profesiją pasirinkusiems asmenims, kad jie turėtų pagrindines verslo ir verslumo žinias ir, be to, teigiamą mąstyseną;
- įtraukti verslo pasaulį suteikiant jo atstovams galimybę dirbti kartu su švietimo darbuotojais siekiant padidinti šių dviejų sričių daromą įtaką;
- užtikrinti, kad verslumo praktikoje gali dalyvauti visi jauni žmonės – kad kiekvienas moksleivis (ugdymo programos metu) realiai suprastų, kaip globaliame kontekste veikia verslas ir

⁽¹⁵⁰⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽¹⁵¹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.bildungsserver.be/desktopdefault.aspx/tabid-2459/4428_read-31787/>.

⁽¹⁵²⁾ Prieiga per internetą: <http://as-e.be/sites/default/files/public/documents/2262_13dossier_entrepreneuriat_3_15_mef_version_def.pdf>.

Valonijos ekonomika, ir būtų sudalyvavęs bent keliose susijusiose veiklose, kurių metu būtų ugdomos jo verslumo nuostatos ir gebėjimai.

2. Investuoti į naująją verslininkų kartą:

- remti verslias mokyklas – pastebėti, pripažinti, remti ir skatinti „verslių mokyklų“ tinklaveiką, formuluojant tinkamą šių mokyklų apibrėžtį pradinio ir vidurinio ugdymo bei aukštojo mokslo institucijų kontekste;
- stiprinti verslumo programas – skatinti verslias mokyklas rengti intensyvesnes programas, kurios suteikia startuolių ar kitų su verslumu susijusiose programose dalyvaujančiam jaunimui ekonomikos ir verslumo žinių, nuostatų ir įgūdžių. Esant poreikiui, remti programas, kurių dėmesio centre yra verslumas;
- kelti jaunimui iššūkius – sudaryti verslumu besidominančiam jaunimui sąlygas susitikinėti, dalyvauti tinklaveikoje ir dalyvauti realiuose arba virtualiuose projektuose;
- skatinti pasitikėjimą savimi – vertinti jaunimo verslumo nuostatų ir įgūdžių plėtrą;
- plėtoti ryšius su verslininkystės ekosistema ir skatinti jos dalyvavimą – įtraukti valstybines ir privačias, regionines ir subregionines verslumo ekosistemas ir sudaryti bendradarbiavimo galimybes su verslo pasauliu siekiant padidinti visų šių priemonių poveikį.

3. Siekti, kad investicijos į verslo kompanijas paspartintų jų augimo galimybes, ir skatinti verslumo dvasią pirmaisiais 10 profesinės veiklos metais:

- akademinėje aplinkoje puoselėti realius projektus – sudaryti aukštojo mokslo institucijose sąlygas studentų, mokslo darbuotojų ar doktorantų inicijuojamiems realiems projektams plėtoti;
- remti jaunuosius verslininkus – gerinti savo verslo projektus plėtojantiems jauniems absolventams skirtus išteklius ir konsultacinę paramą;
- mokyti jaunuosius verslininkus – siūlyti verslumo mokymus arba paramos šaltinius iš platesnės bendruomenės;
- rodyti verslumo sėkmės pavyzdžius – įkvėpti ir populiarinti verslumą platinant sėkmės istorijas ir liudijimus;
- neleisti verslumo dvasiai užgesti – pritraukti naujų potencialių verslininkų per esamą paramos sistemą, išsaugoti jų užsidegimą įtraukiant juos į tinklaveiką ir suteikiant jiems galimybių atrasti paramą, kuria jie galėtų pasinaudoti.

Stebėsenos sistema

Belgijos ir Valonijos regiono vokiečių bendruomenėje suplanuotos dvi rodiklių grupės – veiksmų rodikliai ir nuostatomis daromo poveikio rodikliai. Bus fiksuojami visi veiksmas, įgyvendinti 1 ir 2 ašyse. Planuojama vertinti, kaip keičiasi švietimo profesionalų ir jaunimo nuostatos. Šio vertinimo duomenys papildys 2011 ir 2013 m. atliktų tyrimų rezultatus.

Ugdymo programos viduje

Aiški integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas integruotas į mokykloje vykdomo PPM programą tarpdisciplininiu būdu, bet nėra integruotas į ISCED 1–3 lygmenis. Tačiau Profesijos pasirinkimo ir karjeros planavimo įgūdžių vadovas ⁽¹⁵³⁾ apima ISCED 1–3 lygmenų visų mokomųjų dalykų tarpdisciplininius įgūdžius. Jame

⁽¹⁵³⁾ Prieiga per internetą:
<http://www.bildungsserver.be/PortalData/21/Resources/downloads/schule_ausbildung/schulische_ausbildung/rahmenplaene_neu/RP_Schulische_Berufswahlvorbereitung_und_Berufsorientierung_PRIM_SEK.pdf>.

apibrėžiami tam tikri su VU susiję mokymosi rezultatai, ir tai formuoja stiprius ryšius tarp mokyklos ir darbo pasaulio.

Mokymosi rezultatai

Mokykloje vykdomo PPM programoje ISCED 1–3 lygmenų tarpdisciplininių įgūdžių apraše ir tam tikrų ISCED 1–3 lygmenų mokomųjų dalykų programose nurodomi kai kurie su VU susiję mokymosi rezultatai. Jie labiausiai siejami su verslumo nuostatomis (pasitikėjimu savimi ir iniciatyvos jausmu). Mokykloje vykdomo PPM programa ⁽¹⁵⁴⁾ turi plačią verslumo ugdymo mokymosi rezultatų sistemą (nuostatos, įgūdžiai ir žinios).

Mokytojų rengimas ir pagalba mokytojams

Vokiečių bendruomenėje verslumo ugdymas dar nėra įtrauktas į privalomas PMR ISCED 0–1 lygmenų programas (pastaba: šiuo metu mokytojai rengiami tik šiems ISCED lygmenims). Tačiau AEI norėtų remti aukštojo mokslo iniciatyvas ir skatinti tyrimus bei mokymo inovacijas, o ypač būsimų mokytojų rengimus verslumo projektus, pavyzdžiui, skiriant jiems stipendijas.

Kvalifikacijos kėlimo institutas (KKI) vykdo TPT verslumo kursus ekonomikos ir socialinių mokslų mokytojams, taip pat techninių disciplinų ir profesijos bendrojo vidurinio ugdymo ir mokykloje vykdomo PPM mokytojams. Praeitais metais KKI kartu su Švietimo fondu pradėjo įgyvendinti projektą „Entr'apprendre“. 2015–2016 m. šiame projekte dalyvaus 16 įmonių.

AEI atsakinga už pedagoginių konsultantų tinklą, kurio tikslas – skatinti VU (tinklas jungia 93 % vidurinių mokyklų ir aukštojo mokslo institucijų). Įgyvendinant šią iniciatyvą organizuojami mokytojų verslumo ugdymo seminarai, taip pat parengtos aštuonios mokomosios priemonės, pvz., „Vaikų nuostatos“ ir „Crealoie“ (kurios bus papildytos artimiausiu metu).

2014 m. Vokiečių bendruomenės mokyklų ir ekonomikos tyrimų grupė (vok. *Studienkreis Schule und Wirtschaft in der DG*) parengė vadovą ⁽¹⁵⁵⁾, kuriuo skatinamos veiklos, padedančios ISCED 1–3 lygmenų mokytojams ir moksleiviams įsijungti į darbo pasaulį.

⁽¹⁵⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.iawm.be/de/ausbildung/Lehrprogramme/Allgemeinkenntnisse.pdf>>.

⁽¹⁵⁵⁾ Prieiga per internetą: http://www.schulewirtschaft.be/Studienkreis_Schule_Wirtschaft/PDF/Leitfaden_Endversion-1504.pdf.

Belgijos flamandų bendruomenė

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Flandrijoje verslumo ugdymas (VU) yra bendras terminas verslumo dvasią ar verslininkystę puoselėjančiam švietimui apibūdinti.

„Kalbėdami apie verslumo dvasią mes turime omenyje gebėjimą imtis iniciatyvos, konkrečiame kontekste plėtoti idėjas, demonstruoti atkaklumą, iniciatyvos jausmą, užsispyrimą, drąsą, kūrybiškumą, gebėjimą savarankiškai veikti, t. y. visas savybes, kurios padeda žmonėms savo idėjas paversti veiksmu. Verslumo dvasia taip pat reiškia projektų, skirtų iškeltiems tikslams pasiekti, kūrimą ir valdymą. Verslumo dvasia kiekvienam suteikia pranašumo jo kasdieniame gyvenime namuose ir visuomenėje ir, be to, kiekvienam padeda prisidėti prie darbo aplinkos galimybių ir jomis pasinaudoti.

Verslumo sąvoka apima visus verslininko veiklos plėtojimo etapus tiek privačiame, tiek ne pelno siekiančiame sektoriuje. Tam reikia gerai išmanyti ekonomines veiklas bei galimybes ir iššūkius, su kuriais susiduria verslininkas arba organizacija. Šiuo atveju verslumo dvasia laikoma būtina verslininkystės sąlyga. Be to, svarbu gerai suvokti, kokia atsakomybė tenka organizacijoms jų daromo poveikio etikos atžvilgiu, ir kokią teigiamą įtaką jos gali daryti tiek pačios sau, tiek jas supančiai aplinkai, pavyzdžiui, vykdydamos sąžiningą prekybą ar dalyvaudamos įmonių socialinės atsakomybės veikloje“⁽¹⁵⁶⁾.

Susijusi strategija

Flandrijoje įgyvendinama specifinė verslumo ugdymo strategija. 2011–2014 m. pradėtas įgyvendinti Verslumo ugdymo veiksmų planas apima ISCED 1–8 lygmenis. 2015 m. gruodžio 11 d. Flamandų Vyriausybei buvo pristatytas atnaujintas 2015–2019 m. veiksmų planas.

Pagrindiniai tikslai

2011–2014 m. Veiksmų planas buvo parengtas siekiant įgyvendinti keturis strateginius tikslus. Visi šie tikslai yra vienodai svarbūs, tačiau jie ne visada vienodai pasiskirsto vienu metu:

- moksleiviai, studentai ir mokymų dalyviai baigia mokymąsi įkvėpti verslumo idėjomis;
- iki mokymosi pabaigos moksleiviai, studentai ir mokymų dalyviai turėjo galimybę pasiruošti verslininkystei;
- moksleiviai, studentai ir mokymų dalyviai motyvuojami tapti verslininkais;
- pedagogai demonstruoja verslumo dvasią ir subalansuotą požiūrį į verslumą.

Konkretūs veiksmai

Kiekvienam strateginiam tikslui numatyti specifiniai veiksmai.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Šis Veiksmų planas buvo parengtas bendradarbiaujant su visų politinių sričių atstovais, įskaitant:

- vyriausybės departamentus: Švietimo ir mokymo, Ekonomikos, mokslų ir inovacijų, Darbo ir socialinės ekonomikos, Žemės ūkio ir žuvininkystės.
- ministerijų tarnybas: Flandrijos Vyriausybės Ministro Pirmininko ir Flandrijos ekonomikos, užsienio politikos, žemės ūkio ir kaimo politikos ministro tarnybą, Flandrijos finansų, biudžeto, darbo,

⁽¹⁵⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.ondernemendonderwijs.be/Proefproject%20stages/actieplan%20ondernemerschapsonderwijs%202011-2014%20versie%20bijgestuurd%20na%20adviezen.doc>>.

miesto ir šalies planavimo ir sporto ministro tarnybą, Flandrijos švietimo, jaunimo, lygių galimybių ir Briuselio reikalų ministro tarybą;

- vyriausybės agentūras: Flandrijos verslumo agentūrą, Flandrijos verslumo mokymosi agentūrą *SYNTRA Vlaanderen*.

Veiksmų planas buvo pateiktas Flandrijos švietimo tarybai, Flandrijos socialinių ir ekonominių reikalų tarybai bei VU tiekėjų tinklui jų rekomendacijoms gauti.

Stebėsenos sistema

Šiuo metu Flandrijoje rengiama su Veiksmų planu susijusi stebėsenos sistema.

Ugdymo programos viduje

Aiški integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 2–3 lygmenyse, įskaitant mokykloje vykdomą PPM, verslumo ugdymas aiškiai pripažintas kaip tarpdisciplininis programos tikslas, o ISCED 3 lygmenyje įtrauktas į programą kaip atskiras laisvai pasirenkamas dalykas.

Belgijoje švietimo laisvė nustatyta konstitucijoje, todėl mokyklos turi autonomijos teisę nuspręsti dėl ugdymo programos ir mokymo metodų. Tačiau, norėdamos gauti finansavimą, mokyklos turi atitikti konkrečius tikslus, į kuriuos įeina verslumo įgūdžiai ir žinios. Veiksmų plane apibrėžiama, kaip mokyklos gali parengti VU programą, pabrėžiant, kad ji privalo apimti visas mokymo disciplinas ir ugdymo pakopas, ir kad verslumo dvasia turi būti pamažu puoselėjama visos verslumo ugdymo programos metu.

Mokymosi rezultatai

Verslo plane pabrėžiama, kad ikimokyklinis ugdymas turi daugiausiai dėmesio skirti verslumo dvasios puoselėjimui. Pradinėje mokykloje ir vyresnėse klasėse dėmesys verslumo dvasios skatinimui išlieka, tačiau taip pat pabrėžiamas teigiamas įmonių įvaizdis ir suvokimas apie įmonių svarbą visuomenėje. Šiame etape turi būti padarytas pirmas tikras žingsnis užmegzti ryšius su verslininkyste.

Vidurinėje mokykloje ir aukštojo mokslo institucijose toliau skatinama verslumo dvasia, o tikroviškas verslo kompanijų ir verslininkystės įvaizdis turi būti integruotas į ugdymo ar studijų programą, pedagogiką ir vertinimą. Kiekvienam verslumu besidominančiam moksleiviui turi būti sudaromos sąlygos mokytis verslo vadybos. Vidurinio ugdymo pakopoje būtina užtikrinti, kad mokykla turi ryšius su kitomis sritimis, pavyzdžiui, kalbomis, mokslais ir technologijomis, ir jas integruoja į savo programą. Galiausiai karjeros planavimo srityje verslo steigimą būtina pripažinti viena iš tinkamų karjeros galimybių.

Mokytojų rengimas ir pagalba mokytojams

Specifinių, su verslumo ugdymu susijusių, PMR arba TPT mokymų programų regiono lygmeniu nėra. Mokytojų rengimo institutai turi autonomijos PMR programos turinio atžvilgiu. Flandrijos jaunoji įmonė VLAJO (Jaunimo laimėjimų programos dalis) ir UNIZO (Savarankiškai dirbančių asmenų ir MVĮ organizacija) turi kompetencijų centrų vaidmenį VU srityje ir vykdo specialius mokytojų mokymus bei daugybę užklasinių veiklų ir konkursų. Abi organizacijas iš dalies finansuoja Flandrijos Vyriausybė.

Bulgarija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Bulgarija vietoj nacionalinio apibrėžimo remiasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽¹⁵⁷⁾.

Susijusi strategija

Bulgarija neturi specifinės nacionalinės verslumo ugdymo (VU) strategijos. Verslumo ugdymas įtrauktas į 2014–2020 m. Nacionalinę visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategiją ⁽¹⁵⁸⁾, kurioje apimama kiekviena ugdymo ir mokymo pakopa.

Pagrindinis tikslas

Pagrindinis tikslas, siejamas su verslumo ugdymu, apibrėžiamas 3.3.4 skirsnyje „Ugdymo ir mokymo skatinimas atsižvelgiant į ekonomikos poreikius ir darbo rinkos pokyčius“. Jis apima verslo ir visų švietimo, mokymų ir tyrimų sektorių partnerysčių kūrimą siekiant tobulinti darbo rinkai reikalingus gebėjimus ir skatinti inovacijas bei verslumą. Tekstinėje strategijos dalyje teigiama, kad šį tikslą galima pasiekti skiriant daugiau dėmesio ugdymo programai visose ugdymo pakopose, taip pat karjeros planavimo politikai ir praktikai visais lygmenimis. Taip pat siūloma rengti mokymosi rezultatų patvirtinimo sistemą. Tekste pabrėžiama bendrųjų gebėjimų, įskaitant verslumą, ir minkštųjų gebėjimų ugdymo svarba.

Konkretūs veiksmai

Strategijai įgyvendinti parengtas Veiksmų planas ⁽¹⁵⁹⁾. Jame apibrėžti šie su VU susiję veiksmai:

- plėtoti mokymo kompanijų tinklą;
- sudaryti sąlygas motyvuoti švietimo darbuotojus tobulinti savo įgūdžius organizuojant mokymus prioritetinių sričių gebėjimams ugdyti;
- ugdyti pedagogų verslumo gebėjimus;
- atnaujinti ugdymo ir studijų programas įtraukiant verslo atstovus į aukštąjį mokslą (šis veiksmas taip pat skirtas ir profesinio mokymo sričiai).

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Pagrindiniai Švietimo ir mokslų ministerijos partneriai įgyvendinant Nacionalinę visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategiją yra Ekonomikos ministerija ir Darbo ir socialinės politikos ministerija. Pagrindinis NVO partneris – Bulgarijos jaunimo laimėjimai.

Stebėsenos sistema

Specialiai parengtos stebėsenos sistemos nėra. Strategijos įgyvendinimo stebėseną bus vykdoma metinių ataskaitų būdu – jose bus apibūdinamas įgyvendinimo lygis atsižvelgiant į rodiklių grupes,

⁽¹⁵⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽¹⁵⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.mon.bg/?h=downloadFileandfileId=5701>>.

⁽¹⁵⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.mon.bg/?go=pageandpageId=74andsubpageId=143>>.

kurios įtrauktos į Veiksmų planą. Strategijos įgyvendinimo stebėsenai ir ataskaitoms bus sukurta elektroninė platforma. Rodikliai taip pat įtraukti į ugdymo programos mokymosi rezultatus.

Ugdymo programos viduje

Aiški integracija į mokyklos ugdymo programą

Bulgarijos švietimo sistemoje iniciatyvos ir verslumo gebėjimas laikomas svarbiausiu bendruoju gebėjimu ir todėl tobulinti jį rekomenduojama visuose mokyklos ugdymo programos privalomuose dalykuose. Ši bendroji rekomendacija sukonkretinama iki specifinių mokymosi rezultatų, kurie apibūdinami dviejų su kultūros ugdymu siejamų mokomųjų dalykų programose: „Asmeninio gyvenimo būdas ir technologijos“ (ISCED 1–2) ir „Socialiniai mokslai ir religija“ (ISCED 3).

Verslumo ugdymo elementai bendrai integruoti į visus dalykus pradinėse pakopose. Į ISCED 2 lygmens mokomojo dalyko „Namų technologijos ir ekonomika“ pagrindinį turinį įtrauktos temos apie organizaciją ir ekonomiką. ISCED 3 lygmens dalyko „Pasaulis ir asmenybė“ turinys apima piliečių ir ūkio temas, o dalykas „Geografija ir ekonomika“ turi integruotą verslumo ugdymo elementų į visas pagrindines temas.

ISCED 2 lygmenyje (ketvirtaisiais mokymosi metais) ir ISCED 3 lygmenyje kiekviena mokykla gali rinktis skirtingas kryptis. Kryptyje „Technologijos – verslumas ir verslas“ VU yra privalomas ir integruojamas į visus dalykus 50 mokyklose. Į šią kryptį įeina tiek teoriniai užsiėmimai, tiek praktika (imitaciniai žaidimai internete ir moksleivių įmonėlės), o krypties įgyvendinimą remia verslo atstovai ir tėvai. Ši kryptis remiasi programa „Bulgarijos jaunimo laimėjimai“.

Mokymosi rezultatai

Mokymosi rezultatai įtraukti į visas mokyklos ugdymo programos pakopas. Mokomasis dalykas „Asmeninio gyvenimo būdas ir technologijos“ turi šiuos mokymosi rezultatus: „komandinių darbų įgūdžių ir gebėjimų plėtra priiimant skirtingus vaidmenis bei atsakomybes ir trokštant sėkmės ir savęs įtvirtinimo“.

ISCED 2 lygmens dalyko „Namų technologijos ir ekonomika“ mokymo rezultatai tokie:

- ekonomikos rodiklių – išlaidų, savikainos, kainodaros ir įplaukų –supratimas;
- žinios apie pinigų ir kitų paskatų naudojimą įprastoje gamybos veikloje;
- žinios apie tam tikrus esminius skirtumus tarp pinigų ir kapitalo, naudojamų veikloms įgyvendinti;
- žinios apie biudžetą, kuris reikalingas tam tikrai veiklai įgyvendinti;
- žinios apie organizacijos, kurią būtina įsteigti norint vykdyti gamybos veiklą ir teikti viešąsias paslaugas, steigimą;
- gebėjimas palyginti, atkartoti, analizuoti tam tikrų amatų, pavyzdžiui, kepimo, mūrijimo, apmušalų, galanterijos gaminių, avalynės gamybos, kirpimo paslaugų ir juvelyrinių dirbinių gamybos, senus ir naujus darbo metodus.

8 klasės geografijos ir ekonomikos dalykui priklauso Bulgarijos ekonomikos tema – tai integruota veikla, kurios metu moksleiviai mokosi apie rinkos tyrimus ir verslui tinkamas vietas. Geografijos ir ekonomikos dalyko programoje taip pat yra tema „Nacionalinė kontroliuojančiosios įmonės struktūra, veiksniai ir rodikliai“. Analizuodami šią temą, moksleiviai nagrinėja realius atvejus ir problemas, su kuriomis susiduria šalies regionai, ir turi pagrįsti jas įrodymais. Moksleiviai nagrinėja teisės aktus, pavyzdžiui, Ekonomikos plėtros įstatymą ir Regioninės plėtros įstatymą. Į mokomojo dalyko „Pasaulis

ir asmenybės“ pagrindinę programą įtrauktas atskiras modulis „Piliečiai ir ekonomika“. Mokydamiesi šios temos moksleiviai rengia projektus.

Mokytojų rengimas ir pagalba mokytojams

Institucijos turi autonomijos teisę integruoti verslumo ugdymą į PMR programas. VU gairės integruotos į rekomendacijas dėl PMR įgyvendinimo.

Siekdama remti moksleivių verslumo įgūdžių ugdymą, Švietimo ir mokslo ministerija organizuoja mokytojų mokymus per nacionalinę programą „Kvalifikacija“. Šiais TPT kursais bandoma pakeisti mokytojų požiūrį į savo darbą, stiprinti praktines veiklas ir supažindinti su VU planavimo principais. Kursai skirti pradinio, pagrindinio ir bendrojo vidurinio ugdymo mokytojams. Taip pat Bulgarijos centrinės valdžios institucijos parengė medžiagą, kuria gali naudotis tik TPT veikloje verslumo ugdymo tematika dalyvaujantys mokytojai, ir savo interneto svetainėje paskelbė patvirtintų vadovėlių (įskaitant VU tematiką) sąrašą ⁽¹⁶⁰⁾.

⁽¹⁶⁰⁾ Prieiga per internetą: <www.mon.bg/?go=pageandpagelid=10andsubpagelid=70>.

Čekijos Respublika

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Vietoj nacionalinio apibrėžimo kai kurie Čekijos ekspertai remiasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse⁽¹⁶¹⁾.

Susijusi strategija

Čekijoje įgyvendinamos kelios nacionalinės strategijos, susijusios su verslumo ugdymu (VU), tačiau nė vienoje iš jų VU nėra priskirtas prie pagrindinių temų. Į šias strategijas įeina:

- Švietimo, jaunimo ir sporto ministerijos Išmaniųjų specializacijų tyrimų ir inovacijų strategija 2014–2020 m.⁽¹⁶²⁾, kurioje numatyti įvairūs VU veiksmi;
- Švietimo, jaunimo ir sporto ministerijos ir Pramonės ir prekybos ministerijos įgyvendindama Čekijos Respublikos nacionalinė inovacijų strategija 2012–2020 m.⁽¹⁶³⁾, į kurią įeina skyrius apie ugdymo turinio, susijusio su kūrybiškumu, verslumu ir bendraisiais gebėjimais, pokyčius. Strategijoje pabrėžiama mokyklų ir darbdavių bendradarbiavimo, taip pat profesinio mokymo sistemos ir darbo rinkos ryšių svarba, atkreipiamas dėmesys į tai, kad į šiuos aspektus būtina atsižvelgti ugdymo programos reformos ir valdymo sistemos kūrimo metu. Strategijoje apimami ISCED 1–3 lygmenys;
- Čekijos Respublikos visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija 2007 m.⁽¹⁶⁴⁾, kurioje pabrėžiamas moksleivių funkcinio raštingumo augimas ir bendrųjų gebėjimų ugdymas;
- Švietimo, jaunimo ir sporto ministerijos Jaunimo paramos strategija 2014–2020 m.⁽¹⁶⁵⁾, kurioje pateikiami įsipareigojimai padėti moksleiviams pereinant iš mokyklos į darbo rinką ir sudaryti sąlygas jų integracijai į darbo rinką palengvinti;
- „Atgal į viršų: Čekijos Respublikos tarptautinė konkurencingumo strategija 2012–2020 m.“⁽¹⁶⁶⁾, į kurią įtrauktas skyrius apie ugdymą, pabrėžiantis, kaip svarbu užtikrinti, kad ugdymas apimtų gebėjimą savarankiškai ir kūrybiškai mąstyti, mokytis ir bendradarbiauti.

VU yra labiausiai skatinamas Švietimo, jaunimo ir sporto ministerijos įgyvendinamoje 2014–2020 m. Išmaniųjų specializacijų tyrimų ir inovacijų strategijoje. Šioje platesnio pobūdžio strategijoje aptariamas veiksmingas finansinių lėšų – europinių, regioninių ir privačių – paskirstymas veikloms tyrimų ir inovacijų galimybėms plėtoti perspektyviosiose prioritetinėse srityse. Tokiu būdu stengiamasi išnaudoti žinių potencialą nacionaliniu ir regioniniu lygmenimis siekiant sumažinti nedarbo lygį ir stiprinti ekonominį konkurencingumą. Strategija skirta ISCED 1–3, mokykloje vykdomam PPM ir ISCED 5–8 lygmenims. Šiuo metu rengiamame įgyvendinimo plane numatomos švietimo ir verslo atstovų partnerystės.

⁽¹⁶¹⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽¹⁶²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekcce=753765andad=1andattid>>.

⁽¹⁶³⁾ Prieiga per internetą: <<http://databaze-strategie.cz/cz/mpo/strategie/narodni-inovacni-strategie-ceske-republiky>>.

⁽¹⁶⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://www.msmt.cz/uploads/Zalezitosti_EU/strategie_2007_EN_web_jednostrany.pdf>.

⁽¹⁶⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.msmt.cz/file/33599/>>.

⁽¹⁶⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Strategie-mezinarodni-konkurenceschopnosti-Ceske-republiky.pdf>>.

Konkretūs veiksmai

- Bendras patvirtintų priemonių, skirtų verslumo ir minkštųjų gebėjimų lygiui nustatyti ir šiems gebėjimams ugdyti, įdiegimas, remiantis Nacionaline profesijų sistema visose švietimo sistemos lygmenyse, įskaitant mokymus, kurių metu mokytojai mokomi su šiomis priemonėmis dirbti.
- Į praktiką orientuoto mokymosi įgyvendinimas.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Švietimo, jaunimo ir sporto ministerija, verslo atstovai, universitetai, tyrimų institucijos, viešasis sektorius ir NVO.

Stebėsenos sistema

Tai nauja strategija ir iki šiol stebėsenos sistema dar nėra sukurta.

Ugdymo programos viduje

Aiški integracija į mokyklos ugdymo programą

Čekijoje verslumo ugdymas į programą integruojamas per tarpdisciplinines temas (toliau – TT) ISCED 1–2 („Moralė, charakteris ir socialinis ugdymas“ ir „Pilietiškumo ugdymas siekiant demokratijos“) ir 3 lygmenimis („Moralė, charakteris ir socialinis ugdymas“).

Mokyklos turi visišką autonomiją spręsti dėl TT integravimo į ugdymo procesą būdų. TT gali būti įtrauktos į bendrus dalykus (pavyzdžiui, pilietiškumą arba socialinius mokslus), tačiau mokyklos taip pat gali organizuoti specialius kursus, projektus, išvykas ir pan. Nepriklausomai nuo TT formos, jos įeina į privalomą ISCED 1–3 lygmenų ugdymo programos komponentą, tačiau nebūtinai traukiamos į kiekvienos klasės programą. Nors verslumo ugdymui ISCED 1–3 lygmenyse atskirų specifinių mokomųjų dalykų nėra, verslumas įtrauktas į kelis privalomus ar laisvai pasirenkamus dalykus:

- ISCED 1: „Žmonės ir jų pasaulis“ (privalomas) ir „Etinis ugdymas“ (pasirenkamas);
- ISCED 2: ugdymo sritys „Žmonės ir visuomenė: pilietiškumas“, „Darbo pasaulis“ (privalomas 8–9 klasėse). Kūrybinio mąstymo ir savęs vertinimo įgūdžių ugdymas įtrauktas į pasirenkamą mokomąjį dalyką „Etinis ugdymas“;
- ISCED 3: „Žmonės ir visuomenė: pilietiškumo pagrindai“ ir „Socialiniai mokslai“ (10–11 klasių privalomi dalykai), „Žmogus ir darbo pasaulis“ (privalomas dalykas, į kurį įeina tokios temos kaip moksleivio nuosavo verslo steigimo procedūros) ir „Etinis ugdymas“ (pasirenkamas dalykas).

Mokykloje vykdomo PPM lygmeniu verslumo ugdymas integruotas į privalomą dalyką „Pilietiškumo ugdymo pagrindai“. Taip pat verslumo ugdymas įeina į tarpdisciplinines temas „Piliečiai demokratinėje visuomenėje“ ir „Žmogus ir darbo pasaulis“.

Mokymosi rezultatai

Nacionalinėje programoje apibrėžti tokie mokymosi rezultatai:

- Verslumo nuostatos:
 - pasitikėjimas savimi (ISCED 2)
 - iniciatyvos jausmas (ISCED 1–3).
- Verslumo gebėjimai:
 - kūrybiškumas (ISCED 1–2)
 - finansinis raštingumas (ISCED 1–3)
 - planavimas (bendrasis ISCED 3)
 - išteklių organizavimas (mokykloje vykdomame PPM)
 - rizikos ir neapibrėžtumo valdymas (bendrasis ISCED 3)
 - komandinis darbas (ISCED 1–3).

VU mokymosi rezultatus, taip pat kaip ir ugdymo sritis, apibrėžia tam tikros bendros ugdymo programos. Kiekviena mokykla pati sprendžia, kaip mokymo proceso metu bus integruojamas individualių mokymosi rezultatų ugdymas.

Mokytojų rengimas ir parama

Aukštojo mokslo institucijoms suteikta autonomija ir jos gali spręsti dėl verslumo ugdymo įtraukimo į PMR programas.

TPT kursuose finansinio raštingumo tematika gali dalyvauti visi mokytojai. 2014 m. rugpjūtį Čekijos tęstinio mokymo fondas (ček. FDV) prie Darbo ir socialinių reikalų ministerijos pradėjo įgyvendinti projektą „Stažuotės verslo kompanijose – ugdymo praktika 2“ (ček. *Stáže ve firmách – vzdělávání praxí 2*)⁽¹⁶⁷⁾. Vienas iš šio projekto, pasibaigusio 2015 m. rugsėjo mėn., rezultatų – Nacionalinis praktikos įmonėje katalogas, nemokama ir visiems prieinama interneto platforma, kurios tikslas – siūlyti praktikos įmonėse galimybes potencialiems kandidatams.

Yra parengtos verslumo ugdymo gairės. „Metodinis portalas“⁽¹⁶⁸⁾ laikomas išsamiausia išteklių baze, jos tikslas – įkvėpti mokytojus mokyti novatoriškais būdais ir dalytis savo patirtimi su kolegomis.

⁽¹⁶⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.stazevefirmach.cz>>.

⁽¹⁶⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/k/o/4646/PODPORA-PODNIKAVOSTI---INSPIROMAT.html/>>.

Danija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Danijoje vartojamas toks nacionalinis verslumo apibrėžimas ⁽¹⁶⁹⁾:

„Verslumas yra ten, kur pasinaudojama esamomis galimybėmis ir idėjomis, iš kurių sukurama vertė kitiems žmonėms. Sukurta vertė gali būti finansinio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio.“

Susijusi strategija

Danijoje verslumo ugdymo (VU) įgyvendinimas konkrečiai apibrėžtas platesnio pobūdžio – inovacijų – strategijoje „Danija – sprendimų tauta“⁽¹⁷⁰⁾. Ji buvo pradėta 2012 m. Ją planuojama įgyvendinti iki 2020 m. Strategijoje numatyta nemažai veiksmų, skirtų visoms ugdymo pakopoms. Anksčiau taikoma specifinė VU strategija vis dar laikoma aktuali⁽¹⁷¹⁾. Inovacijų strategijoje teigiama, kad jaunimo potencialas inovacijų atžvilgiu nėra pakankamai įvertintas, todėl jauni žmonės galėtų labiau prisidėti prie inovacijų politikos.

Pagrindiniai tikslai

Inovacijų strategijoje pabrėžiamos trys sritys: inovacijos yra inicijuojamos visuomenės problemoms spręsti, kuo daugiau žinių būtina paversti vertybėmis, ugdymas turi prisidėti prie naujovių diegimo potencialo didinimo.

Konkretūs veiksmai

Inovacijų strategijos 18–27 veiksmuose apibrėžiamos tokios VU iniciatyvos:

18. skatinti bendradarbiavimą su įmonėmis dėl praktinio pobūdžio inovacijų;
19. didinti praktinio pobūdžio elementus visose ugdymo pakopose (įskaitant karjeros planavimą) naujovėms skatinti;
20. remti naujoves mokytojų ir švietimo specialistų rengimo srityje;
21. remti gabiems moksleiviams skirtas iniciatyvas;
22. parengti nuoseklią pradinio ugdymo sistemą, kurioje būtų skatinami gabūs ir savarankiški moksleiviai;
23. stiprinti naujoves ir verslumą profesinio ugdymo srityje;
25. užtikrinti, kad būtų keliami nauji mokymosi uždaviniai, kuriami nauji mokymo metodai ir nauji egzaminų formatai;
26. rengti inovacijų konkursą pradinių, pagrindinių ir vidurinių mokyklų moksleiviams;
27. stiprinti naujovių ir verslumo integraciją į ugdymo programas.

⁽¹⁶⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://eng.ffe-ye.dk/knowledge-centre/entrepreneurship-education/entrepreneurship-in-the-teaching>
<http://www.cise.es/wp-content/uploads/2013/03/5.-impact_of_entrepreneurship_education_in_denmark_2011.pdf>.

⁽¹⁷⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://ufm.dk/en/publications/2012/denmark-a-nation-of-solutions/innovation-strategy>>.

⁽¹⁷¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://ufm.dk/en/publications/2010/strategy-for-education-and-training-in-entrepreneurship>>.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Strategija buvo parengta Aukštojo mokslo ir mokslo ministerijos bei Verslo ir augimo ministerijos remiantis išsamiu dialogu su nacionaliniais ir tarptautiniais ekspertais ir suinteresuotomis šalimis. Danijos verslumo fondas (DVF, dan. FFE) ⁽¹⁷²⁾ – pagrindinis suinteresuotas subjektas, įgyvendinantis su švietimu susijusius veiksmus. Fondą 2010 m. įsteigė vyriausybė pagal programą „Jaunimo laimėjimai – jaunoji įmonė“. Dabar fondą remia nuolat veikianti tarpministerinė partnerystė, o švietimo sektoriaus ir verslo atstovai taip pat aktyviai prisideda prie fondo rėmimo. DVF dalyvauja įvairiuose Europos projektuose, kuriuose testuojamos skirtingos VU metodikos. Vienas iš tokių pavyzdžių – Europos Erasmus+ finansuojamas projekto „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“ ⁽¹⁷³⁾ politinio lygmens eksperimentas, kurį administruoja Portugalijos verslumo ugdymo platforma ⁽¹⁷⁴⁾. Tai plati, šešias valstybes jungianti iniciatyva, kurios tikslas – išbandyti ir skatinti praktinės verslininkystės patirties integravimą į privalomąją ugdymo programą.

Stebėsenos sistema

Kiekviena inovacijų strategijos VU iniciatyva turi savo uždavinius ir yra vertinama atskirai. Nuolat vykstančios iniciatyvos yra DVF ir tarpministerinės partnerystės sutarties dėl metinės veiklos dalis.

Ugdymo programos viduje

Aiški integracija į mokyklos ugdymo programą

VU aiškiai integruotas į visas mokyklos ugdymo programos pakopas. Verslumo žinių mokoma įvairių dalykų metu, o verslumas, kaip atskiras laisvai pasirenkamas mokomasis dalykas, įtraukiamas į programą nuo 10 klasės (ISCED 2) arba vidurinio ugdymo pakopoje (ISCED 3), priklausomai nuo mokyklos.

Verslumo įgūdžių ir nuostatų mokoma tarpdisciplininiu būdu, dažnai taikant specialią pedagoginę metodiką, pradedant pradinėje mokykloje (ISCED 1 lygmuo) ir tęsiant VU visose ugdymo pakopose.

DVF išleido geografinį žemėlapį, kuriame vaizduojamos savivaldybės, naudojantios DVF paramą – išteklius, mokymus ar kitus paramos būdus. Iš šio žemėlapio matyti, kad apie 40 % visų pradinių ir pagrindinių mokyklų moko verslumo ugdymo ⁽¹⁷⁵⁾.

Mokymosi rezultatai

2014 m. mokymosi rezultatai nebuvo tiesiogiai įtraukti į mokyklos ugdymo programą. Jie netiesiogiai integruojami į pagrindinius mokomųjų dalykų tikslus, į mokymo metodinius principus bei į privalomųjų tarpdisciplininių projektų rezultatus. Pavyzdžiui, ISCED 3 lygmens privalomojo dalyko „A lygio technologijos“ mokymosi rezultatų gairėse ⁽¹⁷⁶⁾ apibrėžiamas reikalavimas savarankiškai atlikti projektą, kuris orientuojamas į visuomenės problemą. Projekto metu moksleiviai turi atsirinkti, išanalizuoti ir užfiksuoti rezultatus. Remdamasis šia problemos analize, moksleivis sukuria produktą, pereidamas per skirtingus jo kūrimo etapus, įskaitant projektavimą, gamybą ir produkto paleidimą į rinką. Savo įgytus įgūdžius moksleivis demonstruoja pateiktoje ataskaitoje.

⁽¹⁷²⁾ Prieiga per internetą: <www.ffe-ye.dk>.

⁽¹⁷³⁾ Prieiga per internetą: <www.youthstartproject.eu>.

⁽¹⁷⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.peep.pt>>.

⁽¹⁷⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.ffe-ye.dk/videncenter/kortlaegning-effektmaaling/kortlaegning>>.

⁽¹⁷⁶⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.uvm.dk/~media/UVM/Filer/Udd/Gym/PDF12/Vejledning/120821%20HTX%20Tehnologi%20A%20juli%202012.pdf>>.

Danijos mokytojams suteikiama labai daug laisvės organizuojant mokymo procesą, įskaitant verslumo ugdymo integravimą. Pradinių ir pagrindinių mokyklų lygmenimis už VU sritį visų pirma atsako savivaldybės. Tačiau vidurinių mokyklų ir mokykloje vykdomo PPM lygmenyse – tai pačių mokyklų pasirinkimas.

Pagal naują mokyklos reformą verslumo ugdymas nuosekliai integruojamas į ugdymo programą tarpdisciplininio būdu ⁽¹⁷⁷⁾ visose klasėse.

Mokytojų rengimas ir parama

Verslumo ugdymo tema yra privaloma būsimiems pradinio ir pagrindinio ugdymo mokytojams.

Vaikų, švietimo ir lyčių lygybės ministerija padeda mokytojams siūlydama per nacionalinį, mokytojams skirtą, portalą nemokamus kvalifikacijos kėlimo ir motyvacijos kursus inovacijų ir verslumo srityse. Savivaldybės yra atsakingos už tęstinį mokytojų įgūdžių tobulinimą, įskaitant su inovacijomis ir verslumu susijusius gebėjimus.

Vaikų, švietimo ir lyčių lygybės ministerija rengia nacionalines gaires dėl inovacijų ir verslumo ugdymo, kuris yra skersinis pradinio ir pagrindinio ugdymo programos elementas.

Danijos švietimo darbuotojai naudojami EMU portalu ⁽¹⁷⁸⁾, kuriame paskelbta labai daug išteklių ir informacijos, susijusios su švietimu. Šis portalas – tai unikalus virtualių įrašų, skirtų specifiniams vartotojams, t. y. pradinių, pagrindinių, vidurinių mokyklų, profesinio rengimo ir mokytojų rengimo koledžų mokytojams ir moksleiviams, rinkinys. Kiekviename įrašė pateikiama daug įvairių temų, įskaitant verslumo ugdymą, kuriose galima rasti mokymo(si) veiklų eiliškumo pavyzdžių, išteklių, gerosios patirties, naujienų ir daug daugiau medžiagos.

Nacionaliniame išteklių centre dirbantys mokymosi konsultantai, įdarbinti Vaikų, švietimo ir lyčių lygybės ministerijos, taip pat teikia pagalbą ir rekomendacijas mokykloms ir savivaldybėms įvairiais klausimais įskaitant VU. Regioniniai išteklių centrai veikia glaudžiai bendradarbiaudami su Danijos verslumo fondu (DVF) siekdami suteikti mokytojams informacijos apie šia tema turimą medžiagą.

DVF sukūrė specializuotą VU mokytojų tinklą „Verslumas mokyklose ir švietime“ (angl. *Network for Entrepreneurship in Schools and Education* (NEIS))⁽¹⁷⁹⁾, prie kurio gali jungtis visi bet kurios ugdymo pakopos ir bet kurio mokomojo dalyko VU mokytojai. Šis tinklas leidžia dalytis žiniomis bei patirtimi ir susirasti norinčių bendradarbiauti. Tinklas turi virtualią platformą ir organizuoja metines konferencijas.

⁽¹⁷⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.emu.dk/modul/innovation-og-entrepren%C3%B8rskab-vejledning-0>>.

⁽¹⁷⁸⁾ Prieiga per internetą: <www.emu.dk>.

⁽¹⁷⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.fte-ye.dk/undervisning/netvaerk-for-undervisere/om-neis>>.

Estija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Estijos nacionalinės vidurinio ugdymo programos dokumentuose vartojamas nacionalinis verslumo ugdymo (VU) apibrėžimas:

„Verslumas – tai gebėjimas; gebėjimas sukurti idėją ir ją įgyvendinti pasinaudojant įgytomis įvairių gyvenimo ir veiklos sričių žiniomis ir įgūdžiais; gebėjimas matyti problemas ir jose slypinčias galimybes bei prisidėti šias problemas sprendžiant; gebėjimas išsikelti tikslus ir juos įgyvendinti, rengti trumpalaikius ir ilgalaikius planus ir jų laikytis; gebėjimas organizuoti bendrą veiklą ir joje dalyvauti, rodyti iniciatyvą ir prisiimti atsakomybę už pasiektus rezultatus; gebėjimas kūrybiškai, novatoriškai ir lanksčiai reaguoti į pokyčius; gebėjimas atsakingai rizikuoti; gebėjimas kurti ir vertinti savo ir kitų idėjas⁽¹⁸⁰⁾.“

Susijusi strategija

Estijoje įgyvendinamos dvi aktualios strategijos – specifinė VU strategija ir visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija, kurioje verslumo ugdymui taip pat skiriama dėmesio:

- Verslumo ugdymo plėtros planas „Būk verslus!“⁽¹⁸¹⁾ (aktualiausia VU atžvilgiu strategija);
- Estijos visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategijoje 2020 m.⁽¹⁸²⁾ iškelti penki strateginiai tikslai, iš kurių du yra susiję su verslumo ugdymu:
 - požiūrio į mokymąsi pokyčiai (tikslas – įdiegti tokį požiūrį į mokymąsi, kuris padėtų kiekvienam besimokančiajam tobulėti asmeniškai ir socialiai, ugdyti mokymosi įgūdžius, kūrybiškumą ir verslumą visuose profesinės veiklos etapuose ir visose švietimo kategorijose);
 - suderinamumas tarp visą gyvenimą trunkančio mokymosi galimybių ir darbo rinkos poreikių.

Verslumo ugdymo plėtros planas „Būk verslus!“

Tai specifinė VU strategija⁽¹⁸³⁾, 2010 m. pasirašyta Estijos prekybos ir pramonės rūmuose, kurioje apimamas ISCED 1–3 lygmenų ugdymas įskaitant mokykloje vykdomą PPM. Šią strategiją parengė VU ekspertų grupė, kuri susirinko 2008 m. Estijos prekybos ir pramonės rūmų iniciatyva ir į kurią įėjo daug skirtingų suinteresuotųjų šalių atstovų. Pagrindiniai strategijos uždaviniai – informuotumo apie VU didinimas, mokytojų rengimas, mokomosios medžiagos ir išteklių paskirstymas. Strategijoje pateikiama mokymosi rezultatų pasiskirstymo per ugdymo pakopas schema, skiriant ypatingą dėmesį šių mokymosi rezultatų integravimui į mokyklos ugdymo programą.

Konkretūs veiksmai

- VU žinomumo didinimas per renginius, socialinius tinklus ir naujus informacijos tiekimo kanalus;
- pradinio mokytojų rengimo ir tęstinio profesinio tobulėjimo kursų rengimas IKT pagrindu;
- medžiagos ir instrukcijų rengimas;
- vertinimo sistemos, suderintos su nacionaline ugdymo programa ir strategijomis, rengimas.

⁽¹⁸⁰⁾ Prieiga per internetą: <https://www.hm.ee/sites/default/files/est_upper_secondary_nat_cur_2014_general_part_0.pdf> (žr. p. 4).

⁽¹⁸¹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.koda.ee/public/Ettevotlusoppe_edendamise_kava_Olen_ettevotlik_koos_lisadega.pdf>.

⁽¹⁸²⁾ Prieiga per internetą: <https://www.hm.ee/sites/default/files/estonian_lifelong_strategy.pdf>.

⁽¹⁸³⁾ Prieiga per internetą: <http://www.koda.ee/public/Ettevotlusoppe_edendamise_kava_Olen_ettevotlik_koos_lisadega.pdf>.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Vyriausybė: Švietimo ir tyrimų bei Ūkio reikalų ir ryšių ministerijos. Išorės organizacijos: Estijos prekybos ir pramonės rūmai, Nacionalinis egzaminų ir kvalifikacijų centras, fondas „Kurk verslą Estijoje“, įvairių sričių VU ekspertų atstovai, pvz., iš universitetų ir jaunimo organizacijų.

Stebėsenos sistema

Prekybos ir pramonės rūmai kasmet surenka informaciją iš suinteresuotųjų šalių apie atliktą ir tęsiama veiklą, organizuoja susitikimus rezultatams nagrinėti ir aptarti, kaip ateityje siekti išskeltų uždavinių.

Ugdymo programos viduje

Aiški integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas tiesiogiai integruojamas į mokyklos ugdymo programą šiais būdais:

ISCED 1–3 lygmenų naujoje nacionalinėje ugdymo programoje VU aiškiai pripažįstamas ir kaip bendrasis gebėjimas, ir kaip tarpdisciplininis uždavinys. VU taip pat įtraukiamas į programą per tarpdisciplininę temą „Pilietinė iniciatyva ir verslumas“⁽¹⁸⁴⁾.

ISCED 2–3 lygmenimis VU mokoma pasirenkamųjų savarankiškų mokomųjų dalykų „Verslumo studijos“ (ISCED 2) ir „Ekonomikos ir verslumo studijos“ (ISCED 3) bei privalomo mokomojo dalyko „Pilietiškumas ir pilietiškumo ugdymas“ metu (ISCED 2–3).

Naujose pradinio ir pagrindinio bei vidurinio ugdymo programose pateikiamos centralizuotos rekomendacijos dėl mokymo metodų. Mokytojo profesiniame standarte aprašomi įgūdžiai verslumo ugdymui mokyti, o VU strategijoje taip pat pateikiamos verslumo ugdymo metodinės rekomendacijos.

Mokymosi rezultatai

VU mokymosi rezultatai apibrėžiami bendrojoje Nacionalinės pradinių ir pagrindinių mokyklų bei vidurinio ugdymo mokyklų ugdymo programos dalyje, taip pat mokomųjų dalykų aprašuose. Pateikiame keletą pavyzdžių:

- ISCED 1 lygmens moksleiviai, pavyzdžiui, turi suprasti, kad pinigais sumokama už produktus ir kad pinigai uždirbami darbe, taip pat žinoti, kaip bendradarbiauti su kitais;
- ISCED 2 lygmens moksleiviai, pavyzdžiui, turi suprasti, kad darbo rinkos siūlo skirtingas galimybes skirtingą išsilavinimą gavusiems asmenims, taip pat žinoti, ką reiškia būti savininku, verslininku, darbdaviu, darbuotoju arba bedarbiu;
- ISCED 3 lygmens moksleiviai, pavyzdžiui, turi suvokti verslumą kaip karjeros perspektyvą ir suprasti, kad jie taip pat gali tapti verslininkais.

„Estijos jaunimo laimėjimų“ įgyvendinama įmonėlių programa yra geras pavyzdys, kaip galima taikyti verslumo gebėjimus.

⁽¹⁸⁴⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.hm.ee/en/national-curricula>> (5 priedas „Socialiniai mokslai“).

Mokytojų rengimas ir pagalba mokytojams

Estijoje verslumo ugdymas yra įtrauktas į visas pirminio mokytojų rengimo programas. Universitetai ir kiti tiekėjai – fondas „Innove“, NVO „Estijos jaunimo laimėjimai“ (JL) ir Ekonomikos mokytojų asociacija (EMA) – organizuoja TPT programas visiems pradinio ugdymo ir mokykloje vykdomo PPM mokytojams, o bendrojo vidurinio ugdymo pakopoje – tik socialinių mokslų, ekonomikos ir matematikos mokytojams. Taip pat Estijos JL ir EMA mokytojams organizuoja praktinio darbo stebėjimo dienas.

Valstybės ministerijos ir fondas „Innove“ remia mokomosios medžiagos – vadovėlių, vaizdo medžiagos ir mokytojo darbo planų, kuriose pabrėžiamas VU integravimas, pavyzdžių rengimą⁽¹⁸⁵⁾. Švietimo ir tyrimų ministerija finansuoja pagrindinio ugdymo pakopos tarpdisciplininės temos „Pilietinė iniciatyva ir verslumas“ vertinimo priemonių rengimą⁽¹⁸⁶⁾, taip pat Socialinių mokslų mokytojų asociacijos ir EMA organizuojamus seminarus ir vasaros bei žiemos mokyklėles. Du kartus per metus Prekybos ir pramonės rūmai organizuoja verslumo ekspertų grupės susitikimus mokyklų ir suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimui skatinti. Tinklaveikos iniciatyva „Sapnai virsta tikrove“⁽¹⁸⁷⁾ apima organizacijas, kurios prisideda prie verslios mąstysenos populiarinimo, remiant įvairias veiklas mokyklų lygmeniu.

Estijos JL inicijavo pradinių, pagrindinių ir vidurinių mokyklų mokytojų tinklą. Mokytojai susitinka kartą per metus problemoms aptarti ir savo žinioms bei gebėjimams tobulinti. Be to EMA, kurios daugumą dalyvių sudaro vidurinės mokyklos mokytojai ir tik nedaug pagrindinės mokyklos mokytojų, glaudžiai bendradarbiauja su Estijos JL, spręsdami su verslumo ugdymu susijusius klausimus.

⁽¹⁸⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://koolielu.ee/groups/profile/141733/ettevtluspe>>.

⁽¹⁸⁶⁾ Tarpdisciplininės temos „Pilietinė iniciatyva ir verslumas“ vertinimo priemonė, žr. 5 priedą „Socialiniai mokslai“: <<https://www.hm.ee/en/national-curricula>>.

⁽¹⁸⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://unistusedellu.ee/content/entrepreneurship-education>>.

Graikija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Graikijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽¹⁸⁸⁾.

Susijusi strategija

Graikijoje šiuo metu nėra nacionalinės verslumo ugdymo (VU) strategijos.

Verslumo ugdymas įeina į strategiją „Naujoji mokykla“ ⁽¹⁸⁹⁾, kuri apima ISCED 1–3 lygmenis ir įgyvendina bendrus europinius strateginius švietimo uždavinius. Strategijoje pabrėžiama inovacijų, kūrybiškumo ir verslumo dvasios skatinimo svarba, tačiau jokių konkrečių su VU susijusių uždavinių arba veiksmų nesiūloma.

Ugdymo programos viduje

ISCED 1 lygmeniu mokytojai atsižvelgia į moksleivių turimą patirtį bei žinias ir pritaiko jas veiksmams, kuriais plėtojami su verslumo ugdymu susiję gebėjimai, įgyvendinti.

ISCED 3 lygmeniu VU skirtas atskiras privalomas mokomasis dalykas „Inovacijos ir verslumas“, kurio mokosi mokykloje vykdomo pradinio profesinio mokymo vidurinės mokyklos moksleiviai, pasirinkę vadybos ir ekonomikos šaką, trečiais mokymosi metais. VU taip pat integruotas į privalomą dalyką „Pilietiškumo ugdymas“ pirmais ir antrais mokymosi metais.

Tam tikrose mokyklose verslumo ugdymas įtrauktas į privalomą dalyką „Projektas“, kurio mokoma tiek bendrojo ugdymo, tiek profesinio mokymo pakopoje. Esant poreikiui, moksleiviams gali būti suteikiamas Verslumo įgūdžių pasas ⁽¹⁹⁰⁾.

Mokymosi rezultatai

Graikijoje nėra apibrėžtų mokymosi rezultatų nė vienai mokomajam dalykui, nes programos yra orientuotos į tikslus ir uždavinius.

Mokytojų rengimas ir parama

Institucijos turi autonomijos teisę verslumo ugdymą integruoti į mokytojų pradinio rengimo programas. Informacijos apie TPT teikimo galimybes centriniu lygmeniu nėra.

Centrinės valdžios institucijos nerengia verslumo ugdymo gairių.

⁽¹⁸⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽¹⁸⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.minedu.gov.gr/home/neo-sxoleio?showall=1andlimitstart>>.

⁽¹⁹⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://entrepreneurialskillspace.eu/national-focus-groups/greece>>.

Ispanija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Ispanija vietoj nacionalinio apibrėžimo remiasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽¹⁹¹⁾.

Todėl Švietimo kokybės tobulinimo įstatyme Nr. 8/2013 (LOMCE) ⁽¹⁹²⁾ teigiama, kad „šis gebėjimas reiškia gebėjimą idėjas versti veiksmais. Tam reikia turėti informacijos apie sprendžiamą problemą, gebėti atsirinkti, suplanuoti ir valdyti žinias, įgūdžius, gebėjimus ir nuostatas, kurios būtinos išskeltiems tikslams pasiekti.“

Įsakyme Nr. ECD/65/2015 ⁽¹⁹³⁾ pateikiamas toks VU apibrėžimas: „Verslumo ugdymas turi apimti žinias ir įgūdžius, susijusius su karjeros ir įsidarbinimo galimybėmis, taip pat finansinį švietimą, žinias apie verslo organizaciją ir procesus, verslumo nuostatas ir mąstyseną, gebėjimą kūrybiškai mąstyti ir valdyti riziką bei neaiškumus.“ Čia taip pat aprašomos pradinio ugdymo, privalomo ir neprivalomo vidurinio ugdymo (isp. *Bachillerato*) įgūdžių, turinio ir vertinimo kriterijų sąsajos (Ispanijos oficialusis leidinys, 2015-01-29).

Susijusi strategija

Nacionaliniu lygmeniu specifinės verslumo ugdymo strategijos nėra, tačiau kelios autonominės bendruomenės regioniniu lygmeniu VU strategijas sėkmingai įgyvendina.

A) nacionalinis lygmuo

Nacionaliniu lygmeniu VU srityje vykdomos kelios tarpusavyje susijusios strategijos ir yra priimti įstatymai. Dviejuose švietimo įstatymuose teigiama, kad verslumas yra esminis gebėjimas. Tai 2006 m. švietimo įstatymas (LOE), į kurį įtrauktas prioritetas plėtoti verslumo integravimą į ISCED 2–3 (bet ne pradinio ugdymo) lygmenų tikslus. Antras dokumentas – naujas Švietimo kokybės tobulinimo įstatymas Nr. 8/2013 (LOMCE), kuriame apibrėžiama bendra VU skatinimo neuniversitetinio ugdymo srityje orientacinė sistema. Yra dar vienas dokumentas – Verslininkų ir jų tarptautiškumo rėmimo įstatymas Nr. 14/2013. Jame teigiama, kad VU turi būti integruojamas į pradinio ir privalomo bei neprivalomo vidurinio ugdymo (isp. *Bachillerato*), taip pat profesinio mokymo programas. Tai reiškia, kad turi būti rengiami programų uždaviniai, įgūdžiai, turinys ir vertinimo kriterijai, skirti verslumo dvasiai formuoti ir stiprinti, taip pat verslo įmonės steigimo, verslo etikos ir lygių galimybių skatinimo bei pagarbos verslininkams ir darbdaviams įgūdžiams įgyti ⁽¹⁹⁴⁾.

Tačiau svarbiausia VU atžvilgiu strategija laikoma Verslumo ir jaunimo strategija 2013–2016 m., platesnio pobūdžio nacionalinė strategija, susijusi su ekonomikos plėtra. Joje apibrėžtos 85 trumpalaikės ir ilgalaikės priemonės, kuriomis siekiama sumažinti jaunimo nedarbo lygį ir spręsti jo struktūrines priežastis.

⁽¹⁹¹⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽¹⁹²⁾ Prieiga per internetą: <http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-12886>.

⁽¹⁹³⁾ Prieiga per internetą: <http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-738>.

⁽¹⁹⁴⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.boe.es/boe/dias/2013/09/28/pdfs/BOE-A-2013-10074.pdf>>.

Pagrindiniai tikslai

Pagrindiniai tikslai – gerinti jaunimo įsidarbinamumą, kelti jaunimo užimtumo kokybę ir stabilumą, skatinti lygias galimybes ir populiarinti verslininkystę.

Konkretūs veiksmai

Iš 85 priemonių keturios yra tiesiogiai susijusios su VU:

1. praplėsti su verslumu ir karjeros galimybėmis susijusį ugdymo programos turinį, taip pat žinias apie darbo santykius ir darbo rinką;
23. įgyvendinti specialaus diferencijuoto finansavimo jaunimo mokymo programas, kurios padėtų jauniems žmonėms įgyti tam tikroms veikloms ir karjeros perspektyvoms, įskaitant darbo vietų kūrimą ir verslininkystės perspektyvas, reikalingų įgūdžių;
32. skatinti universiteto studentų ir profesinio mokymo moksleivių verslumą siekiant padėti jiems studijų metais vykdyti savisamdą veiklą;
47. skatinti žiniasklaidą formuoti teigiamą požiūrį į jaunimo verslumą.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Strategiją, kuri buvo parengta kelioms ministerijoms ir socialiniams partneriams bendradarbiaujant ⁽¹⁹⁵⁾, vykdo Užimtumo ir socialinės apsaugos ministerija. Vienas strategijos skyrius yra skirtas partnerystės kūrimui, nurodant konkrečius kanalus, siekiant įtraukti suinteresuotąsias šalis ir skatinti jas prisidėti prie strategijos įgyvendinimo.

Stebėsenos sistema

Strategijoje numatyta stebėsenos sistema, į kurią įeina jaunimo verslumo kontrolės priemonės.

B) autonominių bendruomenių lygmuo

Regioniniu lygmeniu įgyvendindamos specifinės ir platesnio pobūdžio strategijos.

- Specifinės strategijos:
 - Andalūzijoje – Verslumo kultūros valstybinėje švietimo sistemoje plėtros planas ⁽¹⁹⁶⁾ (2011–2015 m.);
 - Kantabrijoje – Verslumo dvasios profesinio mokymo srityje skatinimo planas ⁽¹⁹⁷⁾ (2011–2015 m.);
 - Galisijoje – Planas dėl verslumo švietimo sistemoje ⁽¹⁹⁸⁾ (nuo 2010 m.).
- Platesnio pobūdžio strategijos:
 - Astūrijoje – Trečioji integruota verslumo skatinimo programa ⁽¹⁹⁹⁾ (2013–2015 m.);

⁽¹⁹⁵⁾ Žr. visą suinteresuotųjų šalių sąrašą: <<http://www.empleo.gob.es/es/estrategia-empleo-joven/logos/index.htm>>.

⁽¹⁹⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.juntadeandalucia.es/boja/2011/137/1>>.

⁽¹⁹⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://educantabria.es/docs/fp/Emprendimiento/Fomento_del_esp%C3%ADritu_emprendedor_en_la_FP_Inicial_V03.pdf>.

⁽¹⁹⁸⁾ Prieiga per internetą: <https://www.edu.xunta.es/fp/webfm_send/1929>.

⁽¹⁹⁹⁾ Prieiga per internetą: <https://www.asturias.es/Asturias/descargas/PDF%20DE%20PARATI/emprendedores/Programa_cultura_emprendedora_2013.pdf>.

- Estremadūroje – „Bendras veiksmų planas: užimtumas, verslininkai, verslas“ ⁽²⁰⁰⁾ (2012–2015 m.).
- Navaroje – Verslumo planas ⁽²⁰¹⁾ (2013–2015 m.);
- Baskų šalyje – Institucinis verslumo veiklos paramos planas ⁽²⁰²⁾ (2013–2016 m.);
- Mursijoje – Verslumo planas ⁽²⁰³⁾ (2014–2017 m.).

Autonominėse bendruomenėse strategijų struktūra, biudžetas ir įgyvendinimas yra labai skirtingi. Strategijose apimamos visos švietimo sistemos pakopos, nors tam tikrose bendruomenėse daugiausiai dėmesio skiriama profesiniam mokymui (pvz., Kantabrijoje). Strategijos buvo parengtos bendradarbiaujant keliems skyriams (paprastai švietimo ir ekonomikos arba užimtumo) ir dažniausiai jos visiškai finansuojamos regioniniu lygmeniu. Kitos suinteresuotosios šalys – prekybos rūmai, asociacijos ir privatūs tiekėjai. Regioniniai veiksmai labiausiai nukreipti į verslumo integravimą į visų ugdymo pakopų programas ir į mokytojų mokymo programas, taip pat tinklų ir partnerystių su išorės partneriais kūrimą. Šiuo metu vis dar nepakanka duomenų apie regioninių strategijų daromo poveikio vertinimą, išskyrus kiekybinius vertinimus, susijusius su iškeltų tikslų pasiekimu ir su dalyvavimu strategijos veiksmuose ⁽²⁰⁴⁾.

Ugdymo programos viduje

Aiški integracija į mokyklos ugdymo programą

Remiantis naujuoju švietimo įstatymu LOMCE, VU tiesiogiai integruojamas į visus ugdymo lygmenis kaip tarpdisciplininis komponentas. Be to, į programą buvo įtraukti specifiniai VU mokomieji dalykai. Jie yra privalomi, pavyzdžiui, mokykloje vykdomo PPM dalykas „Verslas ir verslininkystė“, arba pasirenkami, pavyzdžiui pagrindinio ugdymo mokomasis dalykas „Įvadas į verslą ir verslininkystę“ arba vidurinės mokyklos mokomasis dalykas „Verslo ekonomika“. VU taip pat integruojamas į kitas mokomąsias disciplinas, pavyzdžiui, ekonomiką arba filosofiją. Neseniai paskelbtame įsakyme Nr. ECD/65/2015 aprašomi gebėjimų, turinio ir vertinimo kriterijų ryšiai pradiniam, pagrindiniam ir bendrajame viduriniame ugdyme. II priede pateikiamos gebėjimų ugdymo mokykloje gairės, tačiau jos nėra konkrečiai skirtos verslumo gebėjimui ugdyti.

Mokymosi rezultatai

Mokymo rezultatai apibrėžiami įsakyme Nr. EDC 65/2015 ⁽²⁰⁵⁾, kuriame teigiama, kad su verslumu susiję mokymosi rezultatai turi būti numatyti konkrečiai kiekvienam bendrajam gebėjimui, vienas iš kurių yra asmeninė iniciatyva. Mokymo(si) standartai jau yra apibrėžti. Pradiniam ugdyme dėmesys skiriamas nuostatomis, pavyzdžiui, asmeninei iniciatyvai, puoselėti, o aukštesnėse ugdymo pakopose mokymosi rezultatai apima verslumo nuostatų arba su verslu susijusių veiksmų įtvirtinimą.

⁽²⁰⁰⁾ Prieiga per internetą: <http://extremaduratrabaja.gobex.es/webfm_send/1528>.

⁽²⁰¹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.navarra.es/NR/rdonlyres/086EEE10-E162-4855-A0D8-5B96BB77EB3F/309913/PlandeEmprendimiento2013_2015.pdf>.

⁽²⁰²⁾ Prieiga per internetą: <http://www.euskadi.eus/contenidos/noticia/xleg_plan_departamento/es_p_depart/adjuntos/plan%20apoyo%20actividad%20emprendedora%202014.pdf>.

⁽²⁰³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.institutofomentomurcia.es/web/emprende/plan-emprendemos-region-de-murcia1>>.

⁽²⁰⁴⁾ Kai kurie straipsniai, kuriuose rašoma apie specifinių programų daromą poveikį, buvo priimti į tarptautinius arba nacionalinius recenzuojamus leidinius (pvz., programos „Vitaminas E“ poveikio vertinimo tyrimas (Kastilijoje ir Leone). Nuoroda: Sánchez, J. C. (2013). Verslumo ugdymo programos poveikis verslumo gebėjimams ir ketinimams imtis verslo. *Smulkiojo verslo vadybos mokslinis žurnalas*, 51(3), 447–465.

⁽²⁰⁵⁾ Daugiau informacijos apie švietimo sistemos reformas čia: <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Espa%C3%B1a:Reformas_en_Educaci%C3%B3n Primaria_y_secundaria#Relaci.C3.B3n_entre_las_competencias_clave_en_el_Sistema_educativo_espa.C3.B1ol.2C_los_contenidos_y_los_criterios_de_evaluaci.C3.B3n_de_la_educaci.C3.B3n_obligatoria_y_el_Bachillerato>.

Mokytojų rengimas ir parama

A) nacionalinis lygmuo

Įsakyme Nr. 14/2013⁽²⁰⁶⁾ (reglamentuojančiame paramą verslininkams) pabrėžiamas VU mokytojams skiriamas prioritetas. Visu pirma tai daroma per pirminį mokytojų rengimą (PMR) ir tęstinį profesinį tobulėjimą (TPT), nes „mokytojai turi įgyti gebėjimų ir įgūdžių, susijusių su verslumu, verslo iniciatyvomis, lygiomis galimybėmis ir įmonių kūrimu ir plėtra“. Antra, Švietimo, kultūros ir sporto ministerija, bendradarbiaudama su autonominėmis bendruomenėmis, turi skatinti verslumo ugdymo įtraukimą į mokytojų TPT.

Praktiškai už PMR įgyvendinimą atsako keli universitetai, turintys autonomijos teisę, remiantis bendrąja ugdymo programa rengti ir vykdyti savo programas. PMR nėra specifinių disciplinų, kuriose mokoma VU mokymo metodikos. Tačiau neseniai Sevilijos universitetas išleido knygą verslumo ugdymui PMR srityje plėtoti⁽²⁰⁷⁾.

TPT srityje siūloma daug įvairių mokymų, susijusių su bendraisiais gebėjimais, tačiau labai nedaug kursų skirti konkrečiai VU. Nacionalinėje mokytojų profesinio tobulėjimo strateginėje programoje, kurią parengė Nacionalinis švietimo technologijų ir mokytojų rengimo institutas (INTEF)⁽²⁰⁸⁾, siūlomi penki nuotolinio mokymosi kursai, kurie tiesiogiai susiję su „iniciatyvos jausmu ir verslumu“. 2014 m. kursuose buvo užregistruoti 3602 dalyviai.

B) autonominių bendruomenių lygmuo

Regionai turi apibrėžtus mokytojų profesinio tobulėjimo planus. Dauguma jų aiškiai susiję su VU (pvz., Andalūzijoje, Kantabrijoje, Katalonijoje, Kastilijoje ir La Manchoje, Estremadūroje, Galisijoje ir Madrido bendruomenėje), pavyzdžiui:

- Galisijos programoje „EduEmprende“ iškeltas uždavinys „sudaryti mokytojams sąlygas įgyti kvalifikacijas moksleivių verslumo gebėjimų ugdymui skatinti“.
- Kantabrijos regioniniame mokytojų profesinio tobulėjimo plane apibrėžiamas toks tikslas – „skatinti moksleivių įsidarbinamumą ir verslumo įgūdžius“.

Daugumoje regionų mokytojai turi galimybę dalyvauti TPT mokymuose, nepriklausomai nuo to, ar šie mokymai tiesiogiai susiję su VU, ar ne. Kai kurie mokymai grindžiami siauresne VU apibrėžtimi (t. y. verslo kūrimas, įmonėlių programos). Kiti mokymai remiasi platesniu požiūriu, apimdami tarpdisciplininę VU integraciją, metodinius klausimus ir, svarbiausia, plėtodami mokytojų įgūdžius savo verslumo projektams sugalvoti, rengti ir įgyvendinti.

Tam tikros Ispanijos autonominės bendruomenės sukūrė mokytojų tinklus, pavyzdžiui, Estremadūros mokyklos gali prisijungti prie 2011 m. sukurto Verslių mokyklų tinklo (isp. *Red Extremeña de Escuelas Emprendedoras*). Tam mokykla turi pateikti trejų metų plėtros planą apibrėždama keliamus tikslus ir veiksmus, kurių numato imtis, suinteresuotąsias šalis ir vertinimo metodiką. Tinkle dalyvaujančios mokyklos ir mokytojai yra akredituojami.

⁽²⁰⁶⁾ Prieiga per internetą: <https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-10074>.

⁽²⁰⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.octaedro.com/OCTart.asp?libro=16080andid=esandtxt=Educaci%F3n%20emprendedora>>.

⁽²⁰⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://formacion.educalab.es/>>.

Prancūzija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Prancūzijoje remiamasi bendra verslumo ugdymo (VU) sąvoka, o ne bendrai priimtu apibrėžimu. Verslumas suprantamas plačiaja bendrojo ugdymo konteksto prasme kaip mokinių atsakomybės, savarankiškumo, kūrybiškumo, smalsumo ir iniciatyvos ugdymas. Verslumo dvasia apibrėžiama kaip gebėjimas idėjas paversti veiksmais, noras imtis iniciatyvos, gebėjimas numatyti, būti savarankiškam ir išradingam asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime, o vėliau – darbe. Šis gebėjimas padeda jaunimui „kurti ir įgyvendinti individualius ar komandinius projektus menų, sporto, kultūrinio paveldo ir socialinėse bei ekonomikos srityse“⁽²⁰⁹⁾.

Susijusi strategija

Prancūzija neturi specifinės nacionalinės verslumo ugdymo strategijos. VU plėtrą reglamentuoja platesnio pobūdžio strategijos ir teisės aktai, pavyzdžiui:

- Respublikos mokyklų rekonstrukcijos nurodymai ir planavimas⁽²¹⁰⁾ – 2013 m. liepos 8 d. įsakymas Nr. 2013-595. Įsakyme teigiama, kad mokyklos privalo populiarinti iniciatyvos jausmą ir skatinti dalyvavimą su išorės partneriais, įgyvendindamos įvairias iniciatyvas, pavyzdžiui, vizitus į verslo bendroves, praktikas įmonėse, susipažinimus su verslininkyste, ir projektus, kurių metu tobulinami reikalingi įgūdžiai.
- Bendrosios žinios ir įgūdžiai (pranc. *Socle commun*)⁽²¹¹⁾ – 2015 m. kovo mėn. 31 d. nutarimas Nr. 2015-372. Dokumente pabrėžiama sąsaja su „savarankiškumo ir iniciatyvos“ gebėjimu, kuriam ugdyti moksleiviai turi mokytis imtis iniciatyvos, būti verslūs ir, išanalizavę galimus savo veiklos rezultatus, savo projektus įgyvendinti.

Tačiau aktualiausia VU atžvilgiu strategija laikoma Nacionalinė inovacijų strategija „Naujoji inovacijų politika“, pradėta įgyvendinti 2013 m. Strategiją koordinuoja generalinis komisaras inovacijų klausimais, Ministrui Pirmininkui vadovaujant ir bendradarbiaujant su Nacionalinio švietimo, aukštojo mokslo ir tyrimų ministerija ir Ūkio ministerija.

Uždaviniai

Skiriamos keturios veiksmų sritys:

- viešosios politikos inovacijų klausimais organizavimas ir vertinimas;
- verslumo ir inovacijų kultūros plėtra;
- visuomeninių tyrimų duomenų perdavimo poveikio ekonomikai didinimas;
- verslo augimo skatinimas įgyvendinant inovacijas.

Konkretūs veiksmai

Antrojoje veiksmų srityje įsipareigojama:

⁽²⁰⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.education.gouv.fr/cid2770/le-socle-commun-de-connaissances-et-de-competences.html>>.

⁽²¹⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027677984andcategorieLien=id>>.

⁽²¹¹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.education.gouv.fr/pid25535/bulletin_officiel.html?cid_bo=87834>.

- pradėti finansuoti (įgyvendinant Ateities investicijų programą (pranc. *Programme d'Investissement d'Avenir*) projektus, kuriais siekiama plėtoti verslumo ir inovacijų kultūrą (20 mln. EUR 5 metams);
- skatinti vidurinių mokyklų mokytojus plėtoti verslumo dvasią;
- stiprinti mokyklų ir viešųjų tyrimų laboratorijų bendradarbiavimą siekiant plėtoti mokslų ir technologijų kultūrą;
- remti moksleivių verslumą steigiant moksleivių inovacijų, žinių perdavimo ir verslumo centrus;
- organizuoti Nacionalinių inovacijų savaitgalį;
- skatinti žiniasklaidą populiarinti verslumo ir inovacijų kultūrą.

Žemiau aprašomi šiuo metu įgyvendinami specifiniai veiksmai, kurie padėjo pasiekti didelę pažangą:

- Ateities investicijų programa (pranc. *Programme d'Investissement d'Avenir*), kurią kasmet iš dalies finansuoja ir stebi Indėlių ir konsignacijų fondas (pranc. *Caisse des Dépôts et Consignations*). Nuo 2015 m. liepos mėn. 3–5 metus bus finansuojami projektai, kuriuose siekiama labai didinti moksleivių, dalyvaujančių VU veiklose, skaičių.
- Buvo įsteigti moksleivių inovacijų, žinių perdavimo ir verslumo klasteriai (pranc. PEPITE) moksleivių verslumui skatinti. Šie centrai remia nacionalines iniciatyvas, tokias kaip Verslaus moksleivio statuso ir diplomo kūrimą, nacionalinius verslininkystės apdovanojimus, aukštojo mokslo institucijų verslumo konsultantų veiklą.
- 2015 m. gruodžio mėn. Nacionalinio švietimo, aukštojo mokslo ir tyrimų ministerija pradėjo įgyvendinti 12 priemonių mokyklų ir verslo kompanijų bendradarbiavimui stiprinti. Kelios priemonės yra aktualios verslumo ugdymui:
 - stiprinti ISCED 2 lygmens praktiką įmonėse siekiant įtvirtinti programą „Kelias į ateitį“ (pranc. *Parcours Avenir*);
 - parengti specialius VU tęstinio profesinio tobulėjimo kursus mokytojams;
 - skatinti aktyvius piliečius dalyvauti Nacionalinio švietimo iniciatyvoje „Piliečių rezervai“ siekiant dalytis savo patirtimi su jaunimu;
 - sukurti nacionalinį iniciatyvinį komitetą mokyklų ir verslo santykių klausimais.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Prancūzijoje verslumo ugdymas yra septintojo bendrojo gebėjimo „Savarankiškumas ir iniciatyva“, įeinančio į bendrą visiems moksleiviams skirtą programą, komponentas.

ISCED 1 lygmens pradinėse mokyklose savarankiškumo ir iniciatyvos mokoma tarpdisciplininiu būdu.

ISCED 2 lygmens naujoje bendrojo ugdymo programoje numatyta tarpdisciplininė veikla, kurioje per mokslo metus turi būti įgyvendinti du projektai. Šioje veikloje bus taikomas „aktyvių žingsnių“ principas siekiant ugdyti pasitikėjimą savimi, iniciatyvą ir bendradarbiavimą. Galimų projektų pavyzdžiai – vizitas į verslo bendrovės arba įmonės kūrimas.

Taip pat įgyvendinama speciali, VU sričiai aktuali veikla. Į ją įeina projektinis darbas (vykdomas ISCED 1–3 lygmenimis ir mokykloje vykdomame PPM), 3 valandų trukmės profesinio atradimo užsiėmimai – ISCED 2 lygmens pasirenkama veikla, Verslumo savaitė, Moterų verslumo žinomumo didinimo savaitė, Mokyklų ir verslo įmonių savaitė, nacionalinės inovacijų dienos ir eksperimentinių mokymo metodų taikymas. Programa „Kelias į ateitį“ (pranc. *Parcours Avenir*) bus pradėta įgyvendinti 2015 m. rugsėjį. Programoje numatyta, kad bus siekiama „ugdyti moksleivių iniciatyvos jausmą ir verslumo

gebėjimus ir juos integruoti į kūrybinį procesą“. Programa skirta pagrindinės ir vidurinės mokyklos moksleiviams.

Mokymosi rezultatai

Prancūzijos ugdymo programoje „Bendrosios žinios ir įgūdžiai“ apibrėžiama, kokių rezultatų mokyklų moksleiviai turi pasiekti iki privalomo ugdymo programos pabaigos.

Nuostatų sritis apima pasitikėjimą savimi, iniciatyvos jausmą, atsakomybę ir savarankiškumą. Į verslumo įgūdžių sritį įeina kūrybiškumas, laiko valdymas, darbo planavimas, neapibrėžtumo arba rizikos valdymas, darbas komandoje ir finansinis raštingumas.

Šių nuostatų ir įgūdžių labiausiai mokoma per projektais pagrįstus metodus visose ugdymo pakopose (mokytojų skatinama veikla ISCED 1–3 lygmenimis ir mokykloje vykdomame PPM, ISCED 2 lygmens „Profesinių atradimų“ programa, ISCED 3 lygmens tyrimų veikla arba savarankiškas darbas mokytojui prižiūrint, profesinio mokymo srities daugiadisciplinis projektas (pranc. *Projet pluridisciplinaire à caractère professionnel* (PPCP) mokykloje vykdomame PPM). Taikant tokią metodiką ugdomi verslumo įgūdžiai – iniciatyva, darbas komandoje, darbo planavimas ir organizavimas, produkto ar paslaugos kūrimas, atsižvelgiant į rinkos tyrimų rezultatus.

Mokytojų rengimas ir parama

Pradinis mokytojų rengimas remiasi mokytojo profesinių įgūdžių standartais. Mokytojas turi gebėti visais tinkamais mokymo(si) metodais skatinti horizontaliųjų įgūdžių (kūrybiškumo, atsakomybės ir bendradarbiavimo) integravimą ir žinių perdavimą. Kiekviena institucija turi teisę spręsti dėl VU įtraukimo į pirminio mokytojų rengimą (PMR).

Šiuo metu peržiūrimi TPT mokymai VU srityje vidurinės mokyklos mokytojams. Nauja programa įsigaliojo 2015 m. rugsėjį daugiafakultetėse aukštojo mokslo institucijose ir greitai ja bus galima naudotis mokytojų mokymų interneto platformoje „M@gistères“⁽²¹²⁾.

Verslo ir profesijų partnerysčių studijų ir tyrimų centras (pranc. *Centre d'Études et de Recherches sur les Partenariats avec les Entreprises et les Professions* (CERPEP)⁽²¹³⁾ siūlo įvairias mokytojų mokymosi galimybes, kurios grindžiamos švietimo ir verslo ryšiais. Planuojama, kad centras taps svarbiu mokymų tiekėju. Kai kuriose aukštojo mokslo institucijose organizuojami mokymai pedagogams, vykdančioms įmonėlių projektus. Kitus projektus finansuoja nacionalinė VU strategija siekiant remti lyderių ir mokytojų rengimo veiklą.

- Verslumo ugdymo mokymo praktikų observatorija (pranc. *Observatoire des pratiques pédagogiques en entrepreneuriat* (OPPE)⁽²¹⁴⁾ – tai verslumo pedagogikos sklaidos, skatinimo ir keitimosi patirtimi priemonė.
- Tinklas RESPIRE⁽²¹⁵⁾ (Profesinių žinių inovacijų, tyrimų ir eksperimentų srityje keitimosi tinklas) – pranc. *Réseau d'échange de savoirs professionnels en innovation, en recherche et en expérimentation*) skatina kolegialios patirties dalijimosi tinklą ir ekspertų bendradarbiavimą nagrinėjant verslumo mokyklose temą.

⁽²¹²⁾ Prieiga per internetą: <<https://magistere.education.fr>>.

⁽²¹³⁾ Prieiga per internetą: <<http://eduscol.education.fr/pid31668/l-offre-stages-courts-cerpep.html>>.

⁽²¹⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.apce.com/pid11493/qu-est-ce-que-l-oppe.html?C=173&despace=5>>.

⁽²¹⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://eduscol.education.fr/cid60290/respire-le-reseau-social-de-l-innovation.html>>.

Kroatija

Nacionalinė apibrėžtis

Kroatijoje vartojamas verslumo gebėjimo apibrėžimas, pateiktas Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²¹⁶⁾.

Susijusi strategija

Kroatijoje šiuo metu nėra nacionalinės verslumo ugdymo (VU) strategijos. 2010–2014 m. buvo įgyvendinama specifinė verslumo ugdymo strategija, o šiuo metu rengti naują strategiją neplanuojama.

Verslumo ugdymą reglamentuoja Nacionalinė bendroji programa (NBP), parengta Mokslo, švietimo ir sporto ministerijos ir pradėta įgyvendinti 2010 m. Su verslumo ugdymu susijusią veiklą remia Zagrebe esantis Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras ⁽²¹⁷⁾ (SEECEL). SEECEL remia strateginį aštuonių Vakarų Balkanų šalių ir Turkijos bendradarbiavimą, skatindamas verslumo ugdymo veiklą ir kitas su verslumu susijusias sritis. Ši veikla finansuojama iš ES lėšų, kitų paramą teikiančių agentūrų bei SEECEL šalių narių įmokų.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Nacionalinėje bendrojoje programoje (NBP) apibrėžiama, kad VU turi būti integruotas į ISCED 0–3 lygmenų mokyklinės programas kaip tarpdisciplininė tema. Tačiau iš tikrųjų mokyklų programose šis NBP reikalavimas dar nėra įgyvendintas.

Kai kurios mokyklos parengė ir įgyvendina nemažai eksperimentinių ir neprivalomojo pobūdžio VU veiklą, integruodamos jas į savo tikrąsias ugdymo programas, todėl tokią veiklą galima įvertinti kaip visavertę VU veiklą. Šios mokyklos dalyvauja bandomosiose verslumo ugdymo programose, kurias koordinuoja ir remia SEECEL.

Mokymosi rezultatai

VU uždavinius apibrėžia Nacionalinė bendroji programa, kurioje teigiama, kad moksleiviai:

- bus mokomi išsikelti tikslus, juos įvertinti ir įgyvendinti;
- žinos, kaip parengti ir įgyvendinti planus;
- išsiugdys iniciatyvos jausmą ir atkaklumą;
- bus mokomi prisitaikyti prie naujų situacijų, idėjų ir technologijų;
- išsiugdys kūrybišką požiūrį į iššūkius, pokyčius, stresą keliančias situacijas, konfliktus ir konkurenciją;
- išsiugdys savęs ir kitų vertinimo įgūdžius ir gebėjimą konstruktyviai vertinti savo sėkmę arba nepasisekimą;

⁽²¹⁶⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²¹⁷⁾ Prieiga per internetą: <www.seeceel.hr>.

- išsiugdys savarankiškumą, pasitikėjimą savimi ir sąžiningumą;
- sužinos bendruomenės ir platesnės visuomenės padėtį pagal profesinę veiklą;
- įgis bendrųjų ekonomikos ir verslo administravimo žinių;
- suvoks savisamdą svarbą ir jos galimybes.

Tačiau konkrečių pavyzdžių šiems žingsniams iliustruoti dar nėra, nes NBP dar nebuvo integruota į mokomųjų dalykų programą.

2015 m. Švietimo ministerija paskelbė, kad Kroatijos Vyriausybė sudarė darbo grupę, kuri rengs verslumo mokymosi rezultatus ISCED 0–3 lygmenimis, įskaitant PPM ⁽²¹⁸⁾. Ekspertai į šią grupę buvo atrinkti 2015 m. vasarą ir turi iki 2015 m. pabaigos sukurti mokymosi rezultatų sistemą. Sistema bus testuojama 2016 m. rugsėjį, o visiškai ją integruoti planuojama 2017 m. rugsėjo mėnesį. Mokymo rezultatai skirstomi į tris sritis: verslus mąstymas, verslus veiksmas ir ekonominis bei finansinis raštingumas.

Mokytojų rengimas ir parama

Kiekviena institucija turi teisę spręsti dėl verslumo ugdymo įtraukimo į pirminį mokytojų rengimą. Tęstiniame profesiniame tobulėjime (TPT) gali dalyvauti visi pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojai, įskaitant mokykloje vykdomo PPM mokytojus. Nuo 2014–2015 mokslo metų Švietimo ir mokytojų mokymo agentūra (angl. *Education and Teacher Training Agency* (ETTA) pradėjo vykdyti TPT mokymus ir seminarus VU srityje mokyklų darbuotojams (mokyklų vadovams, mokytojams ir kitiems darbuotojams). Ši veikla finansuojama iš įprastų lėšų, skirtų bendroms TPT veikloms, kurias vykdo ETTA.

Centralizuotų verslumo ugdymo gairių šalyje nėra. Švietimo ministerija per ETTA bendradarbiauja su SEECEL, kuris atlieka kompetencijų centro vaidmenį. Kroatijoje vykdomas bandomasis, TPT veiklas skatinantis, tarptautinis projektas, kurį koordinuoja SEECEL bendradarbiaudamas su nacionaline mokytojų mokymo institucija. Šioje bandomojoje veikloje dalyvauja 8 pradinės ir 4 vidurinės mokyklos. Ši veikla yra tiesiogiai finansuojama ir apima ugdymo programų (įskaitant praktinės verslininkystės patirties) rėmimą, mokytojų mokymus ir tinklaveiką, taip pat mokytojų mentorystės schemas, jungiančias VU integruojančias mokyklas ir mokyklas, kurios naujai prisijungė prie SEECEL bandomojo projekto.

⁽²¹⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2015/05/Poduzetništvo.pdf>>.

Italija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Italijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²¹⁹⁾. Toks apibrėžimas vartojamas Nacionalinės ikimokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo programos gairių skyriuje, kuriame aprašomi moksleivių pasiekimai pagrindinės mokyklos pabaigoje.

Susijusi strategija

Italijoje šiuo metu nėra nacionalinės (VU) strategijos, susijusios su verslumo ugdymu.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 1 ir 2 lygmenimis VU (apibrėžiamas kaip „iniciatyvos jausmas ir verslumas“) yra tarpdisciplininis gebėjimas. VU įtraukiamas į Eksperimentinį gebėjimų sertifikatą ⁽²²⁰⁾, kuris išduodamas penktųjų pradinio ugdymo mokymosi metų pabaigoje ir trečiųjų pagrindinio ugdymo mokymosi metų pabaigoje.

ISCED 3 lygmeniu ir PPM „iniciatyvos jausmas ir verslumas“ įtrauktas į specialų teisės ir ekonomikos mokomojo dalyko turinį ir į Pakaitinio mokymosi mokykloje ir darbo vietoje programą (it. *alternanza scuola-lavoro*) ⁽²²¹⁾ (kurioje moksleiviai pakaitomis mokosi mokykloje ir dalyvauja praktinėje veikloje arba kaip pameistriai ir praktikantai, arba dalyvaudami klasės užsiėmimuose padėdami išorės ekspertų, pavyzdžiui, Jaunimo laimėjimų programos ⁽²²²⁾).

Pakaitinis mokymasis mokykloje ir darbo vietoje padeda integruoti praktiniu darbu grindžiamą mokymąsi į mokyklos ugdymo programą (dualinis mokymas). Toks mokymas buvo oficialiai pripažintas 2005 m. ir taikomas visų vidurinių mokyklų profiliuotam mokymuisi, pavidurinio ugdymo techninėse specializacijose ir akademinio bei profesinio tretinio (aukštojo mokslo) techninio išsilavinimo institucijose (it. *Istituti Tecnici Superiori* (ITS). Kiekvienoje institucijoje pakaitinio mokymosi formatas gali skirtis dėl mokykloms suteiktos autonomijos teisės rengti ugdymo arba studijų programas. Pavyzdžiui, pakaitinis mokymas gali būti vykdomas imitacinėje firmoje, kuri įsteigta mokykloje ir kuriai vadovauja moksleiviai. Toks formatas ypač populiarius technikos mokyklose siekiant tobulinti ekonomikos ir finansų srities įgūdžius. Taip pat pakaitinį mokymą galima organizuoti įmonėse mokyklai pasirašius pameistrystės sutartį su verslo kompanija. Tokiais atvejais vidurinių ar profesinių mokyklų profiliuoto mokymosi moksleiviai dalyvauja praktinėje veikloje iki 50 % ugdymo programos laiko. Už kiekvieno profilio planavimą, įgyvendinimą ir vertinimą atsakinga mokymosi institucija, kuri

⁽²¹⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²²⁰⁾ Nacionalinės ikimokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo programos gairės, patvirtintos ministerijos įsakymu Nr. 254/2012. Prieiga per internetą: <http://www.indicazioninazionali.it/documenti_Indicazioni_nazionali/indicazioni_nazionali_infanzia_primo_ciclo.pdf>.

⁽²²¹⁾ Nutarimu Nr. 2005/77 patvirtinta programa 2003 m. buvo įtraukta į technikos ir profesinių mokyklų, taip pat į bendrojo vidurinio ugdymo mokyklų 4 ir 5 klases. 2010–2011 m. mokyklos reformoje (nutarimas Nr. 87/2010) pakaitinis mokymas pripažįstamas kaip profiliuoto mokymo metodika visose technikos, profesinėse ir bendrojo vidurinio ugdymo mokyklose. Prieiga per internetą: <http://www.istruzione.it/allegati/2015/Guida_Operativa.pdf>.

⁽²²²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.jaitalia.org>>.

pasirašo specialią sutartį (vadinamą susitarimo memorandumu) su partnerine įmone, verslo asociacija, prekybos rūmais arba viešąja įstaiga.

Naujajame įsakyme⁽²²³⁾ apibrėžiami Pakaitinio mokymosi (it. *alternanza scuola-lavoro*) programos paskutinių trejų mokymosi metų minimalūs reikalavimai ne mažiau kaip 200 mokymosi valandų mokykloje ir ne mažiau kaip 400 valandų technikos ar profesinėje mokyklose. Šie reikalavimai yra privalomi, nors manoma, kad pirma turi įvykti pereinamasis laikotarpis.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1 ir 2 lygmenimis mokymosi rezultatai nėra apibrėžti, tačiau šiose pakopose verslumo ugdymas integruojamas tarpdisciplininiu būdu. Pradinės mokyklos moksleivis turi gebėti pateikti originalią idėją, demonstruoti iniciatyvos jausmą ir atlikti nesudėtingus projektus. Pagrindinės mokyklos moksleivis turi gebėti pateikti originalią idėją, rodyti iniciatyvos jausmą, priimti atsakomybę, susidūręs su sunkumais kreiptis pagalbos ir padėti kitiems, kai jie kreipiasi pagalbos. Moksleivis turi gebėti analizuoti savo veiksmus, spręsti naujas ir nenumatytas situacijas.

ISCED 3 lygmens mokomasis teisės ir ekonomikos dalykas apima vieną su VU susijusį įgūdį. Pirmaisiais dviem technikos mokykloje (ekonomikos ir technologijų skyriuose) mokymosi metais verslumo gebėjimai taip pat ugdomi per projektų valdymą ir gamybos procesų, susijusių su verslo funkcijomis ir nacionaliniu ir Europos nuostatų įgyvendinimu, valdymą, ypač aplinkos apsaugos srityje. Vienas iš įgūdžių, kurį moksleiviai turi įvaldyti, tai „suvokti teisinius ir ekonominius aspektus, kurie apibūdina verslininkystės veiklą“.

Mokytojų rengimas ir pagalba mokytojams

2016 m. Švietimo ministerija pradės įgyvendinti profesinio tobulėjimo projektus, kuriais siekiama tobulinti mokytojų, dirbančių pagal bendrojo ir profesinio vidurinio ugdymo mokyklų ir technikos mokyklų pakaitinio mokymosi programos (it. *alternanza scuola-lavoro*) kryptis, įgūdžius. Kiekviena mokykla ir mokyklų tinklai gali organizuoti profesinio tobulėjimo kursą, skirtą visų mokomųjų dalykų, įskaitant verslumo ugdymo, mokytojams; tačiau nėra informacijos apie tai, kiek mokyklų organizuoja mokymus VU srityje.

⁽²²³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.federalismi.it/nv14/articolo-documento.cfm?Artid=30033>>.

Kipras

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Nacionalinis verslumo ugdymo apibrėžimas šiuo metu formuluojamas. Jis remsis 2006 m. Europos Parlamento rekomendacijomis ir Europos Tarybos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniais metmenimis ⁽²²⁴⁾.

Susijusi strategija

Kipre nėra specifinės verslumo ugdymo strategijos.

Šalyje šiuo metu planuojama rengti verslumo strategiją, kuri įeitų į naująją Švietimo ir kultūros ministerijos strateginę programą.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Ugdymo planavimo dokumentuose ir įgyvendinimo gairėse verslumo ugdymas (VU) nėra tiesiogiai paminėtas. Tačiau 2010 m. buvo parengta ir šiuo metu įgyvendinama naujoji pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programa, kurios dėmesio centre – bendrieji gebėjimai, įskaitant kūrybiškumą ir inovacijų diegimą. Programose, kurios sudaro švietimo reformos, pradėtos dar 2004 m., dalį, pabrėžiamas gebėjimų, susijusių su verslumu, naujovėmis ir kūrybiškumu, ugdymas.

ISCED 1–3 lygmenys: naujojoje ISCED 1–3 lygmenų ugdymo programoje, įgyvendintoje 2011–2012 mokslo metais, daugiausiai dėmesio skiriama verslių elgseną skatinančioms savybėms, įgūdžiams ir darbo metodams, kurie laikomi tarpdisciplininio ugdymo tikslu.

ISCED 3 lygmuo (profesinis mokymas): 90–100 % Kipro profesinio mokymo moksleivių mokydamiesi dalyvauja verslumo programose.

Mokymosi rezultatai

Su verslumo ugdymu susijusių mokymosi rezultatų nėra.

Mokytojų rengimas ir parama

Šiuo metu Kipre bendradarbiaujant su Kipro pedagogikos institutu organizuojami laisvai pasirenkami, tačiau tiksliniai ir visus metus trunkantys seminarai. Jie bus vykdomi per kvalifikacijos kėlimo programą, kuri skirta Kipro pradinį, pagrindinį ir vidurinių mokyklų ir techninių disciplinų mokytojams, mokyklų direktorių pavaduotojams studijų klausimais ir politikos kūrėjams. Seminarai bus organizuojami bendradarbiaujant su Švietimo ir kultūros ministerija bei pramonės sektoriumi.

⁽²²⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

Latvija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Latvijoje vartojamas verslumo gebėjimo apibrėžimas, pateiktas Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²²⁵⁾.

Susijusi strategija

Aktualiausia verslumo ugdymo (VU) atžvilgiu strateginė informacija, nukreiptą į bendrąjį mokyklinį ugdymą ir mokykloje vykdomą PPM, įtraukta į Švietimo plėtros gaires, kurias parengė Švietimo ir mokslo ministerija. Šioje 2014–2020 m. strategijoje apimamos visos ugdymo ir mokymo pakopos.

Be to, dar yra įgyvendinama aukštojo mokslo (AM) strategija, vadinama Nacionaline aukštojo mokslo ir aukštojo mokslo institucijų plėtros koncepcija, kuri taip pat yra susijusi su VU. Šia strategija siekiama sukurti aukštojo mokslo sistemą, kuri galėtų konkuruoti ES lygmeniu. Strategijoje iškelti 4 prioritetai: VU priskiriamas pirmajam, AM modernizavimo, prioritetui.

Pagrindiniai tikslai

Vienas iš Švietimo plėtros gairių tikslų – skatinti individualių asmenų profesinių ir socialinių įgūdžių, grindžiamų gyvenimo vertybėmis ir įsidarbinamumu, tobulinimą. Išskiriami šie specifiniai, su verslumo ugdymu susiję uždaviniai:

- plėtoti VU, kaip vieną iš gebėjimų, kuriuos būtina tobulinti įgyvendinant pagerintą ISCED 1–3 lygmenų ugdymo turinį;
- parengti PPM modulinės programos, iš kurių viena būtų nukreipta į „iniciatyvą ir verslumą“;
- tobulinti mokytojų profesines kompetencijas, įskaitant verslumą;
- plėtoti neformalų ir užklasinį ugdymą, skirtą įvairiems gebėjimams, tarp jų ir verslumui, ugdyti.

Konkretūs veiksmai

- Tobulinti ugdymą ir jo turinį bei novatoriškas mokomąsias priemones, įskaitant mokymo pasiekimų vertinimą, siekiant skatinti naujus gebėjimus, tarp jų „vertinimo dvasią“ ir verslumo įgūdžius;
- skatinti pedagogų profesines kompetencijas (įskaitant verslumo, finansinę, lyderystės, IKT ir užsienio kalbų kompetencijas), siekiant, kad iki 2017 m. tęstinis profesinis tobulėjimo veiklos dalyvių skaičius išaugtų iki 50 % mokytojų, o 2020 m. – iki 80% dirbančių mokytojų;
- skleisti informaciją apie verslo ir verslininkystės profesijas išleidžiant mokomąją priemonę „Profesijų pasaulis“ (latv. *Profesiju pasaule*).

⁽²²⁵⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Latvijoje Vyriausybės institucijų dalyvavimas ir daromas poveikis verslumo ugdymo srityje vyksta decentralizuotai. Už VU atsakingos šios vyriausybės institucijos:

- Ekonomikos ministerija, ypač Latvijos investicijų ir plėtros agentūra (latv. LIAA);
- Švietimo ir mokslo ministerija (latv. IZM);
- Socialinės gerovės ministerija (latv. LM).

IZM bendradarbiauja su suinteresuotomis šalimis, tarp jų – Latvijos šakinės ministerijos ir valstybinės agentūros, nacionalinės pilietiškos visuomenės organizacijos, Latvijos darbdavių konfederacija, Latvijos studentų asociacija, Latvijos prekybos ir amatų rūmai, Finansų ir kapitalo rinkos komisija ir kt.

Stebėsenos sistema

Strategijos įgyvendinimą stebi Švietimo ir mokslo ministerija. Remdamasi Švietimo plėtros gairėmis 2014–2020 m., ministerija 2017 m. rugsėjo 30 d. turi pateikti vyriausybei tarpinę ataskaitą. Galutinė ataskaita turi būti pateikta 2021 m. rugsėjo 30 d.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 1–2 lygmenimis verslumo ugdymas labiausiai integruojamas į privalomus socialinių mokslų srities mokomuosius dalykus. Tačiau verslumo temos taip pat integruojamos į kitus dalykus, pavyzdžiui, į „Namų ūkis ir technologijos“, taip pat į matematiką, fiziką, chemiją, biologiją ir vaizduojamuosius menus. Taip pat į privalomą programą įeina viena „klasės valandėlė“ per savaitę, kurią organizuoja klasės vadovas. Šio užsiėmimo metu aptariamos įvairios temos, pavyzdžiui, karjeros planavimas, VU, pilietinis dalyvavimas ir kt.

Laisvai pasirenkamuosiuose dalykuose taip pat nagrinėjama verslumo ugdymo tema, pavyzdžiui, VU yra viena iš pagrindinių ISCED 3 lygmens 10–12 klasių ekonomikos dalyko temų.

Be to, bendrąjį išsilavinimą teikiančios institucijos pačios gali rengti su VU susijusių sričių mokomųjų dalykų, pavyzdžiui verslo pradmenų, verslumo ir kt. standartus ir, gavusios jų akreditaciją, šių dalykų gali pradėti mokyti.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1–2 lygmenų VU mokymosi rezultatai paprastai susiję su žinojimu apie tai, ką reiškia verslininkystė. Pagrindiniai rezultatai – žinios apie verslininkų vaidmenį visuomenėje ir suvokimas apie tai, kokiomis savybėmis pasižymi sėkmingas verslininkas. Į mokymosi rezultatus įeina tam tikri verslumui reikalingi įgūdžiai, pavyzdžiui, darbas komandoje, bendradarbiavimas, nesudėtingų planų rengimas ir pan.

ISCED 3 lygmens ir mokykloje vykdomo PPM mokymosi rezultatai siejami su ekonomikos ir prekybos sričių žiniomis bei tam tikrais įgūdžiais, kurie reikalingi sėkmingam verslininkui.

Verslumas integruotas į 1–9 klasių mokomąjį dalyką „Socialiniai mokslai“: visos diskusijos ir temos išdėstytos nuosekliai, užtikrinant skirtingų ugdymo pakopų perimamumą.

Norintiems mokytis PPM modulio „Iniciatyva ir verslumas“ yra numatyti reikalavimai: sėkmingai pabaigti ISCED 1–2 lygmenų programą, įskaitant privalomą dalyką „Socialiniai mokslai“, į kurį integruotas verslumo ugdymas. Taip pat moksleiviai privalo toliau mokytis ekonomikos ISCED 3 lygmeniu.

Mokytojų rengimas ir parama

Verslumo ugdymo tema yra privaloma būsimiems pradinio, pagrindinio ir bendrojo vidurinio ugdymo mokytojams. TPT mokymuose gali dalyvauti visų ugdymo pakopų visų dalykų mokytojai.

Mokytojų profesinių kompetencijų tobulinimą remia kelios nacionalinės institucijos ir privačios organizacijos. Tarp jų Švietimo ir mokslo ministerija, regioninės švietimo tarybos, Valstybinės švietimo plėtros agentūra, Investicijų ir plėtros agentūra, aukštojo mokslo institucijos, „Latvijos jaunimo laimėjimai“ ir kt. Visos organizacijos teikia paramą pagal savo misiją ir uždavinius.

VU veiklų, kurios nukreiptos į mokytojus ir ISCED 2–3 lygmenų moksleivius, Europos finansavimą administruoja Latvijos investicijų ir plėtros agentūra (2009–2015). Agentūra organizuoja mokymus ir seminarus VU klausimais ISCED 2–3 lygmenų moksleiviams ir jų mokytojams.

Iki šiol šie veiksmai buvo fragmentiški. Tačiau 2014–2020 m. švietimo plėtros gairėse siekiama plėtoti TPT veiklą verslumo ugdymo, finansinio raštingumo, lyderystės, IKT ir užsienio kalbų srityse. Keliami konkretūs tikslai didinti TPT mokymuose dalyvaujančių mokytojų skaičių, kad 2017 m. juose dalyvautų 50 %, o 2020 m. – 80% mokytojų.

Lietuva

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Lietuvoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²²⁶⁾.

Susijusi strategija

Lietuvoje nėra specifinės verslumo ugdymo (VU) strategijos, tačiau verslumo ugdymas yra tiesiogiai integruotas į Lietuvos verslumo veiksmų 2014–2020 metų planą ⁽²²⁷⁾. Šioje strategijoje apimamos visos ugdymo pakopos, įskaitant ikimokyklinį, pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą, profesinį mokymą, studijas kolegijose ir universitetuose bei suaugusiųjų švietimą. Strategija remiasi ankstesne, 2004–2012 m. įgyvendinama, specifine Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija ⁽²²⁸⁾.

Pagrindiniai tikslai

Pagrindinis tikslas – padidinti verslumo lygį. Šiame tikslu aiškiai atsispindi Europos veiksmų plano „Verslumas 2020 metais“ ⁽²²⁹⁾ tikslai. Strategijos tikslas turi 3 uždavinius:

- sukurti nuoseklią ir tęstinę verslumo ugdymo sistemą;
- sukurti verslo pradžiai ir plėtrai palankią aplinką;
- skatinti verslumą, užtikrinant viešųjų paslaugų verslui prieinamumą, išskiriant tikslinių grupių (jaunimo, moterų), pradedančiųjų įmonių ir socialinį verslumą, verslumą regionuose ir formuojant teigiamą verslininko įvaizdį visuomenėje.

Konkretūs veiksmai

1.1 uždavinys „Sukurti nuoseklią ir tęstinę verslumo ugdymo sistemą“ numato šiuos konkrečius veiksmus:

- 1.1.1. užtikrinti, kad verslumo ir finansinio raštingumo ugdymas būtų integruotas į ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo bendrąsias programas;
- 1.1.2. suteikti galimybę mokiniams prieš baigiant privalomojo švietimo programą bent vieną kartą įgyti praktinės verslumo patirties, pavyzdžiui, valdyti mokinių mokomąją bendrovę (MMB), dirbti verslo praktinio mokymo įmonėje, būti atsakingam už verslo projektą bendrovėje ar socialinio projekto įgyvendinimą;
- 1.1.3. plėtoti studentų praktikos sistemą, t. y. be privalomos pagal studijų programą praktikos, įgyvendinti papildomą studentų praktiką, įforminama dvišalė (studento ir įstaigos) praktikos sutartimi;
- 1.1.4. plėtoti praktiką darbo vietoje pagal profesiją, stiprinti partnerystę su socialiniais partneriais;

⁽²²⁶⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²²⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/uploads/documents/Verslumo_veiksmu_planas_2014-2020_1.pdf>.

⁽²²⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=235714andp_query=andp_tr2=>>.

⁽²²⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan/index_en.htm>.

1.1.5. įgyvendinti priemonės, skatinančias bendrojo ugdymo mokyklų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą, verslumo skatinimą, mokinių įsitraukimą į savanorišką veiklą;

1.1.6. tobulinti bendrojo ugdymo ir profesinių mokyklų pedagogų, aukštųjų mokyklų praktikos vadovų kompetenciją VU srityje;

1.1.7. skatinti vaikams ir jaunimui skirtų kūrybiškumo skatinimo iniciatyvų įgyvendinimą.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

- Vyriausybė, Ūkio, Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo, Kultūros, Žemės ūkio ir Transporto ministerijos;
- kitos: verslo kompanijos, NVO;
- švietimo, pavyzdžiui, profesinio mokymo institucijos.

Stebėsenos sistema

Lietuvos verslumo veiksmų plane yra numatyta stebėsenos sistema.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumas yra vienas iš bendrųjų gebėjimų, kurie plėtojami formalaus ugdymo programos metu. Verslumo ugdymas yra visų ugdymo pakopų tarpdisciplininis tikslas, kuris į bendrąją ugdymo programą integruojamas per Nacionalinę ekonomikos ir verslumo programą. Ši programa remiasi bendraisiais gebėjimais, įskaitant verslumą, bendravimą, mokymąsi mokytis ir pilietiškumą. Programoje pateikiamos įvairios mokymo(si) galimybės, pavyzdžiui, mokinių mokomosios bendrovės steigimas ir konkursai verslo tematika.

Vidurinėje mokykloje (1–12 klasėse) VU siūloma integruoti į įvairias sritis apibrėžiant žinias, gebėjimus ir įgūdžius. VU gali būti vykdomas užklasinėje veikloje. ISCED 2 lygmeniu privalomojo ugdymo programoje jam numatytas atskiras privalomas dalykas „Ekonomika ir VU“ (34 valandos 9–10 klasėse). ISCED 3 lygmeniu 11–12 klasėse ekonomika nėra privaloma disciplina ir mokyklos siūlo tokias programas kaip „Studentų įmonės“, „Ekonomika ir verslas“, „Verslas ir vadyba“ ir kt. Moksleiviai gali laisvai rinktis iš šių programų.

Mokymosi rezultatai

Nacionalinėje ekonomikos ir verslumo programoje aprašomi mokinių žinių, suvokimo ir gebėjimų lygių požymiai. Jie padeda mokytojui stebėti, apibendrinti ir užfiksuoti individualių moksleivių pasiekimus ir diferencijuoti užduotis. Pateikiami patenkinamo, pagrindinio ir aukštesniojo lygių aprašymai. Lygių požymiai yra ne kiekybinio, o kokybinio pobūdžio, jais siekiama ne tik įvertinti moksleivio pasiekimų lygį (remiantis balais), o padėti mokytojui įvertinti kiekvieno moksleivio įgūdžius ir planuoti, kaip juos galima tobulinti siekiant geresnių mokymo(si) rezultatų.

Pavyzdžiui, ISCED 2 lygmens privalomos ugdymo programos pabaigoje ⁽²³⁰⁾ moksleiviai, kurie pasiekė pagrindinį lygį, turi gebėti:

- vertinti verslo vaidmenį savo aplinkoje ir paaiškinti, kuo svarbus verslumas;
- būti atsakingi, iniciatyvūs, siekti užsibrėžtų tikslų, vertinti kitų žmonių pastangas.

Mokytojų rengimas ir parama

2010 m. Lietuvoje buvo patvirtintas Pedagogų rengimo reglamentas ⁽²³¹⁾, kuriame verslumo ugdymas nepabrėžiamas. Tačiau Lietuvos edukologijos universiteto pirminio mokytojų rengimo programose suteikiama galimybė rinktis ekonomiką ir kitas su verslumu susijusias disciplinas.

Lietuvos edukologijos universitetas siūlo TPT veiklas bendrojo ugdymo vidurinių mokyklų ir mokykloje vykdomo PPM ekonomikos ir verslumo mokytojams.

⁽²³⁰⁾ Pagrindinės mokyklos ugdymo programos socialinio ugdymo mokymosi rezultatai: http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/6_Socialinis-ugdymas.pdf. Bendrojo vidurinio ugdymo programos mokymosi rezultatai: http://www.upc.smm.lt/suzinokime/bp/2011/Socialinis_ugdymas_5_priedas.pdf.

⁽²³¹⁾ Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=425048.

Liuksemburgas

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Liuksemburge nėra nacionalinio verslumo ugdymo (toliau – VU) apibrėžimo.

Čia verslumas laikomas perkeliamuju įgūdžiu.

Susijusi strategija

Liuksemburgas šiuo metu neturi nacionalinės verslumo ugdymo strategijos.

Programą „Jaunimo laimėjimai – jaunoji įmonė“ (liuks. *Jonk Entrepreneuren*) ⁽²³²⁾ iš dalies finansuoja Liuksemburgo Vyriausybė siekdama remti VU mokyklose. Ūkio ministerijos, Švietimo, vaikų ir jaunimo ministerijos ir Valstybės ministerijos (kuriai vadovauja Liuksemburgo Ministras Pirmininkas) atstovai įeina į direktorių tarybą.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Liuksemburgo švietimo, vaikų ir jaunimo ministerija dalyvauja Europos *Erasmus+* finansuojamame politikos eksperimente „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“ ⁽²³³⁾. Šia plataus masto iniciatyva skatinama integruoti praktinę verslininkystės patirtį į privalomą ugdymą. ISCED 1 lygmeniu verslumo ugdymas įtraukiamas į kalbinį ugdymą, o ISCED 2 lygmeniu – dar į keletą mokomųjų dalykų. Mokytojai turi teisę spręsti dėl VU turinio integravimo į savo mokomąjį dalyką. ISCED 3 lygmeniu VU yra privalomas technikos mokyklų ekonomikos ir prekybos kryptų moksleiviams ir pasirenkamas dalykas visiems kitiems technikos ir bendrojo ugdymo vidurinių mokyklų moksleiviams. Mokykloje vykdomo PPM pakopoje VU yra privalomas ekonomikos, prekybos ir administravimo kryptų moksleiviams, o visiems kitiems – tai yra pasirenkamas dalykas.

Mokymosi rezultatai

Kai kurie VU mokymosi rezultatai, pavyzdžiui, planavimas arba finansinis raštingumas, yra integruoti į skirtingus vidurinės mokyklos mokomuosius dalykus. Tačiau jie nėra apibrėžiami kaip VU mokymosi rezultatai. Darbas komandoje labiausiai taikomas kaip mokymo metodas. Finansinio raštingumo beveik visada mokoma per specialius mokomuosius dalykus.

Mokytojų rengimas ir pagalba mokytojams

Šiuo metu mokytojų profesinių kompetencijų tobulinimą VU srityje dažniausiai nulemia tik pačių mokytojų motyvacija. Verslumo ugdymas nėra privaloma nė vienos pakopos mokytojų rengimo programos tema. TPT mokymai organizuojami tik mokykloje vykdomo PPM ekonomikos ir komunikacijų pedagogams.

.

⁽²³²⁾ Prieiga per internetą: <<http://jonk-entrepreneuren.lu/>>.

⁽²³³⁾ Prieiga per internetą: <www.youthstartproject.eu>.

Vengrija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Vietoj nacionalinio apibrėžimo Vengrijos nacionalinėje bendrojo ugdymo programoje ⁽²³⁴⁾ remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²³⁵⁾. Štai išsamus verslumo ugdymo apibrėžimas: „Šios srities žinios apima galimybių ir iššūkių, susijusių su asmeniniu ir profesiniu gyvenimu bei verslo veikla, atpažinimą ir suvokimą, taip pat bendrą suvokimą, kaip veikia ekonomika, bei pasitikėjimu savimi grindžiamą požiūrį į finansus. Žmogus turi žinoti finansinius ir teisinius įmonės valdymo aspektus. Čia priskiriami planavimo, valdymo, lyderystės, užduočių skyrimo, analitiniai, bendravimo, argumentavimo, patirties vertinimo, rizikos vertinimo ir rizikos prisiėmimo, individualaus ir komandinio darbo bei sąžiningo elgesio įgūdžiai. Teigiamas požiūris apibūdinamas savarankiškumu, kūrybiškumu ir naujovių diegimu, motyvacija siekti iškeltų tikslų bei atsparumu tiek asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime, tiek darbe.“

Susijusi strategija

Vengrijoje šiuo metu nėra nacionalinės verslumo ugdymo (VU) strategijos. VU paminėtas trijose platesnio pobūdžio strategijose: Vengrijos visą gyvenimą trunkančio mokymosi 2014–2020 metų strategijoje⁽²³⁶⁾, Nacionalinėje jaunimo 2009–2024 metų strategijoje ⁽²³⁷⁾ ir Nacionalinėje tyrimų, plėtros ir inovacijų 2013–2020 metų strategijoje ⁽²³⁸⁾.

Vengrijos visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija yra aktualiausia VU, nes ja tiesiogiai skatinama ugdyti verslumo įgūdžius visais lygmenimis.

Pagrindiniai tikslai

- Stiprinti bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų, įskaitant VU, ugdymą.
- Skirti daugiau dėmesio platesniems įgūdžiams siekiant grąžinti jaunuolius (mokyklos nebaigusius) į švietimo sistemą (nurodomos sąsajos su verslumo įgūdžiais, t. y. gebėjimais spręsti problemas ir vesti derybas).
- Skirti daugiau dėmesio horizontaliems įgūdžiams siekiant užtikrinti suaugusiųjų švietimo aktualumą darbo rinkai.
- Taikyti gebėjimais pagrįstus mokymosi rezultatus.

Konkretūs veiksmai

Strategijos veiksmų planas šiuo metu yra rengiamas.

Kitoje platesnio pobūdžio strategijoje – Nacionalinėje jaunimo 2009–2024 metų strategijoje ⁽²³⁹⁾ – VU paminėtas kaip skirtas jaunimui neapibrėžiant konkrečių ugdymo pakopų, o apibūdinant bendrais

⁽²³⁴⁾ Prieiga per internetą: <https://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf>.

⁽²³⁵⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²³⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.kormany.hu/download/7/fe/20000/Egész%20életen%20át%20tartó%20tanulás.pdf>>.

⁽²³⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Youth/Hungary/Hungary_National_Youth_Strategy.pdf>.

⁽²³⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://www.kormany.hu/download/5/ef/e0000/Nemzeti_KFI_strat%C3%A9gia.pdf>.

⁽²³⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Youth/Hungary/Hungary_National_Youth_Strategy.pdf>.

bruožais. Siekiama, kad jaunuoliai „taptų savarankiški, lanksčiai žiūrėtų į gyvenimą, pasirinktų profesiją, taikytų novatoriškas idėjas ir tokiu būdu prisidėtų prie ekonominės ir socialinės visuomenės plėtros ir taptų verslininkais“. Be to, „reikia skatinti jaunimą naudotis švietimo bei neformalaus ugdymo galimybėmis ir išsiugdyti verslią mąstyseną“. Platesnio pobūdžio rodikliai, pavyzdžiui, jaunimo nedarbas ir jaunimo dalyvavimas bendruomenės veikloje, yra stebimi. Vienas rodiklis yra konkrečiai siejamas su verslo pradžia: gerinti „jaunųjų verslininkų ir bendro visų jaunuolių, kurie nėra studentai ir socialinių išmokų gavėjai, skaičiaus santykį“.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas integruotas į ISCED 1–3 lygmenis, įskaitant mokykloje vykdomą PPM, kaip tarpdisciplininis tikslas.

Vengrijos nacionalinėse bendrosiose programose ir atitinkamose mokyklos ugdymo programose jo pateikimas yra ganėtinai sudėtingas. VU laikomas bendruoju gebėjimu, kuris turi būti ugdomas visose mokomųjų dalykų srityse. Nacionalinėse bendrosiose programose taip pat apibrėžti 12 tarpdisciplininių tikslų, tarp kurių trys susiję su verslumo ugdymu:

- atsakomybės už kitus prisiėmimas, dalyvavimas savanoriškoje veikloje;
- karjeros planavimas;
- finansinio raštingumo ir pinigų valdymo gebėjimų ugdymas.

Ugdymo uždaviniai ir kryptys skiriasi priklausomai nuo moksleivių amžiaus ir mokomųjų dalykų sričių. Pavyzdžiui, gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos (angl. *science, technology, engineering and mathematics* (STEM) disciplinose daugiau dėmesio skiriama kūrybiškumui, planavimui, analizei, rizikos ir tendencijų vertinimui bei projektų valdymui. Tačiau geografijos ir istorijos dalykų metu labiau pabrėžiamas finansinių bei teisinių terminų ir kontekstų, taip pat bendrųjų verslo veiklos ir etikos principų suvokimas. Be to, mokyklos ugdymo programoje numatyta privaloma savanorystės praktika.

Mokymosi rezultatai

Apibrėžtų verslumo ugdymo mokymosi rezultatų nėra.

Mokytojų rengimas ir parama

Nacionalinėse bendrosiose programose VU suvokiamas kaip visas ugdymo sritis apimantis tikslas ir uždavinys. Programose rekomenduojami visapusiško ugdymo metodai (pavyzdžiui, asmenybės tobulėjimas ir aktyvusis mokymasis), tačiau jos nepateikia konkrečių gairių nė vienam iš bendrųjų gebėjimų ugdyti ar ugdymo uždaviniams įgyvendinti.

Kiekviena institucija turi teisę savarankiškai spręsti dėl VU integravimo į pirminio mokytojų rengimą.

Vengrijos nacionalinis profesinio mokymo ir suaugusiųjų švietimo institutas (vengr. NSZI) visiems mokykloje vykdomo PPM mokytojams organizuoja TPT verslumo mokymo kursą.

Malta

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Maltos suinteresuotosios šalys vartoja tokį verslumo ugdymo (VU) apibrėžimą, koks yra pateiktas nacionalinėse bendrosiose ugdymo programose:

„Verslumas suteikia vaikams ir jaunuoliams galimybę plėtoti gyvenimui reikalingus įgūdžius, leidžia jiems įveikti neapibrėžtumą, reaguoti į pokyčius ir būti kūrybiškiems. Minkštieji verslumo įgūdžiai apima socialinius įgūdžius ir verslumo nuostatas. Ugdant kietuosius verslumo įgūdžius daugiausiai dėmesio skiriama verslo gebėjimams, pavyzdžiui, verslo plano rengimui. Verslios elgsenos elementai (smalsumas, savarankiškumas, kūrybiškumas, iniciatyvos jausmas ir komandinė dvasia) stiprinami į bendrąją ugdymo programą integruojant verslumo programas, projektus ir veiklas.“⁽²⁴⁰⁾

Susijusi strategija

Maltoje nėra specifinės VU strategijos. Platesnėje vyriausybės strategijoje VU taip pat neapibrėžiamas. Tačiau VU įtrauktas į nacionalines bendrąsias programas (NBP).

NBP buvo pradėtos įgyvendinti 2012 m. ir apima pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą (ISCED 1–3). Švietimo ir užimtumo ministerija atsakinga už NBP įgyvendinimą, tačiau joms parengti buvo konsultuojamasi⁽²⁴¹⁾ su kitomis institucijomis, tarp jų – profesinės sąjungos, kitos atsakingos įstaigos, politinės partijos, pedagogai, moksleiviai ir jų tėvai.

Pagrindiniai tikslai

NBP siūlomas ugdymo požiūris, kuriuo mokykla matoma kaip visuma, sukurianti kūrybiškumo atžvilgiu palankią aplinką „bendravimui, plačiam mąstymui, originalumui, emociniam tobulėjimui, lyderystei, klausimų kėlimui, intuicijai, kritiniam mąstymui, gebėjimui spręsti problemas, versliai mąstysenai ir kultūrinės įvairovės tolerancijai bei saviraiškai“ ugdyti⁽²⁴²⁾. NBP įgyvendinimas siejamas su vidurinės mokyklos pažymėjimu ir aprašu⁽²⁴³⁾ – juose pateikiamos formalaus ir neformalaus ugdymo veiklos, kuriose moksleiviai dalyvavo.

Nuo 2016–2017 mokslo metų verslumo ugdymo mokymosi rezultatai bus tiesiogiai pateikiami ISCED 1–3 lygmenų, įskaitant mokykloje vykdomą PPM, visų privalomų ir pasirenkamų mokomųjų dalykų programose. Tai bus centralizuota, oficialiais dokumentais paremta rekomendacija. Jai įgyvendinti siekiant, kad VU palaipsniui būtų integruojamas į kiekvieną ugdymo pakopą, prireiks kelerių metų.

⁽²⁴⁰⁾ Prieiga per internetą: <<https://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Pages/default.aspx>> (žr. p. 38).

⁽²⁴¹⁾ Daugiau informacijos apie konsultavimo procesą: <<http://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Pages/default.aspx#Consultation> and http://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Documents/Consult_Docs/Analysis%20of%20Feedback_Entities.pdf>.

⁽²⁴²⁾ Prieiga per internetą: <<https://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Pages/default.aspx>> (žr. p. 38).

⁽²⁴³⁾ Prieiga per internetą: <<http://skola.edu.mt/wp-content/uploads/2012/11/handbookweb.pdf>
<<http://weavefx.com/smcboys/wp-content/uploads/2015/06/SSCP-circular-to-parents.pdf>>.

Konkretūs veiksmai

- Pateikiamos tarpdisciplininės temos „Verslumo, kūrybiškumo ir naujovių diegimo ugdymas“ gairės.
- Iškeliami šie ISCED 1 lygmens VU uždaviniai: moksleiviai turi vertinti procesus, kuriais kuriamos ir įgyvendinamos naujos idėjos; suprasti ir tobulinti gebėjimą sugalvoti, sukurti ir vertinti naujus produktus, kurie padeda jiems ir kitiems žmonėms prisitaikyti prie pokyčių visuomenėje; rizikuoti, planuoti, demonstruoti atkaklumą ir pasitelkti vaizduotę naujiems produktams kurti; siekti pasitikėjimo savo jėgomis ir gebėjimo būti naudingam ir veiksmingam sau pačiam, savo draugams, klasei ir mokyklai ⁽²⁴⁴⁾;
- iškeliami tokie ISCED 2–3 lygmenų VU uždaviniai – moksleiviai turi būti paruošti numatyti pokyčius, juos inicijuoti ir įveikti; turi plėtoti savo organizacinius gebėjimus; plėtoti grupės dinamikos, rizikos vertinimo ir konfliktų sprendimo įgūdžius ⁽²⁴⁵⁾.

Stebėsenos sistema

2014–2015 m. VU, kaip tarpdisciplininės temos, integracija nebuvo stebima arba vertinama, tačiau stebėsenos procesą planuojama pradėti vykdyti jau 2016–2017 mokslo metais įgyvendinant Mokymosi rezultatų sistemą (MRS) bei Mokymosi ir vertinimo programas (MiVP).

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas įgyvendinamas remiantis centralizuotomis rekomendacijomis ir nuo 2016–2017 mokslo metų bus tiesiogiai įtrauktas į mokyklos ugdymo programą. VU – vienas iš tarpdisciplininių temų, apibrėžtų nacionalinėse bendrosiose programose, reglamentuojančiose visų pradinį, pagrindinių ir vidurinių mokyklų programas (ISCED 1–3). Šiuo metu rengiama mokymosi rezultatų sistema. Ji remiasi NBP pateiktais pasiūlymais ir padeda VU kaip tarpdisciplininę temą plėtoti dar išsamiau, apibrėžiant jos konkrečius mokymosi rezultatus. Tuo pačiu metu kiekvienam ISCED 1–3 lygmenų mokomajam dalykui kuriamos MiVP. Šiose programose specifiniai VU uždaviniai, kurie apibrėžiami Mokymo rezultatų sistemoje, integruojami į visų ugdymo pakopų visus mokomuosius dalykus.

Iškeliami tokie bendri VU kaip tarpdisciplininės temos tikslai – suteikti moksleiviams žinių, gebėjimų ir formuoti nuostatas, kurios padėtų jiems versliai elgtis ir įgyti įgūdžių, kurie visą gyvenimą didintų jų įsidarbinamumo galimybes greitai besikeičiančioje komercinėje, ekonominėje ir socialinėje aplinkoje. Šie tikslai taip pat apima gebėjimą būti versliais piliečiais ne tik pramonės ir užimtumo, bet ir kitose srityse. Šiems tikslams siekti būtina ugdyti bendrus minkštuosius asmeninius ir tarpasmeninius įgūdžius, kurie reikalingi versliai asmenybei; taip pat svarbu puoselėti verslumo žinias ir suvokimą, kurie yra privalomi norint pasiekti iškeltų verslumo tikslų, be to, išsiugdyti verslią mąstyseną, kuri leistų žmogui būti kūrybiškam ir novatoriškam.

Mokymosi rezultatai

Šiuo metu rengiama mokymosi rezultatų sistema (MRS). Mokymosi ir vertinimo programos (MiVP) yra kuriamos kiekvienam iš 48 specifinių mokomųjų dalykų, kurių mokoma ISCED 1–3 lygmenimis. Šiose programose apibrėžiamos kiekvienos ugdymo pakopos ir kiekvieno mokomojo dalyko VU mokymosi

⁽²⁴⁴⁾ NBP, 2012, p. 52.

⁽²⁴⁵⁾ NBP, 2012, p. 59.

rezultatai. MiVP padės užtikrinti universalių VU mokymosi rezultatų nuoseklumą ir perimamumą per visą privalomojo ugdymo programą ir kiekviename mokomajame dalyke.

Mokytojų rengimas ir parama

Nors šiuo metu šalyje nėra centralizuotų rekomendacijų ir gairių dėl mokytojų rengimo arba pagalbos mokytojams verslumo ugdymo srityje, jos yra rengiamos kartu su Mokymosi rezultatų sistema (MRS) ir bus pradėtos taikyti 2016-2017 mokslo metais.

Maltos universitetas – vienintelė institucija, rengianti kvalifikuotus mokytojus – neturi nė vienos oficialios bakalauro ar magistro programos, į kurią įeitų TPT veikla VU tematika. Tačiau tikėtina, kad TPT veiklos bus organizuojamos per programą „Maltos jaunimo laimėjimai – naujoji įmonė“ (angl. JA–YE) siekiant supažindinti mokytojus su šios iniciatyvos teikiamomis mokymo programomis ir VU mokymo metodikomis.

Nyderlandai

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Nyderlanduose vartojamas Europos teminės darbo grupės verslumo ugdymo (VU) klausimais priimtas apibrėžimas:

„Verslumo ugdymas vyksta ten, kur besimokantys tobulina savo gebėjimus ir mąstyseną siekdami kūrybiškas idėjas paversti verslo veiksmis. Tai bendrasis visų besimokančiųjų gebėjimas, padedantis asmenybei tobulėti, tapti aktyviu piliečiu, integruotis į visuomenę bei įsidarbinti. Verslumo ugdymas svarbus visame visą gyvenimą trunkančiame mokymosi procese, visoms mokymosi disciplinoms ir visoms ugdymo ir mokymosi formoms (formaliajam, neformaliajam ir savišvietai), kurios prisideda ugdant verslumo dvasią ar elgesį turint komercinį tikslą arba jo neturint“⁽²⁴⁶⁾.

Anot Švietimo ministerijos ekspertų:

„Verslumas reiškia žmogaus sugebėjimą idėjas paversti veiksmis. Jis apima kūrybiškumą, inovacijų diegimą, gebėjimą rizikuoti ir gebėjimą siekti išskeltų tikslų. Verslumas – tai gebėjimas pastebėti galimybes ir jomis naudotis, rodyti iniciatyvą, būti aktyviam ir kūrybingam, spręsti problemas; verslumas reiškia atkaklumą, komandinį darbą ir bendravimą, taip pat kultūrinių ir moralinių aspektų suvokimą.“

Susijusi strategija

Nyderlanduose šiuo metu nėra nacionalinės verslumo ugdymo strategijos.

Iki 2012 m. VU turėjo strateginę paramą, kurią teikė Ūkio reikalų, Švietimo, kultūros ir mokslo bei Žemės ūkio, gamtos ir maisto kokybės ministerijos. 2005 m. ministerijos pradėjo VU skatinimo programą „Mokomės verslumo“ (nyderl. *Leren Ondernemen*), kurią 2007–2012 m. tęsė Švietimo ir verslumo veiksmų programa⁽²⁴⁷⁾. Tai buvo nacionalinio finansavimo sistema, remianti VU integraciją į švietimo institucijų politiką ir organizaciją siekiant didinti verslių mąstyseną ir elgseną turinčių moksleivių skaičių. Įgyvendinus veiksmų planą, švietimo srityje įvyko aiškūs pokyčiai – verslumui pradėta skirti daugiau dėmesio. Taip pat įgyvendintas dar vienas programos uždavinys – vis daugiau švietimo institucijų įtraukia verslumo ugdymą į savo programas, suteikdamos šiai disciplinai pastovesnę vietą.

Nyderlanduose įgyvendinama platesnio pobūdžio su verslumu ir inovacijomis⁽²⁴⁸⁾ susijusi strategija – šalyje aiškiai pabrėžiamas poreikis tobulinti švietimo ir mokymosi sritį skatinant švietimo ir verslo bendradarbiavimą bei siejant anksčiau ir šiuo metu vykdomą VU veiklą.

⁽²⁴⁶⁾ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/documents/entrepreneurship-report-2014_en.pdf>.

⁽²⁴⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://www.onderwijsonderneemt.nl/english/action_programme_education_and_entrepreneurship>.

⁽²⁴⁸⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.government.nl/topics/entrepreneurship-and-innovation/contents/investing-in-top-sectors>>.

Ugdymo programos viduje

Nyderlanduose mokyklos turi autonomijos teisę. Nors valstybė neturi nacionalinės VU strategijos, daug mokyklų skiria VU dėmesio, tačiau pačios sprendžia dėl šios disciplinos įtraukimo į programą ir dėl jos mokymo metodų.

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programose verslumo ugdymas nėra tiesiogiai paminėtas. Tačiau mokyklos vykdo verslumo programas, pavyzdžiui, programą „Jaunieji verslininkai“ (nyderl. *Jong Ondernemen*)⁽²⁴⁹⁾, kurią finansuoja Nyderlandų Vyriausybė, siekdama įgyvendinti VU pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo, PPR ir universiteto lygmenyse⁽²⁵⁰⁾. Pradinės mokyklos lygmeniu šių iniciatyvų dėmesio centre visų pirma yra „versli elgsena“: skatinamas charakterio tobulinimas, kūrybiškumas, į sprendimą orientuotas mąstymas (problemų sprendimas), į prekybą arba ekonomiką orientuotas mąstymas ir susiję veiksmai, taip pat socialinių gebėjimų ugdymas. Vaikai skatinami patys imtis iniciatyvos įgyvendindami trumpalaikius (kelių savaičių arba mėnesių trukmės) projektus.

Į bendrojo vidurinio ugdymo – aukštesniojo bendrojo tęstinio ugdymo (nyderl. *hoger algemeen voortgezet onderwijs* (HAVO) ir priešuniversitetinio ugdymo (nyderl. *voorbereidend wetenschappelijk onderwijs* (VWO) – programas verslumo komponentai yra įtraukti, labiausiai į ekonomikos ir visuomenės dalyką. Tam tikros mokyklos yra specializuotos verslumo mokyklos – jos įeina į Verslazijų (angl. *Entreprenasium*)⁽²⁵¹⁾ tinklą, ir šios mokyklos valdomos mokytojų kartu su moksleiviais, arba vadinamos technazijomis⁽²⁵²⁾. Tokiose mokyklose techninės disciplinos derinamos su novatorišku verslumu, pavyzdžiui, dirbant su išorės užsakovais.

Ikiprofesinio ugdymo pakopoje (nyderl. *voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs* (VMBO) 2015 m. vykdomas bandomasis projektas „Ekonomika ir vadyba (verslumas)“, kuriame verslumo įgūdžiams skiriama daug daugiau dėmesio nei iki šiol. Be to, vyksta įvairių mokyklų, profesinio mokymo kolegijų (nyderl. ROC) ir žemės ūkio profesinių kolegijų (nyderl. AOC) bendradarbiavimas siekiant užtikrinti tęstinį verslumo mokymąsi.

Mokykloje vykdomame PPM mokoma verslumo įgūdžių, įskaitant įmonei steigti ir valdyti reikalingas žinias ir gebėjimus – šią programą baigusiems moksleiviams išduodamas verslumo pažymėjimas. Toks pažymėjimas skirtas visiems profesinio vidurinio ugdymo (nyderl. *middelbaar beroepsonderwijs* (MBO) moksleiviams, o pažymėjimą suteikiančios programos metu jaunuoliai tobulina verslumo įgūdžius ir ruošiami verslininko karjerai. Mokykloje vykdomo PPM pakopoje taip pat yra kitų verslininkystės kvalifikacijų, pavyzdžiui, moksleiviai įgyja mažmeninės prekybos verslininko arba viešojo maitinimo ir kepyklos savininko kvalifikaciją. Vykdomos specialios mokymo programos, rengiančios jaunimą tapti verslininkais. Profesinio mokymo pakopoje tokios mokymo programos susideda iš kvalifikacijos ir vieno ar kelių pasirenkamųjų dalių (nyderl. *keuzedelen*). Esant šioms pasirenkamiesiems elementams beveik visi profesinio mokymo moksleiviai gali pasirinkti VU srities pasirenkamąją dalį.

⁽²⁴⁹⁾ Prieiga per internetą: <www.jongondernemen.nl>.

⁽²⁵⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/06/10/ondernemen-kun-je-niet-vroeg-genoeg-leren.html>>.

⁽²⁵¹⁾ Prieiga per internetą: <www.entreprenasium.nl>.

⁽²⁵²⁾ Prieiga per internetą: <www.technasium.nl>.

Mokymosi rezultatai

Mokymosi rezultatai nėra tiesiogiai apibrėžti, nes valstybė neturi pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo pakopas apimančios strategijos. Mokykloje vykdomo PPM turinys, kurį moksleiviai turi žinoti, apibūdinamas kvalifikacijų aprašuose.

Darbdavių, darbuotojų ir švietimo institucijų atstovai bendradarbiauja siekdami sukurti Nyderlandų kvalifikacijų struktūros kvalifikacijų aprašus ⁽²⁵³⁾. Šiuose aprašuose apibūdinama, ką būsimasis specialistas, išlaikęs baigiamąjį egzaminą, privalo žinoti ir gebėti daryti. Profesinio mokymo nacionalinė kvalifikacijų struktūra remiasi Europos kvalifikacijos sąranga (EKS). Šia struktūra užtikrinama, kad visoje šalyje absolventų gebėjimai yra vienodi.

Mokytojų rengimas ir parama

Nyderlandų mokytojų rengimo institucijos turi autonomiją ir neprivalo mokyti verslumo.

Dvejų metų trukmės projekte „Verslus mokytojas“ (nyderl. *De ondernemende docent*), kurį inicijavo Nyderlandų verslumo agentūra (nyderl. *Rijksdienst voor Ondernemend Nederland*), buvo siekiama skatinti pradinio ugdymo mokytojų rengimo kolegijas (nyderl. PABO) stiprinti savo pedagogų ir studentų žinias apie verslią elgseną. Projekto veiklos baigėsi 2015 m. gruodį. Šiuo projektu buvo pasiekta tai, kad keletas PABO priėmė sprendimą tęsti integruotą verslumo ugdymą į savo programas ir įgyvendinti savo organizacijose.

Projektu „Edison“ ⁽²⁵⁴⁾, kurį nuo 2013 m. kofinansavo ES visą gyvenimą trunkančio mokymosi programa, siekiama integruoti verslumą į profesinio mokymo programų kryptis. Projekte dalyvauja partneriai iš 6 šalių (Nyderlandų, Airijos, Ispanijos, Italijos, Austrijos ir Jungtinės Karalystės). Jau yra parengta programa, padedanti profesinio mokymo mokytojams plėtoti savo verslumo įgūdžius. Nyderlandų profesinio mokymo kolegijų asociacija (nyderl. MBO Raad) ir kolegija „Alfa“ kviečia Nyderlandų profesinio mokymo mokytojus mokytis pagal šią programą.

⁽²⁵³⁾ Kvalifikacijų aprašai remiasi Europaso pažymėjimo priedėliu. Daugiau informacijos: <<http://en.europass.nl/node/91>>, o pažymėjimų pavyzdžių rasite čia: <http://cs.s-bb.nl/?SES_LANG=6>.

⁽²⁵⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.edisonentrepreneurship.eu/>>.

Austrija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Austrijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²⁵⁵⁾.

Tačiau Austrijoje taikomas aiškiai apibrėžtas verslumo ugdymo (VU) modelis, kuris vadinamas TRIO VU modeliu ⁽²⁵⁶⁾. Juo propaguojama ankstyva VU integracija į ugdymo programą:

- 1 lygis: bendrasis verslumo ugdymas;
- 2 lygis: verslumo kultūra;
- 3 lygis: verslumo ir pilietiškumo ugdymas.

Susijusios strategijos

Specifinės VU strategijos nėra; tačiau VU įeina į tris platesnio pobūdžio strategijas:

- Visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija LLL: 2020 ⁽²⁵⁷⁾ – aktualiausia verslumo ugdymui;
- „Gründerland Österreich“ ⁽²⁵⁸⁾;
- Austrijos jaunimo strategija ⁽²⁵⁹⁾.

A) Visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija LLL:2020

Ji įgyvendinama 2011–2020 m. Strategija apima ISCED 1–8 lygmenis ir yra aktualiausia VU.

Pagrindiniai strategijos LLL:2020 tikslai:

Pagrindinis strategijos tikslas – skatinti mokymąsi, kuris kelia iššūkius besimokantiems ir skatina juos suindividualinti mokymosi kryptis. Strategijoje numatomos 10 veiksmų kryptys.

Konkretūs strategijos LLL:2020 veiksmai

Strategijoje VU laikomas skersine tema – kaip vienas iš Europos bendrųjų gebėjimų, ir šis požiūris užtikrina, kad VU reglamentuojamas nacionalinės sistemos. 2 veiksmų kryptyje verslumas vadinamas vienu iš aštuonių bendrųjų gebėjimų ir jam ugdyti numatoma viena konkreti priemonė: „rengti naujas ugdymo programas (visų tipų mokykloms), kuriomis nuosekliai siekiama užtikrinti mokymosi rezultatus ir tvarumą, ir tarpdisciplininius mokymo modulius, kurie skirti bendriesiems gebėjimams ugdyti.“ 8 veiksmų kryptyje verslumui skiriamas ypatingas dėmesys, o šios krypties vizijoje teigiama: „visą gyvenimą trunkančio mokymosi koncepcija – esminis ekonomikos ir darbo rinkos politikos elementas, kuris skatina įmonių konkurencingumą ir didina darbuotojų galimybes darbo rinkoje.“

⁽²⁵⁵⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²⁵⁶⁾ TRIO modelį parengė Verslumo ugdymo centras mokyklų inovacijų tikslais „EESI-Impulse“ (prieiga per internetą: <<http://www.eesi-impulszentrum.at>>), o jo įgyvendinimą mokyklose (ypač profesinio mokymo mokyklose ir kolegijose) finansuoja ministerija.

⁽²⁵⁷⁾ Prieiga per internetą: <https://www.bmbf.gv.at/ministerium/vp/2011/lll-arbeitspapier_ebook_gross_20916.pdf?4dtiae>.

⁽²⁵⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://www.bmwf.gv.at/Presse/Documents/BMFW_Land_der_Gruender_NEU.pdf>.

⁽²⁵⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.youthpolicy.org/national/Austria_2013_Youth_Strategy.pdf>.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas strategijoje LLL:2020

Strategiją įgyvendina Federalinė švietimo, menų ir kultūros ministerija, Federalinė mokslų ir tyrimų ministerija, Federalinė darbo, socialinių reikalų ir vartotojų teisių apsaugos ministerija ir Federalinė ekonomikos, šeimos ir jaunimo ministerija.

Strategijos LLL:2020 stebėsenos sistema

Strategijos įgyvendinimą kontroliuoja darbo grupė, sudaryta iš ministerijų atstovų ir išorės partnerių nacionalinės platformos. Be metinių ataskaitų, 2020 m. darbo grupė pateiks galutinę ataskaitą dėl pasiekimų, kurioje bus pateiktos tolesnės rekomendacijos. Strateginių tikslų įgyvendinimas matuojamas pagal standartus, kurie remiasi nacionaliniais ir ES projektais ir kurie turi specifinių santykių išraišką.

B) *Gründerland Österreich*

Strategijos „Steigėja šalis – Austrija“ pagrindinis tikslas – gerinti verslininkystės ekosistemą. Vienoje iš jos temų „Žinomumo didinimas“ numatomi šie su VU susiję veiksmai: 17 veiksmas – finansinio raštingumo tobulinimas; 20 veiksmas – vaikų verslumo dvasios skatinimas ir verslios mąstysenos komunikavimas visoje švietimo sistemoje; 21 veiksmas – verslumo svarbos visuomenėje didinimas.

C) Austrijos jaunimo strategija

Verslumo ugdymas taip pat įeina į Austrijos jaunimo strategiją, kuri remiasi ES jaunimo 2010–2018 metų strategija. Strategija turi matuojamus tikslus ir rekomendacijas dėl konkrečių priemonių, tarp kurių: verslumo ugdymo masto didinimas, didesnis praktikos firmų skaičius ir didesnis dalyvaujančių projektuose ir savanorystės veikloje jaunuolių skaičius.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas – tarpdisciplininis ISCED 3 lygmens (įskaitant mokykloje vykdomą PPM) tikslas, juo siekiama suteikti moksleiviams suvokimą apie verslią mąstyseną (verslią dvasią) ir verslią elgseną. Tokiu būdu moksleiviams suteikiama galimybė imtis nuosavo verslo, dirbti savo pačių ir visuomenės labui arba tapti intrapreneriais, t. y. samdomais darbuotojais.

Verslumo ugdymas integruotas į ISCED 1–3 (įskaitant mokykloje vykdomą PPM) lygmenų privalomus mokomuosius dalykus. Jo dėmesio centre – verslus, patirtinis mokymasis. Nacionaliniuose standartuose apibrėžiami specifiniai verslumo gebėjimai. Taip pat verslumo ugdymas, kaip privalomas dalykas, įtrauktas į ISCED 1 lygmens bendrojo ugdymo programą, į ISCED 2–3 lygmenų geografiją ir ekonomiką ir į mokykloje vykdomo PPM programos verslo studijas.

Be to, įgyvendindamos „atvirųjų mokyklų“ uždavinį, mokyklos gali užmegzti ryšius su išoriniu pasauliu, vykdydamos mokymąsi už klasės ribų ir papildydamos tradicinį mokymą mokyklos renginiais. Kompanijos, viešosios organizacijos ir pan. gali suteikti mokymui(si) palankią aplinką ir praktinio mokymosi galimybę realaus gyvenimo aplinkoje.

Mokymosi rezultatai

Daug ugdymo programų yra nukreiptos į gebėjimus, remiasi TRIO modeliu ⁽²⁶⁰⁾ ir moko verslumo, ypač mokykloje vykdomo PPM pakopoje. Mokymosi rezultatai taip pat remiasi TRIO modeliu, o sukurta Austrijos verslumo gebėjimų orientacinė sistema ⁽²⁶¹⁾ atlieka gairių funkciją.

Mokytojų rengimas ir parama

Šiuo metu VU yra privaloma disciplina tik būsimiems vidurinių mokyklų (įskaitant mokykloje vykdomą PPM) ekonomikos ir geografijos mokytojams. Tačiau Austrijoje šiuo metu vyksta PMR reforma ir daugelis naujų PMR mokymo programų (kurios bus pradėtos įgyvendinti 2016–2017 mokslo metais), skirtų vidurinio ugdymo mokytojams, dar nėra išleistos. TPT mokymuose taip pat gali dalyvauti tik vidurinio ugdymo ekonomikos ir geografijos mokytojai.

Verslumo ugdymo mokyklų inovacijų tikslais centras „EESI-Impulse“, kurį finansuoja Švietimo ir moterų reikalų ministerija, yra šalies verslumo ugdymo kompetencijų centras. Jis suteikia prieigą prie mokomosios medžiagos internete, kuri buvo parengta kartu su Verslumo mokymo iniciatyva (angl. *Initiative for Teaching Entrepreneurship* (IFTE) ir kitomis suinteresuotosiomis šalimis. Nuo 2011 m. centras vykdo EESI verslumo mokyklų sertifikavimo programą. Regioniniu lygmeniu dirba EESI koordinatoriai. Jie koordinuoja projektines verslumo grupes ir joms vadovauja.

⁽²⁶⁰⁾ Daugiau informacijos apie šią metodiką pateikta šios ataskaitos 3.3.3 skirsnyje.

⁽²⁶¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.eesi-impulszentrum.at/wp-content/uploads/2014/01/PosterReferenzrahmen-092014.pdf>>.

Lenkija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Verslumo ugdymu (VU) siekiama plėtoti moksleivių įgūdžius ir nuostatas, kurios paruoštų jaunuolius aktyviam, visam pasauliui atviram gyvenimui; taip pat siekiama suteikti jaunimui žinių, kurios padėtų prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų. Verslumas – tai įvairių įgūdžių, pavyzdžiui, iniciatyvumo, projektų planavimo, tikslų siekimo, savęs realizavimo, rizikos prisiėmimo, darbo komandoje ir gebėjimo įveikti nesėkmę ir padaryti prasmingas išvadas, tobulinimas. Taip pat verslumas padeda formuoti požiūrį į kūrybiškumą, atsakomybę ir norą imtis iniciatyvos ⁽²⁶²⁾.

Susijusi strategija

Lenkijoje nėra specifinės VU strategijos, tačiau verslumo ugdymą apibrėžia kelios platesnio pobūdžio strategijos. Aktualiausia iš jų yra Visą gyvenimą trunkančio mokymosi perspektyvos strategija ⁽²⁶³⁾, kurioje apibrėžiama nacionalinė visą gyvenimą trunkančio švietimo ir mokymosi strateginė programa. Šioje 2013–2020 m. strategijoje apimamos visos ugdymo pakopos.

Pagrindiniai tikslai

Strategijoje išskeliami penki tikslai:

- skatinti kūrybiškumą ir inovacijų diegimą;
- parengti aiškią ir nuoseklią nacionalinę kvalifikacijų sistemą;
- teikti įvairias ir prieinamas ankstyvojo ugdymo ir švietimo formas;
- pritaikyti ugdymą ir mokymą atsižvelgiant į tvarios ekonomikos poreikius ir darbo rinkos pokyčius;
- gerinti darbo aplinką, skatinti bendruomenės dalyvavimą ir suaugusiųjų mokymąsi, atsižvelgti į socialinius poreikius.

Konkretūs veiksmai

VU bendrai paminėtas dviejuose tiksluose:

- **1 tikslė** pabrėžiamas poreikis plėtoti jaunimo kūrybiškumą, verslumą ir gebėjimą diegti inovacijas siekiant padėti jauniems žmonėms įveikti socialinius ir asmeninius gyvenimo iššūkius;
- **4 tikslė** nurodomas poreikis plėtoti praktinius įgūdžius ir verslumą bendrojo lavinimo mokyklose siekiant parengti jaunimą darbo rinkai ir išmokyti naudotis jos galimybėmis.

Strategijoje taip pat pateikiamos nuorodos į sritis, kurios yra neatsiejamoms nuo VU, pavyzdžiui, į ypatingą kūrybiškumo svarbą, paminėtą 1 tikslė, ir į verslo kompanijų ir pramonės arba viešųjų institucijų specialistų įsitraukimo į ugdymą ir mokymą svarbą 4 tikslė.

⁽²⁶²⁾ Prieiga per internetą: <http://men.gov.pl/wp-content/uploads/2014/01/pll_2013_09_10zal_do_uchwaly_rm.pdf>.

⁽²⁶³⁾ Prieiga per internetą: <<http://men.gov.pl/jakosc-edukacji/planowanie-strategiczne-i-uczenie-sie-przez-cale-zycie/perspektywa-uczenia-sie-przez-cale-zycie.html>>.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Vyriausybė: Ministro Pirmininko kanceliarija, Nacionalinio švietimo ministerija, Mokslo ir aukštojo mokslo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Ūkio ministerija, Plėtros ministerija, Šeimos, darbo ir socialinės politikos ministerija.

Suinteresuotosios šalys: Lenkijos įmonių plėtros agentūra, mokslininkų bendruomenė, verslininkai, darbininkai, pilietinė visuomenė ir bankai.

Iš jų Ūkio ministerija ir Lenkijos įmonių plėtros agentūra yra svarbiausi veikėjai, remiantys verslumą politiniu lygmeniu. Abi organizacijos aktyviai dalyvauja kuriant ir veiksmingai įgyvendinant su verslumu ir inovacijomis susijusią strategiją. Lenkijos nacionalinis bankas (lenk. *Narodowy Bank Polski*) taip pat jau daug metų skatina jaunimo ekonominį ir finansinį švietimą ⁽²⁶⁴⁾.

Stebėsenos sistema

Strategijos koordinavimą ir stebėseną vykdo tarpministerinė visą gyvenimą trunkančio mokymosi grupė, sudaryta iš pirmiau minėtų ministerijų atstovų. Grupės nariai analizuoja bendrųjų gebėjimų, įskaitant verslumą, ugdymą, stebi įgyvendinimą ir užtikrina įgūdžių bei kvalifikacijų tobulinimo priemonių vertinimą.

Europos ir nacionaliniu lygmenimis bus taikomi strategijos „Europa 2020“ ir 2020 m. strateginės švietimo ir mokymo programos „ET 2020“ standartai. Regioninių visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategijų, kaip dalies bendrųjų regioninių strategijų, rengimas yra esminis veiksnys įgyvendinant visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategiją nacionaliniu lygmeniu. Taip pat, įgyvendinus strategiją, bus atliekamas *ex post* vertinimas.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

VU tiesiogiai integruotas į mokyklos ugdymo programą.

ISCED 2–3 lygmenų privalomo dalyko „Žinios apie visuomenę“ metu moksleiviai turi dalyvauti mokomajame projekte (kuriam skiriama 20 % dalyko ISCED 2 lygmenyje ir 10 % – ISCED 3 lygmenyje).

ISCED 3 lygmens privalomo dalyko „Įvadas į verslininkystę“ metu moksleiviai įtraukiami į socialinę ir pilietinę veiklą, tobulindami savo kūrybiškumą įgūdžius ir iniciatyvumą. Laisvai pasirenkamame dalyke „Praktinė ekonomika“ moksleiviai įgyvendina savarankišką mokomąjį projektą.

⁽²⁶⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/informacje/dzialalnosc_educacyjna.html>.

Mokymosi rezultatai

Bendrosiose ugdymo programose apibrėžiama daug įvairių VU mokymosi rezultatų iš skirtingų ISCED lygmenų ir skirtingų mokomųjų dalykų (privalomų ir laisvai pasirenkamų). Mokymosi rezultatai yra tarpusavyje susiję ir kuriami kiekvienam ISCED lygmeniui. Pavyzdžiui:

- „Žinios apie visuomenę“ (ISCED 2–3):
 - problemų atpažinimas ir sprendimas (ISCED 3);
- „Įvadas į verslininkystę“ (ISCED 3):
 - bendravimas ir problemų sprendimas
 - ekonomika ir įmonė
 - planavimas ir karjeros tobulinimas
 - etikos taisyklės
- „Praktinė ekonomika“ (ISCED 3):
 - gebėjimas planuoti ir įgyvendinti projektą, analizuoti jo rezultatus.

Mokytojų rengimas ir parama

PMR programose neteikiama specialių VU mokymų, nes aukštojo mokslo institucijos turi autonomijos kurdamos studijų programas pagal Nacionalinius mokytojų rengimo standartus.

TPT veiklos apskritai nėra privalomos, tačiau būtinos siekiant tobulinti karjerą. TPT mokymus vykdo centrinio lygmens institucijos: Švietimo plėtros centras (pl. *Ośrodek Rozwoju Edukacji* (ORE) ir regioniniai ir rajonų TPT centrai. ORE vykdo TPT mokymus VU tematika visiems pagrindinio ir bendrojo vidurinio ugdymo mokytojams. „Lenkijos jaunimo laimėjimai“ taip pat organizuoja TPT veiklas VU temomis visiems pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo, įskaitant mokykloje vykdomą PPM, mokytojams.

Taip pat mokytojai gali dalyvauti pasirenkamuosiuose TPT mokymuose, seminaruose arba nemokamose konferencijose, skirtose padėti mokytojams mokytis su VU susijusius mokomuosius dalykus. Pavyzdžiui, mokymo kursą „Būti versliam“ arba kursą „Ekonomika mokykloje“ (mokymuose nagrinėjama verslumo tema ir kitos platesnės temos) vykdo Poznanės ir Liublino pedagogų mokymo centrai. Mokytojai taip pat skatinami dalyvauti projektuose ir konkursuose kartu su savo moksleiviais, pavyzdžiui, mokymo programa „Finansiškai aktyvus“ (pl. *Finansoaktywni* ⁽²⁶⁵⁾) – tai pagrindinių mokyklų mokytojams ir moksleiviams skirta finansinio švietimo programa, kurią organizuoja Finansų ministerija.

Regioninių lygmeniu pedagogai gali naudotis tam tikrais išteklių per viešųjų pedagoginių bibliotekų tinklus, o prieigą prie internete paskelbtų išteklių – visoje šalyje ⁽²⁶⁶⁾. Pilietiškumo ugdymo centras ⁽²⁶⁷⁾ taip pat vykdo projektus VU srityje ir aprūpina mokomąja medžiaga šia tema.

Ūkio ministerija organizuoja švietimo klasterius ⁽²⁶⁸⁾, ypatingą dėmesį skirdama geresniam švietimo ir mokymo (ypač profesinio) bei verslo bendradarbiavimui regioninių lygmeniu.

⁽²⁶⁵⁾ Prieiga per internetą: <http://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/finansoaktywni-program-edukacyjny-dla-uczniow-i-nauczycieli-szkol-gimnazjalnych.html>

⁽²⁶⁶⁾ Prieiga per internetą: <http://www.ore.edu.pl/wydzialy/rozwoju-kompetencji-spoecznych-i-obywatelskich>

⁽²⁶⁷⁾ Prieiga per internetą: <http://www.ceo.org.pl/pl/biblioteka-materialow/przedsiębiorczość-i-ekonomia>

⁽²⁶⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorczości/Szkolnictwo+zawodowe/Klasy+edukacyjne>

Portugalija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Nacionalinis apibrėžimas pateiktas *Pilietiškumo ugdymo gairėse* ⁽²⁶⁹⁾, kurias 2012 m. gruodžio mėn. parengė Švietimo generalinis direktoratas:

„Verslumo ugdymu (VU) siekiama populiarinti galimybes įgyti žinių, įgūdžių ir nuostatų, kurios skatina ir užtikrina idėjų, iniciatyvų ir projektų plėtrą siekiant kurti, diegti naujoves ir pokyčius žmogaus gyvenime atsižvelgiant į visuomenės keliamus iššūkius.

VU perkeliama būsiais prisidedama prie skirtingų mokomųjų dalykų, taip pat prie sričių, su mokomaisiais dalykais nesusijusių, o visa tai įgyvendinama per užsiėmimus ir projektus, kurie vyksta patiems moksleiviams, siekiantiems daryti pokyčius, dalyvaujant.“

Susijusi strategija

Portugalijoje šiuo metu nėra nacionalinės VU strategijos.

Regioninės verslumo skatinimo strategijos yra labai svarbios. Jas įgyvendinant siekiama įtvirtinti verslumą kaip stiprios ir tvoros regioninės ekonomikos pagrindą. Portugalijoje regionai turi lemiamą vaidmenį, nes būtent jie yra pagrindiniai universitetų, įvairių tyrimų ir švietimo organizacijų bei mažų ir vidutinių įmonių instituciniai partneriai. Tam tikros idėjos, skirtos pažangiosios specializacijos strategijai įgyvendinti, pavyzdžiui, visą gyvenimą trunkantis mokymasis tyrimų ir inovacijų srityje, padeda plėtoti inovacijas, tobulinti verslų moksleivių požiūrį ir bendradarbiauti su regionuose esančiomis įmonėmis, dirbančiomis inovacijų diegimo srityje, stiprinant tokiu būdu savo įsitraukimą į ekonominę regionų plėtrą.

Šalyje sėkmingai veikia vyriausybės departamentų ir išorės organizacijų tinklas, kuris bendradarbiauja būtent šioje politinėje srityje.

Portugalija dalyvauja įvairiuose Europos projektuose, kuriuose bandoma VU metodika. Vienas iš tokių pavyzdžių – Europos *Erasmus+* finansuojamas projekto „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“ ⁽²⁷⁰⁾ politinio lygmens eksperimentas, kurį administruoja Portugalijos verslumo ugdymo platforma ⁽²⁷¹⁾. Tai plati, šešias valstybes jungianti ES iniciatyva, kurios tikslas – išbandyti ir skatinti praktinės verslininkystės patirties integravimą į privalomojo ugdymo programą.

⁽²⁶⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://dge.mec.pt/educacao-para-cidadania-linhas-orientadoras-0: http://dge.mec.pt/sites/default/files/ECidadania/citizenship_education_guidelines.pdf>.

⁽²⁷⁰⁾ Prieiga per internetą: <www.youthstartproject.eu>.

⁽²⁷¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.peep.pt>>.

Taip pat vykdoma vyriausybės sukurta iniciatyva, pavadinta Verslumo ir inovacijų strategine programa ⁽²⁷²⁾, kuria siekiama „skatinti kūrybiškumą, skaitmeninį raštingumą, mokslinę ir technologinę kultūrą ir verslumą“ visose ugdymo pakopose“. Šią programą remiančiuose teisės aktuose ⁽²⁷³⁾ pabrėžiami du veiksmi:

- 4.1.1. skatinti eksperimentinį komponentą pagrindiniame ir viduriniame ugdyme – siekiant gerinti patirtinį mokymąsi mokslų srityse ir nustatyti patobulintus laboratorinio darbo reikalavimus. Taip pat siekiama skatinti kūrybiškumą, komandinį darbą, plėtros veiklas ir rizikos prisiėmimą, tokiu būdu prisidedant prie organizacijos kultūros ir atskaitomybės ugdymo nuo pirmųjų privalomojo ugdymo metų;
- 4.1.2. iniciatyva „INOVA! – mokymosi įmonė“: jaunimas skatinamas plėtoti iniciatyvas, padedančias spręsti bendruomenių, kuriose šie jaunuoliai dirba, problemas; be to, iniciatyvos pagrindu gali vykti (regioniniai, nacionaliniai) konkursai.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas įtrauktas į švietimą reglamentuojančius dokumentus: 2012 m. liepos 5 d. įstatyminių potvarkių Nr.139/2012, atnaujintą 2013 m. liepos 10 d. įstatyminiu potvarkiu Nr. 91/2013, ⁽²⁷⁴⁾ kuriuo apibrėžiamas pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų organizavimas ir valdymas. Verslumo ugdymas integruotas į ugdymo programos sritį „Pilietiškumo ugdymas“.

ISCED 1–2 lygmenimis VU įtrauktas į tarpdisciplininę ugdymo turinio temą „Pilietiškumo ugdymas“, kuri apibrėžta ugdymo plane ir programos gairėse. VU yra visų mokomųjų dalykų sričių ir ugdymo turinio sričių, nesusijusių su konkrečiais mokomaisiais dalykais, atsakomybė. Tačiau VU nėra privalomas. VU vykdyti mokyklose gali būti organizuojama kultūrinė veikla ir vykdomi laisvai pasirenkami mokomieji dalykai. Kiekviena mokykla pati sprendžia, kokią naudingą veiklą pasirinkti savo moksleivių gebėjimams, kurie padėtų jiems įgyti aktyvųjį požiūrį į skirtingas situacijas, tobulinti.

Įvairių temų „Pilietiškumo ugdymas“ aspektų, tarp jų ir VU, integravimas į mokyklos ugdymo programą reikalauja transversalaus požiūrio tiek ugdymo srityse ir mokomuosiuose dalykuose, tiek veiklose ir projektuose visose ugdymo pakopose – nuo ikimokyklinio iki vidurinio ugdymo. Pilietiškumo ugdymas nėra privalomas dalykas, todėl mokyklos pačios priima sprendimą, ar jo mokyti kaip atskirą antrosios ir trečiosios ugdymo pakopos (ISCED 1–2 lygmenys) dalyką, ar ne. Verslumo mokoma atsižvelgiant į konkrečius švietimo bendruomenės poreikius ir problemas, greta kiekvieno mokyklų klasterio ar atskiros mokyklos projektinės veiklos iškeltų uždavinių ir šiais uždaviniais remiantis.

Mokykloje vykdomo PPM (ISCED 3–4 lygmenys) programoje verslumas neturi atskiros dalyko statuso, tačiau yra integruotas į modulį, mokymo skyrių arba mokomąjį dalyką kaip temą arba turinio elementą. Verslumo ugdymo turinys rengiamas remiantis iškeltais tikslais ir yra grindžiamas gebėjimais.

⁽²⁷²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.ei.gov.pt/index/>>.

⁽²⁷³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.iapmei.pt/iapmei-leg-03.php?lei=7992>>.

⁽²⁷⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://www.dge.mec.pt/educacao-para-a-cidadania/documentos-de-referencia/http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Basico/Legislacao/dl_139_2012.pdf>.

Mokymosi rezultatai

Šiuo metu rengiamos rekomendacijos dėl verslumo ugdymo programos. Rekomendacijose bus pateikiami pasiekimų aprašai verslumo žinių, įgūdžių ir nuostatų kategorijose, skirti taikyti nuo ikimokyklinio ugdymo iki vidurinio ugdymo pakopos. Šias rekomendacijas rengia tarpvyriausybė darbo grupė, kurią sudaro Švietimo ministerijos ir Ūkio ministerijos vyriausybės direktoratai. Rekomendacijos bus išleistos pirmąjį 2016 m. pusmetį. Tai bus VU tematika informacinio pobūdžio dokumentas mokykloms naudotis ir juo remiantis bus keičiama mokyklos ugdymo programa mokomųjų dalykų visumos ir atskirai kiekvieno mokomojo dalyko atžvilgiu.

Mokytojų rengimas ir parama

Pirminio mokytojų rengimo programose verslumo ugdymas nėra privalomas. Taip pat, remiantis švietimą reglamentuojančiais dokumentais, tęstinio profesinio tobulėjimo (TPT) srityje jis taip pat neįeina į privalomų temų kategoriją. Tačiau keletą mokymo programų VU srityje vykdo aukštojo mokslo institucijos. TPT planuojamas remiantis rengiamomis rekomendacijomis dėl VU programos. Organizuojami mokymai pradinių, pagrindinių ir bendrojo vidurinio ugdymo mokyklų mokytojams.

Verslumo turinio mokymo gairės, skirtos mokykloje vykdomo PPM mokytojams, yra lanksčios ir mokytojai turi autonomijos teisę spręsti dėl metodinės medžiagos ir kitų išteklių – jie pritaiko savo metodiką atsižvelgdami į klasės ar grupės poreikius. Ugdymo programose ar kvalifikacijų aprašuose pateikiamos rekomendacijos dėl pedagoginių strategijų ir išteklių, įskaitant literatūrinius šaltinius.

Rumunija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Rumunijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²⁷⁵⁾.

Susijusi strategija

Rumunijoje šiuo metu nėra nacionalinės verslumo ugdymo (VU) strategijos.

Mažų ir vidutinių įmonių sektoriaus plėtros ir Rumunijos verslo aplinkos gerinimo strategija „Horizontai 2020“ yra aktualiausia verslumo atžvilgiu nacionalinė strategija ⁽²⁷⁶⁾. Strategijos įgyvendinimo laikotarpis – 2014–2020 m., joje apimamos visos ugdymo pakopos (ISCED 1–8 lygmenys). Ši strategija taip pat siejama su kitomis Rumunijos Vyriausybės parengtomis programomis, strategijomis ir projektais.

Pagrindiniai tikslai

Bendras strategijos tikslas – sukurti palankią aplinką verslui, privačioms iniciatyvoms ir verslumo dvasiai skatinti. Šia strategija siekiama skatinti naujų įmonių steigimą ir MVĮ plėtrą, visais lygmenimis remti vietos verslo aplinkos konkurencingumą labai didinant ekonomiškai aktyvių MVĮ skaičių, taip pat skatinti esamų įmonių plėtrą ir darbo vietų kūrimą iki 2020 m. pabaigos.

Pagrindiniai su VU susiję uždaviniai – tai antra ir devinta priemonės. Antra priemonė siekiama stiprinti VU visose ugdymo pakopose ir skatinti socialinę verslininkystę. Devintoje priemonėje paminėta, kad reikia didinti mokymo firmų ir imitacinių įmonių programų skaičių.

Konkretūs veiksmai

Žemiau išvardytus su VU susijusius veiksmus vykdo Mažo ir vidutinio verslo aplinkos ir turizmo departamentas, bendradarbiaudamas su kitais partneriais, pavyzdžiui, Nacionalinio švietimo ir mokslinių tyrimų ministerija:

- remti praktinių firmų programų, įskaitant tiek Rumunijos, tiek kitų šalių švietimo institucijų partnerystes, įgyvendinimą;
- siekti, kad Nacionalinių kvalifikacijų institucija (NCA) verslo keliamus poreikius kvalifikacijų ir įgūdžių srityje siėtų su ugdymo ir mokymo institucijų teikiamomis paslaugomis;
- skatinti privataus sektoriaus ir mokyklų partnerystes įgyvendinant praktinius mokymus, skirtus mokytojų verslumo profesiniams įgūdžiams tobulinti;
- parengti paramos programą interneto platformoms, populiarinančioms jaunimo švietimo ir mokymosi galimybes (ypač verslininkystės ir verslumo ugdymo temomis), kurti.

⁽²⁷⁵⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²⁷⁶⁾ Prieiga per internetą: <https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/HG_859_2014.pdf>.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

- Ekonomikos, mažų ir vidutinių įmonių ir verslo aplinkos ministerija
- Viešųjų finansų ministerija
- Nacionalinio švietimo ir mokslinių tyrimų ministerija
- Darbo, šeimos, socialinės apsaugos ir vyresnio amžiaus asmenų ministerija
- Informacinės visuomenės ministerija
- Darbdavių organizacijos ir darbdaviams atstovaujančios asociacijos.

Stebėsenos sistema

Rumunijoje stebėsenos sistemos nėra.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

VU tiesiogiai integruotas į ugdymo programą keliais būdais: kaip tarpdisciplininė tema, kaip savarankiškas privalomas dalykas arba integruotas į kitus mokomuosius dalykus.

ISCED 1–3 lygmenimis VU aiškiai laikomas tarpdisciplininis visų mokomųjų dalykų tikslu ⁽²⁷⁷⁾. Kiekvieno mokomojo dalyko ir mokymosi metų aprašuose yra pastaba, kurioje pateikiama nuoroda į aštuonis bendruosius gebėjimus, tarp kurių – iniciatyvos jausmas ir verslumas.

ISCED 2 lygmeniu, 10 klasėje, VU mokoma atskiro privalomo dalyko „Verslumo ugdymas“ metu. ISCED 3 lygmeniu, 12 klasėje, VU skirtas privalomas atskiras dalykas „Taikomoji ekonomika“. ISCED 3 lygmens mokykloje vykdomo PPM 11 klasės (jeinančios į trejų metų trukmės profesinio ugdymo programą) moksleiviai mokosi VU atskiro privalomo dalyko „Verslumo ugdymas“ metu.

VU taip pat integruojamas į šiuos privalomus mokomuosius dalykus:

- „Asmenybės tobulėjimas“ – parengiamojoje, 1 ir 2 klasėse;
- „Pilietiškumo ugdymas“ – 3 ir 4 klasėse;
- „Technologinis ugdymas“ – nuo 5 iki 8 klasės;
- „Pilietiškumo kultūra“ – 7 ir 8 klasėse;
- „Ekonomika“ – 11 klasėje;
- „Praktinė įmonė“ (paslaugų mokymo moduluose).

Verslumo ugdymui mokytis yra parengtos centralizuotos metodinės rekomendacijos, kuriose pateikiami įvairūs praktiniai mokymo metodai. Siekiant mokymosi procesą labiau sieti su ekonomikos realijomis ugdymo plane taip pat pateiktos rekomendacijos dėl kompiuterinių imitacinių užduočių ekonomikos temomis taikymo.

⁽²⁷⁷⁾ 2009 m. ugdymo programos buvo peržiūrėtos ir švietimo ministro įsakymu Nr. 5097/ 2009 buvo patvirtintos naujos ugdymo programos.

Mokymosi rezultatai

Apibrėžiami šie verslumo ugdymo mokymosi rezultatai:

- verslumo nuostatos – pasitikėjimas savimi ir rodoma iniciatyva;
- verslumo įgūdžiai – planavimas, finansinis raštingumas, išteklių organizavimas, rizikos valdymas;
- verslumo žinios – galimybių įvertinimas.

Specifiniuose ugdymo planuose pateikiama konkreti informacija dėl apibendrinamojo ir formuojamojo vertinimo.

Mokytojų rengimas ir parama

PMR institucijoms suteikta autonomijos teisė dėl rengiamų studijų programų ir į jas VU integravimo.

TPT mokymus dažniausiai vykdo pedagoginio personalo išteklių centrai (CCD), specializuotos apygardų mokymo institucijos. Mokymus taip pat organizuoja apygardų inspekcijos, universitetai arba Nacionalinio švietimo ir mokslinių tyrimų ministerija. Čia įeina nacionalinės programos arba programos, kurios buvo parengtos bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, pavyzdžiui, NVO. Kai kurie Rumunijos mokytojai dalyvauja mokymuose, kuriuos organizuoja arba remia tarptautinės institucijos ir organizacijos, tokios kaip Europos Taryba arba platesnės ES programos.

Verslumo ugdymo gairėse remiamasi metiniais ugdymo planais ⁽²⁷⁸⁾. Nacionalinio švietimo ir mokslinių tyrimų ministerija savo interneto svetainėje taip pat pateikia naudingų VU išteklių sąrašą ⁽²⁷⁹⁾.

Organizuojama mokykloje vykdomo PPM mokytojų mokymų programa „Praktinio mokymo firma“ (rum. *Firma de exercitiu*), taip pat vyksta kitos, pagalbinės veiklos, veikia interneto svetainė, parengtas verslo praktinio mokymo firmų gerosios patirties metodinis vadovas ⁽²⁸⁰⁾. TPT mokymai buvo parengti įgyvendinus Europos socialinio fondo kofinansuojamą projektą, kurio metu mokymuose dalyvavo 600 mokytojų (2007–2013 m.). Įgyvendinant tolesnį projektą „Profesinio ir techninio mokymo paslaugų modulių mokytojų mokymai siekiant plėtoti šiuolaikiškus interaktyvius mokymo metodus praktinio mokymo firmose“ buvo įsteigta 15 regioninių centrų, kurie vykdo projekto metu sukurtos mokomosios medžiagos ir metodikos sklaidą. Centrinės valdžios institucijos remia šio regioninio tinklo veiklą organizuodamos konkursus verslumo tematika ir stebėdamos, kaip šios veiklos gali stiprinti verslumo dvasios augimą.

⁽²⁷⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.edu.ro/index.php/articles/16038>>.

⁽²⁷⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.edu.ro/index.php/articles/c152>>.

⁽²⁸⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://firmaexercitiu.tvet.ro/index.php/achizitii>>.

Slovėnija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Slovėnijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²⁸¹⁾.

Susijusi strategija

Šiuo metu verslumo ugdymo (VU) reglamentuojančios strategijos nėra, tačiau ji jau yra rengiama ir yra sukurta strateginė grupė. Dabar VU įtrauktas į 2013–2022 m. Nacionalinę jaunimo strategiją ⁽²⁸²⁾.

Šioje programoje apibrėžiama nacionalinė 15–29 metų amžiaus jaunų asmenų politika. Strategija apima ISCED 3–8 lygmenis. Ją įgyvendina Švietimo, mokslų ir sporto ministerija (kuri taip pat atsakinga už jaunimo klausimus), bendradarbiaudama su kitomis ministerijomis. Programoje išskiriamos šešios pagrindinės sritys: švietimas, užimtumas ir verslumas, būstas, sveikata ir gerovė, visuomenė ir jaunimo sektorius, kultūra, kūrybiškumas, paveldas ir žiniasklaida.

Pagrindinėje srityje „Užimtumas ir verslumas“ iškeltas vienas, tiesiogiai su VU susijęs prioritetas: „skatinti naujoves, kūrybiškumą, iniciatyvą, jaunimo verslininkystę (įskaitant socialinę verslininkystę) ir savisamdą, pabrėžti didėjančią socialiai atsakingų verslumo požiūrių puoselėjimo ir verslumo žinių įgijimo svarbą“.

Programoje paminėta, kaip svarbu skatinti šias savybes mokykloje, ir pabrėžiama jaunimo socialinė verslininkystės ir savisamdos svarba.

Stebėsenos sistema

Kas trejus metus vyriausybė pateikia strategijos įgyvendinimo ir pasiektų rezultatų ataskaitą Nacionalinei Asamblėjai, o galutinė ataskaita bus pateikta strategijos įgyvendinimo laikotarpio pabaigoje. Nacionalinė Asamblėja svarsto pateiktą ataskaitą.

Joje išskiriami trys rodikliai, kurie konkrečiai susiję su VU:

- naujų ir tik pradedančių veiklą verslininkų santykis pagal amžiaus grupes;
- jaunų verslininkų, turinčių savo įmonėje bent vieną darbuotoją, santykis;
- jaunų žmonių, besimokančių inovacijų, kūrybiškumo ir verslumo srityse, santykis pagal lytį.

Tarp sąsajų su platesnio pobūdžio strategijomis – ISCED 1–2 lygmenis apimantis Pagrindinės mokyklos įstatymas ⁽²⁸³⁾, kuris 2007 m. buvo iš dalies pakeistas: į įstatymą buvo įtrauktas tikslas „plėtoti verslumą formuojant kiekvieno moksleivio asmeninį požiūrį į veiksmingas priemones, inovacijų diegimą ir kūrybiškumą“. Ankstesnėje, 2005 m. Slovėnijos plėtros strategijoje ⁽²⁸⁴⁾ buvo numatytas tikslas ugdyti verslumo įgūdžius visose ugdymo pakopose, skatinti jaunimo verslumo dvasį, vykdyti mažų įmonių valdymo mokymo programas ir suteikti jaunimui verslumo žinių.

⁽²⁸¹⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²⁸²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93>>.

⁽²⁸³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007102&stevilka=5073>>.

⁽²⁸⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.arrs.gov.si/en/agencija/inc/ssd-new.pdf>>.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas tiesiogiai integruojamas į programą tarpdisciplininiu būdu į visus ISCED 1–3 lygmenų, įskaitant mokykloje vykdomo PPM, mokomuosius dalykus, taip pat įeina į kitų privalomų ir laisvai pasirenkamų dalykų, esančių skirtingose ugdymo pakopose, turinį.

Pagrindinės mokyklos įstatyme apibrėžtas ISCED 1–2 lygmenų su VU susijęs tikslas ir mokytojai turi siekti šio tikslo užsiėmimų metu. 2011–2012 mokslo metais buvo pradėtos įgyvendinti atnaujintos pagrindinės mokyklos dalykų programos. Tarp įdiegtų naujovių – gebėjimais grindžiamas mokymasis (į šiuos gebėjimus įeina iniciatyvos jausmas ir verslumas).

ISCED 1 lygmeniu VU įtraukiamas į šiuos socialinių ir gamtos mokslų sričių privalomus mokomuosius dalykus: „Aplinkosaugos ugdymas“, „Socialiniai mokslai“, „Gamtos mokslai“ ir „Namų technologijos“.

ISCED 2 lygmeniu VU įeina į „Geografiją“, „Technologijas“, „Gimtosios šalies kultūrą, pilietiškumo kultūrą ir etiką“ bei į kai kuriuos pasirenkamuosius dalykus.

2007 m. buvo atnaujintos ISCED 3 lygmens mokomųjų dalykų programos. Jose viena iš planuojamų naujovių buvo gebėjimais grindžiamo mokymosi diegimas. Jam palengvinti buvo parengtos gairės. 2008–2009 mokslo metais mokyklos pradėjo dirbti pagal atnaujintas programas. Be to, buvo parengtos tarpdisciplininės temos „Aplinkosaugos studijos“, į kurias turinį įeina VU, gairės ⁽²⁸⁵⁾. VU yra taip pat privalomas vidurinio ugdymo (tiek bendrojo, tiek mokykloje vykdomo PPM) moksleiviams, pasirinkusiems ekonomikos specializaciją.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1–3 lygmenų ugdymo programą reglamentuojančiuose dokumentuose verslumas laikomas vienu iš aštuonių bendrųjų gebėjimų. Įvairių mokomųjų dalykų (pavyzdžiui, socialinių ir gamtos mokslų, technologijų, namų ekonomikos) programose pateikiami kai kurie su verslumo įgūdžiais ir nuostatomis susiję mokymosi rezultatai. Verslumo įgūdžiai ir nuostatos bei su jais susiję mokymosi rezultatai apima mokomųjų dalykų ekonomikos, darbo pasaulio, ekonominių teisių, tvarios plėtros ir pan. temas.

Verslumas taip pat apibrėžtas kai kuriuose ugdymo programas reglamentuojančiuose dokumentuose. Tačiau VU dažniausiai mokoma apsiribojant tik kai kuriais jo aspektais (pavyzdžiui, kritiniu mąstymu arba kūrybiškumu) ir paprastai tai daroma projekcinės ar panašios veiklos metu.

Mokyklose turi būti išplėtotas visapusiškas požiūris į VU. Siekdama parengti nacionalinę strategiją, Slovėnija dalyvauja įvairiuose plėtros projektuose, kuriuose testuojamos skirtingos metodikos. Vienas iš tokių projektų pavyzdžių – Europos *Erasmus+* finansuojamas politikos eksperimentas „Jaunimo startas – verslumo iššūkiai“ ⁽²⁸⁶⁾. Šia plataus masto iniciatyva skatinama praktinę verslininkystės patirtį integruoti į privalomą ugdymą.

Mokytojų rengimas ir parama

Profesinio mokymo institutas ir Verslumo, inovacijų, plėtros, investicijų ir turizmo skatinimo agentūra, įgyvendindami projektus, parengė keletą TPT kursų. Tokie mokymai, skirti visų – nuo pradinės iki

⁽²⁸⁵⁾ Prieiga per internetą: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2014/programi/media/pdf/un_gimnazija/k_okolj_vzgoja_gimn.pdf.

⁽²⁸⁶⁾ Prieiga per internetą: www.youthstartproject.eu.

vidurinės (įskaitant mokykloje vykdomą PPM) – mokyklų mokytojams, taip pat rengiami programoje „Slovėnijos jaunimo laimėjimai“.

Virtuali savarankiškos iniciatyvos ir verslumo klasėje ⁽²⁸⁷⁾, kurią koordinuoja Slovėnijos Respublikos profesinio mokymo institutas, pateikiama medžiaga ir gairės buvo parengtos įgyvendinant įvairius projektus. Jos galėtų būti naudingos vidurinio ugdymo (bendrojo ir mokykloje vykdomo PPM) verslumo mokytojams. Slovėnija vis dar dalyvauja projektuose, kuriais siekiama rengti mokymo metodus ir medžiagą.

⁽²⁸⁷⁾ Prieiga per internetą: <<https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8668>>.

Slovakija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Slovakijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽²⁸⁸⁾.

Susijusi strategija

Slovakija neturi specifinės nacionalinės verslumo ugdymo (VU) strategijos.

Tačiau verslumo ugdymo politika išsamiai išdėstyta 2014–2020 m. Nacionalinėje jaunimo strategijoje ⁽²⁸⁹⁾. Be jos, yra kitų, su VU susijusių strategijų:

- viena iš 2011 m. Visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategijos ⁽²⁹⁰⁾ pagrindinių sričių skirta bendriesiems gebėjimams, įskaitant verslumo gebėjimą;
- Ekonomikos ir inovacijų strategijoje „Minerva 2.0“ ⁽²⁹¹⁾ numatytos su VU susijusios temos, pavyzdžiui, į praktiką nukreipto verslumo ugdymo parama;
- ilgalaikėje strategijoje, apimančioje pagrindines nacionalinės politikos sritis, „Slovakijos modernizavimo programa 21“ ⁽²⁹²⁾ VU nagrinėjamas kaip absolventų užimtumo didinimo priemonė. Vienas iš strategijų tikslų – skatinti verslumo įgūdžių ugdymą ir esminių žinių apie verslininkystę ir ekonomiką įgijimą vidurinio ugdymo mokyklose;
- Nacionalinėje jaunimo strategijoje kūrybiškumas ir verslumas pabrėžiami kaip viena iš devynių prioritetinių sričių. Šiai sričiai numatomi keturi strateginiai uždaviniai ir 13 veiksmų. Jų santrauka pateikiama žemiau.

Konkretūs veiksmai

- **1 strateginis uždavinys – informavimas apie turimas galimybes:** nustatyti aukštos kokybės, veikiančias ir tvarias programas bei projektus:
 - bendradarbiavimui skatinti ir konkretiems rezultatams pasiekti pasitelkti eksperto pagalbą verslumo klausimams valdyti skirtinguose vyriausybės departamentuose.
- **2 strateginis uždavinys – verslumo raštingumas:** skatinti verslumo ugdymą ir verslųjį ugdymą:
 - skatinti dalyvavimą į verslumą orientuotose eksperimentinėse programose arba projektuose;
 - skatinti verslumo ugdymo integraciją į visas ugdymo pakopas, įskaitant neformalųjį ugdymą;
 - aiškiai apibrėžti verslumo ugdymo mokymosi rezultatus visose ugdymo pakopose ir pateikti juos mokytojams;
 - pritaikyti esamus, veiksmingus ir pasiteisinusius verslumo ugdymo metodus formaliajam ir neformaliajam ugdymui;
 - supažindinti su esminių verslumo įgūdžių ugdymo mokymo metodika įgyvendinant mokymus internetu.

⁽²⁸⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽²⁸⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.youthpolicy.org/national/Slovakia_2014_Youth_Strategy.pdf>.

⁽²⁹⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://nuczv.sk/wp-content/uploads/lifelong-learning-strategy-2011.pdf>>.

⁽²⁹¹⁾ Prieiga per internetą: <http://unctad.org/Sections/un_cstd/docs/cstd2011p01_Slovakia_EN.pdf>.

⁽²⁹²⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.minedu.sk/data/att/2337.pdf>>.

- **3 strateginis uždavinys – verslumas ateičiai:** didinti informuotumą teikiant teigiamą informaciją apie verslininkų pasiekimus ir naudą, kurią jie atneša visuomenei, bei apie naujų įmonių steigimo galimybes:
 - sukurti naujosios verslininkų kartos ambasadorių tinklą, kuris skleistų informaciją mokyklose ir žiniasklaidoje;
 - sukurti TV ir (arba) radijo realybės šou apie jaunuosius verslininkus ir naujų įmonių steigimą;
 - skatinti jaunimo verslumo konkursus žiniasklaidoje;
 - skleisti daugiau informacijos apie verslumą, ypač universitetuose;
 - teikti informaciją apie novatoriškas ir pagalbines priemones jaunimo įmonėms steigtis ir plėtoti.
- **4 strateginis uždavinys – bendradarbiavimas su verslininkais:** jaunų žmonių, turinčių novatoriškų idėjų, mentorystė:
 - surašyti visas turimas mentorystės programas ir suteikti prieigą prie informacijos apie esamas ir rengiamas mentorystės programas formaliojo ir neformaliojo ugdymo srityse;
 - siekiant įdiegti mentorystės principu grindžiamą mokymąsi, bendradarbiaujant su verslo kompanijomis, verslininkais, prekybos rūmais sukurti specialią, savanoriams iš neformaliojo ugdymo srities skirtą, mentorystės programą.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Švietimo, mokslo, tyrimų ir sporto ministerija yra pagrindinis suinteresuotasis subjektas – ji bendradarbiauja su kitomis ministerijomis ir valstybės administracijos ir patariamaisiais vyriausybės organais, komitetais ir institucijomis. Veiklą prižiūri tarpministerinė darbo grupė valstybės jaunimo politikos klausimais.

Stebėsenos sistema

Slovakijos Respublikos švietimo, mokslo, tyrimų ir sporto ministerija teikia informaciją apie pirmiau minėtų projektų ir iniciatyvų rengimo ir įgyvendinimo būklę pasitelkdama tarpministerinę darbo grupę valstybės jaunimo politikos klausimais; atitinkamos ataskaitos rengiamos kiekvienais metais.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas įtrauktas į mokyklos ugdymo programą kaip tema, kuri yra integruojama į pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo (įskaitant mokykloje vykdomo PPM) privalomus mokomuosius dalykus ISCED 1 lygmeniu VU integruotas į dalyką „Darbo įgūdžių ugdymas“, o ISCED 2 lygmeniu – į dalykus „Technologijos“, „Darbo pasaulis“ ir „Pilietiškumas“. ISCED 3 lygmeniu VU integruotas į dalyką „Pilietiškumas“, o mokykloje vykdomo PPM lygmeniu – jis integruotas į pilietiškumo ugdymą, laboratorines pratybas ir praktines užduotis.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1 lygmeniu VU integruotas į mokomąjį dalyką „Darbo įgūdžių ugdymas“, kurio programoje teigiama, kad moksleiviai turi:

- suvokti darbą ir su juo susijusią veiklą kaip savęs realizacijos, saviugdos ir verslios mąstysenos plėtojimo galimybę.

ISCED 2 lygmeniu VU integruotas į mokomuosius dalykus „Pilietiškumas“, „Darbo pasaulis“ ir „Technologijos“. Moksleiviai turi:

- suprasti ir paaiškinti visuomenės ekonominį gyvenimą ir pagrindines verslininkystės formas;
- gebėti atlikti nesudėtingus veiksmus verslumo ketinimams suvokti ir suprasti verslo įmonės steigimo privalumus ir rizikas.

ISCED 3 lygmeniu ir mokykloje vykdomo PPM lygmenimis VU integruotas į mokomąjį dalyką „Pilietiškumas“, kurio programoje teigiama, kad moksleiviai turi:

- įgyti ekonominio raštingumo pagrindus.

Mokytojų rengimas ir parama

Slovakijoje TPT veikloje verslumo ugdymo tematika gali dalyvauti tik pagrindinio ir vidurinio ugdymo matematikos, pilietinio ugdymo, etikos, kompiuterinių mokslų mokytojai, taip pat vidurinio ugdymo techninių disciplinų ir profesijos dalykų mokytojai.

Slovakijos imitacinių firmų centras, tarptautinio tinklo EUROOPEN-PEN narys, remia imitacinių įmonių plėtrą mokykloje vykdomo PPM lygmeniu.

Suomija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Suomijoje vartojamas nacionalinis apibrėžimas tiek verslumui, tiek verslumo ugdymui apibūdinti, paimtas iš Verslumo ugdymo gairių ⁽²⁹³⁾:

„Verslumas – tai žmogaus gebėjimas idėjas paversti veiksmu. Jis apima kūrybiškumą, novatoriškumą ir pasirengimą rizikuoti, taip pat gebėjimą planuoti ir valdyti veiksmus siekiant iškeltų tikslų. Šios savybės praverčia kasdieniame gyvenime švietimo, darbo ir laisvalaikio srityse, taip pat kitoje visuomeninėje veikloje. Šios savybės būtinos verslininkystėje, tačiau jos taip pat didina darbuotojų informuotumą apie savo darbą ir padeda jiems pasinaudoti turimomis galimybėmis.

Verslumo ugdymas labiausiai siejamas su plataus spektro veikla, kuri vykdoma švietimo administravimo srityje, siekiant plėtoti verslumą. Daug su darbo rinka susijusių partnerių ir organizacijų taip pat teikia VU veiklas ir jas remia. Siekiant įskiepyti teigiamą požiūrį į verslumą, perteikti verslumo žinias ir ugdyti verslumo įgūdžius, steigti naujas kompanijas, tobulinti verslininkų kompetencijas ir skatinti verslią elgseną darbo vietoje imamasi praktinių priemonių. VU remiasi visą gyvenimą trunkančio mokymosi ir tinklaveika grindžiamo darbo principais.

Susijusi strategija

Suomijoje įgyvendinama specifinė nacionalinė verslumo strategija, vadinama Verslumo ugdymo gairėmis. Ją koordinuoja Švietimo ir kultūros ministerija. Ši strategija skirta 2009–2015 m. laikotarpiui. Strategijoje apimamos visos ugdymo pakopos – nuo ankstyvojo ugdymo ir priežiūros iki suaugusiųjų švietimo ir aukštojo mokslo.

Pagrindiniai tikslai

Verslumo ugdymo gairėse keliamas tikslas skatinti suomių verslumo dvasią ir pateikti verslumą kaip patrauklesnę karjeros perspektyvą. Taikomos priemonės apima visą švietimo sistemą, siekiant ugdyti aktyvų pilietiškumą, skatinti kūrybiškumą ir inovacijų diegimą švietimo ir mokymo srityse, formuoti teigiamą verslumo kultūrą bei požiūrį ir skatinti naujų įmonių kūrimą.

Strategijoje skatinamos verslios mokyklos, kurios puoselėja lanksčią, kūrybišką ir novatorišką darbo kultūrą. Ši nuostata grindžiama siekais kurti mokymosi aplinką, kuri yra nukreipta į besimokančiuosius ir kurioje mokytojas yra gidas. Todėl būtina mokytis remiantis patirtimi, kartu sprendžiant problemas ir pasitelkiant interaktyvios veiklos elementus.

Konkretūs veiksmai

2015 m. planuojama pasiekti tokių rezultatų:

- sustiprinta ES partnerių tinklaveika tarptautiniu, nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis;
- VU priemonės rengiamos visų pirma regiono ir vietos lygmenimis;
- regioniniai kompetencijų centrai įtvirtino savo pozicijas ir jų veikla apima visą šalį;

⁽²⁹³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm09.pdf?lang=en>>.

- VU sudaro reikšmingą bendrųjų ugdymo programų dalį ir yra stipresnė mokyklos ugdymo programos dalis;
- VU vis tvirčiau integruojamas į mokyklos ir verslo strategijas bei plėtros planus;
- verslumo studijos įtrauktos į bendruosius profesinio mokymo planus;
- aukštojo mokslo institucijos integravo verslumą į savo bendras strategijas;
- VU įeina į pradinio pedagogų rengimo programą, skirtą tiems mokytojams, kurie atsakingi už šią temą;
- siūloma daugiau galimybių dalyvauti su VU susijusioje TPT veikloje ir stažuotėse;
- sukurta mokymosi aplinka, skatina PMR ir TPT, pavyzdžiui, naudojant virtualią aplinką.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Gairės buvo parengtos plačiai bendradarbiaujant su skirtingais verslo bendruomenės veikėjais. Partnerystę sudaro vyriausybės ir nacionalinės agentūros, švietimo organizacijos, regioninės valdžios institucijos ir verslo organizacijos.

Stebėsenos sistema

Švietimo ir kultūros ministerija paskyrė *Lappeenranta* technologijų universitetą atlikti vertinimą, kuriuo remdamasi ministerija atnaujins šiuo metu turimas gaires. Ministerija nenurodė laikotarpio, numatyto šiam darbui atlikti.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 1–2 lygmenimis VU integruotas į šias tarpdisciplinines temas: „Asmeninis tobulėjimas“ ir „Aktyvus pilietiškumas ir verslumas“. Jos nagrinėjamos per pagrindinius ir pasirenkamus programos dalykus ir jungtinių renginių, pavyzdžiui, asamblėjų, metu. Be to, VU elementai įtraukti į mokomąjį dalyką „Socialinės studijos“ (7–9 klasėse).

ISCED 3 lygmeniu nacionalinėse bendrosiose programose numatytas dalykas „Socialinės studijos“, į kurį integruotas VU.

ISCED 3 lygmeniu mokykloje vykdomo PPM programų modulis „Verslumas ir verslininkystė“ yra privalomas visoms kvalifikacijoms ir šis bendrasis gebėjimas yra integruotas į skirtingus mokomuosius dalykus.

Mokymosi rezultatai

Suomijos ugdymo programos struktūra leidžia išdėstyti mokymosi rezultatus remiantis nuoseklumo ir sudėtingėjimo tvarka nuo pradinio iki vidurinio ugdymo pakopos.

ISCED 1–2 lygmenų pagrindiniuose mokomojo dalyko „Aktyvus pilietiškumas ir verslumas“ mokymosi rezultatuose apibūdinama, kad moksleiviai turi plėtoti aktyviam pilietiškumui reikalingus ir esminius verslumo įgūdžius, pavyzdžiui, gebėti kritiškai vertinti, spręsti konfliktus, būti versliam ir veikti diegiant naujoves. Dalyko „Socialinės studijos“ metu (ISCED 2–3 lygmenys) moksleiviai mokosi verslininkystės pagrindų ir suvokia jos svarbą visuomenės gerovei ir šalies ekonomikai.

ISCED 3 lygmeniu nacionalinėse bendrosiose programose numatyta, kad mokyklos turi sukurti tokią mokymosi aplinką, kurioje moksleiviai galėtų kelti savo tikslus ir mokytis bei dirbti tiek savarankiškai, tiek bendradarbiaudami. Dalyko „Ekonomika“ turinys apima kasdienius ekonominius sprendimus ir problemas etikos požiūriu.

ISCED 3 lygmeniu mokykloje vykdomo PPM programų modulis „Verslumas ir ir verslininkystė“ yra privalomas visoms kvalifikacijoms. Šiame modulyje moksleiviams suteikiama galimybė įsivertinti ir suprasti savo turimus įgūdžius ir stipriąsias puses, rengti nuosavo verslo planus ir suvokti verslininko karjeros vertę.

Mokytojų rengimas ir parama

Strategijoje pateikiamos centralizuotos rekomendacijos.

Atsižvelgdamos į verslumo ugdymo integravimo į PMR programas institucijos turi autonomijos teisę. Nepaisant to, projekte „YVI – verslumo ugdymo paslaugos mokytojams“ (2010–2014) dalyvavo daugiau nei 30 organizacijų, kurios kūrė mokytojams skirtą verslumo ugdymo programą. Bendradarbiaudami partneriai sukūrė PMR programas ir pedagoginius modelius bei priemones.

Nemažai organizacijų – tarp jų Suomijos nacionalinė švietimo valdyba bei Istorijos ir socialinių mokslų mokytojų asociacija – organizuoja TPT veiklą.

Suomijos nacionalinė švietimo valdyba savo interneto tinklalapyje ⁽²⁹⁴⁾ skelbia pagalbinę medžiagą, kuria gali naudotis VU srityje dirbantys mokytojai. Mokytojų rengimo institucijos turi autonomijos teisę spręsti dėl savo mokymo programų ir kai kuriose iš jų siūlomi laisvai pasirenkami dalykai verslumo tematika. 2001 m. Europos socialinio fondo lėšomis buvo sukurta nemokama verslumo ugdymo paslauga „YES – verslumo ugdymo virtualioji mokymosi aplinka“, veikianti kaip kompetencijų centras regioniniu lygmeniu. Nacionalinė švietimo valdyba prisidėjo prie šios iniciatyvos plėtros ir iki šiol finansuoja šio centro mokymo veiklas. Regionų ir vietos suinteresuotosios šalys šiuo metu yra pagrindiniai veiklos rėmėjai (išskyrus TPT veiklas) valstybės mastu.

Į projekto „Aš ir mano miestas“ ⁽²⁹⁵⁾ (angl. *Me & MyCity*) mokymosi programą įeina mokytojų mokymai, 10 pamokų mokomoji medžiaga ir vienos dienos vizitas į „Aš ir mano miestas“ mokymosi aplinką. Suomijoje dauguma 12–13 metų amžiaus šeštos klasės moksleivių, prižiūrimų mokytojo, dalyvauja projekte „Aš ir mano miestas“.

⁽²⁹⁴⁾ Prieiga per internetą: <www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm09.pdf?lang=en>.

⁽²⁹⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://yrityskyla.fi/en/me-mycity/>>.

Švedija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Švedai turi savo nacionalinį verslumo ugdymo (VU) apibrėžimą. Jis pateiktas Verslumo strategijoje švietimo ir mokymo srityje ⁽²⁹⁶⁾:

„Verslumo ugdymas – tai bendrųjų įgūdžių, pavyzdžiui, iniciatyvos ir atsakomybės priėmimo ir gebėjimo idėjas paversti veiksmais, ugdymas ir skatinimas. Tai smalsumo, pasitikėjimo savo jėgomis, kūrybiškumo ir drąsos rizikuoti ugdymas. VU taip pat skatina tokius gebėjimus kaip gebėjimą priimti sprendimą, bendrauti ir bendradarbiauti. Verslumas – dinamiškas ir socialinis procesas, kurio metu žmogus, savarankiškai arba bendradarbiaudamas su kitais, atpažįsta galimybes ir paverčia idėjas praktine ir tiksline socialinio, kultūrinio ir ekonominio konteksto veikla.“

Susijusi strategija

Švedija turi specifinę nacionalinę VU strategiją, vadinamą Verslumo strategija švietimo ir mokymo srityje. Ji pradėta įgyvendinti 2009 m. neribotam laikotarpiui ir apima visas ugdymo pakopas (ISCED 1–8 lygmenys).

Pagrindiniai tikslai

- Verslumas turi būti įtrauktas į visas švietimo pakopas.
- Kuo daugiau žmonių turi steigti nuosavą verslą.

Konkretūs veiksmai

- Teikti verslumo gebėjimų skatinimo svarbą pabrėžiant ją ugdymo programose ir tam tikrų pradinio ugdymo, bendrojo lavinimo ir vidurinio profesinio mokymo mokomųjų dalykų ugdymo planuose.
- Parengti naują bendrojo vidurinio ugdymo programą, susijusią su ekonomika.
- Sukurti glaudesnę mokykloje vykdomo vidurinio profesinio mokymo ir Švedijos verslo kompanijų bendradarbiavimą.
- Plėtoti naująją profesinių konkursų, vykstančių mokykloje vykdomo vidurinio profesinio mokymo srityje, koncepciją.
- Remti mokyklas ir aukštojo mokslo institucijas skatinant VU.
- Nustatyti ir analizuoti VU padėtį pradinio, bendrojo išsilavinimo ir profesinio mokymo, aukštojo išsilavinimo nesuteikiančio pavidurinio mokymo ir aukštojo mokslo pakopose siekiant išskirti gerosios praktikos pavyzdžius.
- Rengti aukščiausios kokybės aukštojo mokslo studijų programas, susijusias su verslumu ir inovacijomis.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

- Švietimo ir mokslinių tyrimų ministerija
- Įmonių steigimo ir inovacijų ministerija

⁽²⁹⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.regeringen.se/contentassets/0f6c0164196e4071a9cb27eaada1cb41/strategi-for-entreprenorskap-inom-utbildningsomradet>>.

Stebėsenos sistema

Parengta strategija neturi stebėsenos sistemos.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas yra tarpdisciplininis pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo tikslas. Vidurinio ugdymo pakopoje verslumo mokoma tiek privalomų, tiek laisvai pasirenkamų mokomųjų dalykų metu. Mokomasis dalykas „Verslininkystė“, kaip privalomas savarankiškas dalykas, įtraukiamas į keturias vidurinių mokyklų programas („Amatai“, „Verslas ir administravimas“, „Gamtos ištekliai“ ir „Viešbučiai ir turizmas“), o kaip pasirenkamas savarankiškas dalykas siūlomas kitose vidurinių mokyklų programose. „Verslininkystė ir verslas“ turi privalomo savarankiško mokomojo dalyko statusą Verslo studijų programos verslo studijų bloke ir yra laisvai pasirenkamas savarankiškas mokomasis dalykas 12 iš 18 nacionalinių programų.

Mokymosi rezultatai

Tarpdisciplininis būdu integruotam VU nėra apibrėžtų mokymosi rezultatų, o dalykų „Verslininkystė“ ir „Verslininkystė ir verslas“ programose mokymosi rezultatai pateikiami.

Pavyzdžiui, besimokantiems pagal dalyko „Verslininkystė“ programą moksleiviams turi būti suteikta galimybė plėtoti:

- supratimą, ką verslumas reiškia pavieniams asmenims, organizacijoms, kompanijoms ir visuomenei;
- gebėjimą paversti idėjas praktine ir į tikslą nukreipta veikla projektui arba imitaciniam verslui pradėti;
- gebėjimą įgyvendinti projektą arba valdyti imitacinį verslą;
- gebėjimą užbaigti ir įvertinti projektą arba imitacinį verslą;
- žinias apie tai, kaip idėjos ir produktai saugomi įstatymais ir kitomis priemonėmis;
- gebėjimą taikyti verslo ekonomikos metodus.

Kiekvienam iš šių aspektų yra aprašyti specifiniai žinių lygio reikalavimai, vertinami pagal A–E skalę.

Mokytojų rengimas ir parama

Aukštojo mokslo institucijoms (AMI) suteikta autonomijos teisė verslumo ugdymo integracijos į pirminio mokytojų rengimo programas atžvilgiu.

Pagal nacionalinę strategiją, VU mokyklose skatina ir remia Švedijos nacionalinė švietimo agentūra (šved. *Skolverket*). Ji, bendradarbiaudama su AMI, organizuoja visų ugdymo pakopų pedagogams kursą „Verslumo mokymas“. Siekiama, kad šiame kurse dalyvaujantys mokytojai pradės vadovauti VU įgyvendinimo procesui savo mokyklose. Taip pat Švedijos nacionalinė švietimo agentūra tiesiogiai finansuoja mokyklas jų mokytojų dalyvavimui TPT remti ir rengia pagalbinę medžiagą skaitmeniniu formatu.

Jungtinė Karalystė – Anglija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Anglijoje iniciatyvos ugdymu (IU, angl. *Enterprise education*) siekiama padėti „jaunimui būti kūrybiškam ir novatoriškam, rizikuoti ir valdyti riziką ir visa tai daryti ryžtingai ir su entuziazmu“. IU yra padalytas į tris sritis ⁽²⁹⁷⁾:

- verslumo gebėjimai – verslumo įgūdžiai ir „aš tai galiu“ požiūris;
- finansiniai gebėjimai – bendrosios finansų srities suvokimas ir pagrindinių finansinių operacijų valdymas;
- e. ekonomikos ir verslo supratimas – verslo konteksto supratimas.

Šis apibrėžimas buvo įtrauktas į Švietimo skyriaus Anglijos verslumo ugdymo apžvalgą ⁽²⁹⁸⁾ ir „Mokymosi rezultatų schemą: iniciatyvos ugdymas ir įsidarbinamumas“ ⁽²⁹⁹⁾, kurį 2015 m. išleido „Jaunoji įmonė“.

Susijusi strategija

Anglijoje nėra nacionalinių strategijų, susijusių su verslumo ugdymu.

Viename iš koalicinės vyriausybės (2010–2015 m. kadencijos) politinių pareiškimų ⁽³⁰⁰⁾ buvo paliesta verslininkystės tema. Buvo teigiama, kad „praktika rodo, kad mes turime pradėti aktyviai dirbti su jaunimu anksčiausiose ugdymo pakopose. Mes turime suteikti jiems praktinės verslo patirties siekdami skatinti juos suvokti nuosavą verslą kaip karjeros galimybę vėlesnio gyvenimo etapuose“. Šio pareiškimio veiksmuose buvo numatyta „skatinti žmones ir suteikti jiems galimybę steigti nuosavą verslą“ ir „aktyviai dirbti su jaunimu“. Nors šis politinis pareiškimas jau nebegalioja, kai kurie jo konkretūs veiksmai tęsiami, ir užtikrinama, kad verslios visuomenės kūrimo idėja būtų perkeliama į mokyklas:

- pagal programą „Įkvėpiant ateitį“ ⁽³⁰¹⁾ jauni verslininkai savanoriai lankosi mokyklose ir pasakoja apie tai, kaip jie organizuoja savo verslą ir kaip jie pradėjo tai daryti;
- programa „Iniciatyvos kaimas“ ⁽³⁰²⁾ (angl. *Enterprise Village*) padeda mokykloms kurti ir valdyti nuosavą verslą;
- dalyvaudami programoje „Dešimt svarų vertės banknoto iššūkis“ (angl. *Tenner*) ⁽³⁰³⁾, kurią vykdo „Jaunoji įmonė“, vidurinės mokyklos moksleiviai gauna 10 svarų verslo idėjai plėtoti.

⁽²⁹⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130123124929/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/002228-2010BKT-EN.pdf>>.

⁽²⁹⁸⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DFE-RB015.pdf>>.

⁽²⁹⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.young-enterprise.org.uk/wp-content/uploads/2015/01/Outcomes-map_Jan-2014.pdf>.

⁽³⁰⁰⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-business-enterprise/2010-to-2015-government-policy-business-enterprise>>.

⁽³⁰¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.inspiringthefuture.org/>>.

⁽³⁰²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.enterprisevillage.org.uk/>>.

⁽³⁰³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.tenner.org.uk/>>.

Be to, Ministro Pirmininko patarėjo verslumo klausimais Lordo Youngo ataskaitoje „Verslumas visiems: iniciatyvos svarba švietimo srityje“ (angl. *Enterprise for All: the relevance of enterprise in education*) buvo pateiktos rekomendacijos apie tai, kaip sukurti visą gyvenimą trunkantį verslumo patyrimą. Kai kurias rekomendacijas pradėjo įgyvendinti naujai įsteigta (2015 m. vasario mėn.) Karjeros ir verslumo kompanija (angl. *Careers and Enterprise Company*) ⁽³⁰⁴⁾, kuri siekia įkvėpti jaunimą, suteikti informacijos apie savarankišką pasirinkimą ir padėti jauniems žmonėms pasiekti kuo įmanoma daugiau. Planuojama įsteigti Verslumo patarėjų tinklą (2015 m. rudenį), sukurti Verslumo pasą ir administruoti Karjeros ir verslumo fondą (2016 m.)

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas neįtrauktas į nacionalinę ugdymo programą.

Vienintelis privalomas 2014 m. rugsėjo mėn. supaprastintų nacionalinių ugdymo programų VU komponentas yra finansinis raštingumas, kuris sudaro teisės aktais reglamentuotos Pilietiškumo ugdymo programos dalį.

Iki 2012 m. VU buvo įtrauktas į su darbu susijusią ugdymo programą 14–16 m. moksleiviams (ISCED 2 lygmuo). Mokyklos dabar pačios gali spręsti, ar reikia suteikti moksleiviams praktinio darbo patirties ir, jei taip, kokiais būdais galima tai daryti.

Iki 2014 m. rugsėjo mėn. į neprivalomos programos „Asmenybės, socialinis, sveikatos ir ekonominis ugdymas“ (ASSE, angl. *Personal, Social, Health and Economic Education* (PHSE) ekonominės gerovės kryptį įėjo finansinis raštingumas ir VU. Nors ši programa nebevykdoma, ASSE lieka neprivalomu mokomuoju dalyku, kurį mokyklos turi įtraukti į savo programas. Vyriausybė remia šio dalyko mokymą per ASSE asociaciją (angl. *PSHE Association*), kuri konsultuoja mokyklas dėl ugdymo programos rengimo ir mokymo kokybės tobulinimo. ASSE asociacija išleido Ugdymo programą, kurioje apibrėžta, kad:

ISCED 1 lygmeniu (pradinis ugdymas 5–11 metų amžiaus moksleiviams) vaikus reikia mokyti apie pinigus ir suteikti jiems bendrą supratimą apie įmonę.

ISCED 2–3 lygmenimis (vidurinis ugdymas 11–16 metų amžiaus moksleiviams) moksleivius reikia mokyti:

- kaip, turint reikalingą informaciją, priimti sprendimą ir būti versliam bei ambicingam;
- apie ekonominę ir verslo aplinką;
- kaip žmogaus priimti sprendimai asmeninių finansų klausimais gali paveikti patį žmogų ir kitus žmones;
- apie vartotojų teises ir atsakomybę.

⁽³⁰⁴⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.careersandenterprise.co.uk/>>.

Mokymosi rezultatai

Nacionalinėse bendrosiose programose verslumo ugdymo mokymosi rezultatų nėra, nes VU neįeina į bendrąsias programas. Pilietiškumo ugdymo programoje ⁽³⁰⁵⁾ nurodytas toks finansinio raštingumo mokymosi rezultatas: „Reikia ugdyti moksleivių įgūdžius, kurie jiems padės valdyti savo finansus kasdieniame gyvenime ir planuoti savo ateities finansinius poreikius“. ASSE asociacijos ugdymo programoje ⁽³⁰⁶⁾ mokymosi rezultatai yra taip pat apibrėžti.

Jungtinėje Karalystėje vykdomos regioninės iniciatyvos, remiančios verslias mokyklas, ir pateikiamos VU mokymosi rezultatų struktūros, pavyzdžiui, struktūra „Privilegijų kopėčios“ (angl. *The ladder of Entitlement*) ir verslumo įgūdžių mokymosi rezultatų matrica, kurias parengė centras „ReadyUnlimited“ ⁽³⁰⁷⁾.

Mokytojų rengimas ir parama

Mokytojų standartuose, kuriuose apibrėžiamas mokytojų ir būsimų mokytojų minimalus privalomas praktikos lygis, būtinas Kvalifikuoto mokytojo statusui (angl. *Qualified Teacher Status*) gauti, verslumo ugdymas nėra tiesiogiai paminėtas.

Už TPT veiklas atsakingos kelios organizacijos, tarp jų – mokyklos, vietos valdžios institucijos, studijų skyriai ir individualūs mokytojai. Mokytojai turi profesinį įsipareigojimą peržiūrėti savo mokymo metodus bei darbo programas ir dalyvauti kvalifikacijos kėlimo mokymuose ar TPT visos savo profesinės karjeros metu. Mokytojų mokymosi ir kvalifikacijos kėlimo poreikiai remiasi profesiniais standartais, kuriuose apibrėžiamas minimalus privalomas praktikos lygis, kurį mokytojas turi demonstruoti visos savo darbo karjeros metu. Šiems poreikiams nustatyti ir į juos atsakyti yra sukurtos veiksmingumo valdymo programos. Šiose programose verslumas nėra paminėtas.

Privalomo reikalavimo įtraukti verslumo ugdymą į TPT nėra, tačiau mokyklos turi galimybę rinktis.

⁽³⁰⁵⁾ Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/239060/SECONDARY_national_curriculum_-_Citizenship.pdf.

⁽³⁰⁶⁾ Prieiga per internetą: <https://www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1167>.

⁽³⁰⁷⁾ Prieiga per internetą: http://www.readyunlimited.com/wp-content/uploads/2015/10/Ready-Unlimited_Ladder-of-Entitlement_.pdf.

Jungtinė Karalystė – Velsas

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Jaunimo verslumo strategijoje ⁽³⁰⁸⁾ vartojami du terminai, dėl kurių susitarė suinteresuotosios šalys. Jie remiasi Europos verslumo gebėjimo apibrėžimu ⁽³⁰⁹⁾:

„Verslumo ugdymas (VU) reiškia jaunimo požiūrio ir įgūdžių, kurie padės jiems atskleisti savo galimybes, ugdymą. Taip pat VU reiškia entuziazmą versti idėjas ir galimybes tikrove, galimybę padėti jauniems žmonėms teigiamai nusiteikti, būti aktyviems ir siekti pasisekimo tiek jų asmeniniame gyvenime, tiek darbe.

Iniciatyvos ugdymo metu siekiama suteikti jaunimui galimybes pritaikyti savo turimus įgūdžius ir tobulinti savo suvokimą praktiniais būdais.“

Susijusi strategija

Velse vykdoma specifinė verslumo ugdymo strategija. Jaunimo verslumo strategija (angl. YES, *Youth Enterprise Strategy*) buvo išleista 2004 m. Ji 2010 m. buvo papildyta atnaujintu veiksmų planu. 2010–2015 m. Jaunimo verslumo strategijos (YES) veiksmų planas skirtas 5–25 metų amžiaus vaikams bei jauniems žmonėms ir apima mokyklas, poprivalomąjį ugdymą, aukštąjį mokslą ir mokymąsi už mokyklos sienų.

Pagrindiniai tikslai

Strategijos vizija – „visuose Velso bendruomenėse ugdyti savarankiškus ir verslius jaunos žmones, kurie prisidėtų prie ekonominės ir socialinės sėkmės“.

Konkretūs veiksmai

Veiksmų plane yra trys prioritetinės sritys. Kiekvienoje iš jų yra numatyti konkretūs veiksmai:

- Skatinimas įsitraukti į veiklą – verslumo vertės populiarinimas siekiant sukurti palankias galimybes ir ugdyti jaunimą:
 - pradėti „Didelių Velso idėjų“ (angl. *Big Ideas Wales*) kampaniją siekiant skatinti jaunimą būti verslesnį ir padėti besidomintiems verslo steigimu;
 - vykdyti tikslinę veiklą ir renginius siekiant skatinti, ypač bedarbių ir (arba) ekonomiškai neveiklių asmenų, susidomėjimą verslumu ir įsitraukimą į verslininkystę;
 - skatinti verslo ir jaunimo bei mokslo įstaigų bendradarbiavimą.
 - galimybių suteikimas – jaunimui palankių verslumo mokymosi galimybių kūrimas;
 - konsultuoti mokyklas ir poprivalamąjį ugdymo institucijas internetu;
 - didinti praktinio mokymosi galimybių prieinamumą jauniems žmonėms;
 - skatinti meistriškumą verslumo ugdymo ir lyderystės srityje skleidžiant ir palyginant gerosios praktikos pavyzdžius vietas, šalies ir pasaulio lygmeniu.

⁽³⁰⁸⁾ Prieiga per internetą: <<https://business.wales.gov.uk/bigideas/youth-entrepreneurship-strategy>>.

⁽³⁰⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

- Aprūpinimas – parama jaunimui, steigiančiam ir plėtojančiam savo verslą:
 - paruošti jaunos žmonės žengti dar vieną žingsnį įmonės steigimo link;
 - skatinti jaunimą dirbti savarankiškai;
 - sutelkti paramą didžiulį potencialą turintiems startuoliams, ypač aukščiausio prioriteto sektoriuose ir absolventų steigiamoms įmonėms;
 - skatinant jaunos verslininkus remtis verslo bendruomenės patirtimi ir žiniomis.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Strategijai vadovauja Velso Vyriausybės ekonomikos, mokslo ir transporto bei Švietimo ir įgūdžių skyriai. Tarp kitų suinteresuotųjų šalių – švietimo institucijos, programa „Velso karjera“, centras „Jobcentre plus“, darbo vietose esantys mokymų tiekėjai, jaunimo organizacijos ir vietos valdžios institucijos.

Stebėsenos sistema

Veiksmų plane numatyti kiekybiniai tikslai penkeriems metams, o daromą pažangą stebi YES veiksmų plano komisija. Be to, 2013 m. Velso nacionalinės asamblėjos Iniciatyvos ir verslo komitetas pradėjo Jaunimo verslumo programos tyrimą ⁽³¹⁰⁾ siekdamas nustatyti šios veiklos veiksmingumą ir galimybę ją tobulinti.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 1–3 lygmenimis (5–16 metų amžiaus moksleiviai) VU integruotas į privalomą dalyką „Asmenybės ir socialinis ugdymas“ ⁽³¹¹⁾ (ASU, angl. *Personal and Social Education* (PSE)). Dalykas aprėpia daug įvairių sričių, įskaitant finansinį raštingumą.

Viduriniame ugdyme (ISCED 2–3 lygmenys) VU taip pat įeina į Karjeros ir darbo pasaulio (angl. *Careers and the World of Work* (CWW) programą ⁽³¹²⁾, kuri yra privaloma 11–19 metų amžiaus moksleivių ugdymo programos dalis ir vienas iš 16–19 metų amžiaus moksleivių ugdymo programos „Mokymo pagrindas“ (angl. *Learning Core*) elementų.

ISCED 2–3 lygmenimis (14–19 metų amžiaus moksleiviai) VU integruotas į Velso bakalaureato kvalifikaciją ⁽³¹³⁾ (VBK, angl. WBQ). VBK – nacionalinė kvalifikacija, apimanti pagrindines kvalifikacijas ir įgūdžių iššūkių pažymėjimą (angl. *Skills Challenge Certificate*), kuriuo įvertinami įgūdžiai, kurie jaunam žmogui yra būtini studijuojant koledže, universitete, dirbant, taip pat asmeniniame gyvenime. Atlikus VBK reformą, atnaujinta programa buvo išbandyta 2014 m. ir pradėta įgyvendinti 2015 m. – į ją buvo įtrauktas įgūdžių iššūkių pažymėjimas, kuris susideda iš tyrimais grindžiamo projekto ir trijų iššūkių sričių – (1) tarptautinio pilietiškumo, (2) bendruomenės ir iniciatyvos ir (3) įsidarbinamumo. VBK nėra privalomas moksleiviams ir mokykloms arba koledžams, nors Velso Vyriausybė juos aktyviai skatina dalyvauti ir mokyklose bei koledžuose organizuoja rėmimo iniciatyvas. Programoje vykdomo praktinio verslumo mokymo metu ugdomi septyni esminiai gebėjimai, įskaitant verslumo įgūdžius. VBK

⁽³¹⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.senedd.assembly.wales/mgIssueHistoryHome.aspx?IId=6052>>.

⁽³¹¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://learning.gov.wales/resources/improvementareas/curriculum/programmes-of-study/personal-and-social-education/?lang=en>>.

⁽³¹²⁾ Prieiga per internetą: <<http://learning.gov.wales/resources/browse-all/careers-world-of-work/?lang=en>>.

⁽³¹³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.wjec.co.uk/qualifications/welsh-baccalaureate/welsh-bacc-from-2015/>>.

(³¹⁴) vykdomas trimis lygmenimis: pamatiniu (nuo 14 metų amžiaus), vidutiniu (vidurinės mokyklos lygmuo arba ISCED 2 lygmuo) ir aukštesniu (A lygis arba ISCED 3 lygmuo). Šia kvalifikacija remiasi mokomasis dalykas „Asmenybės ir socialinis ugdymas“ (ASU, angl. *Personal and Social Education* (PSE) bei Karjeros ir darbo pasaulio programa (KDP, angl. *Careers and the World of Work* (CWW)).

Platesnis požiūris į VU pateiktas programoje „VU mokymas ir perimamumas“(³¹⁵) – tai mokykloms siūlomos nacionalinės VU mokymo ir perimamumo planavimo gairės, apimančios visą ugdymo programą ir visas ugdymo pakopas. Čia apibrėžiami VU integravimo nurodymai ir aprašomos iššūkius keliančio praktinio verslininkystės mokymosi galimybės.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1–3 lygmenimis mokomojo dalyko „Asmenybės ir socialinis ugdymas“ (ASU) metu moksleiviai ruošiami būti asmeniškai ir socialiai veiksmingi kuriant tokias mokymosi situacijas, kuriose jie galėtų plėtoti ir taikyti savo turimas žinias, tirti asmenines nuostatas bei vertybes ir įgyti reikiamų žinių bei supratimą. ISCED 2–3 lygmenimis dalyvaujantiems Karjeros ir darbo pasaulio (KDP) programoje moksleiviams suteikiama galimybė nagrinėti įsidarbinamumui, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi ir verslumui reikalingas nuostatas ir vertybes.

KDP ir ASU programos buvo rengiamos lyginant vieną programą su kita, o dabar kuriami jų mokymosi rezultatai, kurie suteikia besimokantiems galimybę remtis įgyta patirtimi. Nei KDP, nei ASU nesuteikia formalios kvalifikacijos, tačiau abi programos įeina į VBK.

VBK turi apibrėžtus mokymosi rezultatus ISCED 2–3 trijuose lygmenyse (³¹⁶), kuriais remiantis vertinami šie septyni esminiai gebėjimai: bendravimas, mokėjimas skaičiuoti, skaitmeninis raštingumas, kritinis mąstymas ir problemų sprendimas, planavimas ir organizavimas, kūrybiškumas ir inovacijų diegimas bei asmeninis veiksmingumas. Pagalbiniuose dokumentuose pateikiamos išsamios verslumo ugdymo mokymosi rezultatų vertinimo gairės.

Mokytojų rengimas ir parama

2010–2015 m. YES veiksmų plane PMR nėra paminėtas. PMR programą nustato individualios institucijos, atsižvelgdamos į Velso Vyriausybės reikalavimus ir Kvalifikuoto mokytojo statuso suteikimo standartus (angl. *Standards for the Award of Qualified Teacher Status*) (³¹⁷), kuriuose verslumas nėra tiesiogiai minimas. Tačiau mokytojai privalo gebėti mokyti pagal visą ugdymo programą, kurioje, kaip minėta pirmiau, verslumas yra ASU ir KDP komponentas.

Aukštojo mokslo akademijos ataskaitoje „Skatinant įsidarbinamumą per iniciatyvos ugdymą“ (³¹⁸) pateikiama informacija apie laisvai pasirenkamą modulį „Verslūs pedagogai“, kuris įtrauktas į Velso Trejybės ir Šv. Dovydo universiteto (angl. *University of Wales Trinity Saint David*) antrosios aukštojo mokslo pakopos ugdymo bei poprivalomojo ugdymo ir švietimo studijų (angl. *Postgraduate Certificate in Education/Post-compulsory Education and Training* (PGCE/PCET) programą. Tai puikus VU integracijos į PMR pavyzdys. Ko gero, tokio pobūdžio kursas yra vienintelis visoje Jungtinėje Karalystėje.

(³¹⁴) Prieiga per internetą: <<http://www.wjec.co.uk/qualifications/welsh-baccalaureate/welsh-bacc-from-2015/>>.

(³¹⁵) Prieiga per internetą: <<http://learning.gov.wales/docs/learningwales/publications/140626-careers-and-the-world-of-work-learning-and-progression-en.pdf>>.

(³¹⁶) Žr. aukštesnio lygio pavyzdį čia: <<http://www.wjec.co.uk/qualifications/welsh-baccalaureate/welsh-bacc-from-2015/Welsh%20Bacc%20Specification%20KS4%2028%2010%2014%20-%20Branded.pdf>>.

(³¹⁷) Prieiga per internetą: <<http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/090915becomingateacheren.pdf>>.

(³¹⁸) Prieiga per internetą: <<https://www.heacademy.ac.uk/resource/enhancing-employability-through-enterprise-education>>.

YES veiksmų plane TPT remiamas per Jaunimo verslumo nacionalinį TPT centrą ⁽³¹⁹⁾, kurį koordinuoja Pietų Velso universitetas (angl. *University of South Wales*). Šio centro tikslas – kaupti patirtį ir sukurti Velso pedagogų klasterį, ypatingą dėmesį skiriant profesiniam mokymui ir aukštajam mokslui.

Internetu paskelbtos bibliotekos, kuriose sukaupta VU mokomoji medžiaga ir mokymo gairės. Nacionalinėje skaitmeninio mokymosi išteklių bibliotekoje „Hwb“ ⁽³²⁰⁾ pateikiama daug VU mokymo išteklių. Regionų konsorciumai (finansuojami Velso Vyriausybės siekiant standartizuoti ir kelti mokymo kokybę mokyklose ir profesinio mokymo srityje) ir WJEC (akredituojanti organizacija) rengia ir platina VBK išteklius. Iššūkių bankas (angl. *Challenge Bank*), paskelbtas WJEC tinklalapyje, siūlo išteklius, kuriuos parengė verslo ir bendruomenės organizacijos.

⁽³¹⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.yesnationalcpdhub.com>>.

⁽³²⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://hwb.wales.gov.uk/Resources/resource/e7d3cdd0-a650-4c60-94d4-54af9816f1f0/en>>.

Jungtinė Karalystė – Šiaurės Airija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Airijoje vartojamas nacionalinis apibrėžimas. 2003 m. Verslumo ir švietimo veiksmų plane atsakingi vyriausybės departamentai – Verslumo, prekybos ir investicijų, Švietimo bei Užimtumo ir mokymosi departamentas – susitarė apibrėžti verslumą plačiaja prasme, kaip „žmogaus, turinčio įvairius esminius įgūdžius ir savybes, gebėjimą unikaliu, novatorišku ir kūrybišku būdu prisidėti prie darbo pasaulio, nepriklausomai nuo to, ar šis žmogus yra samdomas darbuotojas, ar dirba savarankiškai“.

Susijusi strategija

Šiaurės Airijoje įgyvendinama platesnio pobūdžio verslumo ugdymo (VU) strategija, vadinama 2014–2025 m. Šiaurės Airijos inovacijų strategija ⁽³²¹⁾. Šalia jos yra sukurtas Veiksmų katalogu vadinamas veiksmų planas. Strategija apima visas ugdymo pakopas (ISCED 1–8 lygmenys).

Pagrindiniai tikslai

Vienas iš pagrindinių strategijos tikslų – „skatinti mūsų jaunimą būti verslininkais“. Strategijoje teigiama, kad VU pradinio, vidurinio ir pavidurinio ugdymo lygmenyse yra vienas iš esminių reikalavimų, į kurį būtina atsižvelgti siekiant skatinti verslumą visose gyvenimo srityse. Verslumo ugdymo įsidarbinamumo aspektas jau įeina į ISCED 1–3 lygmenų programas.

Konkretūs veiksmai

Inovacijų strategijoje numatytas vienas su švietimu susijęs įsipareigojimas: Švietimo departamentas turės ištirti, kokiais būdais galima didinti jaunimo paramą siekiant jaunus žmones įtraukti į verslininkystę. Tačiau Veiksmų kataloge šiam įsipareigojimui nėra numatyta jokių konkrečių veiksmų ⁽³²²⁾.

Ministerijos ir suinteresuotosios šalys

Inovacijų strategiją koordinuoja Verslumo, prekybos ir investicijų departamentas, tačiau strategijoje apimami visi vyriausybės departamentai, įskaitant Švietimo bei Užimtumo ir mokymosi departamentus.

Stebėsenos sistema

Į strategijos įgyvendinimo stebėseną įeina metinė inovacijų ataskaita, kurioje pateikiama atnaujinta informacija apie strategijos veiksmingumą atsižvelgiant į iškeltus tikslus ir uždavinius. Ataskaitoje pateikiamas inovacijų veiksmingumo vertinimas įvairiose su inovacijomis susijusiose srityse, taip pat – tikslų ir uždavinių aktualumo remiantis naujausių tyrimų rezultatais apžvalga, strategijoje numatytų veiksmų pažanga bei nurodomos rekomendacijos dėl ateities veiksmų ir politinių krypčių.

⁽³²¹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.detini.gov.uk/innovationstrategy>>.

⁽³²²⁾ Prieiga per internetą: <http://www.detini.gov.uk/innovation_strategy_2014-2025_action_directory.pdf (p. 6)>.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 1 lygmeniu (4–11 metų amžiaus vaikų pradinis ugdymas) VU integruotas į privalomą dalyką „Asmenybės tobulėjimas ir abipusis supratimas“ ⁽³²³⁾ (angl. *Personal Development and Mutual Understanding* (PDandMU), kuriuo siekiama skatinti kiekvieną vaiką tapti sau pačiam emociškai ir socialiai veiksmingu, gyventi sveikai, saugiai ir visavertiškai, tapti savimi pasitikinčiu, savarankišku ir atsakingu piliečiu, kuris gyvendamas priima pagrįstus ir atsakingus pasirinkimus. Dalyko programoje apimamas įvadas į darbo pasaulį ir finansinį raštingumą.

ISCED 2–3 lygmenimis (11–16 metų amžiaus moksleiviai, 3–4 pagrindinis ugdymo etapas) VU įtrauktas į ugdymo sritį „Mokymas gyvenimui ir darbui“ (angl. *Learning for Life and Work* (LLW)). Šioje ugdymo programos dalyje moksleiviams siekiama padėti plėtoti esminius įgūdžius, žinias, savybes ir nuostatas, kurios būtinos gyvenime ir darbe. Šis komponentas padalytas į aktualius modulius – „Isidarbinamumas“, „Namų ūkis“, „Vietos ir pasaulio masto pilietiškumas“ ir „Asmenybės tobulėjimas“. „Mokymas gyvenimui ir darbui“ taip pat įeina į bendrąją 14–19 metų amžiaus moksleivių ugdymo programą „Privilegijos“ (angl. *Entitlement Framework*), kuri suteikia mokymosi galimybes atsižvelgiant į jaunų žmonių poreikius, gebėjimus ir pomėgius, nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos ar lankomos mokyklos.

Be to, Švietimo departamentas kasmet skiria lėšų verslumo ugdymo veikloms, kurios dažniausiai organizuojamos per įvairius trečiųjų šalių partnerius, pavyzdžiui, „Jaunąją įmonę“. Šioje veikloje vykdomos aktualiausios programos, kuriose moksleiviai tiesiogiai įtraukiami į veiklas ir kurios remiasi Šiaurės Airijos ugdymo programomis.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1 lygmens dalyko „Asmenybės tobulėjimas ir abipusis supratimas“ mokymosi rezultatuose numatyta, kad vaikai išsiugdys:

- pasitikėjimą savimi ir savigarbą;
- gebėjimą dirbti veiksmingai su kitais ir prisiimti atsakomybę;
- asmeninių ir tarpasmeninių įgūdžių didžiulės vertės ateities gyvenimo ir darbo kontekstuose suvokimą;
- žinias ir supratimą apie iššūkius ir galimybes, su kuriomis jie gali susidurti vis įvairesnėje visuomenėje;
- gebėjimą priimti pagrįstus sprendimus ir imtis atsakingų veiksmų per visą savo gyvenimą.

ISCED 2 lygmuo „Mokymasis gyvenimui ir darbui“. Moksleiviai turi gebėti:

- demonstruoti išsamesnį supratimą kritiškai ir lanksčiai mąstydami, sprenddami problemas ir priimdami pagrįstus sprendimus taikydami, kur įmanoma, matematinius ir IKT įgūdžius;
- demonstruoti iniciatyvą ir kūrybiškumą kurdami idėjas ir jas plėtodami;
- našiai dirbti su kitais;
- demonstruoti savo kontrolę sistemingai dirbdami, atkakliai atlikdami užduotis, įvertindami ir tobulindami savo mokymąsi ir veiksmingumą;

⁽³²³⁾ Prieiga per internetą: <http://www.nicurriculum.org.uk/docs/key_stages_1_and_2/areas_of_learning/pdmu/PD-Guidance.pdf>.

- veiksmingai bendrauti žodžiu, vaizdais, raštu, matematiniais simboliais ir IKT formatu, rodydami aiškų auditorijos ir bendravimo tikslo suvokimą.

ISCED 3 lygmuo „Mokymasis gyvenimui ir darbui“. Moksleiviai turi gebėti:

- nagrinėti savisamdos galimybes ir nustatyti svarbiausius paramos šaltinius;
- tirti vis didėjančią įmonių socialinę atsakomybę visuomenėje.

Šie mokymosi rezultatai šiuo metu yra rengiami ir suteikia besimokantiems galimybę remtis prieš tai įgyta patirtimi visoje ugdymo sistemoje.

Mokytojų rengimas ir parama

Šiuo metu PMR programose VU nepaminėtas, o dėl pirminio mokytojų rengimo programų turinio sprendžia pats tiekėjas, remdamasis švietimo skyriaus pateiktais reikalavimais. Tačiau pradinių mokyklų mokytojai privalo gebėti mokyti pagal pilną ugdymo programą, kurioje verslumas įtrauktas į komponentus „Asmenybės tobulėjimas ir abipusis supratimas“ (angl. *Personal Development and Mutual Understanding* (PDandMU) ir „Mokymasis gyvenimui ir darbui“ (angl. *Learning for Life and Work* (LLW)).

Karalienės universiteto Šv. Marijos koledžas, prisidėdamas prie verslumo ugdymo, parengė verslumo mokymosi pažymėjimą, kurį gali įgyti besimokantys pagal pedagogikos srities aukštojo mokslo laipsnį suteikiančias studijų programas ⁽³²⁴⁾.

Už TPT veiklas atsakingos kelios organizacijos, tarp jų – Švietimo departamentas, švietimo valdžios institucijos, mokyklos, vietos valdžios institucijos ir individualūs mokytojai. Mokytojai turi profesinį įsipareigojimą peržiūrėti savo mokymo metodus ir darbo programas ir dalyvauti kvalifikacijos kėlimo mokymuose ar TPT visos savo profesinės karjeros metu. Mokytojų mokymosi ir kvalifikacijos kėlimo poreikiai remiasi profesiniais standartais, apibrėžiančiais minimalų privalomą praktikos lygį, kurį mokytojas turi demonstruoti visos savo darbo karjeros metu. Šiems poreikiams nustatyti ir į juos atsakyti yra sukurtos veiksmingumo valdymo programos. Programose verslumas nėra paminėtas.

Konkreči informacija apie su verslumo ugdymu susijusią TPT veiklą nėra pateikiama.

⁽³²⁴⁾ Prieiga per internetą:

<<http://www.smucb.ac.uk/downloads/entrepreneurship/Certificate%20of%20Entrepreneurial%20Learning.pdf>>.

Jungtinė Karalystė – Škotija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Škotijoje vartojamas terminas „iniciatyva švietime“ yra labai platus:

„Tai galimybė, kuri suteikiama jauniems žmonėms: plėtoti verslų požiūrį ir įgūdžius visoje ugdymo programoje; patirti ir plėtoti darbo pasaulio visais jo aspektais, įskaitant verslininkystę ir savisamdą, supratimą; aktyviai dalyvauti iniciatyvose, įskaitant tas, kurios tiesiogiai susijusios su verslininkyste ir kurių sėkmė priklauso nuo dalyvavimo praktinėje veikloje; dalyvauti tinkamai organizuojamo karjeros planavimo galimybėse“⁽³²⁵⁾.

Susijusios strategijos

Škotijoje specifinė nacionalinė verslumo ugdymo (VU) strategija nebevykdoma. Škotijos verslumo ugdymo politika buvo apibrėžta VU strategijoje „Pasiryžę laimėti: verslumo švietimo srityje apžvalga“ ir įgyvendinama 2003–2011 m.⁽³²⁶⁾ VU yra integruotas į nacionalinę ugdymo programą „Siekiant tobulumo“ (angl. *Curriculum for Excellence*)⁽³²⁷⁾. Strateginiu lygmeniu šiuo metu VU politiką apibrėžia Škotijos inovacijų strategija „Škotija tai gali – tampame pasaulyje pirmaujančia, verslia ir inovacijas diegiančia tauta“ (angl. *Scotland Can Do – Becoming a World-Leading, Entrepreneurial and Innovative Nation*)⁽³²⁸⁾ ir „Jaunimo darbo jėgos plėtra – Škotijos jaunimo užimtumo strategija“ (angl. *Developing the Young Workforce – Scotland’s Youth Employment Strategy*)⁽³²⁹⁾.

A) „Škotija tai gali – tampame pasaulyje pirmaujančia, verslia ir inovacijas diegiančia tauta“

Ši verslumo ir inovacijų strategija apima 2012–2020 m. Ji skirta visoms ugdymo pakopoms (ISCED 1–8 lygmenys). Joje pabrėžiamas svarba, kurią Škotijos Vyriausybė priskiria verslumui ir inovacijoms, taip pat vertybėms, kuriomis grindžiama šios srities veikla, bei būsimi veiksmų prioritetai. Strategijoje pagrindinis dėmesys skiriamas švietimui. Dalyvauja šios suinteresuotosios šalys: Škotijos Vyriausybė, nacionalinė mokymo(si) kokybės ir tobulinimo paramos organizacija „Škotijos švietimas“ (angl. *Education Scotland*), Škotijos švietimo įstaigų direktorių asociacija, Verslumo skatinimo programa „Micro-Tyco“, Socialinių įmonių akademija (angl. *Social Enterprise Academy*), „Jaunoji Škotijos įmonė“, jaunimo labdaros organizacija „Princo pasitikėjimas“ (angl. *The Prince’s Trust*), programa „Didelės idėjos“ (angl. *Big Ideas*), organizacija „Ugdymo programos sprendimai“ (angl. *Curriculo Solutions*) ir „Škotijos bendradarbiaujančio švietimo trestas“ (angl. *Co-operative Education Trust Scotland*).

Pagrindiniai strategijos „Škotija tai gali“ tikslai

Vienas iš penkių iškeltų siekių – sukurti „ugdymo sistemą, kurios centre yra verslumas ir inovacijos, pasinaudojant nacionalinės ugdymo programos „Siekiant tobulumo“ teikiamomis galimybėmis, koledžų reforma ir mūsų universitetų, kurie yra pasaulio lyderiai, galia“.

⁽³²⁵⁾ Škotijos vykdomoji valdžia (2002) „Pasiryžę laimėti: verslumo švietimo srityje apžvalga“: <<http://www.gov.scot/Resource/Doc/46932/0028821.pdf>>.

⁽³²⁶⁾ Strategijos vertinimo ataskaita: <<http://www.gov.scot/resource/doc/920/0118640.pdf>>.

⁽³²⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.educationscotland.gov.uk/learningandteaching/thecurriculum/whatiscurriculumforexcellence/keydocs/index.asp>>.

⁽³²⁸⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.gov.scot/Publications/2013/11/7675>>.

⁽³²⁹⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.gov.scot/Publications/2014/12/7750>>; žr. taip pat „Škotijos švietimo“ tinklalapi: <<http://www.educationscotland.gov.uk/learningandteaching/thecurriculum/dyw/index.asp>>.

Konkretūs strategijos „Škotija tai gali“ veiksmai

Strategijoje numatyti šie su švietimu susiję konkretūs veiksmai: sudaryti sąlygas ištekliams, gerinantiems verslumo mokymosi įgyvendinimą Škotijos mokyklose, plėtoti; praėjus sėkmingam bandymui, remti iniciatyvos „Tiltas į verslą“ (angl. *Bridge 2 Business*) – interaktyvios ir patrauklios programos, kuria siekiama įkvėpti koledžų studentus, įtraukti juos į verslo sritį ir remti – diegimą kituose Škotijos koledžuose; remti atnaujintos programos „Jaunųjų inovacijų diegėjų iššūkiai“ (angl. *Young Innovators Challenge*) įgyvendinimą. Vėliau parengtoje Veiksmų sistemoje ⁽³³⁰⁾ šie veiksmai aprašyti išsamiau, taip pat pateikiami platesnio pobūdžio veiksmai jaunimo startuoliams skatinti.

Strategijos „Škotija tai gali“ stebėsenos sistema

Strategijos „Škotija tai gali“ įgyvendinimas siejamas su trimis nacionaliniais rodikliais: didinti verslo kompanijų skaičių, tyrimų ir plėtros išlaidas, gerinti žinių perdavimą iš universitetų atliktų tyrimų.

B) Nacionalinė ugdymo programa „Siekiant tobulumo“

Nuo 2011 m. strategija „Pasiryžę laimėti“ buvo integruota į 3–18 metų amžiaus vaikams ir jaunimui skirtą škotų nacionalinę ugdymo programą „Siekiant tobulumo“. Programoje siekiama mokymą(si) paversti aktualesne veikla, kuri yra patraukli ir kuri padeda suteikti jauniems žmonėms XXI amžiaus įgūdžių, žinių ir suvokimą. Programa apima įmonės kūrimo, verslumo ir įsidarbinamumo įgūdžius, o finansinio švietimo komponente nagrinėjama finansinės įmonės tema. Šiems įgūdžiams vėl skiriama daugiau dėmesio įgyvendinant tiek šią strategiją, tiek programą „Jaunimo darbo jėgos plėtra“ ⁽³³¹⁾, kuri laikoma pagrindiniu nacionaliniu prioritetu. Atitinkamai tikimasi, kad vaikai ir jauni žmonės turės daugiau naudos iš glaudesnio mokyklos ugdymo programos ir darbo realijų ryšio, didėjančio darbdavių dalyvavimo švietime ir turiningos darbo praktikos įmonėse.

C) „Jaunimo darbo jėgos plėtra – Škotijos jaunimo užimtumo strategija“

Šia strategija, išleista 2014 m. gruodį, siekiama sumažinti jaunimo nedarbą iki 40 % 2021 m., jaunos žmonės geriau parengiant darbo rinkai. Strategija remiasi nacionaline ugdymo programa „Siekiant tobulumo“, kuria sukuriama lanksčios galimybės mišriajam mokymuisi įgyvendinti, mokymosi krypčių ir pasirinkimų, prieinamų visiems mokyklose besimokantiems jauniems žmonėms, įvairovei plėtoti. Strategija taip pat siejama su ugdymo programos įkvėpiančio verslumo ir verslaus mokymosi tikslais. 2015 m. rugsėjo mėn. remiantis strategijos „Jaunimo darbo jėgos plėtra“ rekomendacijomis buvo išleistas Mokyklų ir darbdavių bendradarbiavimo vadovas, Darbo praktikos standartai ir nauji Karjeros ugdymo standartai (3–18 metų amžiaus vaikams ir jaunimui). 2017 m. kovo mėn. šie dokumentai bus peržiūrėti atsižvelgiant į jų taikymą ir įgytą patirtį.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Škotijos bendrojo ugdymo programos nėra reglamentuojamos teisės aktais. Programoje „Siekiant tobulumo“ verslumas laikomas skersine, tarpdisciplininė tema, tarp kitų tokių temų – pilietiškumas, tvari plėtra, tarptautinis švietimas ir kūrybiškumas. Ugdymo programoje pabrėžiama, kad tokias temas būtina rengti tam tikruose kontekstuose. Tokiu būdu su šiomis temomis susijęs mokymasis įtrauktas į

⁽³³⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.scot.gov.scot/Resource/0044/00449131.pdf>>.

⁽³³¹⁾ Scottish Government (2014) Education Working for All! Commission for Developing Scotland's Young Workforce Final Report. Prieiga per internetą: <<http://www.scot.gov.scot/Publications/2014/06/4089>>.

programos skyrių „Patirtis ir rezultatai“, kuris skirtas tarpdisciplininėms temoms. Skyriuose „Patirtis ir rezultatai“ apibūdinami visos ugdymo programos nacionaliniai mokymosi ir pažangos standartai ir lūkesčiai. Programa „Siekiant tobulumo“ mokymo ir mokymosi proceso valdymui siekiama suteikti lankstumo. Programa buvo rengiama nacionaliniu lygmeniu, tačiau sprendimus dėl programos vykdymo, įskaitant verslumo ugdymą, priima vietos valdžios institucijos, joms pavaldžios mokyklos ir pedagogai.

Mokymosi rezultatai

Skyrius „Patirtis ir rezultatai“ yra numatytas kiekvienoje iš aštuonių programos sričių: raiškos menai, kalbos ir raštingumas, religinis ir moralinis ugdymas, socialiniai mokslai, matematika, gamtos mokslai, technologijos, sveikata ir gerovė. Sritys išdėstomos linijiniu būdu aprašant kiekvieno lygmens daromą pažangą.

Pavyzdžiui, socialinių mokslų srities tikslas, kuris aktualus verslumo ugdymui, – „ugdyti verslumą skatinančių ir verslui įtaką turinčių idėjų suvokimą“. Apibūdinami tokie skyriaus „Patirtis ir rezultatai“ įvairių pasiekimo lygių teiginiai:

ISCED 0	Ankstesnė pakopa – tikromis gyvenimo aplinkybėmis ir žaidimų metu aš tiriu, kaip šalimais esančios parduotuvės ir paslaugų teikėjai aprūpina mus tuo, ko mums reikia kasdien.
ISCED 1	Pirmoji pakopa – aš suprantu apie vietos organizacijų svarbą tenkinant mano bendruomenės poreikius. Antroji pakopa – tyrinėdamas etišką prekybą suprantu, kad žmonės visame pasaulyje turi tuos pačius esminius poreikius, aptardamas, kodėl tam tikros visuomenės gali patenkinti šiuos poreikius geriau nei kitos.
ISCED 2–3	Trečioji pakopa – dalyvaudamas verslumo veikloje gebu nagrinėti etikos klausimus, susijusius su verslo praktika, ir suprasti, kaip verslo įmonės padeda patenkinti poreikius. Ketvirtoji pakopa – gebu kritiškai vertinti, kaip tam tikri ekonominiai veiksniai turi įtakos individualiems asmenims, verslo kompanijoms ir bendruomenėms.

Mokytojų rengimas ir parama

Naująja 2014–2015 mokslo metų iniciatyva, kuri buvo oficialiai pradėta 2015 m. rugsėjį ir į kurią įsitraukė daug partnerių, priklausančių programai „Jaunoji Škotijos įmonė“ (angl. *Young Enterprise Scotland*), tapo projektas „Versliosios mokyklos“ (angl. *Enterprising Schools*)⁽³³²⁾. Pirminis šios iniciatyvos tikslas – suteikti pedagogams galimybę dalyvaujant tęstinėje kvalifikacijos tobulinimo veikloje integruoti verslumo įgūdžių plėtrą į mokyklas ir į mokymo procesą siekiant:

- įvertinti mokyklų atliktą darbą šioje srityje ir suteikti joms platformą dalytis gerąja patirtimi;
- skatinti mokyklas – nuo pirmosios ugdymo pakopos per visą ugdymo programą ir net aukščiausią ugdymo pakopą pasibaigus – plėtoti visą mokyklą apimančią požiūrį į iniciatyvą ir verslią mąstyseną;
- sudaryti palankias sąlygas mokytojams naudotis reikiama išteklių, kurie padėtų organizuoti verslumo ugdymo veiklą ir skatintų verslią mąstyseną.

Projekte „Versliosios mokyklos“ organizacija „Škotijos švietimas“ (angl. *Education Scotland*) dirba kartu su trečiųjų šalių partneriais (programa „Didelės idėjos“ (angl. *Big Ideas*), „Škotijos bendradarbiaujančio švietimo trestas“ (angl. *Co-operative Education Trust Scotland*), organizacija „Ugdymo programos sprendimai“ (angl. *Curriculo Solutions*), Socialinių įmonių akademija (angl. *Social Enterprise Academy*) ir programa „Jaunoji Škotijos įmonė“ (angl. *Young Enterprise Scotland*). Partneriai kuria išteklius siekdami padėti pedagogams organizuoti iniciatyvesnį ir verslesnį mokymąsi. Jų parengtose gairėse pateikiamos Škotijos atvejų analizės užduotys, kuriomis siekiama pabrėžti teigiamą poveikį, kurį verslumo įgūdžių ugdymas turi plėtojant jaunimo pasitikėjimo savimi ir savigarbos jausmą, ir parodyti, kaip galima ugdyti verslumo įgūdžius įgyvendinant mokyklinę programą.

⁽³³²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.enterprisingschools.scot>>.

Konkrečios informacijos apie atskiros temos, kuri būtų tiesiogiai nukreipta į VU, įtraukimą į pirminį mokytojų rengimą nėra. Tačiau mokytojų standartuose teigiama, kad visi būsiami pradinio ir vidurinio mokyklų mokytojai turi būti mokomi visų ugdymo programai aktualių temų. Tai reiškia, kad VU tema turi būti įtraukiama. Keletas trečiųjų šalių partnerių, dalyvaujančių Škotijos projekte „Versliosios mokyklos“ (įskaitant Socialinių įmonių akademiją), vykdo TPT veiklas svarbiomis VU temomis. Tačiau šių veiklų negalima priskirti prie pagrindinių mokymų. vienintelę centralizuotai remiamą programą „Tobulas švietimas per ryšius su verslu“ (angl. *Excellence in Education through Business Links* (EEBL) ⁽³³³⁾) visiems pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojams organizuojama ne trumpesnė kaip dviejų dienų trukmės darbo praktika įmonėse.

⁽³³³⁾ Prieiga per internetą:
<<http://www.educationscotland.gov.uk/resources/e/eebl.asp?strReferringChannel=educationscotland&strReferringPageID=tcm:4-615801-64&class=11+d86716>>.

Bosnija ir Hercegovina

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Bosnijoje ir Hercegovinoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse⁽³³⁴⁾.

Susijusi strategija

Bosnijos ir Hercegovinos verslumo mokymo švietimo sistemose strategija⁽³³⁵⁾ – tai specifinė nacionalinė verslumo ugdymo (VU) strategija, įgyvendinama valstybėje. Šioje 2012–2015 m. strategijoje apimamos visos ugdymo pakopos.

Pagrindiniai tikslai

Pagrindinis strategijos tikslas – „puoselėti ir skatinti verslią mąstyseną, kuri turi teigiamos įtakos Bosnijos ir Hercegovinos socialinei ir ekonominei plėtrai, remiantis esamais strateginiais įsipareigojimais ir atsižvelgiant į pasaulio ekonomikos pažangą“⁽³³⁶⁾. Keliami šie specifiniai strateginiai tikslai:

- skatinti verslumo įgūdžių įgijimą įgyvendinant švietimo sistemos programas;
- kelti informuotumo ir žinių apie verslumo dvasią lygį visose švietimo sistemos pakopose;
- plėtoti švietimo sistemoje inovacijų diegimo ir verslumo įgūdžius kaip esminius įgūdžius;
- skatinti švietimo ir bendruomenės (vietos valdžios institucijų, NVO, socialinių partnerių, įskaitant verslo kompanijas) ryšių kūrimą;
- stiprinti švietimo sistemos ir verslo bendruomenės bendradarbiavimą.

Konkretūs veiksmai

- Sukurti verslumo mokymosi partnerystę valstybės lygmeniu.
- Sukurti partnerystę, kurioje bus mokoma apie verslumą visais lygmenimis, skatinant švietimo ir ekonomikos sektorių ir bendruomenių ryšių kūrimą.
- Skleisti informaciją apie verslumo ugdymą visais lygmenimis.
- Skatinti verslumo ugdymą pradinio ir vidurinio ugdymo, įskaitant profesinį vidurinį mokymą, pakopose (formaliojo ugdymo sistemoje).
- Integruoti verslumą, kaip bendrąjį gebėjimą, į šiuo metu vykdomą ugdymo programą.
- Stiprinti mokyklų vadovų ir mokytojų gebėjimus.
- Švietimo institucijose vykdyti tarpusavio paramos veiklą panaudojant gerąją patirtį.
- Skatinti verslumo ugdymą aukštojo mokslo srityje.
- Skatinti bendradarbiauti aukštojo mokslo institucijas ir darbdavius.

⁽³³⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽³³⁵⁾ Prieiga per internetą: <http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/dokumenti/strateski_doc/Archive.aspx?langTag=en-US&template_id=108&pageIndex=1>.

⁽³³⁶⁾ Strategija, p. 11.

- Rengti rekomendacijas dėl verslumo ugdymo integravimo į aukštojo mokslo studijų programas, ypatingą dėmesį skiriant pradiniam mokytojų rengimui.
- Skatinti verslumo ugdymą neformaliojo ugdymo srityje (šviečiant suaugusiuosius ir tobulinant įgūdžius darbo vietoje vykdomame mokyme).
- Skatinti verslumo ugdymą šviečiant suaugusiuosius.
- Plėtoti verslumo įgūdžius analizuojant mokymosi poreikius, užtikrinant mokymo kokybę ir mokant mokymus vedančius mokytojus.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Įvairios ministerijos ir suinteresuotosios šalys iš vyriausybės, švietimo, verslo sektorių ir bendruomenės dalyvauja įgyvendinant strategiją valstybės ir vietos lygmenimis ⁽³³⁷⁾; strategijai remti buvo įsteigtas patariamasis organas – Valstybinė verslumo ugdymo partnerystė.

Stebėsenos sistema

Stebėsenos sistema dar nėra sukurta, tačiau šiuo metu vykdomame ES projekte bus sukurtos stebėsenos priemonės ir vertinimo mechanizmai.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Šiuo metu vyksta VU integracijos į ugdymo programą procesas, kurį remia Verslumo mokymo švietimo sistemos (angl. *Entrepreneurial Learning Education Systems*, ELES) ⁽³³⁸⁾; integruojant VU taip pat dalyvauja eksperimentinės institucijos per regioninį Pietryčių Europos verslumo ugdymo centro (SEECEL) ⁽³³⁹⁾ projektą.

Mokymosi rezultatai

Mokymosi rezultatai apibrėžti ISCED 2–3 lygmenims ⁽³⁴⁰⁾, tačiau jie nėra oficialiai integruoti į mokyklos ugdymo programą. ISCED 1 lygmens mokymosi rezultatai yra apibrėžti per regioninį SEECEL projektą ir juos šiuo metu taiko keturios bandomosios mokyklos.

Mokytojų rengimas ir parama

Nacionalinėje verslumo ugdymo strategijoje pateikiamos pirminio mokytojų rengimo rekomendacijos (kurios nacionaliniu lygmeniu nėra privalomos) ir TPT rekomendacijos. TPT veiklos verslumo ugdymo tematika organizuojamos visiems visų ugdymo pakopų pedagogams.

Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECEL), bendradarbiaudamas su nacionaline mokytojų rengimo institucija, vykdo tarptautinį projektą, siekdamas remti tęstinį mokytojų rengimą aštuoniose pradinio ugdymo ir keturiose vidurinio ugdymo mokyklose. Ši veikla yra tiesiogiai finansuojama ir apima ugdymo programų (įskaitant praktinės verslininkystės patirties) rėmimą, mokytojų mokymų medžiagos rengimą, mokomosios medžiagos kūrimą, mokytojų tinklaveiką, taip pat mokytojų mentorystės schemas, jungiančias VU integruojančias mokyklas ir mokyklas, kurios naujai prisijungė prie SEECEL bandomojo projekto.

⁽³³⁷⁾ Strategijos 2 puslapyje pateiktas organizacijų, dalyvaujančių rengiant strategiją, sąrašas. Taip pat pateikiama išsami informacija apie suinteresuotųjų šalių dalyvavimą ir partnerystes.

⁽³³⁸⁾ Prieiga per internetą: <www.eles.ba>.

⁽³³⁹⁾ Prieiga per internetą: <www.seecel.hr>.

⁽³⁴⁰⁾ Prieiga per internetą: <http://eles.ba/images/Projekt/RG1/Programme_and_Guidelines.pdf> (10 ir 12 puslapiai).

Yra parengtos gairės mokytojams. Bosnija ir Hercegovina rėmė ES PNPP bendrai finansuojamą projektą „Verslumo mokymosi ugdymo sistemos“ (angl. *Entrepreneurial Learning Education Systems* (ELES)). Jį įgyvendinant buvo parengta mokomoji medžiaga.

Islandija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Islandijoje nėra nacionalinio verslumo ugdymo (VU) apibrėžimo. Vartojamas toks apibrėžimas, susijęs su inovacijų ir verslumo ugdymu (IVU):

„IVU – ugdymo programos sritis, kurioje kūrybiškumas ir žinios taikomos problemoms, kurias moksleiviai išskiria ir analizuoja, spręsti. Juo siekiama plėtoti kritišką ir kūrybišką mąstymą projektavimo, mokslo, technologijų, rinkodaros ir naujų iniciatyvų srityse. IVU pagrindinį dėmesį skiria kūrybiniais gebėjimams tobulinti ir besimokančiojo idėjoms įgyvendinti jam aktyviai dalyvaujant. IVU pedagogika laikoma emancipacijos pedagogika, t. y. kai besimokantysis turi plačias veiklos galimybes, o mokytojas pamažu ir sistemingai perleidžia kontrolę projektą įgyvendinantiems moksleiviams“⁽³⁴¹⁾.

Susijusi strategija

Islandija šiuo metu neturi nacionalinės verslumo ugdymo strategijos.

Nuo 2011 m. įgyvendinamoje Islandijos bendrojoje ugdymo programoje pateiktos Nacionalinės ugdymo programos gairės, apimančios tris mokyklos ugdymo pakopas – ikimokyklinę⁽³⁴²⁾, privalomąją (6–16 metų amžiaus)⁽³⁴³⁾, ir vidurinę (dažniausiai 16–20 metų amžiaus)⁽³⁴⁴⁾. VU tiesiogiai paminėtas tik privalomojo ugdymo gairių temoje „Verslumo studijos“.

Nacionalinės ugdymo programos gairėse suteikiama daug lankstumo dirbti remiantis VU dvasios plėtojimo principu, tačiau šešiuose ugdymo programos ramsčiuose (raštingumas, tvarumas, lygybė, kūrybiškumas, sveikata ir gerovė, demokratija ir žmonių teisės) tiesioginis inovacijų ugdymas ar VU nenumatomas. Nepaisant to, ugdymo programų ir daugumos iš jos ramsčių tikslas remiasi inovacijų ugdymo (IU) ir VU metodika, pavyzdžiui, kūrybiškumo ir plačiųjų verslumo gebėjimų, tokių kaip kritinio mąstymo, integravimas.

Islandijoje atlikti tyrimai atskleidė, kad inovacijų ugdymas (dažniausiai privalomuoju lygmeniu) ir verslumo ugdymas vyksta nesistemingai ir paprastai priklauso nuo mokytojų entuziazmo ir mokyklų ugdymo skyrių vadovų susidomėjimo. Naujausi tyrimai, atlikti vidurinio ugdymo pakopoje⁽³⁴⁵⁾, parodė, kad mokyklų ugdymo skyrių vadovai išmano VU sritį ir šioje srityje atsiveria daug galimybių, tačiau formaliuoju lygmeniu VU vykdomas labai nedažnai. Galima apibendrinti, kad Islandijos verslumo ugdymas dažniausiai organizuojamas retai, nėra nuosekliai įtrauktas į ugdymo programas ir paprastai siejamas su konkrečiais mokytojais, kurie inicijavo ir moko VU savo mokyklose⁽³⁴⁶⁾.

⁽³⁴¹⁾ Svanborg R. Jónsdóttir, Meyvant Þórolfsson, Gunnar E. Finnbogason, ir Jóhanna Karlsdóttir. (2013). *Rætur nýsköpunar- og frumkvöðlamehtar í íslenskum námskrám og skólamálaumræðu*. Netla - Veftímarit um uppeldi og menntun. Sérít 201 – Fagid og frædin. Prieiga per internetą: <http://netla.hi.is/serit/2013/fagid_og_fraedin/006.pdf>.

⁽³⁴²⁾ Prieiga per internetą: <http://www.dalvikurbyggd.is/resources/Files/krilakot/adskr_leisk_ens_2012.pdf>.

⁽³⁴³⁾ Prieiga per internetą: <http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/xsp/.ibmmodes/domino/OpenAttachment/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/C590D16CBC8439C500257A240030AE7F/Attachment/adskr_grsk_ens_2012.pdf>.

⁽³⁴⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/RSSPage.xsp?documentId=2149C139F3FA145B00257A240035BA1B&action=openDocument>>.

⁽³⁴⁵⁾ Jónsdóttir, S. R. (2007). *Analysis of entrepreneurship education in vocational education and training in Iceland*. Reykjavík: Leonardo National Agency, Iceland. Prieiga per internetą: <http://www.lme.is/doc/23?download=false> Svanborg R. Jónsdóttir and Allyson Macdonald. (2013). Settings and pedagogy in innovation education. In L. V. Shavinina (Ed.), *The Routledge international handbook of innovation education* (pp. 273-287). London: Routledge.

⁽³⁴⁶⁾ Nuoroda į pokalbį: Svanborg R. Jónsdóttir, Islandijos universiteto Ugdymo fakulteto vyriausiasis dėstytojas, docentas.

Vienintelė finansuojama veikla – *Nýsköpunarkeppni grunnskólanemenda* ⁽³⁴⁷⁾ (NKG), 10–12 metų amžiaus moksleivių konkursas inovacijų tema. Konkursas finansuojamas iš valstybės lėšų, o renginį organizuoja ir praveda privati kompanija.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 1–3 (privalomojo ugdymo) lygmenimis VU tiesiogiai integruojamas į ugdymo programą tarpdisciplininio būdu. Privalomojo ugdymo programoje tam tiesiogiai numatyta tarpdisciplininė tema „Inovacijos, verslumo studijos ir naujosios medijos“. VU nėra mokomas atskiru mokomuoju dalyku, tačiau jis paminėtas dviejuose programos dalykuose („Dizainas ir technologijos“ ir „Gamtos mokslai“), taip pat įtrauktas į dvi iš penkių gebėjimų kategorijų („Medijų ir informacijos naudojimas“ ir „Kūrybiškumas ir kritiškas mąstymas“) ⁽³⁴⁸⁾.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1–2 lygmenų ugdymo programoje teigiama, kad „būtina pabrėžti, kad moksleiviai turi įgyti išsamų supratimą apie mokymosi proceso metu nagrinėjamą turinį. Tai galima pasiekti, pavyzdžiui, skiriant daugiau dėmesio veiksmingai ir kūrybiškai veiklai, profesinių įgūdžių tobulinimui, inovacijų ir verslumo studijoms, kai iniciatyva ir pasitikėjimas savimi yra skatinami mokymo(si) metodais ir taikomi tiek mokyklos veikloje, tiek kasdieniame gyvenime“.

Gebėjimų kriterijai yra apibrėžti 4, 7 ir 10 klasių pabaigoje; kiekvienas iš jų remiasi ankstesnių pakopų aprašymais. Kriterijuose 7 klasę baigusiams moksleiviams pateikiama daugiau reikalavimų nei 4 klasės moksleiviams. Juose parodoma, kokios pažangos tikimasi iš moksleivių pereinant iš vienos klasės į kitą. Pavyzdžiui, kategorijoje „Gamtos mokslai, inovacijos ir praktinis žinių taikymas“ teigiama, kad:

- 7 klasę baigę moksleiviai turi gebėti dirbti grupėje laikydamiesi tvarkaraščio ir sukurti aplinką, objektą arba sistemą prižiūrimi mokytojo;
- 10 klasę baigę moksleiviai turi gebėti dalyvauti rengiant darbo grupės tvarkaraštį aplinkai, objektui arba sistemai sukurti ir jo laikytis.

Mokytojų rengimas ir parama

Islandijoje su verslumo ugdymu susijęs mokytojų rengimas ar pagalba mokytojams nacionaliniu lygmeniu nėra vykdoma. Tačiau TPT mokymuose gali dalyvauti visų ugdymo pakopų visų dalykų mokytojai. Islandijos universiteto Ugdymo fakulteto Švietimo tyrimų institutas dirbantiems mokytojams siūlo užsakovuosius kvalifikacijos kėlimo kursus „Inovacijos ir verslumo ugdymas“ visoje šalyje. Islandijos universiteto Ugdymo fakultetas taip pat vykdo kursus bendradarbiaudamas su Islandijos VU mokytojų asociacija FNF, nepriklausomu centru INNOENT ir švietimo nepriklausomu centru Klifið. Šiuose kursuose dalyvauja nedaug mokytojų, tačiau kiekvienais metais dalyvių daugėja.

⁽³⁴⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.nkg.is>>.

⁽³⁴⁸⁾ Gebėjimų, kurie yra ugdomi kategorijoje *Kūrybiškumas ir kritiškas mąstymas* 4, 7 ir 10 klasėse, aprašymus žr. 88–89 puslapiuose:
<http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/xsp/ibmmodes/domino/OpenAttachment/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/E7DE015E63AA2F2C00257CA2005296F7/Attachment/adalnask_greinask_ens_2014.pdf>.

Juodkalnija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Juodkalnijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽³⁴⁹⁾.

Susijusi strategija

Juodkalnija turi specifinę nacionalinę specifinę verslumo ugdymo (VU) strategiją vadinamą Juodkalnijos visą gyvenimą trunkančio verslumo ugdymo strategija. Šioje 2015–2019 m. strategijoje apimami ISCED 0–6 lygmenys ir pirminis profesinis mokymas. Pagrindiniai strategijos tikslai – skatinti verslumo ugdymą visose ugdymo pakopose, remti švietimo institucijas įgyvendinant VU, didinti švietimo poveikį ekonomikai, kelti socialinės verslininkystės ir bendruomenės įmonių žinomumą, sukurti veiksmingą verslumo ekosistemą.

Konkretūs veiksmai

Kiekvienoje ugdymo pakopoje apibrėžiami šie konkretūs veiksmai:

- Ikimokyklinis ugdymas:
 - išmokyti vaikus produktyviai mokytis;
 - ugdyti verslumo įgūdžius, pavyzdžiui, kūrybiškumo, inovacijų diegimo ir komandinio darbo.
- Pradinis ugdymas:
 - skleisti informaciją apie verslumo kultūrą, požiūrį ir įgūdžius, kurie būtini kasdien;
 - plėtoti pagrindinius moksleivių verslumo gebėjimus.
- Vidurinis (bendrasis ir profesinis) ugdymas:
 - geriau paruošti moksleivius ateities darbui ir studijoms;
 - plėtoti verslumo gebėjimus ir įgūdžius siekiant aukštesnio užimtumo lygio.
- Aukštasis mokslas:
 - stiprinti universitetų vaidmenį siekiant konkurencingumo ir tobulėjimo;
 - įtraukti VU į visus fakultetus;
 - gerinti įmonių steigimosi sąlygas.
- Suaugusiųjų švietimas:
 - visą gyvenimą trunkančio mokymosi ir asmenybės tobulėjimo galimybės turi būti prieinamos visiems;
 - įgūdžius modernizuoti taip, kad jie atitiktų XXI a. lygį;
 - siekti, kad naujai įsteigtos kompanijos aktyviau dalyvautų.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Įgyvendinant strategiją dalyvauja daug skirtingų suinteresuotųjų šalių, tarp jų – vyriausybės ministerijos ir visų lygmenų švietimo agentūros, universitetai, NVO, socialinės įmonės, verslo organizacijos ir darbo birža.

⁽³⁴⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

Stebėsenos sistema

Už strategijos kontrolę atsakinga Verslumo mokymosi nacionalinė partnerystė, kurią koordinuoja Mažų ir vidutinių įmonių plėtros direktoratas. Šios organizacijos remia ir stebi strateginių tikslų įgyvendinimą, teikia Juodkalnijos Vyriausybei metinę ataskaitą.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą:

ISCED 1–2 lygmenimis verslumo ugdymas, kaip specifinė tarpdisciplininė tema, integruotas į visus šių lygmenų privalomus mokomuosius dalykus. Verslumo, kaip pasirenkamo dalyko, taip pat mokoma pagrindinės mokyklos aštuntoje klasėje (viena pamoka per savaitę).

Šiai veiklai remti buvo sukurta programa, kurios metu mokytojai mokomi integruoti VU į įprastą mokomąją veiklą. Mokytojų mokymo programas patvirtino Nacionalinė švietimo taryba. Jos yra pateikiamos Mokytojų kvalifikacijos kėlimo kataloge ⁽³⁵⁰⁾.

ISCED 3 lygmeniu Nacionalinė švietimo taryba pripažino VU viena iš aštuonių tarpdisciplininių ugdymo sričių. Buvo pasiekta šių rezultatų:

- parengta verslumo programa verslumui, kaip pasirenkamam dalykui, mokyti pirmoje ar antroje vidurinės mokyklos klasėje, kuri buvo išbandyta 2014–2015 mokslo metais;
- vidurinėse mokyklose 2014–2015 mokslo metais įgyvendinant SEECEL projektą buvo išbandyta mokyti verslumo, kaip tarpdisciplininės temos, keturiose vidurinio ugdymo mokyklose. 2015–2016 mokslo metais visos Juodkalnijos vidurinio ugdymo mokyklos pradės vykdyti VU programą visiems šios pakopos moksleiviams;
- parengta vidurinio ugdymo mokyklų mokytojų kvalifikacijos kėlimo programa, kuri bus vykdoma visose vidurinėse mokyklose 2015 m. liepą ir rugpjūtį;
- VU mokoma ne tik laisvai pasirenkamo dalyko metu – vidurinio ugdymo mokyklose VU integruojamas į verslumo klubų veiklą, taip pat organizuojant seminarus, diskusijų forumus ir apskritojo stalo klubus verslumo temomis.

Mokymosi rezultatai

ISCED 1–2 lygmenimis verslumo ugdymas yra tarpdisciplininė tema, kurios turinys suderintas su šių lygių mokyklos ugdymo programomis. Parengtas vadovas VU mokyti pradinės ir pagrindinės mokyklos privalomųjų dalykų metu ⁽³⁵¹⁾. Išskiriami skirtingi verslumo ugdymo mokymosi rezultatai.

Vidurinėje ugdymo pakopos ugdymo programose pateikiamos aiškumu pasižyminčios gairės. Šioje pakopoje išskiriama daugiau mokymosi rezultatų ⁽³⁵²⁾, susijusių su ekonominiu ir finansiniu raštingumu.

⁽³⁵⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.zzs.gov.me/naslovna/profesionalnirazvoj/programi/>>.

⁽³⁵¹⁾ Prieiga per internetą: <http://www.zzs.gov.me/rubrike/preduzetnicko_ucenje/>.

⁽³⁵²⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/gimnazija/>>.

Mokytojų rengimas ir parama

PMR siūlomas visų ugdymo pakopų – nuo pradinio iki mokykloje vykdomo PPM – mokytojams, tačiau yra privalomas tik mokykloje vykdomo PPM verslumo, kaip savarankiško dalyko, mokytojams.

TPT veikla yra akredituota Švietimo paslaugų biuro ir remiasi SEECEL patirtimi. Siekiant integruoti VU į programą Švietimo paslaugų biuras ir Profesinio mokymo centras organizavo seminarus ir mokymus visiems pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokytojams.

Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECEL) ⁽³⁵³⁾ bendradarbiaudamas su nacionaline mokytojų rengimo institucija vykdo tarptautinį projektą siekdamas remti tęstinį mokytojų rengimą aštuoniose pradinio ir pagrindinio ugdymo ir keturiose vidurinio ugdymo mokyklose. Ši veikla yra tiesiogiai finansuojama ir apima ugdymo programų (įskaitant praktinės verslininkystės patirties) rėmimą, mokytojų mokymus ir tinklaveiką, taip pat mokytojų mentorystės schemas, jungiančias verslumo ugdymą vykdančias mokyklas ir mokyklas, kurios naujai prisijungė prie SEECEL bandomojo projekto.

Yra paruošta VU, kaip bendrojo gebėjimo, mokomoji medžiaga, kurioje pateikiami metiniai darbo planai ir pamokų planai. Sukurtos gairės, kuriose nustatyti ugdymo tikslai ir mokymosi rezultatai, siūlomi mokymo metodai, kuriuos būtina taikyti siekiant ugdyti verslumą kaip tarpdisciplininį įgūdį.

Verslumo centrą (*Preduzetnički centar*), įsteigtą 2013 m. gruodžio mėn., trijuose miesteliuose (Bijelo Polėje, Beranėje, Moikovace), o 2015 m. spalį Bare, remia centrinės valdžios institucijos. Centras teikia ekspertų paramą novatoriškų verslumo idėjų plėtros klausimais ir organizuoja TPT veiklas.

⁽³⁵³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.seecel.hr/about-us>>.

Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Respublikos Makedonijos verslumo mokymo strategijoje ⁽³⁵⁴⁾ vartojamas toks nacionalinis verslumo ugdymo apibrėžimas:

„Švietimo ir mokymo koncepcija, kuri skatina verslią mąstyseną ir remiasi žmogaus tobulėjimu, įskaitant elementarius našumo principus kasdieniame gyvenime, ypatingo dėmesio neskiriant verslo steigimui, visa tai sudaro sąlygas verslumo atžvilgiu raštingai visuomenei plėstis.“

Susijusi strategija

Respublikos Makedonijos verslumo mokymo strategija yra specifinė nacionalinė strategija, skirta VU klausimams spręsti. Šioje 2014–2020 m. strategijoje apimami ISCED 1–8 lygmenys.

Pagrindiniai tikslai

Penkios strategijos prioritetinės sritys skirtos pradiniam ir viduriniam ugdymui, aukštajam mokslui, neformaliajam ugdymui ir savišvietai bei jaunimo verslumui. Strategijai įgyvendinti būtinos keturios priemonės: geriausioji praktika, technologijos, žinomumo didinimas ir reformos bei profesinis mokytojų tobulėjimas. Šios priemonės remiamos švietimo institucijoms glaudžiai bendradarbiaujant tarptautiniu lygmeniu ir pabrėžiant verslumo ugdymą diegiančių institucijų plėtrą.

Konkretūs veiksmai

Į strategiją įeina išsamus veiksmų planas, o žemiau pateikiama veiksmų sričių santrauka.

- Ilgalaikiai tikslai:
 - piliečius kuo labiau informuoti apie verslumo mokymo reikšmę ir svarbą visais lygmenimis šalies mastu;
 - tobulinti mokytojų verslumo mokymo (VM) gebėjimus visose ugdymo pakopose siekiant kiekvienam mokytojui sudaryti sąlygas būti verslumo atžvilgiu raštingam ir ugdyti VM kaip bendrąjį gebėjimą;
 - sukurti palankią ir bendradarbiavimu besiremiančią aplinką, kuri jungtų visas švietimo institucijas, vietos bendruomenes, verslo kompanijas ir šeimas dalyvauti verslumo mokymo(si) veiklose visais lygmenimis šalies mastu;
 - aprūpinti visas švietimo institucijas šiuolaikiškomis technologijomis, skirtomis verslumo mokymo(si) veikloms vykdyti visais lygmenimis šalies mastu.
- Vidutinės trukmės tikslai:
 - parengti ir įgyvendinti ugdymo programą, kuria geriau paruošia verslininkus įsteigti MVĮ, gebančias konkuruoti platesnio masto ES rinkoje;
 - kurti daugiau virtualiųjų kompanijų ir skatinti realių kompanijų steigimą pasitelkiant švietimo institucijas visoje šalyje;
 - užtikrinti stiprią tinklaveiką jauniems verslininkams remti.
- Trumpalaikiai tikslai:
 - integruoti verslumo, kaip bendrojo gebėjimo, mokymosi rezultatus į nacionalines ugdymo programas visose ugdymo pakopose.

⁽³⁵⁴⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.mon.gov.mk/images/Artic-zDOC/Macedonian%20EL%20Strategy%202014-2020%20ENG%202.12.2014.pdf>>.

Ministerijų ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimas

Nacionaliniu lygmeniu labai daug partnerių dalyvauja įgyvendinant strategiją.

- Vyriausybė: Švietimo ir mokslo, Darbo ir socialinių reikalų, Ūkio ir Finansų ministerijos;
- agentūros: Švietimo plėtros biuras, Profesinio rengimo ir Suaugusiųjų švietimo centrai, Europos švietimo programų ir mobilumo, Respublikos Makedonijos verslumo skatinimo ir įdarbinimo paslaugų agentūros;
- kitos: Nacionalinis verslumo švietimo specialistų tinklas, Nacionalinis inovacijų ir verslininkystės komitetas, studentų organizacijos ir universitetai;
- tarptautinės: Europos mokymo fondas (angl. *European Training Foundation*), Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECEL).

Stebėsenos sistema

Strategijos įgyvendinimo pažanga bus stebima ir matuojama kiekvienais metais. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su kitomis ministerijomis bus atsakinga už šį procesą, įskaitant „su pagrindiniais rodikliais susijusių duomenų rinkimą ir analizę bei bendros strategijos įgyvendinimo pažangos stebėseną ir apžvalgą“. Verslumo mokymo iniciatyvinis komitetas taip pat patikės išorės organizacijai atlikti tyrimais besiremiantį strategijos vertinimą ir vykdys metines moksleivių, pedagogų, verslininkų ir įvairių neformalaus ugdymo ir savišvietos organizacijų apklausą.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

ISCED 2 lygmenyje VU įtrauktas į privalomą mokomąjį dalyką "Inovacija". Šio dalyko besimokantys moksleiviai sužinos apie praktinius verslumo pavyzdžius: kaip parengti verslo planą, parašyti gyvenimo aprašymą ir t.t. Kituose mokomuosiuose dalykuose (matematika, fizika, chemija, biologija ir t.t.) taip pat privaloma turėti bent vieną verslumui skirtą temą ir įtraukti ją į mokyklos ugdymo programą.

ISCED 3 lygmens per pirmuosius trejus mokymosi metus VU integruotas į dalyką „Inovacijos ir verslumas“ ir sudaro ketvirtųjų mokymosi metų dalyko „Verslas ir verslininkystė“ programos dalį.

Mokykloje vykdomo PPM lygmeniu didelė ugdymo turinio dalis, susijusi su verslumu, yra integruota į ekonomikos srities profesijų pagrindinius mokomuosius dalykus. Kitas profesijas pasirinkę moksleiviai verslumo temų mokosi dalyko „Verslas ir verslininkystė“ metu.

Mokymosi rezultatai

Šiuo metu VM mokymosi rezultatai nėra konkrečiai apibrėžti. Tačiau vienu iš iškeltų vidutinės trukmės tikslų siekiama sukurti ir įgyvendinti ugdymo programą, kuri remiasi SEECEL integruotu požiūriu į bendruosius gebėjimus (2016–2018 m. tikslas).

Mokytojų rengimas ir parama

Nors centralizuotų nurodymų dėl VU integracijos į PMR nėra, pedagoginiai fakultetai skelbia, kad verslumo ugdymas yra privalomas būsimiems matematikos ir gamtos mokslų pagrindinio ugdymo pakopos mokytojams. Būsimieji bendrojo vidurinio ugdymo ir mokykloje vykdomo PPM ekonomikos ir mechaninės inžinerijos mokytojai taip pat privalo mokytis verslumo ugdymo savo fakultetuose.

Švietimo plėtros biuras, Profesinio rengimo centras bei Švietimo ir mokslo ministerija atsakingi už mokomosios medžiagos ir išteklių plėtrą ir visų pakopų VU mokytojų mokymą. 2013–2014 mokslo metais 3800 vidurinio ugdymo mokyklų mokytojų dalyvavo mokymuose, skirtuose veiksmingam VU įgyvendinimui. Mokykloje vykdomo PPM VU mokytojų mokymas buvo nutrauktas 2014–2015 mokslo metais dėl lėšų stokos.

Šiuo metu nacionalinių politinių dokumentų, gairių arba rekomendacijų, reglamentuojančių verslumo mokymo integravimą į PMR, nėra. Tačiau tam tikri universitetai integruoja verslumo ugdymą į pedagoginės krypties studijų programas.

Įgyvendindami Nacionalinę verslumo strategiją, Švietimo plėtros biuras ir Profesinio rengimo centras skatins mokyklas ir mokytojus kurti gaires mokant mokytojus rengti gaires dėl mokymo proceso įgyvendinimo pradinėje bei vidurinėje mokykloje ir skiriant finansinę paramą mokykloms.

SEECEL ⁽³⁵⁵⁾, bendradarbiaudamas su nacionaline mokytojų rengimo institucija, vykdo tarptautinį projektą, siekdamas remti tęstinį mokytojų rengimą aštuoniose pradinio ir pagrindinio ugdymo ir keturiose vidurinio ugdymo mokyklose. Ši veikla yra tiesiogiai finansuojama ir apima ugdymo programų (įskaitant praktinės verslininkystės patirties) rėmimą, mokytojų mokymus ir tinklaveiką, taip pat mokytojų mentorystės schemas, jungiančias VU vykdančias mokyklas ir mokyklas, kurios naujai prisijungė prie SEECEL bandomojo projekto.

⁽³⁵⁵⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.seecel.hr/about-us>>.

Norvegija

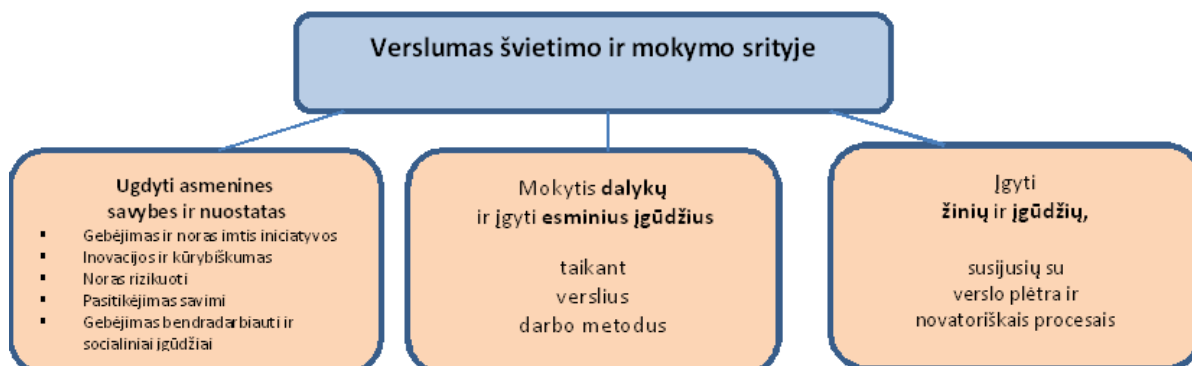
Verslumo ugdymo apibrėžimas

Nacionaliniu lygiu vartojamas toks į 2009–2014 m. Verslumo ugdymo ir mokymo srityje veiksmų planą⁽³⁵⁶⁾ įtrauktas verslumo ugdymo (VU) apibrėžimas:

„Verslumas susijęs su naujų veiklų steigimu ir reiškia gebėjimą įvairiose socialinėse srityse įžvelgti naujas galimybes ir jomis pasinaudoti. Verslumo gebėjimas reikalingas visose darbo ir verslo srityse, tiek naujai įsteigtose, tiek jau veikiančiose įmonėse [...]. Verslumas ugdymo ir mokymo srityje gali būti nukreiptas tiek į teoriją, tiek į praktiką. Verslumo galima mokyti atskiru mokomuoju dalyku arba integruoti jį į kitus dalykus. Verslumas – tai ir priemonė, ir darbo metodas įvairiems dalykams mokytis ir įvairiems įgūdžiams ugdyti. Verslumas ugdymo ir mokymo srityje taip pat plėtoja asmenines savybes ir nuostatas. Mokymo metu galima skirti daugiau dėmesio žinioms, kurios reikalingos steigiant nuosavą įmonę, arba supažindinti su novatoriškais ir šiuolaikiškiausiais procesais, vykstančiais jau veikiančiose įmonėse.“

Susijusi strategija

2009–2014 m. Verslumo švietimo ir mokymo srityje veiksmų planas – Norvegijoje specifinė nacionalinė VU strategija, vykdoma Švietimo ir tyrimų ministerijai bendradarbiaujant su Vietos vyriausybės bei Prekybos ir pramonės ministerijomis. Diagramoje⁽³⁵⁷⁾ pateikiama strateginių tikslų apžvalga:

Strategijoje apimami ISCED 1–8 lygmenys, tačiau pagrindinis dėmesys skiriamas aukštajam mokslui. Tolesni nurodymai pateikiami Norvegijos parlamentui (norv. *Storting*)⁽³⁵⁸⁾ trijose ataskaitose, o strategijoje teigiama, kad „nuo šiol nacionalinės, regioninės ir vietos valdžios institucijos ir švietimo institucijos pačios priims sprendimus dėl įdedamų pastangų į verslumą ugdymo ir mokymo srityse, atsižvelgdamos į ugdymo sistemos valdymo principus bei vietos, regionų ir nacionalinius iššūkius ir poreikius. Švietimo institucijos turi įvertinti, kiek su verslumu susijusios veiklos galima įtraukti į savo planus bei strategijas ir kaip jose vykdomas ugdymas ir mokymas yra įgyvendinamas“.

⁽³⁵⁶⁾ Prieiga per internetą: <<https://www.regjeringen.no/globalassets/documents/action-plan-for-entrepreneurship-in-education-and-training-2009.pdf>>.

⁽³⁵⁷⁾ Ten pat, 8 p.

⁽³⁵⁸⁾ White Paper no. 7 (2008-2009). *An Innovative and Sustainable Norway*. Prieiga per internetą: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/nhd/vedlegg/brosjyrer_2008/innomeld_kortv_eng.pdf>.

White Paper no. 25 (2008-2009). *Local Growth and Belief in the Future*. Prieiga per internetą: <https://www.regjeringen.no/contentassets/4d1ec710cb0f4ca1831cd85171c11c9c/pdfs/stm200820090025000en_pdfs.pdf>.

White Paper no. 44 (2008–2009). *Education Strategy*. Prieiga per internetą: <<https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/report-no.-44-to-the-storting-2008-2009/id565231/>>.

Pagrindiniai tikslai

Pagrindiniai strateginiai tikslai – kelti verslumo ugdymo kokybę ir didinti jo mastą visose švietimo sistemos pakopose ir srityse. Norvegija ketina tapti lydere verslumo ugdymo ir mokymo srityse. Pagrindinės Veiksmų plano tikslinės grupės – švietimo institucijų vadovai ir savininkai, pedagoginis kolektyvas, taip pat moksleiviai ir studentai. Verslumas ugdymo ir mokymo srityse turi remtis pagrindiniu bendrojo Norvegijos švietimo politikos principu – jam turi būti suteiktas prioritetas ir jis turi būti prieinamas kiekvienam ir nukreiptas į individualius gebėjimus ir poreikius.

Konkretūs veiksmai

Strategijoje numatyti tokie konkretūs veiksmai, kurie aktualūs bendrojo lavinimo mokykloms ir (arba) pirminio profesinio mokymo sektoriui:

- 10 priemonė – sukurti tinklalapį, kuriame skelbiama mokomoji medžiaga verslumui mokyti pradinio ir vidurinio ugdymo ir mokymo pakopose;
- 11 priemonė – tęsti programos „Norvegijos jaunimo laimėjimai – jaunoji įmonė“ finansavimą;
- 12 priemonė – stiprinti tyrimus verslumo ugdymo bei mokymo srityje ir pradėti verslumo ugdymo ir mokymo vertinimą.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad anksčiau vykdomoje strategijoje buvo numatyta daugiau veiksmų, nukreiptų į bendrojo lavinimo mokyklas ir pirminio profesinio mokymo sektorių.

Stebėsenos sistema

Buvo atliktas formuojamasis Veiksmų plano vertinimas. Švietimo ir tyrimų ministerija vadovauja tarpministerinei kontrolinei grupei, kuri yra atsakinga už tolesnius veiksmus įgyvendinus Veiksmų planą ir kuri remsis atliktu vertinimu.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymo mokoma ISCED 2–3 lygmenimis atskiru mokomuoju dalyku.

ISCED 1–3 lygmenimis VU integruotas į privalomą mokomąjį dalyką „Socialiniai mokslai“.

ISCED 2 lygmeniu VU integruotas į pasirenkamą dalyką „Prekių gamyba ir paslaugų teikimas“.

ISCED 3 lygmeniu VU mokoma pasirenkamųjų atskirų dalykų „Verslininkystė ir verslo plėtra“ ir „Verslo ekonomika“ metu. VU taip pat integruojamas į kitus pasirenkamus mokomuosius dalykus.

Su verslumu susijusi veikla integruota į Nacionalinę žinių populiarinimo pradiniam ir viduriniam ugdymui ir mokymui programą.

Mokymosi rezultatai

Verslumo mokymosi rezultatai individualiai apibrėžiami visoje ugdymo programoje. Nors šiuo metu jie dar rengiami, mokymosi proceso metu jie nėra tarpusavyje siejami. Pateikiami kai kurie mokymosi rezultatų pavyzdžiai:

ISCED 2 lygmens pasirenkamo mokomojo dalyko „Profesinio gyvenimo įgūdžiai“:

- šiuo dalyku bus gerinama motyvacija ir skatinamas moksleivių susidomėjimas, darbo etika ir meistriškumas dirbant su prekėmis ir paslaugomis;
- dirbant su įvairiomis prekėmis ir paslaugomis bus plėtojamas moksleivių savarankiškumas, gebėjimas bendradarbiauti, paslaugų suvokimas, verslumas ir kūrybiškumas;
- dalyko metu moksleiviai atliks įvairias veiklas, susijusias su prekės gamyba ar paslaugos teikimu.

ISCED 2 lygmeniu VU įtrauktas į pasirenkamą dalyką „Prekių gamyba ir paslaugų teikimas“, kurio metu moksleiviai:

- sugalvos verslo idėją ir kurs įmonę;
- planuos ir atliks užduotį, raštu fiksuos savo praktinę veiklą remdamiesi kokybės kriterijais, reflektuodami apie savo veiklos procesus.

ISCED 3 lygmens dalyko „Verslininkystė ir verslo plėtra“ mokymosi rezultatai:

- apibūdinti kūrybiškus verslo plėtros metodus;
- apibūdinti prekės kūrimo procesą.

ISCED 3 lygmens dalyko „Verslo ekonomika“ dalyko metu moksleiviai turi:

- pateikti ataskaitą apie tai, kaip vietos ir regionų ištekliai aprūpina verslo veiklą, ir įvertinti bet kuriuos interesų konfliktus, kurie galėtų atsirasti naudojant šiuos išteklius;
- aptarti tinklaveikos bei bendradarbiavimo vertę ir pateikti ataskaitą apie įmonės ketinančių steigti asmenų paramos tinklaveiką;
- įvertinti verslo veiklos galimybes atsižvelgiant į turimus vietos ir regiono išteklius, nurodyti tinklaveikos galimybes ir parengti tinklaveikos ir bendradarbiavimo planą.

Socialiniai mokslai išsidėsto ISCED 1–3 lygmenyse ir turi šiuos su VU susijusius mokymosi rezultatus:

- apibūdinti, kaip berniukai ir mergaitės išleidžia pinigus ir aptarti aspektus, kurie turi įtakos vartojimui (4 mokymosi metai);
- pateikti įvairių šaltinių reklamos pavyzdžių ir dalyvauti diskusijoje apie tai, kaip tokia reklama gali paveikti vartotojo elgseną ir asmeninius finansus (7 mokymosi metai);
- įvertinti įmonės steigimo galimybes ir iššūkius, apibūdinti tam tikrus pelno nuostolio ataskaitos ir balanso ypatybes (ISCED 3 lygmuo).

Mokytojų rengimas ir parama

Verslumo ir (arba) inovacijų diegimo praktika bendrai paminėta nurodymuose visų ugdymo pakopų mokytojų programoms rengti – ši informacija įeina į mokymosi rezultatų aprašus. Praktinis mokymo aspektas taip pat minimas nacionalinėse ugdymo programų gairėse tam tikrų mokomųjų dalykų mokymosi rezultatų skyriuose. Tačiau kiekviena institucija turi teisę savarankiškai spręsti dėl VU integravimo į pirminio mokytojų rengimo programas. TPT verslumo, kaip profesinio mokymo (ISCED 3 lygmens), pedagoginio metodo kursus vykdo vieno universiteto profesinio mokymo mokytojų rengimo koledžas.

Nuo 2006 m. Švietimo ir mokymo direktoratas kasmet skiria apie 2 mln. NOK skatindamas koledžus ir universitetus, vykdančius mokytojų rengimo programas, teikti paraiškas šioms veiklos finansuoti:

- rengti studijų programų modulius, kuriuose verslumo mokymasis integruotas į mokytojų rengimo programą, skiriant ypatingą dėmesį pedagogikos principams ir tinkamoms priemonėms;
- vykdyti tęstinio švietimo kursus, kvalifikacijos kėlimo veiklą, dalijimąsi patirtimi arba kitomis žiniomis ir kompetencijomis pradinio ir vidurinio ugdymo ir mokymo pedagogams ir mokyklų vadovams.

Švietimo ir tyrimų ministerija siekia tęsti šį finansavimą ir tokiu būdu skatinti profesinio mokymo mokytojų rengimą vykdančias institucijas.

Serbija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Serbijoje nėra nacionalinio verslumo ugdymo (VU) apibrėžimo. Tačiau VU integruotas į visas ugdymo pakopas kaip tarpdisciplininis gebėjimas.

Susijusi strategija

Serbija šiuo metu neturi nacionalinės VU strategijos, todėl VU sritis apibrėžiama trijose nacionalinėse strategijose, iš kurių Nacionalinė jaunimo strategija yra aktualiausia.

A) 2015–2025 m. Nacionalinė jaunimo strategija ⁽³⁵⁹⁾

Nacionalinėje jaunimo strategijoje apibrėžiama nacionalinė 15–30 metų amžiaus jaunuolių politika. Strategiją vykdo Jaunimo ir sporto ministerija (JSM) bendradarbiaudama su Vyriausybės darbo grupę strategijos įgyvendinimo klausimais (į kurią įeina skirtingų ministerijų atstovai). Iškelti tikslai, susiję su VU, yra plataus masto ir išsamūs. Pagrindiniai strategijos tikslai – skatinti jaunimo verslumą, remti jaunimo kūrybiškumą, inovacijų diegimą bei iniciatyvą ir skatinti įgyti gebėjimus visą gyvenimą trunkančio mokymosi sistemoje. Numatyti šie konkretūs veiksmai:

- diegti verslumo įgūdžius, žinias ir finansinį raštingumą į visų formaliojo ugdymo pakopų programas;
- rengti verslumo įgūdžių žinių ir finansinio raštingumo programas;
- remti moksleivių steigiamas ir valdomas įmones kaip VU praktinės verslininkystės komponentą;
- skatinti Verslumo įgūdžių paso ⁽³⁶⁰⁾ diegimą nacionaliniu lygmeniu;
- tobulinti mokytojų psichologinius, didaktinius ir metodinius gebėjimus;
- inicijuoti įstatymų keitimus siekiant TPT mokytojų programų akreditavimo pasitelkiant jaunimo veiklas organizuojančias asociacijas;
- remti jaunimo veiklas organizuojančias asociacijas;
- skatinti darbdavius aktyviai ir nepertraukiamai prisidėti prie visą gyvenimą trunkančio mokymosi veiklų kūrimo ir vykdymo;
- tobulinti praktikų įmonėse ir praktinio darbo patirties įgijimo schemas.

JSM, Vyriausybės darbo grupė ir Jaunimo taryba rengia metines pažangos ataskaitas, kuriose remiamasi nustatytais kriterijais. Ataskaitos teikiamos vyriausybei ir skelbiamos JSM interneto svetainėje.

⁽³⁵⁹⁾ Prieiga per internetą: http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf.

⁽³⁶⁰⁾ Prieiga per internetą: <http://entrepreneurialskillspass.eu>.

B) 2012–2020 m. Švietimo plėtros strategija ⁽³⁶¹⁾

Šioje strategijoje apimama nacionalinė ISCED 1–8 lygmenų, įskaitant mokykloje vykdomą PPM, švietimo politika. Strategiją vykdo Švietimo, mokslo ir technologijų plėtros ministerija bendradarbiaudama su Ūkio ministerija. Strategijoje pabrėžiama VU svarba visose ugdymo ir mokymo pakopose ir verslumo kultūros plėtra mokyklose ir universitetuose. Taip pat skatinama užklasinė verslumo veikla mokyklose, siejama su vietos bendruomenėmis, ir VU metodų ir priemonių integravimas į mokytojų rengimo programas. Nors ši strategija pasižymi plačiais tikslais, jos veiksmų plane numatytas tik vienas konkretus veiksmas, aktualus mokykloms ir pirminiam profesiniam mokymui, – tai VU mokykloje vykdomo PPM programų rengimas.

C) 2015–2020 m. Mažų ir vidutinių įmonių, verslininkystės ir konkurencingumo rėmimo strategija ⁽³⁶²⁾

Strategijoje iškelti veiksmai apima visas ugdymo pakopas ir pirminį profesinį mokymą (ISCED 1–8 lygmenys). Pagrindiniai susiję su VU tikslai – diegti VU visose ugdymo pakopose ir užtikrinti atitinkamą pirminį mokytojų rengimą ir verslumo ugdymo kvalifikacijos tobulinimą. Konkretūs veiksmai, apimantys mokyklas ir pirminio profesinio mokymo sritį, yra susiję su mokyklos ugdymo programomis, verslumo dvasia pradinio ugdymo mokyklose, moksleivių įmonių kūrimu, programos „Jaunimo laimėjimai“ vykdymu ir TPT ir PMR mokytojams organizuojamomis veiklomis VU tematika.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas, kaip tarpdisciplininis gebėjimas, integruotas į ISCED 1–3 lygmenis, įskaitant mokykloje vykdomą PPM. Kai kuriose vidurinėse mokyklose, vykdančiose PPM, yra mokomasis dalykas „Verslininkystė“. Dalykas įtrauktas į programą, jo mokymosi rezultatai yra aprašyti, yra parengti mokymo planai ir mokymo metodų rekomendacijos, pvz.: aktyvusis mokymasis, projektais pagrįstas mokymasis arba veiklos, vykstančios už klasės ribų.

Mokymosi rezultatai

VU mokymosi rezultatai aprašyti tiek pradinio ir pagrindinio, tiek vidurinio ugdymo pakopoje (ISCED 1–3 lygmenys, įskaitant mokykloje vykdomą PPM). Mokymosi rezultatai nėra susiję ir šiuo metu nėra plėtojami.

Pradinio ugdymo moksleivis turi:

- įgyti įgūdžius, reikalingus palankioms galimybėms mokykloje ir bendruomenėje atpažinti; įgyvendindami savo idėją, inicijuoti pokyčius ir juos priimti;
- priimti atsakomybę;
- suvokti savo galimybes ir pomėgius;
- gebėti savarankiškai priimti sprendimą ir pasirinkti tolesnę studijų kryptį ir karjerą;
- būti pasiruošęs dalyvauti savanoriškoje ir humanitarinės pagalbos veikloje.

⁽³⁶¹⁾ Strategija: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/strategija_obrazovanja_do_2020.pdf>. Veiksmų planas: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Akcioni_plan.pdf>.

⁽³⁶²⁾ Strategija: <<http://www.privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2015/06/Strategija-mala-i-srednja-preduzeca.pdf>>. Veiksmų planas: <<http://www.privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2015/06/Akcioni-plan-mala-i-srednja-preduzeca.pdf>>.

Vidurinės mokyklos moksleivis turi:

- įgyti organizacinių ir tarpasmeninių įgūdžių;
- mokytis valdyti renginius, laiką ir finansus;
- atlikti sudėtingo planavimo ir sprendimų priėmimo veiksmus atsižvelgdamas į nustatytus reikalavimus;
- būti pasiruošęs dalyvauti savanoriškoje veikloje ir ieškoti įvairių darbo patirties įgijimo galimybių.

Mokytojų rengimas ir parama

Kiekviena institucija turi teisę savarankiškai spręsti dėl VU integravimo į PMR programas. Tačiau neseniai patvirtintame Veiksmų plane numatomas VU įtraukimas į PMR programas.

Serbijoje TPT yra mokytojams privalomas: organizuojami TPT kursai VU temomis visų ugdymo pakopų – nuo pradinės iki vidurinės, įskaitant mokykloje teikiamą PPM – mokytojams.

Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECEL) ⁽³⁶³⁾, bendradarbiaudamas su nacionaline mokytojų rengimo institucija, vykdo tarptautinį bandomąjį projektą siekdamas remti tęstinį mokytojų rengimą ir pagalbą mokytojams devyniose pradinio ir pagrindinio ugdymo ir keturiose vidurinio ugdymo mokyklose. Ši veikla yra tiesiogiai finansuojama ir apima ugdymo programų (įskaitant praktinės verslininkystės patirties) rėmimą, mokytojų mokymus ir tinklaveiką, taip pat mokytojų mentorystės schemas, jungiančias VU vykdančias mokyklas ir mokyklas, kurios naujai prisijungė prie SEECEL bandomojo projekto.

⁽³⁶³⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.seecel.hr/about-us>>.

Turkija

Verslumo ugdymo apibrėžimas

Turkijoje vietoj nacionalinio apibrėžimo remiamasi verslumo gebėjimo apibūdinimu, pateiktu Europos bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų orientaciniuose metmenyse ⁽³⁶⁴⁾.

Susijusi strategija

Turkijoje šiuo metu nėra nacionalinės verslumo ugdymo (VU) strategijos. Verslumo ugdymą apima kitos platesnio pobūdžio strategijos, tarp kurių:

- 2010–2014 m. Nacionalinio švietimo ministerijos strateginis planas ⁽³⁶⁵⁾ (aktualiausia VU atžvilgiu strategija);
- 2009 m. Visą gyvenimą trunkančio mokymosi strategija ⁽³⁶⁶⁾, kurioje pabrėžiama verslumo kultūros ir bendrųjų gebėjimų, įskaitant iniciatyvos jausmą ir verslumą, svarba;
- 2014–2016 m. Verslumo strategija ir veiksmų planas ⁽³⁶⁷⁾;
- 2014–2018 m. Profesinio ir techninio mokymo strategija ir veiksmų planas ⁽³⁶⁸⁾, kuriuose pabrėžiamas poreikis stiprinti individualius verslumo įgūdžius;
- Ikimokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo institucijų standartizacijos vadovas ⁽³⁶⁹⁾.

2010–2014 m. Nacionalinio švietimo ministerijos strateginis planas

Pagrindinė strategija, apimanti VU sritį, tai 2010–2014 m. Strateginis Nacionalinio švietimo ministerijos planas. Šiame penkerių metų plane apžvelgiamos visos švietimo sistemos pakopos (ISCED 1–8 lygmenys). Stebėsenos sistema dar nėra sukurta.

Pagrindiniai tikslai

- Organizuoti veiklas verslumui skatinti pradedant jas vykdyti nuo aukščiausių pagrindinės mokyklos klasių ir skleidžiant jas platesnei visuomenei per visą gyvenimą trunkančio mokymosi sistemą.

Konkretūs veiksmai

- Vykdyti verslumo ugdymą pasitelkiant sėkmingą karjerą darančius verslininkus.

⁽³⁶⁴⁾ Prieiga per internetą: <http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=NC7807312>.

⁽³⁶⁵⁾ Prieiga per internetą: <http://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf>.

⁽³⁶⁶⁾ Prieiga per internetą: <<http://mesbil.meb.gov.tr/genel/hayat%20boyu%20öğrenme%20dokuman.pdf>>.

⁽³⁶⁷⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150701-9-1.pdf>>.

⁽³⁶⁸⁾ Prieiga per internetą: <http://mtegm.meb.gov.tr/documents/strategy_eng/strateji_eng.pdf>.

⁽³⁶⁹⁾ Prieiga per internetą: <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/okulonc_1/okulonc_1.html>.

Ugdymo programos viduje

Tiesioginė integracija į mokyklos ugdymo programą

Verslumo ugdymas įtrauktas į bendrąjį vidurinį ugdymą ir į mokykloje vykdomą PPM kaip vienos valandos pasirenkamas dalykas.

Bendrojo vidurinio ugdymo pakopoje vykdomas pasirenkamas dalykas „Verslininkystė“. Į mokykloje vykdomo PPM programą įtrauktas modulis „Verslumo idėjos ir verslo pradžia“, kuris įeina į dalyką „Karjeros tobulinimas“.

Vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo mokyklų mokymo metodai yra rekomenduojami centralizuotai.

Mokymosi rezultatai

Verslumo ugdymo mokymosi rezultatai šiuo metu yra plėtojami ir juose pabrėžiamas:

- esminių sąvokų, susijusių su verslumu, taikymas;
- verslo idėjų kūrimas ir jų įvertinimas;
- dokumentų, reikalingų įmonei steigti, rengimas;
- veiklų, profesinių kompetencijų ir gebėjimų plėtojimas atsižvelgiant į verslo veiklos rūšį ir profesijų specifiką.

Tiek vidurinio ugdymo, tiek profesinio mokymo programų mokymosi rezultatuose pabrėžiama socialinio ir ekonominio gyvenimo verslumo svarba. Taip pat mokymosi rezultatuose apibūrinamos savybės, kuriomis turi pasižymėti verslininkas, nurodomi nuosavo verslo privalumai ir trūkumai.

Mokytojų rengimas ir parama

PMR srityje verslumo ugdymo tema yra privaloma tik tiems būsimiems mokytojams, kurie mokosi pagal aukštojo mokslo pirmosios pakopos socialinių mokslų mokytojų rengimo programą.

TPT veiklos organizuojamos tik pedagogų informuotumui didinti ir jų verslumo įgūdžiams tobulinti. Jose gali dalyvauti visi pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo, įskaitant mokykloje vykdomą PPM, mokytojai. Gairių ar rekomendacijų šioms veikloms plėtoti nėra.

Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECCEL) ⁽³⁷⁰⁾, bendradarbiaudamas su nacionaline mokytojų rengimo institucija, vykdo tarptautinį projektą siekdamas remti tęstinį mokytojų rengimą aštuoniose pradinio ir pagrindinio ugdymo ir keturiose vidurinio ugdymo mokyklose. Ši veikla yra tiesiogiai finansuojama ir apima ugdymo programų (įskaitant praktinės verslininkystės patirties) rėmimą, mokytojų mokymus ir tinklaveiką, taip pat mokytojų mentorystės schemas, jungiančias VU vykdančias mokyklas ir mokyklas, kurios naujai prisijungė prie SEECCEL bandomojo projekto.

⁽³⁷⁰⁾ Prieiga per internetą: <<http://www.seecel.hr/about-us>>.

ŠVIETIMO, GARSO IR KULTŪROS VYKDOMOJI ĮSTAIGA

Švietimo ir jaunimo politikos analizė

Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1049 Brussels
(<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>)

Vadovaujantis redaktorius

Arlette Delhaxhe

Autoriai

Ania Bourgeois (koordinavimas),
Marie-Pascale Balcon, Jari Matti Riiheläinen,
dalyvaujant Aude Antoine, Sogol Noorani ir Michele Zagordo

Išorės ekspertas

Elin McCallum (pagalba ir konsultavimas)

Maketavimas ir grafika

Patrice Brel

Leidinio koordinatorius

Gisèle De LeI

NACIONALINIAI EURYDICE TINKLO SKYRIAI

AUSTRIJA

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Bildung und Frauen
Abt. Internationale multilaterale Angelegenheiten
Minoritenplatz 5
1014 Wien
Skyriaus indėlis: Johannes Lindner, Inge Koch-Polagnoli
(išorės ekspertai)

BELGIJA

Unité Eurydice de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Direction des relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/008
1080 Bruxelles
Skyriaus indėlis: Bernadette Schreuer

Eurydice Vlaanderen
Departement Onderwijs en Vorming/
Afdeling Strategische Beleidsondersteuning
Hendrik Consciencegebouw
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel
Skyriaus indėlis: Švietimo ir mokymo skyriaus ekspertai:
Isabelle Goudeseune; aukštojo mokslo, suaugusiųjų
švietimo, kvalifikacijų ir studijų stipendijų ekspertai: Willy
Sleurs, Rita Cabus; koordinavimas: Eline De Ridder

Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen
Gemeinschaft
Autonome Hochschule in der DG
Monschauer Strasse 57
4700 Eupen
Skyriaus indėlis: Thomas Ortmann ir Stéphanie Nix

BOSNIJA IR HERCEGOVINA

Ministry of Civil Affairs
Department for Education B&H
Trg BiH 3
71000 Sarajevo
Skyriaus indėlis: Milijana Lale

BULGARIJA

Eurydice Unit
Human Resource Development Centre
Education Research and Planning Unit
15, Graf Ignatiev Str.
1000 Sofia
Skyriaus indėlis: Silviya Kantcheva (ekspertė)

KROATIJA

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
Donje Svetice 38
10000 Zagreb
Skyriaus indėlis: [Duje Bonacci](#)

KIPRAS

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia
Skyriaus indėlis: [Christiana Haperi](#); ekspertas:
Constandinos Georgiou (vidurinio techninio ir profesinio
mokymo ekspertas)

ČEKIJA

Eurydice Unit
Centre for International Cooperation in Education
Dům zahraniční spolupráce
Na Poříčí 1035/4
110 00 Praha 1
Skyriaus indėlis: Helena Pavlíková; Simona Pikálková;
ekspertas: Lukáš Hula (Nacionalinis švietimo institutas)

DANIJA

Eurydice Unit
The Agency for Higher Education
Bredgade 43
1260 København K
Skyriaus indėlis: Vaikų, švietimo ir lyčių lygybės ministerija,
Danijos verslumo fondas, Danijos aukštojo mokslo
agentūra

ESTIJA

Eurydice Unit
Analysis Department
Ministry of Education and Research
Munga 18
50088 Tartu
Skyriaus indėlis: Kersti Kaldma (koordinavimas); ekspertai:
Imbi Henno (Švietimo ir tyrimų ministerijos bendrojo
lavinimo skyrius); Epp Vodja („Estijos jaunimo laimėjimai“)

SUOMIJA

Eurydice Unit
Finnish National Board of Education
P. O. Box 380
00531 Helsinki
Skyriaus indėlis: [Kristina Kaihari](#) and [Aapo Koukku](#)

BUVUSIOJI JUGOSLAVIJOS RESPUBLIKA MAKEDONIJA

National Agency for European Educational Programmes
and Mobility
Porta Bunjakovec 2A-1
1000 Skopje
Skyriaus indėlis: Dejan Zlatkovski, Darko Dimitrov

PRANCŪZIJA

Unité française d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement
supérieur et de la Recherche
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la
performance
Mission aux relations européennes et internationales
61-65, rue Dutot
75732 Paris Cedex 15
Skyriaus indėlis: ekspertai: Isabelle Buisson (verslumo
ugdymo ekspertė, Brazilijos prancūzų licėjus, Brazilija),
Sylvain Starck (mokslininkas ir verslumo ugdymo
ekspertas, Lilio universitetas), Patricia Remoussenard
(mokslininkė ir verslumo ugdymo ekspertė, Lilio
universitetas)

VOKIETIJA

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
Deutsches Zentrum für Luft- und Raumfahrt e. V. (DLR)
Heinrich-Konen Str. 1
53227 Bonn
Skyriaus indėlis: Hannah Gebel

Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der
Kultusministerkonferenz
Graurheindorfer Straße 157
53117 Bonn

GRAIKIJA

Eurydice Unit
Directorate of European and International Affairs
Ministry of Culture, Education and Religious Affairs
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2172)
15180 Maroussi (Attiki)
Skyriaus indėlis: Magda Trantallidi ir Ismini Christofareizi

VENGRIJA

Eurydice National Unit
Hungarian Institute for Educational Research and
Development
Szobránc utca 6-8
1143 Budapest
Skyriaus indėlis: Monika Reti

ISLANDIJA

Eurydice Unit
The Directorate of Education
Víkurbíó 3
203 Kópavogur
Skyriaus indėlis: bendra atsakomybė

AIRIJA

Eurydice Unit
Department of Education and Skills
International Section
Marlborough Street
Dublin 1

ITALIJA

Unità italiana di Eurydice
Istituto Nazionale di Documentazione, Innovazione e
Ricerca Educativa (INDIRE)
Agenzia Erasmus+
Via C. Lombroso 6/15
50134 Firenze
Skyriaus indėlis: Alessandra Mochi;
ekspertai: Paola Castellucci (Direzione generale per lo
studente, lo sviluppo e l'internazionalizzazione della
formazione superiore – Ministero dell'Istruzione,
dell'Università e della Ricerca); Federico Cinquepalmi
(Dirigente dell'Ufficio per l'Internazionalizzazione della
formazione superiore, Direzione generale per lo studente,
lo sviluppo e l'internazionalizzazione della formazione
superiore – Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della
Ricerca); Alfredo Menichelli (Dirigente scolastico,
Direzione generale per gli ordinamenti scolastici e la
valutazione del sistema nazionale di istruzione – Ministero
dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca); Maria
Antonietta Scalera (Direzione generale per lo studente, lo
sviluppo e l'internazionalizzazione della formazione
superiore - Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della
Ricerca); Maria Rosa Silvestro (Dirigente tecnico,
Direzione generale per gli ordinamenti scolastici e la
valutazione del sistema nazionale di istruzione – Ministero
dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca).

LATVIJA

Eurydice Unit
State Education Development Agency
Valņu street 3
1050 Riga
Skyriaus indėlis: bendra atsakomybė;
ekspertai: Iveta Čirule (Rygos tarptautinė ekonomikos ir
verslo administravimo mokykla), Sandra Falka
(Nacionalinis švietimo centras)

LICHTENŠTEINAS

Informationsstelle Eurydice
Schulamt des Fürstentums Liechtenstein
Austrasse 79
Postfach 684
9490 Vaduz

LIETUVA

Eurydice Unit
National Agency for School Evaluation of the Republic of
Lithuania
Geležinio Vilko Street 12
03163 Vilnius
Skyriaus indėlis: bendra atsakomybė

LIUKSEMBURGAS

Unité nationale d'Eurydice
ANEFOR ASBL
58, boulevard Grande-Duchesse Charlotte
1330 Luxembourg
Skyriaus indėlis: Tom Muller (MENJE Luxembourg);
Christine Pegel (National Eurydice Unit Luxembourg)

MALTA

Eurydice Unit
Research and Policy Development Department
Ministry for Education and Employment
Great Siege Road
Floriana VLT 2000
Skyriaus indėlis: Eurydice Unit (Malta), Elaine Mizzi ir
Christopher Schembri.

JUODKALNIJA

Eurydice Unit
Vaka Džurovica bb
81000 Podgorica
Skyriaus indėlis: Nevena Cabrilo (Švietimo paslaugų
biuras), Zora Bogicevic (Bendrojo vidurinio ugdymo,
profesinio mokymo ir suaugusiųjų švietimo direktoratas),
Srdjan Obradovic (Profesinio mokymo centras), Sandra
Brkanovic (Profesinio mokymo centras), Biljana Misovic
(Aukštojo mokslo direktoratas) ir Tamara Tovjanin
(Aukštojo mokslo direktoratas)

NYDERLANDAI

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid
Etage 4 – Kamer 08.022
Rijnstraat 50
2500 BJ Den Haag
Skyriaus indėlis: bendra atsakomybė

NORVEGIJA

Eurydice Unit
Ministry of Education and Research
AIK-avd., Kunnskapsdepartementet
Kirkegata 18
P. O. Box 8119 Dep.
0032 Oslo
Skyriaus indėlis: bendra atsakomybė

LENKIJA

Eurydice Unit
Foundation for the Development of the Education System
Mokotowska 43
00-551 Warsaw
Skyriaus indėlis: Joanna Dąbrowska, Magdalena Górowska-Fells; nacionaliniai ekspertai: Danuta Pusek (Nacionalinio švietimo ministerija), Grażyna Kurowska ir Olga Kożuchowska (Švietimo plėtros centras)

PORTUGALIJA

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação e Ciência
Direção-Geral de Estatísticas da Educação e Ciência (DGEEC)
Av. 24 de Julho, 134
1399-054 Lisboa
Skyriaus indėlis: Isabel Almeida
Už skyriaus ribų: Ilda Figueiredo

RUMUNIJĄ

Eurydice Unit
National Agency for Community Programmes in the Field of Education and Vocational Training
Universitatea Politehnică București

Biblioteca Centrală
Splaiul Independenței, nr. 313
Sector 6
060042 București
Skyriaus indėlis: Veronica – Gabriela Chirea; bendradarbiaujant su eksperta: Eugen Stoica (Nacionalinio švietimo ir mokslinių tyrimų ministerija); Laura Elena Căpiță ir Angela Teșileanu (Mokslo ir švietimo institutas); Zoica Elena Vlăduț ir Mihaela Ștefănescu (Nacionalinis profesinio ir techninio mokymo centras); Cristina Barna (Bukarešto universitetas)

SERBIJA

Eurydice Unit Serbia
Foundation Tempus
Terazije 36 – 1st floor
11000 Belgrade
Skyriaus indėlis: bendra atsakomybė

SLOVAKIJA

Eurydice Unit
Slovak Academic Association for International Cooperation
Křížkova 9
811 04 Bratislava
Skyriaus indėlis: Marta Ivanova, Gabriela Aichova, Martina Račková

SLOVĖNIJA

Eurydice Unit
Ministry of Education, Science and Sport
Education Development Office
Masarykova 16
1000 Ljubljana
Skyriaus indėlis: Barbara Kresal Sterniša; ekspertai: Maja Krušič Šega (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija)

ISPANIJA

Eurydice España-REDIE
Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa (CNIIE)
Ministerio de Educación, Cultura y Deporte
c/ Torrelaguna, 58
28027 Madrid
Skyriaus indėlis: Elena Vázquez Aguilar, Mª Teresa Álvarez Ordoñez, Rocío Arias Bejarano y Mercedes Lucio-Villegas de La Cuadra; išorės ekspertai: José Antonio Vega Serrano ir Iván Diego Rodríguez (iš Valnalono technologijų miesto)

ŠVEDIJA

Eurydice Unit
Universitets- och högskolerådet/The Swedish Council for Higher Education
Universitets- och högskolerådet
Box 45093
104 30 Stockholm
Skyriaus indėlis: bendra atsakomybė

ŠVEICARIJA

Eurydice Unit
Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education (EDK)
Speichergasse 6
3000 Bern 7

TURKIJA

Eurydice Unit
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Türkiye Birimi, Merkez Bina 4. Kat
B-Blok Bakanlıklar
06648 Ankara
Skyriaus indėlis: Osman Yıldırım Ugur, Dilek Gülecü; ekspertas: doc., dr. Cem Balkıcanlı

JUNGTINĖ KARALYSTĖ

Eurydice Unit for England, Wales and Northern Ireland
Centre for Information and Reviews
National Foundation for Educational Research (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough, Berkshire, SL1 2DQ
Skyriaus indėlis: Claire Sargent and Sigrid Boyd

Eurydice Unit Scotland
c/o Learning Analysis
Education Analytical Services
Scottish Government
Area 2D South, Mail point 28
Victoria Quay
Edinburgh EH6 6QQ
Skyriaus indėlis: Catriona Rooke (Škotijos Vyriausybė); ekspertai: Klaus Mayer („Škotijos švietimas“) ir James Muldoon (verslininkystė, Škotijos Vyriausybė)

Verslumo ugdymas Europos mokyklose

Šioje ataskaitoje pateikiama naujausia informacija apie strategijas, ugdymo programas ir mokymosi rezultatus, taip pat apžvelgiamos finansavimo sistemų ir mokytojų rengimo temos.

Nagrinėjamas pradinis, pagrindinis ir bendrasis vidurinis ugdymas, taip pat mokykloje vykdomas pradinis profesinis mokymas. Pateikiama informacija iš 33 šalių, dalyvaujančių *Eurydice* tinkle. Be to, nacionaliniuose aprašuose pateikiama kiekvienos šalies verslumo ugdymo apžvalga. Pateikiama 2014–2015 m. ataskaita.

„Eurydice“ tinklo užduotis – suprasti ir paaiškinti, kaip organizuojamos ir veikia skirtingos Europos ugdymo sistemos. Tinklas pateikia nacionalinių ugdymo sistemų aprašymus, konkrečioms temoms skirtas lyginamąsias studijas, rodiklius ir statistinius duomenis. Visus „Eurydice“ leidinius galima nemokamai rasti „Eurydice“ interneto svetainėje arba paprašius gauti spausdintą jų kopiją. Savo darbe „Eurydice“ siekia skatinti supratimą, bendradarbiavimą, pasitikėjimą ir judumą Europos ir tarptautiniu lygmenimis. Tinklą sudaro nacionaliniai Europos valstybių padaliniai, o jo veiklą koordinuoja ES Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomoji įstaiga. Daugiau informacijos apie „Eurydice“ rasite interneto svetainėje <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/>.

